

RICARD GIRALT I CASADESÚS, UN NOUCENTISTA
TRANSVERSAL (1884-1970): ARQUITECTURA,
URBANISME I MUNICIPI A LA CATALUNYA DEL
SEGLE XX

Rosa Maria Gil Tort

Dipòsit legal: Gi. 1807-2014
<http://hdl.handle.net/10803/283704>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives licence

TESI DOCTORAL

**RICARD GIRALT CASADESÚS, UN NOUCENTISTA TRANSVERSAL
(1884-1970)**

Arquitectura, urbanisme i municipi a la Catalunya del segle XX.

Rosa Maria Gil Tort

2014

Programa de doctorat en Ciències Humanes, del patrimoni i de la cultura

Dirigida per:

Dr. Joaquim M. Puigvert Solà

Memòria presentada per optar al títol de Doctora per la Universitat de Girona

Publicacions derivades de la Tesi:

GIL TORT, Rosa Maria. "La missió dels arquitectes municipals en la funció pública contemporània." Dins PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. *Els arquitectes i l'Administració pública a Catalunya (1900-1950)*. L'Avenc. Plecs d'Història Local. 152. Febrer 2014. pp. 2-3.

GIL TORT, Rosa Maria. "Seu Central de Correus i Telègrafs. Girona" a FALGÀS, Jordi. Ed. Masó. Arquitectura pública durant la Mancomunitat. Girona. Fundació Rafael Masó i Úrsula Ilibres. 2014. pp. 53-81.

GIL TORT, Rosa Maria. "Clínica d'Observació i Hospital per a Tractament de Malalties Nervioses de la Mancomunitat de Catalunya" a FALGÀS, Jordi. 2014. *Ibidem*. pp. 131-169.

GIL TORT, Rosa Maria. "Remodelació del Palau dels Agullana" a FALGÀS, Jordi. 2014. *Ibidem*. pp. 171-195

GIL TORT, Rosa Maria. "La funció pública dels arquitectes municipals en el pas del segle XIX al XX.". XIV Jornada d'Història del Treball. Les professions liberals a Espanya, 1850-1950. Barcelona, 21 i 22 de maig de 2014. Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història. (en premsa)

Universitat de Girona

Departament d'Història
i Història de l'Art

El Dr. Joaquim M. Puigvert Solà, professor titular d'Història Contemporània de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona.

CERTIFICO:

Que aquest treball, titulat "RICARD GIRALT CASADESUS, UN NOUCENTISTA TRANSVERSAL (1884-1970). Arquitectura, urbanisme i municipi a la Catalunya del segle XX." que presenta Rosa Maria Gil Tort per l'obtenció del títol de doctor, ha estat realitzat sota la meva direcció.

Universitat de Girona

Departament d'Història
i Història de l'Art

Girona, 9 de maig de 2014

A n'en Joan Carles, per ser-hi

“L’urbanista ha de tenir: la saviesa de Salomó, la paciència de Job i la vida de Matusalem. Saviesa per saber escollir la millor solució; paciència per suportar les crítiques i els aplaudiments; i una llarga vida per jutjar amb severitat i exigència les pròpies obres, abans que els altres en senyalin els errors i els encerts.”

William C. Wheaton, recollit per Ricard Giralte Casadesús

Ricard Giralt Casadesús (1884-1970)

L'ARQUITECTE
R. Giralt Casadesús

ÍNDEX:

Resum en català, castellà i anglès	19
------------------------------------	----

Part I. PLANTEJAMENT DE LA RECERCA

1. Presentació	23
2. Hipòtesi de treball. Algunes qüestions	29
3. Aspectes metodològics	33
4. Estat de la qüestió historiogràfica	41
4.1 La recepció del personatge	42
4.2 Cronologia de l'aproximació a la figura de Ricard Giralt	44
4.2.1 Giralt, arquitecte de la República a Girona i Figueres	44
4.2.2 Ricard Giralt, notícia de la seva mort	46
4.2.3 El moment de la donació del seu fons	48
4.2.4 El projecte DOCOMOMO. L'Exposició <i>La Tradició Moderna</i> i les interpretacions posteriors	55
4.2.5 Les reivindicacions de la figura de Giralt inserit en el context de la urbanística catalana i espanyola	57

Part II. EL PERSONATGE I EL SEU CONTEXT

5. Ricard Giralt i Casadesús, fer de la vida un projecte	67
5.1 Orígens i formació	67
5.2 Primers passos com arquitecte	80
5.3 L'arribada a Figueres	81
5.4 L'inici de la transformació de la ciutat	86
5.5 El plànol de la ciutat i les seves derivacions	96
5.6 La qüestió de l'Emprèstit	98
5.7 La Dictadura de Primo de Rivera. Primer depuració i consolidació de la plaça a Figueres	102
5.8 L'exercici professional a la Figueres de la República	107
5.9 Projectió més enllà de Figueres	108
5.10 Arquitecte municipal de Girona	111
5.11 Una plaça incòmoda	113
5.12 L'estroncament d'un projecte	119
5.13 Canvis i continuïtats	124
5.14 La maduració d'un compromís professional	127
5.14.1 L'Associació d'Arquitectes de Catalunya	128
5.14.2 <i>El Cuerpo de Arquitectos Municipales de España</i>	133
5.14.3 La <i>Mutua General del CAME</i> i la previsió social dels arquitectes.	137
5.14.4 El CAME després de la guerra	138

5.14.5 Ricard Giralt degà del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears.	142
5.15 Fi de la guerra, depuracions i inici d'un nou paradigma	143
5.15.1 La depuració de l'Ajuntament de Figueres	144
5.15.2 La depuració de l'Ajuntament de Girona	146
5.15.3 La depuració del Col·legi d'Arquitectes	147
5.16. Els darrers anys. Activitats des del marge, gens marginals	154

Part III. ASPECTES ESSENCIALS A CONSIDERAR

6 La biblioteca Giralt Casadesús, l'arsenal de l'arquitecte	171
6.1 Una babel de coneixement, una temàtica transversal	172
6.2 Autors clàssics	180
6.3 Els arquitectes que esdevindran mentors de la seva obra	181
6.4 Circulació de les idees. Els Congressos	185
6.5 Les Revistes	188
6.6 Projectes i documentació professional	190
7 Coordenades personals. Els que es va trobar pel camí	193
7.1 Ildefons Sunyol i Casanovas	197
7.2 Cebrià de Montoliu	202
7.3 Guillem Forteza Pinya	202
7.4 Gabriel Alomar Vilallonga, escriptor	203
7.5 Josep Puig Pujades i l'entorn ciutadà de Figueres	204
7.6 Adolf Florensa Ferrer	206

7.7	Rafael Masó Valentí	207
7.8	Joaquim Cusí Fortunet	213
8	Coordenades professionals	217
8.1	El municipalisme	217
8.2	L'urbanisme com element transformador	224
8.3	Els jardins	229
8.4	L'arquitectura, les cases, les coses i els estils	231
8.5	L'arquitectura històrica	233
8.6	La pedagogia	238
8.6.1	Les conferències	239
8.6.2	Participació a congressos	240
8.6.3	Ricard Giralt, professor de l'Escola d'Administració Pública	241
9	Ricard Giralt, negre sobre blanc. Articles i llibres	245
9.1	La reforma de les ciutats i l'art cívic	247
9.2	La ciutat-jardí, una conquesta social	250
9.3	La reivindicació de l'art barroc	251
9.4	Les ciutats mitjanes. La Catalunya-ciutat	253
9.5	Els nuclis rurals	255
9.6	La funció dels tècnics municipals	257
9.7	El problema de la vivenda i els preus del sòl	258
9.8	Biblioteques populars i formació dels ciutadans	261
9.9	La funció social i cultural dels museus	262
9.10	Els mercats en la ciutat contemporània	263

9.11	La ciutat i l'automòbil	264
9.12	Cerdà, Baixeras, Rovira i Trias i els urbanistes de la Barcelona del segle XIX	266
9.13	Un sòlid i avançat pensament urbanístic	268
10	Els projectes d'arquitectura	273
10.1	Primeres intervencions	276
10.2	Arribada a Figueres	279
10.3	La ciutat de Girona	281
10.4	Resta de Catalunya	285
10.5	Els projectes d'arquitectura que restaren al calaix	287
11	Els projectes urbanístics	289
11.1	Els jardins	298
11.2	El tractament de la ciutat històrica	299
11.3	Projectes urbanístics fora de Figueres i Girona	304
	11.3.1 Intervencions a Salt	304
	11.3.2 El projecte d'Eixample de Sabadell	306
	11.3.3 Sant Hilari Sacalm	309
Part IV. CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA		
12	Conclusions. Algunes respostes a les qüestions inicials	313
13	Fonts i bibliografia	319
	13.1 Fons documentals manuscrites	319
	13,2 Fons documentals impreses	320

13.3	Memòria oral	320
13.4	Bibliografia	320
13.4.1	Fonts coetànies	320
13.4.2	Fonts actuals	322
Annex I. Llibres i articles de Ricard Giralt Casadesús		337
	Llibres escrits per Ricard Giralt	337
	Articles escrits per Ricard Giralt	338
	Premsa coetània que parla de Ricard Giralt i la seva obra	350
Annex II. Llistat d'obres		355

Index de Figures:

Fig. 1 Retrat de Ricard Giralt Casadesus.	P. 9
Fig. 2 Signatura de Ricard Giralt Casadesús.	P. 9
Fig. 3 Anunci a <i>La Veu de Catalunya</i> de l'establiment de la família Giralt	p. 67
Fig. 4 La Rambla de Figueres i el monument a Monturiol, 1920.	p. 87
Fig. 5 Casa Espigulé o Villa Mercedes, Figueres, 1916.	p. 96
Fig. 6 Concurs Urbanització de la part baixa de Montjuïc, Barcelona, 1935	p. 110
Fig. 7 Programa de la conferència de Guillem Busquets a Athenea, Girona, 1914.	p. 113
Fig. 8 Enjardinament de l'Av. Ramon Folch, Girona, 1924.	p. 118
Fig. 9 Escola Ignasi Iglesias a Montjuïc, Girona, 1933. Projecte de 1931.	p. 120
Fig. 10 Projecte d'Urbanització de la muntanya de Montjuïc, Girona, 1933.	p. 123
Fig. 11 Cases per a obrers a Montjuïc, Girona, 1933.	p. 124
Fig. 12 Escola Ramon Turró o Lorenzana, a l'Eixample de la Mercè, Girona, 1929.	p. 125
Fig. 13 Urbanització de la Plaça Marquès de Camps, Girona, 1925.	p. 126
Fig. 14 Urbanització de la Plaça Poeta Marquina o del Carril, Girona, 1926.	p. 126
Fig. 15 Portada Núm. 1 <i>Revista del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España</i> . Abril de 1929.	p. 136
Fig. 16 <i>Compañia de Tintas Boston</i> , Barcelona, 1957.	p. 157
Fig. 17 <i>Compañia de Tintas Boston</i> , Barcelona, 1957.	p. 158
Fig. 18 <i>Compañia de Tintas Boston</i> , Barcelona, 1957.	p. 158
Fig. 19 Tarja de invitació al sopar de 14è <i>International Housing and Town Planning Congress</i> . Manchester 1935.	p. 187
Fig. 20 Residència Cusí Bellamar, El Masnou, 1925.	p. 214
Fig. 21 Imatge idíl·lica de la publicitat que anunciava la ciutat de nova planta de Radburn, New Jersey.	p. 266
Fig. 22 Primers treballs signats per l'arquitecte Ricard Giralt .	p. 276
Fig. 23 Casa Calvo, el Bruc, 1913-1920.	p. 277

Fig. 24 Casa Virgili, Blancafort , 1915.	p. 278
Fig. 25 Casa Ginés Serrat, L'Hospitalet de Llobregat, 1925.	p. 278
Fig. 26 Casa Joan Pla, Barcelona, 1919.	p. 279
Fig. 27 Jardins Plaça Víctor Català, L'Escala, 1930.	p. 280
Fig. 28 Projecte d'Escola Prat de la Riba a les Pedreres, Girona, 1936.	p. 283
Fig. 29 Casa per a Joan Reig, Girona, 1946.	p. 284
Fig. 30 Casa per a Josep Soler, C. Barcelona, Girona, 1939.	p. 285
Fig. 31 Urbanització de la Fundació Montcelimar, Montgat, 1934.	p. 286
Fig. 32 Projecte d'Eixample, Lleida, 1922.	p. 293
Fig. 33 Jardins de la Plaça de la Independència, Girona, 1924.	p. 297
Fig. 34 Desenvolupament en secció del Parc Bosc, Figueres, 1918.	p. 299
Fig. 35 Font per a la pujada de Sant Feliu, Girona, 1927.	p. 303
Fig. 36 Memòria del projecte d'Eixample per Sabadell, 1928.	p. 307
Fig. 37 Esborrany autògraf de la memòria del projecte d'Eixample per Sabadell, 1928.	p. 308
Fig. 38 Detall del projecte de Rambla per Sabadell, 1928, que recull els Els estilemes del projecte de Figueres.	p. 308
Fig. 39 Plànol de la Urbanització de Sant Hilari Sacalm, 1930.	p. 309

Les Fig. 1 i 2 corresponents a la Portada procedeixen de l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona (AHCOAC-Gi) L'origen de la resta s'especificuen al peu de cada il·lustració.

Resum

Aquesta tesi aprofundeix en la perspectiva del moviment noucentista a partir de la anàlisi de la trajectòria professional de l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús (1884-1970) i especialment del seu pensament urbanístic i social. El noucentisme com a moviment s'inscriu en el període històric de les primeres dècades del segle XX, com a llenguatge estètic i programa de intervenció política, en el marc de la Mancomunitat de Catalunya d'ara fa cent anys. L'estudi realitzat proposa una concepció transversal de l'arquitecte i, per extensió, una nova dimensió del moviment noucentista que supera el període del 1914-1924 en que s'inscriu la Mancomunitat i ofereix noves mirades vers els períodes històrics posteriors, fins a la fi del franquisme. Transversalitat cronològica, estilística, territorial i de pensament, que contribueixen a revisar el balanç d'una època en que es gestà el que havia de ser la Catalunya del segle XX, especialment des de l'àmbit de l'arquitectura i l'urbanisme municipal com a base de modernització del país.

Resumen

Esta tesis profundiza en la perspectiva del movimiento *noucentista* a partir del análisis de la trayectoria profesional del arquitecto Ricard Giralt Casadesús (1884-1970) y especialmente de su pensamiento urbanístico y social. El *noucentisme* como movimiento se inscribe en las primeras décadas del siglo XX, como un lenguaje estético y un programa de intervención política, en el marco de la *Mancomunitat de Catalunya* de hace cien años. El estudio realizado propone una concepción transversal del arquitecto y, por extensión, una nueva dimensión del movimiento *noucentista* que supera el período de 1914-1924 en que se inscribe la Mancomunitat y ofrece nuevas miradas hacia los períodos históricos posteriores, hasta el fin del franquismo. Transversalidad cronológica, estilística, territorial y de pensamiento, que contribuyen a revisar el balance de una época en que se estaba gestando el futuro de la Catalunya del siglo XX, especialmente desde el campo de la arquitectura y el urbanismo municipal como base para la modernización del país.

Abstract

The present thesis studies in depth a perspective of the *noucentista* movement focusing on the professional career of the architect Ricard Giralt Casadesús (1884-1970) and particularly on his urban design approach and social thought. *Noucentisme* as a movement takes place during the first decades of the 20th century, it is regarded as an aesthetic expression and political guideline within the context of the *Mancomunitat de Catalunya*, one hundred years ago. The conducted study results in a conception of the architect from multiple perspectives and, by extension, in a new dimension of the *Noucentisme* movement that extends beyond the period of the *Mancomunitat* from 1914 to 1924, and offers a new point of view immersed into the following historical period, until the end of the Franco dictatorship. The presented chronological, stylistic, territorial and ideological viewpoint contributes to the revision of the historical period during which the Catalonia of the 20th century was envisioned and that took the architecture and the local urbanism as a basis to modernize the country.

Part I. PLANTEJAMENT DE LA RECERCA

Capítol 1 Presentació

El principal objecte de la meva recerca al llarg de la meva vida com investigadora ha estat l'estudi de l'arquitectura i el seu context social. Més enllà de l'obra d'un arquitecte i darrera d'un corrent estilístic i d'una manera de concebre la professió, hi ha un rerefons que explica i dóna la dimensió real de l'objecte d'estudi. Per això, he intentat investigar la trajectòria professional d'alguns dels arquitectes més representatius, a nivell gironí, en el marc cronològic de finals del segle XIX a mitjans del segle XX: Josep Esteve Corredor, Josep Claret, Rafael Masó, Joan Roca Pinet i Enric Catà i Catà, entre d'altres. Un seguit de biografies i uns inventaris d'obres. Però, per sobre de tot, la persona, les seves motivacions, les seves ambicions, les idees que sobreviuen a governs i guerres, les que es guarden al calaix, les que es reciclen... Darrera cada cas hi trobem una història fascinant que amb els anys he intentat confegir, llegint entre línies cartes i plànols, posant en relació experiències vitals.

Fa ja 25 anys, tants com fa de la meva primera feina com arxivera municipal de Figueres, un personatge va sorgir amb força en les meves recerques: La figura de Ricard Giralt i Casadesús m'ha acompanyat al llarg de la meva vida professional a vegades per atzar i altres de forma buscada. Primer, en el fons documental que com arquitecte municipal deixà a l'Ajuntament de Figueres, més tard, en la resta de documents que llegà al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, demarcació de Girona, on vaig treballar d'arxivera durant 19 anys. Finalment, com a comissària de dues exposicions sobre projectes no realitzats, els documents de l'arquitecte guardats a l'Arxiu Municipal de Girona novament es creuaren en les meves recerques. En aquest darrer cas,

Ricard Giralt es guanyà el dubtós qualificatiu de ser l'arquitecte més utòpic, el que més projectes no realitzats va deixar als arxius¹.

Seguint en aquesta línia, l'any 2001, vaig tenir el gust de coordinar un dossier sobre l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús a la *Revista de Girona* que va veure la llum en el número 210 de gener-febrer de 2002. Vàrem enfocar el dossier com una revisió necessària dinou anys més tard del primer treball sobre l'arquitecte, publicat el 1982 pel Col·legi d'Arquitectes, en motiu de la donació de part del fons professional a aquell centre.

Vàrem recuperar alguns autors d'aquell primer estudi, que amb tant d'encert havia de guiar totes les recerques posteriors sobre Giralt i, personalment, com a coordinadora no vaig dubtar a l'hora de posar títol al dossier: *Ricard Giralt i Casadesús, l'arquitectura com actitud*, set paraules que definien un personatge en tota la seva complexitat i riquesa, que acotaven una trajectòria professional però que, sobretot, parlaven una actitud davant la vida, d'unes ambicions ciutadanes, d'una manera de intervenir en la realitat.

Tres anys més tard, amb Joaquim M. Puigvert vàrem coordinar la preparació d'un dossier sobre l'arquitectura escolar del segle XX a les comarques de Girona. El treball va estar a càrrec de diferents autors i analitzava les diverses onades en la planificació i construcció d'escoles, estretament lligades al règim polític de cada moment. Novament ens trobàvem amb la figura de l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús que, tant en el període de la Mancomunitat i la Dictadura, com durant la República, sobresortia per l'alt nivell i grau d'implicació que reflectien els seus

¹ GIL TORT, Rosa M. I MARINÉ DURAN, Josep. Imaginar una altra Girona. 1670-1979 Projectes al calaix. Girona, Museu d'Història de la Ciutat. 1999.

GIL TORT, Rosa M. I MARINÉ DURAN, Josep. Miratges. 300 anys de projectes no realitzats a les comarques gironines. Girona. Diputació de Girona. 2003.

projectes d'escoles. Alguns d'aquests, com l'Escola Prat de la Riba a les Pedreres de Girona, mai van esdevenir realitat.²

Anys més tard, a l'escollir tema de recerca per encarar el Doctorat, vaig triar-ne un que, en el fons, ja m'havia triat a mi força temps abans: Volia estudiar la figura de l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús a fons, i la seva implicació en la trajectòria que va viure Catalunya durant bona part del segle XX.

En aquest camí, el Treball de Recerca final del Màster en Iniciació a la Recerca en Humanitats el vaig dedicar a la fundació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* el 1928, i de la seva revista la *Revista del CAME*, nascuda a l'abril de 1929, iniciatives de les que fou principal promotor i animador Ricard Giralt Casadesús³. Associació professional i revista catalitzaren les voluntats d'un grup de professionals encapçalats per Giralt, que varen aconseguir redefinir el perfil de l'arquitecte al servei de l'administració i també, en altres paraules, l'arquitecte al servei dels seus ideals polítics i socials.

Enguany, que celebrem els cent anys de la Mancomunitat de Catalunya, l'estudi de figures com Giralt Casadesús ens ajuden a aprofundir sobre aquell moment polític i social en que Catalunya va oposar per esdevenir un país modern d'Europa. Modernitat que se sustentà, en bona part, en la labor dels seus tècnics, capaços de desenvolupar un mapa de infraestructures ciutadanes que havien de revertir en una població que volien lliure i culta, en el marc d'idees que representà el noucentisme com a projecte. Darrera aquest model, trobem homes com Giralt

² AADD. "L'arquitectura escolar pública". *Revista de Girona*, núm. 232. setembre-octubre, 2005.

³ GIL TORT, Rosa Maria *Els arquitectes a la recerca de la seva missió en la funció pública. El Cuerpo de Arquitectos Municipales de España a través de la seva revista (1929-1936)*. Treball de Recerca del Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura. Universitat de Girona. Setembre de 2011.

Casadesús i molts altres, que des dels seus respectius camps estudien i valoren, en perspectiva europea, que era el que el país necessitava.

L'arquitecte Ricard Giralt i Casadesús és un exemple d'aquells tècnics que modernitzaran el país durant els anys vint i trenta del segle passat, en l'esperit noucentista que amarava els homes preeminents d'aquells anys, amb responsabilitats tècniques i polítiques. Al mateix temps, però, és un prototipus de transversalitat en el seu pensament i les seves obres, característiques que ja no resulten tant freqüents. Sovint els arquitectes solen adscriure's a un moviment cultural i al llarg de la seva vida treballen i aprofundeixen en aquesta clau, madurant els coneixements i les idees. D'altres, malauradament, veuen segada la seva trajectòria per causes alienes, com és el cas de la Guerra Civil, i aleshores reconduïxen la seva carrera professional en funció de les circumstàncies. Altres assagen adaptacions de supervivència en l'estret marge de maniobra que l'entorn els permet. El cas de Ricard Giralt Casadesús no és fàcil d'adscriure en cap d'aquests grups. De la anàlisi de la seva trajectòria se'n desprèn un personatge camaleònic en les formes però amb fermes conviccions en els fets. El seu pensament i la seva obra és un *continuum* entre els primers anys d'exercici d'ençà del 1914 i els escrits periodístics del seu epígon vital en els darrers seixanta. Aquest és el valor del personatge i la seva missió: Manténir-se ferm en la formulació d'una manera de veure l'arquitectura i sobretot l'urbanisme, en la perspectiva social que presideix tota la seva biografia professional.

Precisament considerem que aquests valors de continuïtat en el pensament són els que expliquen les opcions i el pas atzarós de Ricard Giralt pels diferents règim polítics amb qui va haver de congeniar per l'exercici del seu treball com arquitecte. Alguns poden llegir-hi una personalitat acomodaticia, pròpia de persones interessades i potser mancades d'un pensament sòlid. Considerem, i aquesta tesi vol contribuir a demostrar això, que en el cas de Giralt, el que

es dóna és una clarividència primerenca sobre la funció social de l'arquitectura, forjada en ambients privilegiats pel que fa als seus protagonistes, i que no defalleix malgrat les dificultats que se li presentaren. Amb aquest objectiu volem justificar un estudi biogràfic tant extens i detallat i una mirada tant minuciosa entorn al seu pensament i l'entorn vital. Objectiu que, en el nostre cas, i seguint el mestratge d'estudiosos que ens hi han precedit com Ignasi de Solà Morales⁴, considerem que passa davant de l'estudi taxonòmic de la seva obra, la qual si bé hi és tractada, resta en un relatiu segon terme.

A l'hora de passar comptes dels mesos dedicats a la recerca que avui presentem, sempre vénen a la memòria les persones que d'alguna manera han contribuït a arribar fins aquí. En primer lloc el meu director de tesi, Joaquim M. Puigvert, que des de fa molt temps m'ha estat animant i fent costat en la recerca. Amb ell hem compartit hores de feina i també moltes estones bescant experiències intenses com investigadors. Discret i amatent a l'hora, ha esdevingut un bon company de viatge en aquest periple i sempre m'ha fet sentir protagonista d'una línia d'investigació, la solvència i interès de la qual l'ha marcat ell, encapçalant la recerca sense defallir, malgrat les dificultats.

També és el moment d'agrair als que tinc al costat cada dia, la seva generositat i el gest constant d'animar-me en l'esforç diari de dur a terme la investigació. Els meus fills, els meus pares, la meva germana i el meu marit, que sempre em fa creure que sóc millor del que en realitat sóc, i m'anima pacient i generós compartint el seu temps amb mi, i amb tota la conhort d'arquitectes amb qui l'obliga a conviure encara que sigui de forma virtual.

⁴ Ignasi de Solà-Morales, en un intent de definir l'arquitectura de Ricard Giralt diu: "Ens sembla que la característica més destacable és la indiferència formal que porta aparellada una concepció en realitat eclèctica de la forma final del disseny arquitectònic" definició que l'autor considera genuïnament noucentista, en el sentit de la voluntat de fer obra, modernitzar i racionalitzar el país al marge de corrents estètics literalment atribuïbles. SOLÀ MORALES, Ignasi "R. Giralt, reformista il·lustrat" a AADD. R. Giralt Casadesús. Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982. p. 19.

Tampoc puc oblidar amics i companys que sempre s'han interessat per la feina, arribant a fer-me creure que realment era cosa important, i a tots els investigadors que m'han precedit i m'han mostrat el camí a seguir. La recerca és una feina coral on el resultat és la suma de moltes hores d'investigació, no sempre fèrtils. El meu agraïment a tots plegats, esperant haver estat digna deixeble del seu mestratge. I finalment, i no menys important, en aquesta llista vull tenir un record per tots aquells professionals que, amb la seva resposta a les meves peticions de informació, m'han facilitat el camí i m'han animat a continuar. Amb la disculpa per endavant per les omissions involuntàries, vull recordar aquí, en primer lloc la Gemma Domènech, companya de feina i treballs, en el sentit més ampli de la paraula, i amiga solidària en tot moment. La Montserrat Hosta, directora de l'Arxiu Històric de Girona, que tan dolorosament ens va deixar l'any passat, la Núria Surià, de l'Arxiu Municipal de Girona, la Vanessa Massip, i la Marta Prades, per la seva disponibilitat des de l'Arxiu i la Biblioteca del Col·legi d'Arquitectes, la Neus Vilaplana, des de l'Arxiu de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, la Montserrat Pumareta, des de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, l'Erika Serna de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, l'Eva Astarloa, de l'Arxiu Municipal de Figueres, i la M. Àngels Alonso Martínez, que des d'Imatge i Serveis Editorials de l'Ajuntament de Barcelona, em va proporcionar bibliografia. També els arquitectes Joan Falgueras, amb qui compartim l'admiració per la trajectòria de Ricard Giralt, Manuel Guardia, que em va fer arribar el seu suport en el tram final de la recerca i els també arquitectes Francesc Labastida Azemar i Xavier Subías Fages, traspassat a finals de 2013, personatges importants per travessar el túnel generacional que ens uneix amb el passat. També és el lloc per recordar el recolzament i ajuts puntuals dels professors Joaquim Nadal i Mercè Vidal, de la Universitat de Girona i Barcelona respectivament. I per acabar, els amics, amigues i família que han entès les meves absències i descuits, en moments en que aquest treball ha passat al davant de trobades i esdeveniments junts.

Capítol 2 Hipòtesis de treball. Algunes qüestions.

L'objectiu principal d'aquesta tesi es demostrar la transversalitat de la figura de Ricard Giralt Casadesús.

Transversalitat en la forma de veure la funció social de l'arquitectura. Ens trobem davant d'un perfil a cavall entre la primera i la segona generació de noucentistes, adscripció que cal relacionar amb el moment en que es produeix el seu desvetllament professional i en les claus que des de ben aviat, recent obtingut el títol d'arquitecte, Ricard Giralt difon en obres, articles i informes. Transversalitat que es manté al llarg de tota la seva vida, i que és el seu argument sota la Mancomunitat, la Dictadura de Primo de Rivera, la República, la Guerra Civil i la Dictadura de Franco.

Transversalitat territorial. Nascut a Barcelona el 1884 just acabada la carrera l'any 1913 ja es postula com arquitecte municipal de Figueres. Més endavant ho serà també de la ciutat de Girona. El seu teatre d'operacions, però, no coneix la distància com a condicionant. Projecta obra privada i pública des de Portbou a Amposta, de Lleida a Badalona. El seu catàleg construït recull obra pública i privada en petites poblacions com Sant Hilari Sacalm, El Bruc, L'Escala, Llançà, Valldoreix, Vilassar, Blanes o Selva de Mar, ciutats mitjanes com Lleida, Badalona, Figueres, Girona i Reus, i també la metròpoli barcelonina de la que mai es desvincularà ni personal ni professionalment.

Transversalitat tipològica. Des dels petits xalets noucentistes a El Bruc o Figueres dels primers anys, als blocs del Patronat Municipal de la Vivenda de la Barcelona de postguerra passant per les emblemàtiques escoles racionalistes a la Girona de la República. Construeix obra privada que s'adapta al gust del client i formula plans d'urbanisme i infraestructures.

Transversalitat política. La seva divisa basada en l'arquitectura, el municipi i la ciutadania, arrelada en el seu ideari des dels primers anys de formació, el porta a treballar amb tots els *partenaires* polítics que els esdeveniments del segle XX designen pel país. Progressistes, republicans, homes de la Lliga i tecnòcrates sota el règim de Franco, són per Giral't un instrument del seu projecte professional. Des d'aquest punt de vista hi intuïm un perfil de tecnòcrata madur per sobre dels avatars de polítics i governants.

Transversalitat del coneixement. Considerem que amb Giral't neix una nova concepció del tècnic al servei de l'administració. Una persona formada en els ensenyaments tradicionals de l'Escola d'Arquitectura dels primers anys del segle XX, que és capaç de dotar-se d'un aparell intel·lectual interdisciplinari que beu de les fonts de les ciències socials, l'economia, l'estadística, de la medicina, el dret, i fins i tot d'una antropologia *avant-la-letre*, que el porta a analitzar la conducta humana a nivell de carrer, laboral i domèstic i a formular solucions arquitectòniques per les noves realitats que sorgeixen⁵. Aquesta concepció de la realitat on intervenir té les seves fonts en els pensadors que sens dubte l'influenciaren en els anys de formació, en el contacte amb societats més avançades com les europees, i en el seu talent com hàbil observador de la realitat que disseciona amb esperit de servei.

El coneixement que elabora, reverteix en la societat en les seves obres i, tant important com aquestes, en els seus escrits a la premsa. Al llarg de més de cinquanta anys, escriurà centenars d'articles on divulgarà els avenços de l'arquitectura i l'urbanisme i, sobretot, forjarà la mentalitat i disposició dels ciutadans envers els beneficis del progrés. Fruit d'aquest procés també elaborarà manuals de construcció d'equipaments que sistematitzaran coneixement i procediments al servei dels seus col·legues.

⁵ Vegeu GANAU, Joan. Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931) Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1997. L'autor recull un article de Ricard Giral't publicat a *La Veu de Catalunya*, el 12 de setembre de 1930 on diu "En aquest article Giral't també es queixava de la manca d'un estudi en profunditat des d'un enfocament pluridisciplinari (com s'havia fet per exemple a Madrid) a l'hora d'analitzar els dèficits, i per tant, les millores que calia introduir en el centre de Barcelona." p. 473

Si bé serà interessant comptar amb un inventari tant complet com sigui possible de la seva obra, en alguns casos només projectada, no considerem aquest l'objectiu principal de la investigació. Les hores dedicades a la recerca fan intuir que, darrera l'arquitectura de Giralt, existeix un teló de fons que en cap cas podem considerar en segon terme. Desxifrar aquesta trajectòria sens dubte dotarà de sentit la resta de realitzacions, postures i decisions de tota una vida.

Calia afrontar l'estudi de les relacions professionals de Giralt, que probablement varen ser prou determinants en la seva trajectòria. Figures que poden esdevenir claus com Cebrià de Montoliu o el mateix Adolf Florensa, company de promoció i col·lega en els primers concursos, arquitecte municipal de Barcelona des de l'any 1924, que després esdevindrà rellevant en la crisi urbana dels anys 30 que conduirà al replantejament urbanístic del Pla Macià entre d'altres esdeveniments.

Un altra incògnita se centrà en la raó per la qual un arquitecte barceloní, ben relacionat com Giralt, abandona la metròpolis i es presenta a arquitecte municipal d'una petita ciutat de comarques com era aleshores la Figueres de 1915. La recerca ens ha permès esbrinar que, mentre estudiava la carrera, Ricard Giralt Casadesús començà a treballar al despatx del que aleshores era arquitecte municipal de Figueres, el figuerenc Josep Azemar Pont.⁶ En aquest punt el nostre objectiu serà demostrar com la prioritat de Giralt per la funció social de l'arquitectura passava davant d'altres consideracions d'índole econòmica i personal.

I ja per acabar, ens preguntàvem sobre la transcendència del mestratge de Giralt entre els seus successors, un camp per ara inèdit del que ben poca cosa es coneix. És el cas, per exemple, de

⁶ Aquesta hipòtesi que nosaltres formulàvem, a partir de la notes aparegudes a la premsa ja durant la malaltia de Josep Azemar, i que designaven a Ricard Giralt com l'arquitecte encarregat d'atendre el despatx, ens la va confirmar el nét de Josep Azemar, Francesc Labastida Azemar, en conversa del dia 26/06/2013.

l'arquitecte i urbanista Xavier Subias Fages (Figueres, 1926- Barcelona, 2013), qui, malgrat la diferència d'edat, compartia amb Giralt l'admiració pels urbanistes alemanys i acabà treballant en els serveis urbanístics de l'ajuntament de Barcelona després de la guerra. Precisament vàrem tenir l'oportunitat de comentar aquest aspecte amb Xavier Subias mesos abans del seu decés, i va explicar les comptades ocasions en que havia coincidit amb Ricard Giralt, fet que limitaria aquesta possible influència. No obstant això, el fet és que Xavier Subias amb qui si va coincidir durant anys fou Enric Giralt Ortet, fill de Ricard Giralt i arquitecte com Subias dels serveis tècnics de l'ajuntament de Barcelona. Explicà l'estreta coneixença amb Enric Ortet, amb qui viatjà per Europa per conèixer-ne l'urbanisme i com se sentiren fascinats pel model alemany. A això cal afegir la bona sintonia professional que unia pare i fill Giralt i com aquesta, se'ns dubte, s'estengué a Subias.

Trobaríem altres influències professionals de Giralt en el seu entorn, com el col·lectiu *Equip de Treball*, fundat a Figueres a finals dels 70 del segle passat, integrat, entre d'altres per l'arquitecte Joan Falgueras, ell mateix estudiós de la trajectòria de Giralt i seguidor d'algunes de les seves iniciatives des de l'Ajuntament de Figueres, i una estela més llarga, avui pendent d'acotar. En el seu aprofundiment sens dubte trobaríem més proves de la persistència de certs valors de l'arquitectura noucentista en els treballs d'alguns arquitectes contemporanis.

Capítol 3 Aspectes metodològics.

Al llarg de tot aquest treball ens hem marcat com objectiu definir les claus de interpretació necessàries per poder conèixer i estudiar un personatge històric que molts especialistes⁷ situen com a fonamental en el panorama de la urbanística catalana. Aquesta tasca, que sabem aclaparadora, perquè nosaltres mateixos l'havíem bescantat en altres aproximacions al personatge, sedueix per la talla professional que deixa entreveure, tot i que neguiteja per les dimensions de la recerca i l'especificitat i manca de referents sobre el tema.

Des de ben aviat, per nosaltres fou prioritari aprofundir en el pensament de l'arquitecte, i com aquest havia sobreviscut a guerres, depuracions i canvis de règim. Consideràvem que posar sobre la taula aquesta realitat bandejava la presumpció d'acomodatiu que el coneixement previ i fragmentari sobre el tema podia portar. Giralt no s'acomoda a la situació històrica, Giralt està convençut que té una missió i cerca les estratègies polítiques a cada moment per dur-la a terme. Missatge que al nostre entendre entronca plenament amb les idees que circulen per Europa aquells anys, i amb el plantejament del noucentisme com a eina de progrés. Aquesta missió neix probablement de la seva opció política a favor de la funció social de l'arquitectura. Aquest era el missatge que ens movia a emprendre la recerca, plenament conscients de les dificultats de defensar-lo i de la necessitat de documentar-lo profusament.

Intentarem resseguir l'itinerari cognitiu que ens ha portat a plantejar la recerca en els termes actuals. Després d'una aproximació clàssica a la biografia i l'inventari possible d'obres d'arquitectura de Giralt Casadesús, fruit de recerques dutes a terme amb anterioritat, es plantejaven certs interrogants de difícil solució. En canvi el treball de camp sobre les obres

⁷ Especialistes com Horacio Capel, Carlos Sambricio, Ignasi de Solà Morales, Beatriz Colomina, Manuel de Torres Capel i tot l'estol d'estudiosos que s'anoten en el capítol següent, informen de la singularitat del personatge i la seva importància històrica.

realitzades remetia a una trajectòria força convencional, a l'estil d'altres arquitectes coetanis que varen viure circumstàncies semblants al llarg del segle XX. Les incògnites sorgien, especialment, en la consulta del fons professional no gràfic conservat als arxius, especialment a l'Arxiu Històric de la Demarcació de Girona.

Un repàs al contingut del fons professional de l'arquitecte, que afortunadament abraça tota la seva vida professional, resulta revelador dels seus interessos. Hi trobem el ventall de temàtiques clau de la seva trajectòria, amb una cronologia que comença en els anys previs a la seva graduació, entorn a l'any 1910, fins els darrers seixanta. Aquesta distribució reflecteix una constància d'interessos que es desperten ben aviat en el jove arquitecte i l'acompanyen al llarg de la seva vida, al marge de moments polítics i situacions professionals.

L'estudi de la documentació revela una intensa activitat teòrica, poc habitual, i que sens dubte té un sentit que fins a la data ha estat poc valorat. Ens preguntàvem quina va ser la dimensió real de Giralt Casadesús com a teòric i divulgador de l'urbanisme, i volíem analitzar com aquesta ha estat tant poc divulgada en benefici d'un discurs més convencional que li assigna un discret paper com arquitecte racionalista. La lectura reposada dels treballs d'Ignasi de Solà Morales i Beatriz Colomina, juntament amb la revisió dels articles escrits pel mateix Giralt, d'una vehemència i clarividència de plantejament altament pedagògiques, varen posar una mica de llum en les primeres recerques.

En especial, llegir aquests autors va servir per elevar la mirada per sobre dels arguments que havien encasellat Giralt en un període molt concret i també en una marc estilístic i ideològic molt definit: l'arquitectura racionalista de la República. Els arguments de Solà Morales defensant la indiferència estilística de Giralt a favor d'un compromís social des de l'urbanisme, obrien la via

per poder entendre la importància ponderada dels seu discurs urbanístic present en la documentació que l'ha sobreviscut. Els estudis de Colomina definint les qualitats urbanístiques, el pragmatisme i l'operativisme de l'arquitecte que esdevé gestor municipal, no feien més que reforçar la idea d'estar davant un gran iceberg del que ben poc coneixem malgrat les aparences. Beatriz Colomina descriu el procés mental que l'arquitecte realitzà mentre estava treballant en el Concurs per l'Eixampla de Lleida, com a frontissa entre dues etapes professionals de Giralt.

Aquesta percepció de que hi havia molt per descobrir de la figura de Giralt es va veure reforçada per les referències dels historiadors de l'urbanisme que esmentaven Giralt Casadesús entre els protagonistes de la urbanística catalana i europea. El posar en relació tota aquesta informació serví per definir les claus d'una trajectòria professional apassionant. Arribats a aquest punt, sorgiren preguntes que sens dubte animaren la recerca i aportaren noves dades per conèixer la realitat dels fets.

Feta aquesta reflexió, vàrem considerar la necessitat de delimitar el nostre camp de recerca a certs aspectes que consideràvem prioritaris de la trajectòria professional de Giralt. Aquests giraven entorn al seu pensament urbanístic, les seves influències i com aquest es concreta en la seva activitat professional. Tota opció en descarta unes altres i en el nostre cas varem haver de renunciar a un estudi més previsible de l'obra projectada i construïda, tasca no menys important i que sens dubte algun dia s'haurà d'encarar, també com a mesura de profilaxi per a la protecció d'un patrimoni poc conegut i menys valorat.

La opció per l'estudi del seu pensament urbanístic i la seva voluntat de intervenció en la funció pública va tenir també les seves servituds. En una situació ideal, personatges de la talla de Ricard Giralt, ben segur que haurien comptat amb un estudi biogràfic que hauria permès obviar

algunes recerques en benefici del resultat final. No oblidem que fou el primer degà del Col·legi d'Arquitectes, membre de la Junta de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya i fundador del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, entre moltes altres coses. No ha estat el cas, i la informació biogràfica amb que comptàvem del personatge esdevé un exemple més de la pobresa investigadora del nostre entorn, de les generalitzacions superficials que l'afecten i, sobretot, de la pràctica reiterada de refer el mateix discurs expositiu sense anar a les fonts.

Com conseqüència d'aquesta situació ha calgut submergir-nos en arxius, hemeroteques i memòries, a la recerca de la dimensió vital de Ricard Giralt. Hem pogut construir així una biografia amb tots els detalls que hem tingut a l'abast, que en principi no prevèiem en el context de la nostra tesi, però que sens dubte aporta molta llum sobre el personatge, el seu entorn formatiu, la Barcelona que l'acollí, les seves influències, els atzucacs de la seva carrera professional i la realitat de la professió d'arquitecte en el nostre país vista del costat d'un dels seus protagonistes.

En el mateix context, hauria estat molt interessant comptar amb un inventari exhaustiu de la seva obra projectada i construïda, que sens dubte ens hauria permès quantificar, analitzar en profunditat i dibuixar el mapa de la seva distribució sobre el territori. Hauríem pogut pautar la seva evolució, estudiar-ne períodes, situar les obres mestres i bescantar les secundàries... En aquest cas, però, tampoc es disposa d'aquest llibre mestre, sinó que comptem amb els inventaris de la seva obra confeccionats pels diferents centres patrimonials que la custodien: bàsicament Col·legi d'Arquitectes i arxius de Girona i Figueres. No hi és tot, hi ha duplicitats i projectes repartits entre els diferents llocs, manca informació sobre clients, etc. Però, hem hagut de renunciar a l'ingent treball que suposaria posar en solfa tot el corpus de projectes de Ricard Giralt, a risc d'haver de renunciar a l'objectiu principal d'aquesta tesi que, des del primer

moment, volia incidir en el pensament i el seu valor com a divulgador de l'urbanisme a Catalunya. De forma conscient i meditada hem renunciat a un treball de recerca de la vida i l'obra de Ricard Giralt. Ens hem esforçat en contextualitzar bona part dels seus treballs, però deixem per un altre moment i potser per altres persones, la necessària recopilació ara per ara inexistent.

A l'apartat de descripció del nostre mètode de treball, hem de dir, en primer lloc, que no partíem de zero ja que, com ja s'ha dit a la presentació, la figura de Ricard Giralt porta molts anys convivint virtualment amb aquesta investigadora. Els primers passos varen consistir en recopilar tot allò que ja havíem recercat, llegit i escrit sobre l'arquitecte. Amb aquesta informació sorgiren buits clamorosos, especialment pel que fa a la biografia. Vàrem visitar els diferents arxius a l'abast. Primer l'Arxiu de l'Escola d'Arquitectura per revisar el seu expedient acadèmic. En ell hi vàrem trobar, a més de cursos i qualificacions, la singularitat d'haver estudiat com a lliure una bona part de la carrera, malgrat viure a la mateixa ciutat de Barcelona, també la pausa de gairebé cinc anys en els estudis que li feren retardar la graduació, el temps que tardà en obtenir el títol després d'examinar-se, la seva condició de fill orfe d'una família menestral. Tot plegat anava configurant un perfil de persona obstinada i capaç de superar les adversitats, que ja feia intuir gestes futures. També s'hi veia la seva condició de família humil, que es distingia, aleshores molt, del nivell familiar de molts dels seus col·legues. La consulta a les hemeroteques ens va aportar dades sobre primerenques col·laboracions periodístiques, afinitats polítiques, contactes professionals...

Els arxius del Col·legi d'Arquitectes de Girona i els arxius municipals de Girona i Figueres ens il·lustraren el Giralt arquitecte, especialment pel que fa a la seva vessant pública de treballador municipal en el cas dels arxius dels ajuntaments, i la riquesa de matisos que aportava la

documentació professional de caràcter no gràfic guardada a l'Arxiu del Col·legi d'Arquitectes. A partir d'aquí va caldre analitzar la seva biblioteca, veritable arsenal del seu pensament, guardada també a la demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes.

Una segona fase va portar a la consulta de informació sobre coetanis, especialment arquitectes, via biografies escrites. Tot plegat es va completar amb les moltes hores de lectura dels historiadors de l'arquitectura del nostre país i en la recerca a les hemeroteques de totes les dades que ens aportessin informació sobre Giralt, que a vegades ja sospitàvem però que sempre era necessari contrastar.

Pel que fa als gairebé 250 articles que l'arquitecte va escriure al llarg de la seva vida, figuren relacionats en l'Annex I d'aquesta tesi i comentats en el capítol 9.

A l'hora d'endinsar-nos en la producció escrita de Ricard Giralt comptàrem amb el primer treball d'aproximació que Ignasi de Solà Morales, Beatriz Coromina i Montserrat Moli presentaren el 1982 en aquell volum titulat *Ricard Giralt Casadesús*, repetidament esmentat en aquesta tesi. Aquest treball ens va servir de introducció a la riquesa i varietat de textos que sorgien de les pàgines de nombroses publicacions catalanes i alguna també estrangera. La nostra tasca va consistir en repassar i contrastar aquella relació, de la qual hem pogut localitzar i llegir bona part de les referències apuntades, i que hem esmenat quan ha calgut, i sobretot completat amb dades com el nombre de pàgines on es trobava el treball referenciat. D'alguns en trobem còpies i esborranys en els fons arxivístics, la resta foren espigolats a les hemeroteques, seguint les referències que de la majoria ens han arribat.

La segona gran font de recursos ha estat el Treball de Recerca que jo mateixa vaig dur a terme com a final del Màster en Iniciació a la Recerca en Humanitats: Història, dins el Doctorat en

Ciències Humanes i de la Cultura de la Universitat de Girona⁸. En ell vaig abordar l'estudi de la revista que Ricard Giralt Casadesús fundà el 1929 com a òrgan del recent creat *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*. El buidat dels articles d'aquesta publicació va perfilar i enriquir les referències que d'ella sortien a la relació de 1982.

A aquestes dues recopilacions hi hem d'afegir el buidat i revisió de totes les publicacions del nostre país susceptibles de contenir articles de Ricard Giralt. Aquest darrer treball s'ha vist definitivament alleugerit amb el concurs de les noves tecnologies i l'abast creixent de les col·leccions de premsa digitalitzada disponible a Internet, que els nostres arxius, biblioteques i centres documentals ens posen a l'abast. El meu més sincer agraïment a aquells que han fet possible aquests projectes, que han multiplicat per mil els resultats de les per mi i pels meus col·laboradors desinteressats, llargues hores de recerca exhaustiva davant l'ordinador.

El resultat és el que segueix. Hem pogut respondre'ns alguns dels interrogants que ens plantejàvem, hem refermat la nostra percepció del caràcter transversal i destacat de Giralt en tot els camps, i, per sobre de tot, hem posat carn i ossos a un discurs noucentista que no s'acaba amb la Mancomunitat i la Dictadura de Primo de Rivera, sinó que en alguns aspectes i de forma camaleònica, segueix present en el missatge de Ricard Giralt dels darrers anys de la seva vida, en els seixanta. El valor de les idees per sobre de tota circumstància, un compromís amb la professió que mereixia el nostre humil esforç d'aproximació.

⁸ GIL TORT, Rosa Maria [Els arquitectes a la recerca de la seva missió en la funció pública. El *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* a través de la seva revista \(1929-1936\).](#)

Capítol 4. Estat de la qüestió historiogràfica

Ricard Giralt i Casadesús (Barcelona, 1884-1970) és un arquitecte conegut especialment pels seus projectes, on destaca l'obra pública de caràcter social. Les seves obres més recordades són les que va formular, i només en part executar, durant el primer terç del segle XX. El fet d'haver exercit el càrrec d'arquitecte municipal a les ciutats de Girona i Figueres sens dubte ha posat el focus en la seva activitat en aquestes dues ciutats. No obstant això, la seva extensa biografia i, sobretot, el seu pas per les tempestuoses dècades de la primera meitat del segle XX, fins gairebé els anys 70, determinen una trajectòria professional rica i polifacètica que es desmarca de les biografies professionals dels arquitectes de la seva generació.

Existeix un gran desconeixement de la figura de Giralt Casadesús, fins i tot entre els historiadors de l'arquitectura del nostre país. Exceptuant els treballs primerencs d'Ignasi de Solà-Morales⁹ i de Beatriz Colomina¹⁰, en general es percep una voluntat d'emmarcar l'arquitecte en el paradigma arquitectònic dels anys trenta, basant-se en els estilemes del moviment modern i tota la càrrega ideològica que té el racionalisme al nostre país. Com es veurà més endavant, aquesta adscripció no deixa de ser una simplificació que determina una imatge molt concreta del personatge i alhora sembla d'ambigüitat el seu posicionament polític fora del període dels anys trenta. Dit en altres paraules, el fet de focalitzar l'obra de Giralt en el racionalisme republicà degrada al nivell de subsidiària tota la seva actuació fora d'aquest període. Aquesta òptica esdevé especialment enganyosa per l'etapa posterior a la Guerra Civil que, com es veurà, mereix una lectura acurada i lliure de prejudicis, no sempre fàcil, però imprescindible per l'encaix global de tota la trajectòria professional de l'arquitecte. Una coherència i

⁹ SOLÀ MORALES, Ignasi de. (1982) a AADD. R. Giralt Casadesús. Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982

¹⁰ COLOMINA, Beatriz. "Giralt Casadesús, urbanista: un esquema interpretatiu." a AADD. R. Giralt Casadesús. Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982

professionalitat gens evident en una primera mirada al personatge i la seva biografia professional.

4.1. La recepció del personatge

A l'hora de reunir els testimonis materials de Ricard Giralt i Casadesús comptem amb la seva obra projectada, la documentació procedent del seu despatx professional, els prop de 250 articles que l'arquitecte va escriure i el que han dit d'ell aquells que el conegueren en vida o n'han estudiat la trajectòria després de mort.

Però tota aproximació biogràfica, tot estudi del personatge i la seva obra seran, en definitiva, un relat confegit des de la distància, des de l'òptica del moment, a la llum dels testimonis trobats, sempre parcials, mai objectius de tot. Trepitgem doncs un terreny pantanós entre el que coneixem i el que no sabem, el que ens ha arribat i el que s'ha perdut pel camí. En aquest territori de precarietat del coneixement, sovint hom pot prendre intuïcions per certes, detalls anecdòtics per fonaments argumentals, derivacions intranscendents per elements centrals del relat biogràfic. Hom ressalta el que coneix, obviant aspectes desconeguts o considerats menors. El resultat és que els elements coincidents esdevindran el discurs biogràfic que a partir d'aquell moment definirà la visió del personatge en qüestió. Bona part del que es ressalti probablement serà important, però la manera amb que es presenti el personatge serà el patró que seguiran les aproximacions futures que se'n puguin fer a partir d'aleshores.

Un aspecte particular a analitzar dels relats biogràfics sobre un personatge històric són els futurs tractaments que es produeixen en sintonia amb esdeveniments culturals: centenaris, exposicions, publicacions o qualsevol altre motiu que rescati de l'oblit un personatge i el situï en

primer terme de l'actualitat. En aquest cas, però, hi ha també el risc de intentar emmarcar una trajectòria en l'esdeveniment cultural que l'ha posat de nou d'actualitat. Intent que pot portar de nou implícita una certa simplificació i per tant una visió parcial del personatge.

El punt de partença per l'estudi de Giralt Casadesús és l'extens fons documental que ens ha llegat. Aquest està format per la donació tripartida que feu la família l'any 1981. Una part de la donació, la que una primera revisió vinculava amb la ciutat de Figueres, fou donada a l'Arxiu Municipal de Figueres. Es tracta de la documentació que informa en part de la seva activitat com arquitecte municipal i també com a projectista privat a la ciutat. La documentació com arquitecte municipal, lògicament, completa la ja existent al fons municipal.

El segon lot de la donació va anar a parar a l'Arxiu Municipal de Girona atenent al criteri de que era documentació de Giralt com arquitecte municipal de la ciutat. Cal recordar que en l'època de Giralt Casadesús, la frontera entre l'exercici públic i privat de la professió quedava molt desdibuixada en relació a l'actualitat. Estem parlant d'uns anys on no existien les lleis d'incompatibilitats que actualment delimiten tant clarament les dues esferes.

Un tercer lot fou donat a la demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Aquesta agrupació està integrada per la biblioteca de l'arquitecte, interessantíssima per les monografies i sobretot per les revistes estrangeres que conté i que informen de la seva formació, influències i connexions. També hi trobem una part substancial de la documentació del seu despatx professional, escrits i esborranys d'articles, correspondència, catàlegs de materials, fitxes de contactes professionals, clients, estudis de insolació, estadístiques i un important conjunt de projectes i esborranys que abracen tots els anys d'exercici de la professió.

4.2 Cronologia de l'aproximació a la figura de Ricard Giralt i Casadesús

Tal com presentàvem abans, sovint determinats esdeveniments puntuals solen motivar l'aflorament de treballs i articles sobre un personatge determinat. En el cas de Giralt Casadesús se'n poden distingir clarament cinc:

1. Les realitzacions de l'etapa republicana
2. La seva mort l'any 1970.
3. El moment de la donació del seu fons. Articles a la premsa i publicació del Col·legi d'Arquitectes.
4. El projecte Docomomo. L'Exposició *La Tradició Moderna* i les interpretacions posteriors.
5. Les reivindicacions de Giralt inserit en el context de la història de la urbanística catalana i espanyola.

4.2.1 Giralt arquitecte de la República a Girona i Figueres.

Durant els anys vint i especialment trenta del segle passat les obres de Ricard Giralt foren tractades àmpliament en la premsa local de Figueres i Girona. A la capital de l'Alt Empordà, on Giralt exerceix d'arquitecte municipal des del 1915, s'enregistra una notable activitat projectual que més enllà de la construcció d'edificis, representa un veritable intent de renovació urbana. Les fites més importants seran: El Parc Bosc Municipal, el plànol de urbanització de la ciutat i la culminació del projecte de la Rambla. Aquestes realitzacions troben a la premsa el ressó que la seva importància mereix.

Així en parlava el mateix arquitecte el 1917:

“[Parlant d’altres rambles]. A totes superarà la de Figueres. Embellida per l’obra gloriosa de l’escultor N’Enric Casanovas, sol·lucionada la seva urbanització sense restar-li fisonomia; ennoblida amb la nota de verd i flors que d’arbre a arbre hi haurà; enriquida amb les balustrades terminals, augmentada la seva llargària, i donant-li monumentalitat amb vasos decorats amb figures ballant la nostra dansa nacional, i faroles monumentals, ocuparà el primer lloc entre els passeigs de Catalunya, perquè no serà forastera, ni recordarà «Boulevards,» ni «Parkways» ni «Alamedas», sinó que serà empordanesa. Heu’s-aquí el «per què».”¹¹

Al costat dels articles del mateix Giralt divulgant projectes i intencions, trobem el tractament d’actualitat que les diferents capçaleres li donen. És el cas de la portada que *L’Autonomista* dedica a la flamant urbanització de l’era d’en Desseia de Figueres per part de Giralt, el 9 de maig de 1935.

A Girona les transformacions giren entorn del projecte de passeig arqueològic, la construcció d’escoles, l’ordenació de la Devesa i el tractament del Barri Vell, aspectes que són àmpliament tractats a la premsa. Novament determinats diaris com *L’Autonomista*, prenen partit explícitament pel tema, dedicant-hi portades i planes senceres. Trobaríem exemples com la portada d’aquest diari, del 27 d’agost de 1927 que amb el títol *Lo que pudiera ser el campo de Marte* que fa referència al projecte de Giralt per la Devesa i el descriu amb tot detall. Al final de l’article s’apunta que aquest ha estat enviat a autoritats i institucions gironines per demanar

¹¹ GIRALT CASADESÚS, Ricard. “Per què?” *Alt Empordà* 05/05/1917 p. 2

aportacions econòmiques per l'elaboració del projecte. El 24 d'abril de 1933, novament *L'Autonomista* dedica la portada a una obra de Giralt. Amb el títol *Inauguració de les Escoles de La Mercè* s'explica el projecte del Col·legi Lorenzana. El mateix tractament exhaustiu rep la inauguració de les Escoles Ignasi Iglesias de Montjuïc l'octubre del mateix any, amb projecte de 1931. També és motiu de portada la presentació del projecte, que no es realitzarà de la nova escola Prat de la Riba a les Pedreres, generosament il·lustrat a primera plana de diari del 12 de desembre de 1936. Anys més tard aquest ressò mediàtic serà un dels embrions de l'adscripció del personatge al moviment racionalitat i els ideals republicans.

4.2.2. Ricard Giralt. Notícia de la seva mort.

El 28 d'abril de 1970, Ricard Giralt moria a Barcelona als 85 anys.

A hores d'ara, resseguint les principals capçaleres dels diaris editats a Girona i Catalunya, només hem pogut localitzar una nota necrològica en el diari *Ampurdan* de Figueres. A Girona ciutat, l'any 1970, tan sols existia el diari *Los Sitios* i aquest no va publicar cap notícia de la seva mort. A Barcelona, *La Vanguardia*, on l'arquitecte havia col·laborat durant dècades, en va publicar una petita esquela donant compte de la defunció i l'enterrament, però no va aparèixer, en els dies següents, cap nota necrològica sobre Giralt. Tampoc se'n feu ressò la publicació del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, *Cuadernos de Arquitectura*. Precisament aquell 1970 la revista, fundada el 1944, canviaria de nom i a partir del 1971 s'anomenaria *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, fins el 1980. El 1981 catalanitzaria la capçalera.

Anys més tard, Giralt tindrà entrada a la Gran Enciclopèdia Catalana, escrit en els termes següents:

“Ricard Giralt i Casadesús Barcelona 1884 - Barcelona 1970

Arquitecte, especialista en temes d'urbanisme. Participà activament en els Congressos d'Arquitectes de Llengua Catalana (1932-33) i en el Primer Congrés Municipalista Català. Féu uns estudis sobre la problemàtica de l'habitatge econòmic (1932-49). Projectà unes escoles a Figueres (1920) i a Girona (1927), que, bé que no foren fetes, eren concebudes encara dins l'estètica modernista. Projectà també escoles a Sant Hilari Sacalm i els Laboratoris del Nord d'Espanya, al Masnou. Els anys trenta adoptà el racionalisme a l'escola Prat de la Riba, també a Girona. Fou degà del COAC, arquitecte municipal de Girona i Figueres i professor de l'Escola de Funcionaris de l'Administració Local de la Generalitat.”¹²

En termes semblants el trobem referenciat en el *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*, de Josep F. Ràfols¹³.

Més interessant i completa seria la visió que del personatge ens ofereix Francesc Roca a Ictineu, *Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*¹⁴:

“Giralt i Casadesús, Ricard (Barcelona, 1884-1970). Introdutor de la pràctica urbanística germànica al sud del Pirineu juntament amb J. M. Tallada, M. Vidal i Guardiola, C. Montoliu. Arquitecte, des de 1913, municipal de Figueres (1915), de Girona (1922), professor d'urbanisme de l'Escola d'Administració Pública de la Mancomunitat i després, de la Generalitat de Catalunya, inicià, a partir de 1920, unes relacions freqüents amb els urbanistes de l'Europa Central. Amic de B. Möhring, traductor dels manuals de G. (sic) Gurlitt, P. Wolf i B. Möhring (que, excepte en el cas

¹² Gran Enciclopèdia Catalana. <http://www.enciclopedia.cat>. Consulta setembre 2012.

¹³ RÀFOLS, Josep Francesc. “Giralt Casadesús, Ricard”. *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*. Barcelona. Edicions Catalanes. 1980. Vol I. A-G. p 487.

¹⁴ ARTAL, F. GABRIEL, P. LLUCH, E. i ROCA, F. *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX)* Barcelona, Edicions 62, 1979. p. 223.

de Wolf, mai no serien editats) és autor d'un nombre elevat de col·laboracions periodístiques que, reorganitzades formarien una teoria urbanística de manual força completa. El sistema viari, la higiene urbana, el sistema d'espais verds i la zonificació en són els elements privilegiats. Les revistes i els diaris on aparegueren els seus papers foren molt variats: "El Poble Català", "Fulla Artística d'Alt Empordà", "La Construcción" "Revista de la Vida Municipal", "L'Opinió", "Revista del CAME", "Arquitectura i Urbanisme". Separat de l'administració pública a partir de 1939, assajà de refer aquesta cultura perduda en un serial –totalment descontextualitzat- que s'iniciaria a "La Vanguardia" el 1950."

4.2.3 El moment de la donació del seu fons. Articles a la premsa, Publicació del Col·legi d'Arquitectes.

Quan el 1981 els descendents de Ricard Giralt Casadesús decidiren donar els documents del seu despatx professional, obriren la porta a la possibilitat de poder conèixer la calidoscòpica trajectòria professional de l'arquitecte. És cert que el fet de disposar dels documents originals i també de la rica biblioteca, sens dubte havia d'obrir noves perspectives de recerca, però també és cert que el resultat d'aquest esdeveniment cultural, difós a les capçaleres dels diaris de Figueres i Girona, no va eixamplar massa la visió que ja es tenia del personatge.

Els cronistes de la donació parlàvem de les dades dels seu expedient funcional a les dues ciutats, de les millores urbanístiques que projectà, dels edificis, especialment escoles que va edificar per la Generalitat republicana, però tal com senyalarà anys més tard l'historiador de

l'arquitectura Carlos Sambricio¹⁵, ben poca cosa va sortir de la seva tasca de divulgador, com tampoc de la continuïtat d'una trajectòria que, com a teòric i redactor de codis urbanístics, i també com a divulgador a la premsa, no s'estronca amb la guerra civil.

Retornant a l'actualitat de la donació Giralt, el 14 de maig de 1982 es va fer la presentació del fons donat pels descendents de Ricard Giralt i Casadesús a la seu de la Demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes. L'acte va consistir en la publicació d'una monografia dedicada a l'autor¹⁶. El llibre contenia diferents aportacions i representava un esforç molt important de recopilació de informació sobre l'arquitecte. Recollia les valoracions d'especialistes com Ignasi de Solà Morales i Beatriz Colomina i un extens treball recopilatori de dades biogràfiques, obra projectada i articles publicats. Aquesta part a cura de la historiadora Montserrat Moli.

Ignasi de Solà Morales, amb el títol *Ricard Giralt Casadesús, reformista il·lustrat* presenta el personatge en el context polític i social de l'època, amb interessants aportacions sobre el procés de consolidació de la funció pública que es viu a Catalunya i a l'Estat durant les primeres dècades del segle XX. Solà Morales repassa també els continguts formatius dels arquitectes d'aquell moment, per passar a analitzar la figura de Giralt i com aquest es posiciona en el context. Destaca la puixança del moviment noucentista al que qualifica de desproveït de tot contingut filosòfic i de no adscrit directament a cap corrent artístic definit. Per l'autor el noucentisme és, abans de res, una actitud de participació en la renovació i modernització del país. És aquest pragmatisme del nou estil el que segons l'autor seduirà al jove arquitecte en els primers anys de professió: la idea de l'art cívic, de retornar a la comunitat anònima, en forma de

¹⁵ SAMBRICIO, Carlos. De la arquitectura del nuevo estado al origen de nuestra contemporaneidad: el debate sobre la vivienda en la década de los cincuenta. Recurs de Internet Consulta 21/11/2009

¹⁶ AADD R. Giralt Casadesús. Girona, Dem. de Girona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982.

bellesa, el que paguen en forma d'impostos. Solà Morales opina que Giralt s'ocuparà una vegada i una altra de l'arquitectura com art públic o art cívic, amb una bona dosi de indiferència estilística. Recorda, però, que l'arquitecte aviat anirà més enllà i plantejarà, al costat del disseny del projecte, qüestions de gestió i finançament que el faran avançar cap un intervencionisme municipal que gradualment situarà en un segon pla la forma arquitectònica per darrera de la viabilitat del projecte. Seguint aquest argument, poc sentit té analitzar l'evolució estilística d'un arquitecte que ben aviat se sent cridat per la gestió del projecte i reelabora el perfil professional del tècnic al servei de l'administració. Aquest nou enfocament de la seva tasca culminarà en la fundació del CAME *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, l'any 1928 i de la seva revista de la qual Giralt en serà director fins la guerra civil. Aprofundint en aquest argument Solà Morales arriba a defensar una desconexió entre projecte polític, projecte tècnic i llenguatge formal en l'obra de Giralt. Tot el contrari del que succeeix en l'arquitectura d'avantguarda on el llenguatge cerca l'expressió de les hipòtesis i de la opció ideològica. Precisament serà en l'etapa racionalista de l'arquitecte on hom hi ha sabut trobar una coherència més alta per llegir el personatge. Sens dubte Giralt feia política quan feia urbanisme, però potser una política més abstracta que la lligada a partits i governs.

Ben aviat s'apunta la vocació municipalista i reguladora de Giralt Casadesús, perfil que amb els anys, quan la guerra civil canviï substancialment el seu escenari laboral, seguirà tenint un sentit. Sentit que Giralt recuperarà des del seu despatx de teòric com assessor en la redacció del cos legislatiu urbanístic del que el país està mancat.

Aquest enfocament és la principal aportació de la visió que ens dóna Ignasi de Solà Morales, i que el mateix autor completa amb la faceta de publicista nat que atribueix a Giralt Casadesús. El presenta com un dels arquitectes més cosmopolites del moment, que coneix com pocs les

figures rellevants a nivell internacional, que assisteix a congressos, llegeix revistes, llibres, domina escoles, realitzacions, gràcies sobretot al seu coneixement d'idiomes. Des de totes les tribunes periodístiques s'esforçarà en divulgar les idees sobre urbanisme que es couen a Europa, amb l'objectiu de introduir la modernitat al país. Un país regit per altres poders però amb les mateixes mancances de sempre.

Ignasi de Solà Morales ja havia fet una primera aproximació al personatge el 1976. A la revista *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, núm. 113 dedicat al Noucentisme¹⁷, ja reivindicava el noucentisme en Giralt recuperant un article que aquest va publicar a la revista *La Construcción* el 1916 i de la qual en reproduïm el fragment triat per Solà Morales per la solidesa del pensament urbanista que transmet Giralt, pocs anys després d'haver-se titulat.

“La construcción de una ciudad bella y armoniosa se garantiza por lo siguiente: Diversidad funcional en el carácter real de las circunstancias. Formación individual de calles y plazas. Contrastes: entre lo abierto y cerrado lo grande y lo pequeño. Que a largas perspectivas sucedan otras reducidas. Esfuerzo por evitar toda línea convexa, ya sea en alineación ya sea en rasantes. Buena elección del emplazamiento de los edificios monumentales. Buena proporción sin exceso en las diversas partes. Ornamentación de esculturas, parques, etc. Y en conjunto una concepción artística homogénea. Una ciudad moderna debe tener un aspecto diferente del de una ciudad antigua, sin embargo los de la Edad Media y los de la época barroca son manantiales de motivos y modelos.”

¹⁷SOLÀ MORALES, Ignasi de. “Sobre noucentisme y arquitectura notes para una historia de la arquitectura moderna en Cataluña” a AADD “Noucentisme la arquitectura y la Ciudad” a *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*. Núm. 113. Año 1976. L'article de Ricard Giralt a que fa referència Solà Morales es va publicar a *La Construcción* nº 16, p. 14 amb el títol “El Plano General de la Urbanización de Barcelona”

El següent article del volum editat pel COAC el 1982, signat per Beatriz Colomina, qui anteriorment havia treballat sobre la figura de Giralt amb Enric Giralt, fill desaparegut de l'arquitecte, porta per títol *Giralt Casadesús, urbanista. Un esquema interpretatiu*. Colomina, ja en les primeres línies qualifica Giralt de figura clau de la urbanística catalana. Aquesta disciplina, segons l'autora, es debat entre la finalitat tècnica operativa i el compromís amb l'ordre social. El seu objectiu: organitzar les condicions de funcionament de la gran ciutat, seguint l'estela dels grans urbanistes alemanys de principis de segle.

El treball de Colomina sistematitza les influències de les escoles urbanístiques europees en Giralt i perioditza l'evolució del pensament de l'arquitecte català. Tot plegat per acabar parlant de pragmatisme i operativitat amb una orientació ideològica lligada al noucentisme i a l'ideal de país. Una de les vies seria la creació d'un art urbà, lligat al passat històric nacional, amb referències a arquitectures històriques, com el barroc.

L'estudi de l'evolució professional que Beatriz Colomina fa de Giralt la porta a parlar d'una primera etapa, que arribaria fins a principis dels anys 20, basada en la fe en l'art públic i la naturalesa orgànica de la ciutat per autorregular els processos.

Precisament la redacció del projecte per el concurs de l'Eixample de Lleida, on Giralt treballà en col·laboració amb el seu company de promoció Adolf Florensa fou, per Colomina, el punt de inflexió que marcà el canvi de orientació de la seva visió urbanística. El projecte de Lleida, segueix el mètode alemany de intervenció urbana propugnat per Eberstad. Parteix del treball de camp previ per descobrir els antecedents històrics de la ciutat, les preexistències, la relació entre els diferents espais, el funcionament integral. D'aquí es passa a analitzar el creixement natural de la ciutat per intentar formular un model de planejament que sistematitzi, sense

estridències, aquest model natural. Segons les teories de Eberstad, el model de planejament radial heretat del creixement històric en taca d'oli de les ciutats, la zonificació i interconnexió de zones i el control de preus a partir de les ordenances d'edificació, haurien de servir per controlar l'especulació. Giralt descobreix però, la insuficiència d'aquestes mesures i, per primera vegada, apunta la necessitat d'una intervenció pública per regular el procés. Veu clara la necessitat de que els ajuntaments portin a terme una política urbanística completa: polítiques sectorials, de vivenda i de sòl, principalment. Aquest augment de competències implica una reorganització institucional i també professional que Giralt promourà des d'aquell moment. De la intervenció i control de la construcció física de la ciutat es passa al control dels determinants més generals que fan possible els processos. Aquesta línia de pensament i actuació condueix a la reformulació de la figura de l'arquitecte municipal, i a la fundació del CAME per crear els nous professionals que les ciutats necessiten.

En aquest punt les tesis de Solà Morales i Colomina coincideixen al presentar-nos un Giralt preocupat per la funció interventora i reguladora dels ajuntaments, gràcies al concurs dels nous arquitectes municipals. Novament, planejament i gestió urbanística passen a un primer terme en detriment del projecte arquitectònic clàssic.

Per acabar Colomina sosté que els continguts de la *Revista del CAME* de la qual Giralt en serà fundador i director, són completament antitètics dels que trobem a *AC* òrgan d'expressió del GATEPAC. Al CAME el moviment modern és sovint ignorat quan no blasmat. A *AC* la nova arquitectura és considerada la única via de progrés de la societat i la forma d'aquesta nova arquitectura i els seus protagonistes trasllueixen aquesta veneració.

La monografia publicada l'any 1982 continua amb una selecció de textos significatius dels plantejaments defensats per Giralt Casadesús al llarg de la seva vida i tot seguit trobem el treball de recopilació de dades biogràfiques i projectes realitzat per Montserrat Moli. La seva lectura permet conèixer la seva biografia, tot i que amb alguns errors, corregits en el present treball, com l'assignació d'un doctorat a l'arquitecte, que Montserrat Moli veu en el que és tant sols un treball de curs realitzat el 1911, quan encara faltaven dos anys perquè Giralt obtingués el títol d'arquitecte¹⁸. Aquests errors ens ha obligat a comprovar totes les fonts a la recerca de la veracitat de les dades allà escrites.

Les pàgines finals del llibre aporten un petit glossari de personatges que varen creuar les seves vides professionals amb Giralt Casadesús. Es tracta de breus biografies que poden ser d'interès per detectar influències, afinitats i fins i tot complicitats fins ara mai explorades. La lectura d'aquestes pàgines ens permet ser optimistes respecte al nivell de la recerca en la història de l'arquitectura del nostre país. Trenta-un anys no han passat en va i actualment moltes de les dades allà desconegudes avui són matèria d'estudi ferm i contrastat.

Aquest primer treball amb voluntat de divulgar la figura de Ricard Giralt és realment un pas endavant, però tal com anys més tard valorarà Carles Sambricio¹⁹, no s'escapa dels tics d'una època en el sentit que silencia la posterior col·laboració de Giralt amb el règim franquista de postguerra en la tasca de dotar d'un corpus legislatiu l'Estat, de cara a regular i solucionar el

¹⁸ Aquest error ha estat minuciosament comprovat en la documentació acadèmica de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i en l'estudi del projecte acadèmic "Mole panteon para Carlos V en la montaña del Escorial" que es guarda a l'AHCOAC Demarcació de Girona. Consultat el tema amb Neus Vilaplana, responsable de l'Arxiu Històric de l'ETSAB, després de les corresponents comprovacions, es va concloure que el doctorat en arquitectura no s'implantà, i encara de forma meritòria, fins els anys 1970, com a conseqüència de la integració de les escoles d'arquitectura a la Universitat. Els primers títols de doctor arquitecte s'atorgaren a certs professionals com a guardó a la seva trajectòria professional, i no pas en el sentit estricte d'una recerca doctoral. Igualment Moli atribueix l'enderroc de l'església de Sant Pere de Figueres el 1936 a Ricard Giralt, quan els llibres d'actes de l'Ajuntament recullen que aquest es feu amb la única oposició del regidor Alexandre Deulofeu i de Ricard Giralt Casadesús.

¹⁹ SAMBRICIO, Carlos. Prólogo a SAN ANTONIO GOMEZ, Carlos 20 años de Arquitectura en Madrid. La edad de plata: 1918-1936. Madrid. Comunidad de Madrid. 1996.

problema de la vivenda que, evidentment, seguia plantejat en els mateixos termes que abans de la guerra, quan no havia empitjorat.

4.2.4. El projecte Docomomo, l'Exposició *La Tradició Moderna* i les interpretacions posteriors

L'any 1990 es creava a Paris l'organització DOCOMOMO Internacional, sigles que responen a *Documentation and Conservation of building, sites and neighbourhoods of the Modern Movement*, i que de forma abreujada és coneix com Documentació i Conservació del Moviment Modern. L'estratègia territorial va portar a la creació de la secció *Docomomo Ibèric* que agrupa Espanya i Portugal. La fundació Docomomo engloba col·legis professionals i organismes interessats en l'arquitectura i el patrimoni i té per objectiu documentar aquest patrimoni i difondre'l en exposicions, publicacions, congressos, seminaris, campanyes, etc. Concretament l'any 1996 la primera campanya va veure els seus fruits en la publicació del primer registre Docomomo Ibèric²⁰. Aquesta primera llista recollia 166 fitxes d'obres projectades entre 1925 i 1965. Posteriorment s'ha dedicat a recopilar el patrimoni racionalista lligat al passat industrial.

D'aquelles 166 fitxes de la primera campanya ben poques corresponien a obres de Catalunya i d'entre aquestes, menys a la demarcació de Girona, representada tant sols per la casa Rozes a Roses, de J.A. Coderch. Les obres seleccionades per Catalunya es triaren entre les considerades canòniques dins el moviment GATCPAC dels anys 30, més alguna realització de postguerra i d'altres lligades al desenvolupisme i equipaments turístics.

No obstant això, i pel cas que ens ocupa, la campanya va servir per sensibilitzar els diferents agents actius envers aquest patrimoni poc reconegut i valorat. Seguint l'impuls de la convocatòria, diferents centres varen programar treballs de camp per identificar les obres del

²⁰ AADD Arquitectura del Moviment Modern. Registre Docomomo 1925-1960. Barcelona, Fundació Docomomo, 1996

període que podien adscriure's al moviment modern. En el cas de la demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes, les rèpliques de l'esdeveniment varen propiciar la organització d'una exposició i unes jornades d'estudi, aprofitant el treball de camp del procés de selecció endegat. La convocatòria Docomomo va portar a seleccionar diverses obres de l'arquitecte Giralt Casadesús, projectades en estil racionalista, fet que va activar el seu reconeixement i difusió i ben segur que la seva potencial revalorització. De nou, però, la operació va venir a reforçar la imatge d'un Giralt Casadesús arquitecte racionalista, obviant la resta de la seva trajectòria, com per altra banda era lògic dins els objectius de l'empresa. Identificant un arquitecte i la seva obra s'aconseguia inscriure aquesta en un moviment però alhora es velaven altres interpretacions que, fins avui, han restat pràcticament inèdites.

En aquest marc hem de veure també les aportacions de l'arquitecte i historiador Joan Falgueras, el qual podríem definir com la persona que més s'ha aproximat al treball i la filosofia de Giralt i des de més a prop. Figuerenc i arquitecte, actualment ocupant el càrrec d'arquitecte municipal a la ciutat, ha volgut seguir-ne la petja i els plantejaments de forma rigorosa, sense perdre de vista els signes dels temps. Falgueras fou el promotor de l'exposició i les jornades organitzades a Girona a redós de la convocatòria Docomomo i ha seguit investigant i treballant l'obra de Giralt des de la perspectiva històrica i amb una mirada actual, derivada de la seva feina a l'ajuntament de Figueres. Trobem els seus treballs en relació al tema, al catàleg de l'Exposició sobre la Figueres republicana del 1999 i al dossier sobre Ricard Giralt publicat a la Revista de Girona el 2002.²¹

²¹ FALGUERAS FONT, Joan "Transformacions urbanístiques i arquitectura." a AADD Figueres 1900-1936, Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Museu de l'Empordà, 1999.
FALGUERAS FONT, Joan. "Ricard Giralt Casadesús, també arquitecte" a AADD "Ricard Giralt Casadesús, l'arquitectura com actitud". Revista de Girona, Núm 210. Gener-Febrer 2002. pp. 64-71.

El desconeixement derivat de l'ajornament en la recerca integral de l'arquitecte, però, ha propiciat que s'aprofundís en l'estudi de la seva arquitectura, bàsicament durant el període republicà i no s'encarés un canvi de perspectiva que abracés la totalitat de la seva trajectòria professional. Durant els darrers deu anys, Giralt Casadesús ha incrementat considerablement la seva presència com objecte referenciat en els treballs de difusió de l'arquitectura gironina, però s'ha avançat poc en el seu coneixement global. Exposicions, monografies, articles a la premsa, han bescantat noves perspectives, aclaparats per la complexitat i la talla intel·lectual d'un teòric de l'urbanisme gairebé per descobrir. L'extensió dels testimonis arxivístics i hemerogràfics, directament relacionats amb Giralt, probablement han contribuït a aquesta prevenció.

4.2.5. Les reivindicacions de la figura de Giralt inserit en el context de la història de la urbanística catalana i espanyola

Hem pogut detectar algunes breus referències als aspectes més desconeguts de la tasca professional de Giralt Casadesús en les publicacions de historiadors de l'urbanisme a nivell nacional i internacional. Sovint es tracta de breus comentaris, fins i tot en nota, que vénen a aportar informacions puntuals però de gran valor per situar el personatge en la història de l'urbanisme europeu.

Manuel Guardia i José Luís Oyón, en un estudi sobre els mercats a Barcelona²², ressalten la labor del CAME en aquest camp i el manual de Giralt Casadesús sobre Mercats²³ en la línia de la manualística tant defensada per l'arquitecte.

²² GUARDIA BASSOLS, Manuel i OYON BAÑALES, José Luís. Fer ciutat a través dels mercats : Europa, segles XIX i XX / Manuel Guardia y José Luis Oyón (editors). Barcelona: Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 2010. I també dels mateixos autors: La formació del modern sistema de mercats de Barcelona (1874-1921) Barcelona : Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2008. "Los mercados públicos en la ciudad

Carlos Sambricio²⁴ ens presenta un Giralt Casadesús preocupat per la manca de vivenda a l'Espanya del anys cinquanta i com mitjançant el seu *Estudio sobre la vivienda económica en España* publicat pel CAME l'any 1950, intenta convèncer l'Estat de la necessitat de dotar de vivendes dignes les ciutats industrials. El mateix Sambricio²⁵ parlant de l'arquitecte asturià Luis Lacasa i els seus contactes professionals amb els arquitectes alemanys dels anys vint, situa a Giralt Casadesús i comptats espanyols més, com els únics que estan al corrent de les tendències en vivenda econòmica que Lacasa estudia a Dresden i altres ciutats de l'Alemanya d'entreguerres.

Carlos Sambricio és probablement l'investigador que més ha denunciat, i amb més arguments, la visió simplificadora que de Ricard Giralt ens ha arribat. L'historiador defensa la teoria de que la historiografia de l'arquitectura del primer terç del segle XX, en general, ha seguit un discurs que deixa al marge les aportacions d'aquells arquitectes que no es podien considerar ortodoxes del racionalisme i que d'alguna manera havien practicat un eclecticisme titllat d'acomodatici. Un exemple el posa en el tractament historiogràfic de la figura de Ricard Giralt.

“Testimonios de una cultura plural y abierta, bien distinta por cierto a publicaciones militantes y elitistas como AC. En este sentido, la actitud desarrollada por quienes dedicaron su tiempo a buscar ‘pruebas’ que confirmasen una línea han ocultado la realidad: por causas que desconozco, por ejemplo, la historiografía catalana ha olvidado

contemporánea. El caso de Barcelona” a *Biblio 3W Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*. Vol. XII, nº 744, 25 agosto de 2007. Universidad de Barcelona. Internet Consulta 20/05/2009.

²³ GIRALT CASADESÚS, R. *Mercados. Teoría y práctica de su construcción y funcionamiento*. Cuerpo de Arquitectos Municipales de España. Barcelona, 1937.

²⁴ SAMBRICIO, Carlos. “La vivienda española en los años 50” a AAVV. Los años 50: *La arquitectura y su compromiso con la historia*. Actas del Congreso Internacional celebrado en Pamplona. Marzo 2000.

²⁵ SAMBRICIO, Carlos. “Luis Lacasa: Le Corbusier o Américo Vesputio” *Textos de crítica de arquitectura comentados*. Departamento de Proyectos ETSAM, Madrid, 2003. pp. 105-111.

contextualitzar -no digo estudiar, sino explicar su rol dentro de un debate cultural- arquitectos como Rubió i Tudurí, Benavent, Goday o Giralt Casadesús”²⁶

En la mateixa línia, parlant dels treballs d’Oriol Bohigas sobre la història de l’arquitectura catalana sosté que *“Al trabajo de Bohigas podria objectarse como, en su defensa de una modernidad que identificaba con el GATCPAC, ignoró todo cuanto fue ajeno al Grupo: ni Rubió i Tudurí desempeñó papel algun, ni los ‘Congresos de Arquitectos de Lengua Catalana’ tuvieron significación ni supusieron una quiebra en la cultura del momento, ni Giralt Casadesús, Goday o Benavent fueron susceptibles de ser estudiados: incluso, al identificar la cultura del GATCPAC con la obra de Le Corbusier, Bohigas presentaba el Grupo como un todo coherente y homogéneo, ignorando las polémicas internas.”*²⁷

Altres autors, com Ignacio Casado Galvan, es referiran a Giralt com a model d’arquitecte de vivenda popular durant el franquisme.²⁸

Joaquín Medina Warmburg²⁹ en un article sobre les influències alemanyes en l’urbanisme espanyol es fa ressò de les rivalitats existents entre el GATCPAC i els seguidors de les idees alemanyes en urbanisme.

²⁶ SAMBRICIO, Carlos. Prólogo a SAN ANTONIO GOMEZ, Carlos 20 años de Arquitectura en Madrid. La edad de plata: 1918-1936. Madrid. Comunidad de Madrid. 1996.

L’autor retornarà a aquesta idea a “De la ciudad lineal a la ciudad-jardín: sobre la difusión en España de los supuestos urbanísticos a comienzos del siglo” a AADD Madrid, vivienda y urbanismo: 1900-1960. Akal Arquitectura 2004. I també a SAMBRICIO, Carlos Cuando se quiso resucitar la arquitectura. Murcia. Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos. 1983.

²⁷ SAMBRICIO, Carlos. Prólogo a SAN ANTONIO GOMEZ, Carlos 20 años de Arquitectura en Madrid. La edad de plata: 1918-1936. Madrid, vivienda y urbanismo 1900-1960. Madrid. Ed. Akal Arquitectura.2004. p. 7

²⁸ CASADO GALVAN, Ignacio “Apuntes para un estudio estético de las viviendas de iniciativa estatal franquista en la minería leonesa del carbón” a Contribuciones a las Ciencias Sociales. Diciembre 2009. <http://www.eumed.net/rev/cccs/06/icg25.pdf> [Consulta 15/06/2012]

²⁹ MEDINA WARMBURG, Joaquín “ Irredentos y conversos, presencias e influencias alemanas: de la neutralidad a la postguerra española (1914-1943)” a AAVV Modelos alemanes e italianos para España en los años de la postguerra. Actas del Congreso Internacional celebrado en Pamplona. Marzo 2004.

“En 1934, dos años tras la reunión preparatoria del cuarto CIAM celebrada en Barcelona, la revista AC atacó abiertamente las trasnochadas ideas de la vieja Stadtbaukunst.(...) La crítica no iba tanto dirigida contra los autores de teorías consideradas obsoletas, como contra la generación de discípulos españoles que copaban los puestos clave de la administración y las escuelas. Entre ellos figuraban los catalanes Emilio Canosa, traductor de Sitte en 1926, o Ricard Giralt Casadesús, traductor de Paul Wolf en 1933. Ambos fueron desde mediados de los años veinte miembros de la Freie Deutsche Akademie des Städtebaus. Una consecuencia directa fue la publicación de algunos trabajos catalanes en Alemania³⁰. La otra, que sobre todo Giralt, en su condición de fundador de la Revista del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, se implicara en la divulgación de los idearios urbanísticos alemanes, los conservadores y los innovadores. Se ocupó, por ejemplo, de reseñar las últimas teorías de Gropius, y sobre todo de traducir las voces críticas de la vieja guardia de la Stadtbaukunst, como el conocido alegato del conocido Cornelius Gurlitt contra el dogmatismo geométrico de Le Corbusier³¹”

Podem també afegir les aportacions de Jordi Franquesa i Sánchez a la seva tesi doctoral, ara publicada amb el títol: *Una experiència urbana retrobada. Les comunitats jardí a Catalunya*³². Franquesa defineix Giralt Casadesús com *“un personatge molt destacable. Arquitecte municipal de Girona i Figueres durant la primera meitat del segle XX, va mostrar una intensa capacitat de treball, una formació avançada i una decidida aposta per millorar la qualitat de vida a les ciutats. Va mantenir estretes relacions amb la Societat Cívica ciutat Jardí, especialment amb el Museu Social de Cebrià de Montoliu, i mantingué contactes amb els diferents estaments oficials*

³⁰ GIRALT CASADESUS, Ricard “Der Platz Cataluna in Barcelona” a *Stadtbaukunst alter und neuer Zeit* 6 (1925) n.6 pp. 177-178

³¹ GURLITT, Cornelius. “Le Corbusier y el “camino de los asnos” a *Revista del CAME*, 2.(1930) n. 15 pp. 41-44

³² FRANQUESA Sánchez, Jordi. *Una experiència urbana retrobada. Les comunitats jardí a Catalunya*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Dep. de Medi Ambient i Habitatge. Edicions UPC. 2009.p. 97 i ss.

de la Mancomunitat de Catalunya, intranquil·la per millorar les condicions de vida del país. La seva inquietud per transformar l'urbanisme el duqué a una constant i infatigable tasca de divulgador de noves idees i realitzacions, de propostes experimentals cercant el bé comú a favor de les classes populars”

I continua afirmant que fou:

“un dels arquitectes que més apostaren per les idees de la ciutat jardí i que més divulgació en va fer. (...) en la seva qualitat d'arquitecte municipal de Figueres va abordar la modernització de la ciutat i va plantejar distintes intervencions en matèria urbanística destacables. Entre elles el creixement urbà del Poble Nou de Figueres planteja un nou teixit urbà basat en l'habitatge unifamiliar en filera, amb importants zones lliure destinades a jardins privats....”

La historiadora de l'art Mercè Vidal, en un article publicat el 2002 amb el títol *Noucentisme i Art*³³, parlant de la bellesa pública propugnada pel noucentisme, cita a Giralt en aquests termes:

“Els educadors dels pobles d'Europa parlen de la transcendència educativa de la Bellesa pública, prou signifiquen la necessitat d'avesar els passants a la perfecció, prou dedueixen les qualitats d'alegria i de fortitud cívica que es guanyen amb la constant contemplació de les coses útilment belles... També, des del sector arquitectònic més d'una vegada s'hi insisteix, com ho evidencia en aquest text de 1912, l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús: ‘és innat en els homes l'amor als monuments i a tot allò que representa un ideal de bellesa.

³³ VIDAL, Mercè. “Noucentisme i Art” *Revista del Centre de Lectura de Reus*. Núm. 2 1er trimestre de 2002. Aquest text recollit per Mercè Vidal es troba també reproduït a la monografia editada pel COAC l'any 1982 i és el primer article de Ricard Giralt que tenim documentat. Fou publicat per primera vegada a la pàgina 2 de la revista *La Penya* el 15 de febrer de 1912, i posteriorment aparegué el 1915 a *Renaixement*, i a *El Autonomista* el 31 de juliol de 1922. També es va tornar a difondre a *La Construcció* el 1926, aquesta vegada acompanyat de il·lustracions, tal com consta en l'esmentada monografia del COAC.

Una de les moltes manifestacions artístiques és l'art públic. La seva missió arriba a totes les classes socials perquè totes en poden gaudir per un igual. Una ciutat no és verament democràtica si no es preocupa de tots els problemes que afecten l'estètica urbana. El traçat dels carrers, la llur bona ordenació, els parcs, jardins [...] tot allò que entra en l'aspecte urbà està en el camp de l'art públic [...] Una ciutat on l'art públic, el que constitueix la seva bellesa estigui abandonat, retrata el nivell cultural dels seus administradors”

També cal tenir molt en compte les múltiples referències que l'historiador Joan Ganau fa a l'obra, el pensament i l'artística de Ricard Giralt. Ganau ens parla abastament de Giralt en relació al tractament de la ciutat històrica i la reivindicació del barroc. L'autor analitza la postura i les actuacions de Giralt en relació a les intervencions en la Via Laietana de Barcelona i el seu context urbà i també, molt acuradament, la seva tasca en la Girona antiga com arquitecte municipal a partir de 1922³⁴.

Si hem dit que Carlos Sambricio ha estat l'autor que més bé ha perfilat la visió simplificadora que ha patit Giralt per la historiografia, hem de considerar a Manuel de Torres Capell com l'autor que millor ofereix una visió contextualitzada de Ricard Giralt en el marc de la urbanística catalana i europea. La seva tesi titulada *El planejament urbà i la crisi de 1917 a Barcelona* defensada el 1978 fou publicada el 1987. L'autor en feu una relectura, que no revisió, que el portà a formular un avís sobre el context històric en que la tesi es va gestar: el darrer franquisme i la transició, que l'autor considerava que havien tenyit de ideologia la recerca i el discurs³⁵.

³⁴ GANAU, Joan. [Els inicis del pensament conservacionisme en l'urbanisme català \(1844-1931\)](#).

³⁵ Seguint les seves paraules “Cronològicament la redacció del llibre se situa entre els anys de la resistència de l'Escola d'Arquitectura contra el franquisme, i el, avui massa llunyà, debat fundacional de la nova urbanística que es va desenvolupar entorn del 'Congrés de Cultura Catalana'. Amb aquestes referències el lector potser podrà comprendre molts dels tics, rigideses i tensions que es reflecteixen en un text, que no ha estat modificat.” TORRES

Malgrat aquests escrúpols, per la part que a nosaltres ens interessa, la anàlisi del context i dels personatges que transiten per la urbanística catalana d'aquell moment és dels més complets que hem trobat. Torres Capell recull les aportacions de Giralt de forma prou explícita: *“Potser l'únic lloc on es recullen consideracions entorn del tema de la parcel·lació racional és el algun article de Jeroni Martorell o de Ricard Giralt Casadesús. En aquest sentit és interessant tota la sèrie d'articles sobre aquest tema que publica la revista La Construcción entre els anys 1916-1918”*³⁶

Hi veiem també una referència a Giralt sense anomenar-lo quan es refereix als intel·lectuals orgànics de la Lliga: *“Quan es parla dels intel·lectuals orgànics de la Lliga, hom es refereix a aquest context professional, el qual no s'ha d'identificar totalment amb les estructures de direcció d'aquest partit, sinó amb l'ample ventall d'iniciatives, sovint contradictòries, que recull el projecte polític de la Lliga. Altrament no s'entendria gens la posterior vinculació de moltes d'aquestes formulacions al nacionalisme català d'esquerra, que no es desenvolupa com a força autònoma fins més tard. I encara més erroni seria identificar aquestes formulacions als interessos immediats de la burgesia industrial catalana.”*³⁷

Gairebé vint-i-cinc anys més tard, en el Dossier dedicat a Ricard Giralt que vaig coordinar per la Revista de Girona³⁸, novament vàrem recórrer a Manuel de Torres Capell per tal que ens contextualitzés la figura de l'arquitecte en el conjunt de la urbanística catalana. El discurs de Torres Capell ens presenta un Giralt que assisteix al desenvolupament de l'urbanisme a Catalunya en coincidència amb la institucionalització de l'urbanisme modern a Europa. Sempre

CAPELL, Manuel de El planejament urbà i la crisi de 1917 a Barcelona, Barcelona UPC. 1987. p. 11. Presentació. Una observació que, per altra banda molts altres autors també podrien haver subscrit.

³⁶ TORRES CAPELL, Manuel de. Ibidem. p. 93.

³⁷ TORRES CAPELL, Manuel de. Ibidem p. 106.

³⁸ TORRES CAPELL, Manuel de. “Ricard Giralt Casadesús i la urbanística catalana” a AADD Ricard Giralt Casadesús, l'arquitectura com actitud. Dossier de la Revista de Girona. Núm 210. Febrer 2002.

seguint Torres Capell, la data de llicenciatura de Giralt coincideix amb el Congrés d'Urbanisme de Londres on hi participen totes les figures importants de l'època. També coincideix amb l'important concurs per el Gran Berlín, guanyat per Petersen, Eberstadt i Bruno Möhring dels treballs dels quals Giralt en farà ressò en els seus articles.

Torres Capell defineix el canvi de mentalitat que es dona en matèria urbanística, de les malles i eixamples del XIX al concepte integral de ciutat, que per ell serà la segona gran dimensió de l'urbanisme: superar el tema del creixement físic i gestionar la organització de la vida i el treball dels homes a la ciutat. D'aquí naixerà la preocupació creixent de Giralt per la política de l'habitatge a partir de l'observació de les experiències europees sobre gestió pública del sòl. Per l'autor aquesta serà la principal aportació de Giralt a l'urbanisme català de l'època.

“El personatge que havia entrat en l'urbanisme de la mà de les idees de J. Puig i Cadafalch, referides exclusivament al pes de la forma en la construcció de la ciutat, s'apropa a les formulacions de les socialdemocràcies europees. Amb ell l'arquitectura eixamplà significativament el seu camp conceptual i s'obria la possibilitat de formular interessants idees, que es concretaren precisament a través de les seves aportacions als dos congressos d'arquitectes en llengua catalana que es van celebrar entre el 1930 i el 1933.”³⁹

Hem de concloure que les aportacions de Manuel de Torres Capell ens permeten ubicar la figura de Giralt i mesurar la dimensió d'aquest arquitecte que excel·lirà en el camp de l'urbanisme. Com veurem en els fulls que segueixen aquests ideals professionals forjats al principi de la seva carrera presidiran tota la seva actuació professional per sobre de totes les circumstàncies.

³⁹ TORRES CAPELL, Manuel de. “Ricard Giralt Casadesús i la urbanística catalana” Ibidem

PART II EL PERSONATGE I EL SEU CONTEXT

Capítol 5. Ricard Giralt i Casadesús, fer de la vida un projecte⁴⁰

5.1. Orígens i formació

Ricard Giralt Casadesús va néixer a Barcelona el 15 de desembre de 1884, fill de Gaietà Giralt i de Dolors Casadesús. Era el segon de 5 germans: Pilar, Ricard, Josep, Epifani i Dolors. Pilar, la germana gran, moriria víctima del bombardeig de Barcelona del 2 de febrer de 1938.

La família Giralt vivia i regentava una botiga d'objectes artístics i religiosos al número 27 del carrer Canuda, al costat de la Plaça de Madrid. El 1900 ja s'anunciava a diaris com *La Veu de Catalunya* amb el nom de *Viuda de C. Giralt*⁴¹. S'hi oferien retaules, sants, ornaments al·legòrics, llibres religiosos i devocionaris editats per la casa, així com estampes.

Fig. 3. Anunci a *La Veu de Catalunya* de l'establiment de la família Giralt.

El perfil personal de Ricard Giralt, fill de família menestral i orfe de pare, defineix un nou model d'arquitecte més laboral. Giralt concep la professió com un mitjà de guanyar-se la vida.

⁴⁰ Aquesta biografia s'ha fet a partir de la contextualització de les dades cronològiques recollides a AADD Ricard Giralt Casadesús Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, 1982, i els treballs posteriors de GIL, Rosa Maria a "Ricard Giralt i Casadesús, l'arquitectura com a actitud" a *Revista de Girona*, núm. 210, gener-febrer 2003, pàg. 52-53, i tota la recerca posterior que ha constituït la present tesi.

⁴¹ *La Veu de Catalunya*, Any II núm. Dv. 11 de maig de 1900.núm. 490. pl. 4.

Representa així una primera generació d'arquitectes que es desmarca de la concepció d'arquitecte municipal del segle XIX i que lluitarà per dotar de contingut i reconeixement professional un càrrec que, fins aleshores, a moltes poblacions era més honorífic que laboral.

El 30 de maig de 1901, ja orfe de pare, va presentar una instància a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona per poder examinar-se lliure de l'assignatura de dibuix lineal. Tenia 15 anys i en el seu expedient acadèmic⁴² consta com a fill de vídua. Giralt aportà la seva mare, Dolors Casadesús, com a *fiadora* en el document d'ingrés a la Universitat. El jove estudiant degué trobar grans dificultats per poder seguir els estudis ja que la documentació reflecteix una interrupció de la carrera que no torna a reprendre's fins el 1905 quan Giralt ja comptava vint anys⁴³. Des d'aquell moment trobem la seqüència de sol·licituds de matrícula fins a la fi dels estudis. Tots els cursos, però, figura com alumne lliure, cosa poc habitual fins i tot en estudiants de fora de la capital i gens comú en els estudiants de la mateixa Barcelona. Resseguint les biografies d'altres arquitectes de la mateixa època, com és el cas de Rafael Masó de Girona, trobem que aquests cursen només els primers anys com alumnes lliures des de la seva població de residència. En alguns casos assisteixen a classes externes amb algun professor o acadèmia i van a examinar-se a Barcelona⁴⁴. A partir de la meitat de la carrera, però, solen traslladar-se a viure a la capital, sovint amb moltes privacions, per seguir els estudis presencials. Era freqüent que aprofitessin la destresa adquirida en l'ofici per col·locar-se com a ajudants d'algun arquitecte que, en alguns

⁴² Arxiu de l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona. Expedient Acadèmic de Ricard Giralt Casadesús.

⁴³ La recerca sobre origen social dels estudiants universitaris al segle XIX i principis del segle XX suggereix una accentuada endogàmia dins les classes acomodades. Així s'apunta una sobrevaloració de la historiografia respecte al que els estudis superiors podien representar de canal de mobilitat i renovació social. Per historiadors com Alberto Maria Banti "*la carrera universitària que portava al títol i a l'habilitació professional era llarga i molt exigent des del punt de vista econòmic*" Vegeu BANTI, Alberto Maria. *Burguesies de les 'professions' a l'Europa del segle XIX. A Recerques*. Núm. 28, 1994. pp. 23-41

⁴⁴ Podria haver-se donat el cas que Ricard Giralt assistís a classes a l'Acadèmia d'Art Galí. L'Escola d'Art Galí, fundada el 1906 va formar en dibuix arquitectes tant propers a Giralt com Nicolau M. Rubió i Tudurí, Ramon Puig Gairalt, Adolf Florensa i Francesc Folguera. L'Escola, ubicada al carrer Hecurulla, 4, va acollir el mestratge de molts dels artistes noucentistes de primera fila. La única informació que hem trobat correspon a COSTA-GRAMUNT, Teresa. "Enric Cristòfol Ricart (1893-1960) Retrat nº 26. Consulta a www.vilanovacat/doc. [Consulta 4/03/2013] i no ens permet afirmar aquest punt.

casos, podia ser un dels professors de l'Escola. Per exemple, Amadeu Llompart d'estudiant i recent llicenciat va col·laborar amb Lluís Domènech i Montaner, el seu professor, i amb Antoni Gaudí⁴⁵. Josep Esteve Corredor va treballar en el despatx d'Eusebi Bona també professor de l'Escola⁴⁶. Josep Danés, feia de delineant de Bernat Pejoan i Josep Puig i Cadafalch⁴⁷, Josep Claret treballava de delineant amb Josep Lluís Sert⁴⁸, Emili Blanch ho feu als despatxos de Manuel Raspall i Vicenç Artigas⁴⁹. Ricard Giralt treballarà en el despatx de Josep Azemar, fet que li obrí la possibilitat d'esdevenir arquitecte municipal de Figueres.

Els anys de formació universitària de Giralt Casadesús (1901-1911) coincideixen amb l'ambient de represa de l'academicisme classicista, tendència que durant els primers anys del segle XX conviu amb el modernisme. Els projectes dels arquitectes d'aquells anys es mouen entre l'academicisme neoclàssic i els primers epígons del modernisme. Giralt Casadesús viurà aquesta dicotomia quan al 1906 va tenir el primer contacte amb l'obra de qui després retrobarà professionalment a l'Ajuntament de Girona. Es tractava del Projecte Final de Carrera de Rafael Masó, titulat *Casa de Contratación*, profundament gaudinià i amb clares referències a la Sagrada Família, i que l'estudiant contemplà exposat al vestíbul de l'Escola. Vint anys més tard, Ricard Giralt evocarà aquest moment en la necrològica que escriu per Rafael Masó: *“Recordaré tota la vida, l'emoció que va produir-me aquell projecte, que era d'una Llotja. Fou el dia que vaig conèixer per primera vegada el nom d'en Masó, i des de llavors he anat seguint pas a pas (...) Era Masó qui reivindicava les glorioses pedres de Girona salvant-les del modernisme de primers de*

⁴⁵ AADD Exposició Commemorativa de Centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. 1875/76-1975/76. Barcelona, ETSAB. 1977. p. 271.

⁴⁶ AADD. Josep Esteve Corredor (1896-1965) Fons d'Arxiu. Girona. COAC. Demarcació de Girona, 2007. p. 15

⁴⁷ PUIGVERT, Joaquim M. Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2008. p. 51

⁴⁸ AADD Josep Claret Rubira.(1908-1988). Fons d'Arxiu. Girona. COAC. Demarcació de Girona. 2009. p. 15.

⁴⁹ DOMENECH CASADEVALL, Ricard. Emili Blanch Roig (1887-1996) Arquitectura, patrimoni, compromís. Girona. ICRP 2012. p. 18.

*segle. A les seves campanyes es deu que molt vells casals de Girona que haurien estat enderrocats, siguin, avui, orgull i admiració de la Immortal ciutat”*⁵⁰

El 20 de desembre de 1911 Ricard Giralt aprovà l'examen de revàlida de la carrera i obtingué formalment el títol d'arquitecte el 21 de juliol de 1913, tenia 29 anys. Aquesta dilació en el temps, possiblement deguda a l'alt preu del títol, no era habitual, pel que es desprèn dels expedients dels seus companys de promoció, que s'examinaren en la mateixa data⁵¹: Adolf Florensa, Josep M. Miró i Ramon Puig Gairalt. D'aquests tres, Florensa i Miró eren cinc anys més joves i Puig Gairalt, dos. Aquests anys de decalatge són els que corresponen a la interrupció dels estudis durant els primers anys de la carrera. Quan Giralt obtingué el títol ja comptava vint-i-nou anys i culminava així una llarga cursa plena d'obstacles que va superar, estudiant sempre com alumne lliure amb dret a examen. La tenacitat que va demostrar en cursar els seus estudis superiors, amb les dificultats que s'endevenen, sens dubte el va acompanyar tota la seva vida, superant els contratemps i atzucacs del segle XX.

En l'estudi dels anys en que Ricard Giralt Casadesús es va formar com arquitecte, resulta ineludible la mirada al context històric que es vivia a nivell de ciutat i país. Tal com han mostrat autors com Ferran Sabater, entre 1901 i 1925 *“Barcelona és converteix en el laboratori i paradigma de l'ideal noucentista de ciutat”*⁵². És en aquell període que un seguit de tècnics i teòrics formulen el que seran les realitzacions de tot el primer terç del segle XX en matèria de urbanisme i administració de les ciutats, en un context d'ascens i consolidació de la Lliga

⁵⁰ GIRALT CASADESÚS, Ricard. “ Rafael Masó i Valentí.” Barcelona, Butlletí del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Núm 44, setembre de 1935. Pàg. 502-504

⁵¹ Generalment el lapse de temps entre l'examen de revàlida i el títol d'arquitecte era menor. Ignasi de Vilallonga Casañes s'examinà el 20 de desembre de 1911 i va obtenir el títol dotze mesos més tard. En canvi Josep M. Miró Guibernau i Enric Matas Ramis, examinats el 20 de desembre de 1912 van obtenir el títol el mes següent, el 22 de gener de 1913. El cas de Giralt sorprèn pels dos anys que passen entre una cosa i altra. Arxiu ETSAB. Expedients Acadèmics. Barcelona.

⁵² SABATER CASELLAS, Ferran “Noucentisme: ciutat i salubritat (Barcelona 1900-1929) “ Gimbernat, nº 48. 2007. p.

Regionalista com a partit hegemònic a l'administració local, municipis, diputacions i després Mancomunitat. Aquesta efervescència, que tractem més detalladament en l'apartat corresponent al context en que es forma el pensament municipalista i urbanístic del nostre personatge, ens porta a pensar en una aparent dicotomia entre el que serà la formació acadèmica a les aules de l'Escola d'Arquitectura i l'activitat de debat i propostes que es viu en cenacles i institucions públiques i cíviques en el mateix moment. En realitat, una mirada atenta als protagonistes d'aquests debats ens permet descobrir curioses coincidències personals. Professors que a les aules seguien explicant als alumnes en clau acadèmica les lliçons d'una arquitectura modernista, i que en sortir protagonitzaven el debat sobre els problemes de la ciutat i les tendències que arribaven des d'Europa. Estem pensant en personatges com Lluís Domènech i Montaner i Josep Puig i Cadafalch, professors de l'Escola i al mateix temps membres de la Societat Cívica La Ciutat Jardí⁵³, defensora dels postulats més innovadors en matèria d'habitatge popular i concepció urbana. És significatiu recordar que a les aules d'arquitectura, aquells anys, s'ensenyava l'arquitectura i tot el que representava a nivell de coneixements clàssics, gairebé vitruvians, de la disciplina, mentre que l'urbanisme i el seu ensenyament encara tardarà un quants anys a fer-se present en els programes acadèmics de l'Escola.

Catalunya en general i la ciutat de Barcelona en particular intentava adaptar-se al nou paradigma imposat pel segle XX. L'activitat econòmica havia propiciat un creixement de les ciutats amb totes les seves problemàtiques i potencialitats. Aquests espais urbans necessitaven grans equipaments públics i privats, locals de gran dimensions que plantejaven reptes constructius nous. En aquest context s'apuntava el ressorgiment de l'academicisme neoclàssic que servia per donar resposta a les necessitats de grans volums i representativitat. Aviat, però,

⁵³ Lluís Domènech i Montaner figura el 1914 com a un dels tres vicepresidents de la Comissió Executiva de la Societat Cívica La Ciutat Jardí, al costat de Frederic Rahola i Pere Flaqués. Josep Puig i Cadafalch en serà el Tresorer de la mateixa a la mateixa època. Arxiu Diputació de Barcelona. Fons Diputació Capsa 3389 Exp. N° 10 sobre la Societat Cívica "La Ciudad Jardín" 1914.

aquest estil d'àmbit internacional derivà al nostre país en el noucentisme, que connectava amb la ideologia de la Lliga Regionalista, partit de la classe industrial, que esdevé hegemònic a nivell municipal i de les incipients institucions d'autogovern del país. Tot plegat en un context estatal d'afany modernitzador on coincidiran els polítics de la Lliga a Catalunya amb els governs regeneracionistes espanyols. La generació de Giralt va haver de posicionar-se en aquest context canviant.

Políticament parlant, més enllà de la Lliga existien altres opcions més lligades al catalanisme d'esquerres, hereu del primer republicanisme pimargallista i del context de regeneració encetat amb el segle, des dels postulats més radicals als liberals. En aquest context hem d'imaginar-nos el desvetllament professional i polític del jove arquitecte. Hem pogut documentar, per diverses fonts, l'afinitat ideològica de Ricard Giralt amb el republicanisme d'esquerres, que sens dubte l'acostaria a personatges com Ildefons Sunyol⁵⁴, defensor d'una renovació de la gestió municipal per modernitzar el país; Gabriel Alomar, forjador del concepte de ciutadanisme i el mateix Cebrià de Montoliu, amb les iniciatives de Societat Cívica La Ciutat Jardí i el Museu Social. Amb aquest homes compartirà els ideals del republicanisme. No podem provar la afiliació de Giralt al Centre Nacionalista Republicà, però si que podem documentar com el 14 de desembre de 1915 signa com a representant de la Joventut Nacionalista un manifest per la Diada de la Llengua Catalana⁵⁵. També estan certificades la seves col·laboracions regulars a *El Poble Català*⁵⁶, òrgan precisament del *Centre Nacionalista Republicà*, CNR, on ja hi escriu el primer article el 8 de

⁵⁴ Cal comentar respecte al cognom d'Ildefons Sunyol que apareix indistintament amb grafia catalana o castellana. En alguns documents coetanis sol sortir citat com Suñol mentre que els historiadors i textos moderns n'han catalanitzat la grafia com Sunyol.

⁵⁵ *Diari de Girona*. 18/12/1915.

⁵⁶ Una altra font ens confirma la composició de la redacció de *El Poble Català* aquells anys: la biografia que Albert Manent escriu sobre Carles Soldevila: "*El pare, que havia estat condeixeble de Jaume Carner i d'Ildefons Sunyol, el va fer entrar com a meritori a la redacció de El Poble Català, on va aprendre a fer «gasetilles» a les ordres de Ramon Noguera i Comet, un federal empordanès i futur governador civil de Tarragona. No li pagaven ni un xavo, però Carles hi va conèixer Antoni Rovira i Virgili, Josep Pous i Pagès, Claudi Ametlla, Màrius Aguilar, Manuel Reventós i Bordoy, i naturalment els patricis Pere Coromines i Gabriel Alomar*" MANENT, Albert. "Carles Soldevila un home de lletres" *Llengua & Literatura*, 6 (1994) p.45.

desembre de 1912, quan acaba de superar l'examen de revàlida de la carrera però encara no té el títol d'arquitecte⁵⁷. Al seu primer article en seguiran tres més durant els dos anys següent. Paral·lelament també va començar a publicar a *Renaixement*, periòdic de la *Juventut Nacionalista de Catalunya* adherit a *Unió Catalanista*, on hem localitzat tretze col·laboracions entre 1912 i 1916, any en que desapareix la publicació. A la redacció de *El Poble Català* coincidí amb els abans esmentats Ildefons Sunyol, Cebrià de Montoliu, Gabriel Alomar i també amb els gironins i figuerencs Carles Rahola, Ramon Noguer i Comet i Josep Pous i Pagès. Aquests dos darrers, fills de Figueres i d'Avinyonet respectivament, podien haver estat referents de Figueres, que el jove arquitecte, potser va tenir en compte a l'optar a la plaça d'arquitecte municipal. La coneixença amb Carles Rahola, certificada per la relació epistolar que mantenen, també podria haver portat a que aquest, de filiació republicana i ascendència a Girona i Figueres, li obrís les portes d'ambdues ciutats. La relació amb Josep Pous i Pagès, amb qui coincidí a la redacció del diari, es va reprendre en els anys vint quan Giralt, ja arquitecte municipal de Figueres, participà en la labor de la recent inaugurada Biblioteca Popular de la Mancomunitat, que ell mateix promourà. Les opcions ideològiques que Ricard Giralt adoptarà en aquells anys, d'una manera o altra l'acompanyaran tota la vida, i els contactes i amistats que forjarà definiran la seva carrera professional. Amb alguns d'aquests personatges tornarà a coincidir al llarg de la vida. Un exemple el tenim en Gabriel Alomar, amb qui coincidí a Figueres, essent aquest professor i posteriorment director de l'Institut. Aquest retrobament amb Gabriel Alomar coincidirà en el temps amb les tertúlies a la rebotiga de la farmàcia Cusí, on un grup de figuerencs es reunien per parlar de política. Eren el sastre Marià Pujolà, el botiguer i també sastre Josep Puig Pujades, els germans Pitxot, el notari Dalí, l'escriptor Carles Costa, el catedràtic Gabriel Alomar⁵⁸. En aquella rebotiga es debatia i es dissenyava la nova imatge de Figueres i d'allà havien de sortir

⁵⁷ GIRALT CASADESÚS, Ricard "L'embelliment dels barris obrers i les construccions industrials" *El Poble Català*. Any 09. Núm 2831. 8/12/1912 p. 3.

⁵⁸ BERNILS MACH, Josep M. "Joaquim Cusí Fortunet, un gran benefactor de Figueres." *Revista de Girona*. Núm 199. Abril 2000. p.34.

moltes de les propostes finalment dissenyades per Ricard Giralt. A aquest bagatge cal afegir la visió del municipalisme i els seus tècnics com inductors de reformes socials, tant present en l'obra d'Ildefons Sunyol, advocat i cofundador de *El Poble Català*⁵⁹, que ben segur que integrarien el pòsit cultural i ideològic del jove arquitecte.

Una altra opció que Giralt tenia a l'abast era la que defensaven des d'*Unió Catalanista*, la vella coalició catalanista que en els primer anys del segle XX liderava el metge i psiquiatre Domènec Martí i Julià, el qual li donà un gir vers l'esquerra socialista i que tenia com a òrgan de difusió el setmanari *La Nació*. Ricard Giralt escriurà a les pàgines del periòdic defensant el progrés social i el benestar dels obrers, partint d'estudis estadístics i comparatius de les seves condicions de vida i demografia en relació a altres capitals europees⁶⁰. Concretament, en el número 14, de 2 d'octubre de 1915, hi publicà un extens estudi emmarcat en una mena de monogràfic sobre la vida obrera, al costat dels treballs de Domènec Martí i Julià, Pere Casals, Antoni Rovira i Virgili, Manuel Serra i Moret i d'altres. La proximitat ideològica de Giralt amb els homes de *La Nació* coincidia curiosament amb la proximitat geogràfica. El periòdic tenia la seva redacció al carrer Canuda nº14, a pocs portals de la vivenda i botiga familiar dels Giralt Casadesús.

Però sens dubte el que realment acabà marcant la formació i el pensament professional del jove arquitecte seran els seus contactes amb el Museu Social, institució creada a Barcelona el 1909, i especialment la secció de la Societat Cívica La Ciutat Jardí, que inicià les seves activitats el 1912, promogudes per l'advocat Cebrià de Montoliu. Els postulats de la SCCJ, difosos a través de la seva revista *Civitas* (1914-1919, 1920-24) seran seguits al peu de lletra per Ricard Giralt i molts

⁵⁹ Per un estudi de les idees d'Ildefons Sunyol i el seu context a la Barcelona de principis de segle, vegi's SANCHEZ DE JUAN, Joan-Anton. "La imaginación histórica de la Ciudad: conocimiento histórico, consciencia cívica y reforma urbana en Barcelona, 1892-1929". A *Historia contemporánea*. Revista digital de la Euskal Herriko Unibertsitatea. Nº 24, 2002. pp. 185-200. I GRAU, Ramon. "Ildefons Sunyol: acció política i visió municipalista." *L'Avenc*. 220 (1997) p. 57-64.

⁶⁰ GIRALT CASADESUS, Ricard. "La construcció cívica i l'habitatció" a *La Nació*. Setmanari adherit a la "*Unió Catalanista*" Barcelona, Any I. Núm 14, 2 d'octubre de 1915. pp. 14-15.

arquitectes de la seva generació, i es basaven en experiències de política urbana desenvolupades a Alemanya i Anglaterra. En la col·lecció de la *Cívitas* no apareix cap article signat per Ricard Giralt tot i amb això, molts dels treballs, que es presenten sense autor o com editorial, pel seu enfoc i contingut podrien haver estat signats per l'arquitecte. Els continguts i el mètode d'estudi emprat pels membres d'aquella Societat calen ben fonament en la disciplina professional de Giralt més que cap altra influència. El Museu Social esdevindrà el veritable far que conduirà l'entrada de l'urbanisme en els despatxos d'arquitectura del país, configurant un canvi de paradigma en la manera de desenvolupar la professió d'arquitecte, especialment en les administracions públiques. A redós del Museu Social es creà una Borsa de Treball, el 1911, el *Grup Català de l'Associació Internacional per a la Protecció Legal dels treballadors*, la primera cooperativa catalana de cases barates, la mateixa Societat Cívica La Ciutat Jardí, el 1912, i finalment el *Secretariat d'Aprenentatge*, creat el 1915 i més tard transformat en l'*Institut d'Orientació Professional*. Entre 1912 i 1915 també va editar el *Butlletí d'Estadística Social*⁶¹. Totes aquestes entitats i conceptes, puntals permanents de l'obra de Giralt com urbanista, les recollirà dels seus contactes, conferències i lectures entorn al Museu Social i estaran prou allunyades de les lliçons que trobarà a les aules de l'Escola d'Arquitectura d'aquells anys.

Tornant a l'ambient acadèmic que Giralt es troba en ingressar a la Universitat, l'Escola d'Arquitectura de Barcelona del 1901 té com a director Lluís Domènech i Montaner, qui exercí el càrrec fins 1919, segon director després d'Elies Rogent que inaugurà l'Escola el 1871. Elies Rogent havia imposat l'estil eclèctic, proper al modernisme,⁶² que fou reconduït per Domènech i Montaner a partir de 1889 i materialitzat amb la implantació d'un nou pla d'estudis el 1914.

⁶¹ En el capítol 7 s'explica més extensament la labor de la Societat Cívica La Ciutat Jardí i la influència d'aquesta en Ricard Giralt a través de la figura de Cebrià de Montoliu. Vegeu també el treball de ROCA, Francesc. "Cebrià de Montoliu i la Ciència Cívica". *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*. 1971. Núm. 80 pp. 41-46.

⁶² Tota la informació sobre el funcionament acadèmic de l'Escola d'Arquitectura l'hem trobat a: RAMON, Antoni i Carmen RODRIGUEZ, Eds. *Escola d'Arquitectura de Barcelona. Documents i Arxiu*. Barcelona, ETSAB, 1996.

Durant el mandat de Domènech i Montaner, entre 1907 i 1917 s'incorporaren nous professors a l'Escola que poc a poc redefiniren l'estil vers un noucentisme institucional. El 1907 Pere Domènech i Roura, fill de Luís Domènech, es feu càrrec de *Projectes i Teoria de l'Art*. El 1914, Adolf Florensa, company de promoció de Giralt, *Ombres i perspectives* i Francesc de Paula Nebot, *Modelat i detalls, Dibuix de còpia d'elements arquitectònics i Projectes*. El 1915 entrà a l'escola Eusebi Bona impartint l'assignatura *Estudio de los edificios des del punto de vista de su fin social*, tota una novetat. A partir de 1917 Eusebi Bona també va estar al davant de les assignatures de *Historia de la Arquitectura* i *Dibujo de conjuntos*. Aquesta renovació gradual del personal docent sens dubte va repercutir en la formació dels futurs arquitectes.

Quan Giralt Casadesús va matricular-se a l'Escola hi regia el Pla d'Estudis de 1896, el mateix amb que es formaren, entre d'altres Rafael Masó, Josep M. Pericas, Josep M. Jujol, Adolf Florensa i tots els arquitectes coetanis. La carrera s'organitzava aleshores en un primer curs preparatori, dedicat a les disciplines de dibuix i modelat, imprescindibles per aconseguir un domini de l'arquitectura del moment: *Flora, Còpia de yeso, Detalles arquitectónicos, Sombras y perspectivas*. A continuació la resta de contingut curricular s'estructurava en tres grans grups centrats en l'estudi dels materials, dibuix de conjunts, projectes i història de l'art. Tot plegat orientat a formar el perfil clàssic de l'arquitecte de l'època, com a projectista d'edificis amb forta càrrega representativa, seguint els canons del modernisme. Cap menció a la funció social de l'arquitectura, a la planificació urbana de les ciutats, ni molt més al perfil de l'arquitecte implicat en la gestió del territori i les infraestructures, aspecte que ben aviat preocupà al jove Giralt i que esdevingué un objectiu constant al llarg de la seva trajectòria professional.

Un altre dels canvis que estava a punt de succeir en el context formatiu dels arquitectes girava entorn al tema de l'urbanisme. Justament quan Giralt es titulà com arquitecte s'aprovà un nou

Pla d'Estudis, el de 1914, en el qual, probablement com un signe dels temps, hi figurava per primera vegada una assignatura relacionada amb l'urbanisme: el Catedràtic Adrià Casademunt Vidal impartia *Urbanización y trazado de poblaciones*, a 4rt curs. Càtedra que a partir de 1923 assumí Amadeu Llopart Vilalta i més endavant August Font Carreras.

Va caldre esperar fins el nou Pla de 1933, quan Ricard Giralt ja portava molts anys exercint d'arquitecte municipal, per veure en el programes d'Arquitectura la nova assignatura de *Salubridad e higiene de edificios y de poblaciones* a quart curs i la *de Urbanologia* a càrrec d'Amadeu Llopart Vilalta a cinquè curs. La normalització dels continguts d'urbanisme arribaren amb el Pla del 1957, i el 1964 s'establí l'especialitat d'Arquitecte Urbanista.

Ricard Giralt es formà com arquitecte en aquest ambient de canvi i replantejament. L'arquitectura havia deixat de ser un art sumptuari al servei de les classes benestants i es començava a apuntar la necessitat de redirigir la seva missió envers un interès social. Es plantejava un reequilibri entre les classes socials i el progrés econòmic i la necessitat de disminuir els costos socials del creixement industrial, que havien portat funestes conseqüències en forma de mortalitat i aldarulls obrers. En aquell anys el pensament innovador estava liderat pels arquitectes centreeuropeus, especialment alemanys. És el moment dels estudis estadístics, de la preocupació per la salubritat de les poblacions, de la necessitat de millorar les condicions de vida de la classe obrera, de l'exigència de serveis escolars, higiènics, hospitalaris, culturals, per garantir l'ordre social. Aquests problemes que en aquell moment es formulaven per primera vegada a Espanya i Catalunya amb voluntat executiva, seguiren essent assignatures pendents durant les dècades següents i un dels cavalls de batalla de Giralt Casadesús al llarg de tota la seva vida professional.

En aquest context, és interessant anotar la qüestió de l'atractiu per la cultura alemanya entre els joves arquitectes d'aquells anys. Tal com recull la història de l'Escola d'Arquitectura⁶³ entorn als anys 20 la cultura tècnica alemanya fascinava els joves estudiants i arquitectes. Era habitual la lectura de revistes alemanyes, monografies, llibres, les visites a aquell país i el coneixement de l'idioma com a eina habitual de treball. Giralt no fou un cas apart i per això la majoria dels fullets, revistes i llibres estrangers que figuren al fons Giralt Casadesús de la Biblioteca i l'Arxiu del COAC Demarcació de Girona, tal com veurem més endavant, corresponents a la dècada dels anys 20, són alemanys. L'agost de 1925 Ricard Giralt fou admès com a soci a la *Deutsche Akademie des Städtebau* de Berlin.⁶⁴

Conservem un testimoni d'aquestes visites a Alemanya i del coneixement de la cultura d'aquell país per part del jove Ricard Giralt. En una carta escrita a Carles Rahola⁶⁵ des de Dresden, es demostra aquest domini i també la missió propagandista que Giralt assumeix com a pròpia⁶⁶:

"Sr. En Carles Rahola, Girona

Amic Rahola: A qui van unes ratlles per El Autonomista, per si li interessan: En tot cas fassim el favor de corretgir les faltes que hi pugui haver. Son escrites depressa i sense diccionari. Van amb pseudònim. An aquesta ne seguiran d'altres sobre política alemanya que si tinc un moment traduiré fragments d'articles i discursos d'aquestos dies, d'aquet

⁶³ AADD *Exposició Commemorativa...* pp. 121 i ss.

⁶⁴ "Se ha distinguido con el ingreso de socio de la Academia de Urbanización de Berlín el arquitecto municipal de ésta [Girona] don Ricardo Giralt." *La Vanguardia*, 22/08/1925. P. 13.

⁶⁵ A l'Arxiu Municipal de Girona es conserven 3 cartes de Ricard Giralt a Carles Rahola, datades el 17 d'octubre 1917, el 14 de setembre de 1922 i el 19 de gener de 1929. En el treball de Narcís Jordi Aragó i Josep Clara *Els Epistolaris de Carles Rahola: antologia de cartes de cent corresponents (1901-1939)* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1998, aquesta correspondència entre Ricard Giralt i Carles Rahola fou bescantada.

⁶⁶ Carta escrita des de *Hotel Müller/Dresden-A.Erstklassiges Weinrestaurant.Manianstraße 46 un Am See 35.Fernsprecher 13903.Dresden-A, den 14 Sepbre 1922*. Arxiu Municipal de Girona. Fons Carles Rahola. Carta de Ricard Giralt a Carles Rahola 14 de setembre de 1922. Reg. 1567.

poble que un no sap si es que representa una comèdia o bé ha perdut la noció de la seva dignitat.

Saludos al seu germà

Son Afm. Amic. R Giralt''

En el fons Giralt Casadesús de L'AHCOAC a Girona hi trobem diverses referències a estades de l'arquitecte a Alemanya entorn a 1922 per documentar-se sobre la construcció d'escorxadors, que aquells anys reformaria per l'Ajuntament de Girona.

L'experiència alemanya fou comú entre els joves arquitectes recent titulats. Amadeu Llopart (1888-1970), company de promoció de Giralt i que fou el responsable d'introduir l'urbanisme en el currículum dels estudis d'arquitectura, n'és un exemple clar. Recent titulat, el 1912 fou pensionat per la *Junta para Ampliación de Estudios* per estudiar estructures metàl·liques en aquell país⁶⁷, tal com l'any anterior ho havia estat Cebrià de Montoliu pel tema de les ciutats-jardí. De retorn s'incorporarà al claustre de l'Escola d'Arquitectura.

Pot ser un exercici interessant comparar les biografies d'ambdós arquitectes, Giralt i Llopart. Pot servir per extreure'n dues conclusions que reforcen les idees que estem exposant: En primer lloc, confirmar la influència alemanya en la formació i posterior perfil dels arquitectes de les primeres dècades del segle XX. En segon lloc, i no com a qüestió menor, observar una trajectòria que podria haver seguit també Giralt Casadesús si els condicionants familiars i econòmics haguessin estat uns altres. En aquests primers anys, la via de contacte amb la cultura alemanya

⁶⁷ Vegi's GUERRERO LÓPEZ, Salvador, "Ecos de Europa en la Arquitectura Española del Primer tercio del siglo XX: Los pensionados de arquitectura de la Junta para Ampliación de Estudios" a CABAÑAS BRAVO, Miguel. Ed. El arte foráneo en España. Presencia e influencia. XII Jornadas Internacionales de Historia del Arte. Madrid 22-26 de noviembre de 2004. Actas. Madrid CSIC. 2005. També SANCHEZ RON, José M. (coord.): 1907-1987 La Junta de Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años después, Madrid, CSIC, 2 vols. 1988

que tenia a l'abast Giralt era la de la consulta a les fonts impreses, i no fou fins anys més tard, en la dècada dels 20, en que viatjà a Alemanya. En els seus interessos coincidí en més d'una ocasió amb Amadeu Llopart, cosa que confirma la validesa de les nostres especulacions. Concretament varen coincidir en el I (1932) i II (1935) Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana, organitzats per establir els fonaments de les lleis que dins l'Estatut d'Autonomia de Catalunya havien de regular l'Urbanisme i l'Habitació. En el II Congrés, Giralt i Llopart estaven en la comissió Executiva que precisament va prendre d'acord de celebrar la propera edició a Girona i que malauradament la guerra va malbaratar. No obstant aquestes coordenades coincidents també és cert que la ideologia de Giralt i el seu concepte de la missió dels arquitectes difereix de Llopart, especialment perquè Giralt des ben aviat apunta afinitats amb els postulats republicans que el portaran a desenvolupar un programa social de l'arquitectura, a partir de l'acció dels municipis. Municipalisme i inquietuds socials l'allunyan ideològicament de la trajectòria d'Amadeu Llopart.

5.2. Primers passos com arquitecte

Recent titulat, Ricard Giralt obrí el seu primer despatx al carrer del Bisbe de Barcelona, per passar tot seguit a la Ronda Sant Antoni. Allà compaginava la seva feina privada amb l'inici de la carrera a l'administració i una creixent activitat periodística difonent les seves idees sobre arquitectura i urbanisme. Al llarg de la seva vida Ricard Giralt es mostrà progressivament interessat per aquesta nova disciplina, i amb els anys esdevindria un bon publicista per la seva introducció a l'Estat espanyol. El primer article que s'ha pogut localitzar data del 15 de febrer de 1912 i amb el títol "L'art públic" va aparèixer publicat per primera vegada a *La Penya*⁶⁸ i posteriorment en diverses publicacions i reelaboracions fins el 1922 al diari *L'Autonomista*. Els

⁶⁸ *La Penya*, 15 de febrero de 1915. Sant Pere de Ribes

temes tractats en els seus articles sovint versaven sobre *l'art cívic*, com art de fer ciutat⁶⁹. També existeix un altre tema recurrent: l'urbanisme com instrument de organització de la vida social i econòmica i com a garantia d'equilibri i progrés. Aquest nucli argumental va tenir les derivacions lògiques en la qüestió de la política higienista a Catalunya, exemples europeus de política de l'habitació, el sanejament de les poblacions i altres aspectes col·laterals del mateix problema.

La preocupació per millorar la ciutat des de tots els aspectes, però especialment com escenari de la vida del seus ciutadans presidí tota la seva carrera professional per sobre de totes les circumstàncies en que es trobà. Paral·lelament, les seves idees sobre urbanisme, formades per influència dels urbanistes alemanys i anglesos, i refermades al costat dels membres de la Societat Cívica, determinaren la seva concepció de la ciutat com organisme tributari d'una regulació del seu funcionament per aconseguir l'equilibri. En aquell període també projectà les primeres obres d'arquitectura, en un estil eclèctic de transició.

Des de ben aviat Giralt experimentà amb un nou mètode, importat dels tècnics alemanys, per desenvolupar i organitzar el coneixement: la manualística com a forma d'organització de la informació tècnica i dels procediments. Giralt estudià el càlcul d'estructures, el comportament dels materials, el control de la despesa d'obra, les innovacions tècniques... que fins aleshores eren poc contemplades en els projectes d'arquitectura. Recorrent novament a la història de l'Escola d'Arquitectura *"D'una manera diversa de com es produí al centre d'Europa, a Catalunya la racionalització de l'edificació no passa tant per l'experimentalisme plàstic com per l'aprofundiment tècnic d'una banda i per la depuració i la sistematització dels procediments clàssics de composició entesos com a principis d'organització estandaritzada del projecte"*⁷⁰

Bons exemples d'aquests manuals escrits per Giralt foren els dedicats a la construcció de

⁶⁹ Vegeu el capítol 9 en el que s'analitza a fons la seva articulística.

⁷⁰ *Exposició Commemorativa...*p. 123.

Mercats, Escorxadors i Escoles i que van esdevenir durant dècades l'eina de projecció indispensable de molts dels equipaments del país.⁷¹

5.3 L'arribada a Figueres

El 21 d'octubre de 1915 guanyà la plaça d'arquitecte municipal de l'Ajuntament de Figueres. La seva relació professional amb la ciutat, però, havia començat gairebé un any i mig abans, quan es feu càrrec del despatx de l'arquitecte Josep Azemar que, greument malalt, acabà morint el 5 de juny de 1914⁷². Giralt portava ja un temps treballant d'ajudant en el despatx d'Azemar i arribat el moment, substituï interinament a l'arquitecte modernista que va transformar la Figueres de principis de segle. Fou el continuador d'algunes de les obres del seu antecessor com la cobertura de la riera Galligans per bastir la Rambla de Figueres, entre d'altres.

La successió d'Azemar a l'ajuntament per part de Giralt no va ser tant fluïda com pugui semblar. Sabem per la premsa que Ricard Giralt arribà a Figueres i aviat es postulà per ser el nou arquitecte municipal, tal com es desprèn de la notícia apareguda a *La Veu de l'Empordà*⁷³. En aquell moment, les característiques formals del càrrec eren lluny del que hom entén avui per una plaça oficial. El càrrec d'arquitecte municipal no portava implícit ni el cobrament d'un sou ni uns drets adquirits de plaça en propietat, com es veurà seguint la relació professional de Giralt amb l'Ajuntament de Figueres. Aquesta indefinició de drets i també de continguts va ser un altre

⁷¹ Per una anàlisi de l'articulística de Ricard Giralt vegeu el capítol 9. *Ricard Giralt, negre sobre blanc. Articles i llibres*.

⁷² Esquela per la mort de Josep Azemar. *Empordà Federal* 06/06/1914 p. 2. En el mateix número surt publicada la nota, que anirà apareixent durant els mesos següents, que informa "S'ha encarregat del despatx de D. Josep Azemar i Pont l'arquitecte Ricard Giralt i Casadesús. Per consultes en casa [sic] de D. Luis Azemar (Farmacia), carrer de Joan Matas, Figueres, i Vda. Azemar, Lauria, 15 3º Barcelona"

⁷³ "S'ha trobat aquests dies entre nosaltres el jove arquitecte D. Ricard Giralt i Casadesús, encarregat del despatx del difunt Sr. Azemar. A les nostres preguntes va contestar-nos el Sr. Giralt que pretenia la plaça d'arquitecte municipal de Figueres i cas d'ésser elegit per la mateixa se comprometia a alçar un plànol del terme municipal i fer al ensems un projecte d'urbanització del mateix, sense retribució per aitals treballs" *La Veu de l'Empordà* 27/06/1914 p. 5

dels objectius de millora en que treballà anys més tard Ricard Giralt al impulsar el *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, CAME.

Gairebé dos mesos després de la defunció d'Azemar, el 25 de juliol de 1914 el consistori es reuní per valorar les instàncies presentades per diferents arquitectes en sol·licitud de plaça: Els candidats, a més de Giralt eren Llorenç Ros Costa, Joan Roca Pinet i Isidre Bosch. Les deliberacions portaren a atorgar la plaça a Llorenç Ros amb 9 punts, i restaren en segon lloc Joan Roca Pinet amb 6 punts i Ricard Giralt amb tan sols 1 punt, tot i constar aquest amb l'epítet de *substitut del malaguanyat Sr. Azemar*.⁷⁴ Aquesta migradesa de punts podria ser per la joventut i poc temps d'exercici de Giralt. Isidre Bosch havia obtingut el títol el 1898, Joan Roca Pinet el 1909 i únicament Llorenç Ros l'obtingué més tard, el 1914. Finalment, Llorenç Ros Costa, arquitecte que acabava de inaugurar el Cine Teatre El Jardí a la ciutat, fou nomenat arquitecte municipal amb caràcter interí. Aquest mateix arquitecte anys més tard es traslladà a la ciutat de Melilla on desplegà un notable conjunt d'edificis modernistes que donaren caràcter a la ciutat.

Així doncs, en aquesta ocasió Giralt no aconseguí la plaça d'arquitecte municipal. És per això que decidí reorientar la seva carrera i el 18 de febrer es va presentar, sense sort, a les oposicions de professor per a les Escoles Industrials de Valladolid i de València⁷⁵. Durant els mesos següents, però, els esdeveniments canviaren sorprenentment de signe. El 28 de setembre de 1915, passat poc més d'un any del seu nomenament, Llorenç Ros Costa presentà la seva dimissió com arquitecte de Figueres, el motiu que al·legà era haver guanyat la plaça d'arquitecte municipal de la ciutat de Cartagena, probablement més ben dotada.

⁷⁴ Empordà Federal, 25/07/1914

⁷⁵ Gaceta de Instrucción Pública y Bellas Artes, 3 de març de 1915.

Finalment un ofici de l'alcalde Marià Pujolà de 22 d'octubre de 1915 comunicà a Ricard Giralt el seu nomenament com Arquitecte Municipal de Figueres:

“El Ayuntamiento de mi presidencia, en sesión de ayer acordó nombrar a V. para el cargo de Arquitecto municipal de esta Ciudad, sin percibo de haber alguno de los fondos municipales, y aceptar el ofrecimiento que se sirve hacer en su instancia de diez y nueve del corriente”⁷⁶

L'ofertament era la realització de plànol de la ciutat i d'un projecte d'urbanització d'aquesta, sense cobrar-ne els honoraris. El nomenament com arquitecte municipal oficialitzà una relació amb la ciutat que ja s'havia iniciat un any i mig abans, en fer-se càrrec de les obres en curs del malaguanyat Josep Azemar. Els projectes que es trobà sobre la taula no li eren desconeguts. Les darreres dècades del segle XIX la ciutat havia enfilat una ferma aposta per l'obra pública basada en els principis de higiene, utilitat i ornat. Aquests objectius havien comptat amb el concurs de l'arquitecte figuerenc Josep Azemar, que ostentà el càrrec d'arquitecte municipal des del 1889 i també de l'imprescindible recolzament polític. Tal com recull Joan Falgueras⁷⁷ en les darreres dècades del segle XIX la ciutat comptava ja amb una idea força aproximada del que volia esdevenir. A partir de la fotografia que representava el *Plano de la Ciudad de Figueras y su Reforma*, realitzat el 1891 per Joan Papell, es dibuixava ja la fesomia urbana, els seus problemes i fortalises. En aquesta línia l'11 de juny de 1893, el periòdic *El Ampurdanés* publicava en primera pàgina aquest al·legat de progrés:

“Años enteros ha pasado Figueras sin que en ella se ejecutase obra alguna de verdadera y transcendental importancia para la población; mas ha bastado que un Ayuntamiento

⁷⁶ Expedient 5/31. Fons Ajuntament de Figueres. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà

⁷⁷ FALGUERAS, Joan. “Transformacions urbanístiques i arquitectura” pp. 49 i ss.

republicano y administrativo por escelencia emprendiese mejoras de una importancia relativa, de carácter diferente y en distintos puntos de la ciudad, para que el público fijase en ellas su atención y se pensase en enlazarlas entre sí y darlas digno remate y coronamiento con la realización de un proyecto de trascendencia suma, que armonice lo hecho con lo que esta por hacer, que responda a las exigencias de la higiene, de la utilidad y de la belleza.”⁷⁸

A continuació relacionava un seguit de propostes que un regidor el nom del qual no consta, acabava de presentar al Ple i que varen esdevenir la columna vertebral de la transformació de Figueres durant les dècades següents:

- Construcció de la volta de cobriment de la Riera Galligans fins el convent de les Franceses.
- Construcció d'una nova plaça, l'actual plaça de la Palmera, on abocarien 9 carrers per sobre del cobriment de la riera i estructurarien aquella zona de la ciutat.
- Transformació de la Plaça del Gra en mercat cobert.
- Monument a Narcís Monturiol a la part baixa de la Rambla.

Les propostes estaven traçades, amb el concurs polític i el bon ofici de Josep Azemar com arquitecte. Igualment important seria la conjunció d'interessos entre aquest poder polític i tècnic i els ciutadans. Aquesta il·lusió en un projecte comú es va mantenir durant dècades i fou sens dubte un dels aspectes que van seduir a Giralt Casadesús en la seva arribada a Figueres.

⁷⁸ El Ampurdanés, Periódico republicano, democrático federal de avisos noticias e intereses generales. Núm. 20. Domingo 11 de junio de 1893. p. 1.

Recurrent novament a la recerca de Joan Falgueras⁷⁹ el 24 d'octubre de 1915, Ricard Giralt, en el moment de ser nomenat arquitecte municipal, publicà a *Renaixement* les paraules següents:

“Aquesta anticipació de la força social al poder individual és la primera font de riquesa urbana. Per fer un camí és necessari saber el lloc d'arribada, marcar-se una ruta i tenir un pla a seguir. Per fer una ciutat gran que irradiï cultura quan porta ja el germen de riquesa dintre seu, és indispensable que els seus carrers, les joves places, els seus parcs, els seus jardins, i tot el que es refereix a l'estètica urbana, sigui traçat segons un pla i segons certs principis que han estat batejats amb el nom de Construcció Cívica. Dit en altres termes, és necessari el plànol i projecte d'urbanització que, millorant la Figueres vella, deixi entreveure la realitat del somni de la Figueres futura.”⁸⁰

5.4 Inici de la tasca de transformació de la ciutat

Quan Ricard Giralt obtingué el càrrec, el govern municipal estava presidit pel republicà Marià Pujolà, el cobriment de la Riera Galligans era ja un projecte en curs, així com també la instal·lació d'enllumenat i corrent elèctric. Josep Azemar havia construït un nou Escorxador a la ciutat i la nova Presó també anava prenent forma als afores, al final del carrer de Sant Pau. La ciutat comptava ja amb la magnífica seu del Casino Menestral i del Casino Sport i de dos cinemes de nova planta, la Sala Edison i el Teatre-Cinema El Jardí. En l'horitzó s'obrien nous projectes que venien a enriquir aquestes primeres fites ciutadanes aconseguides. Es comptava, ara, amb el suport de la Mancomunitat, instaurada el 1914, que contribuiria, a través de la Caixa de Crèdit Comunal, en les obres de sanejament i en la construcció de la Biblioteca. Aquests projectes que

⁷⁹ FALGUERAS. “Transformacions urbanístiques i arquitectura” p. 52.

⁸⁰ GIRALT CASADESÚS, Ricard. “Les ciutats que han de créixer. Memòria sobre la necessitat del plànol i urbanització de Figueres”. *Renaixement*, 24 d'octubre de 1915. Giralt havia estat nomenat tres dies abans, el 21 d'octubre. Probablement aquesta memòria que pública formi part de la defensa per aconseguir el càrrec d'arquitecte.

s'encarregaren sota la batuta de Ricard Giralt foren: la municipalització de les aigües, la renovació i extensió de la xarxa de clavegueram, l'empedrat i asfaltat de la major part dels carrers de la ciutat, la implantació definitiva de la telefonia urbana, la construcció de la Biblioteca Popular i la urbanització del Parc-bosc, mercès al mecenatge de Marià Pujolà, Joaquim Cusí i Josep Pitchot. Un programa de progrés que l'arquitecte assumí amb entusiasme i que fou a l'hora el banc de proves del seu ideari com arquitecte urbanista i, al mateix temps, l'escenari de les seves primeres experiències de reflexió sobre les ciutats i el seu govern.

Fig. 4. La Rambla de Figueres i el monument a Monturiol. 1918. AHCOAC-Girona

Fou en aquest moment que Ricard Giralt entrà en contacte amb un personatge que esdevingué transcendental en la seva carrera professional i personal, com també ho va ser per Figueres. Estem parlant de la figura de Josep Puig Pujades, sastre i botiguer de professió, amb una visió de futur sobre la ciutat que esdevindria decisiva en la tasca de Giralt a Figueres⁸¹.

⁸¹ Per copsar l'ambient de la Figueres que es trobà Giralt i també l'efervescència ciutadana d'aquells anys a l'entorn del periòdic *Empordà Federal* i la importància de la figura de Josep Puig Pujades en aquest context, vegeu: TEIXIDOR COLOMER, Anna. Amb la República al cap i Catalunya al cor. Empordà Federal 1911-1938. Figueres. Ajuntament. 2011.

El mes d'abril de 1936 la revista *Empordà Federal* dedicà una sèrie d'escrius d'homenatge a Josep Puig Pujades. Ricard Giralt hi signà el que porta per títol *Puig Pujades, urbanista*. Allà recordà la profunda i inesborrable petja del figuerenc en l'arquitecte:

“Puig Pujades, urbanista

Fa ja més de vint anys, quan per primera vegada començava a treballar per a la ciutat de Figueres—acabava de sortir de l'Escola Superior d'Agricultura [per Arquitectura] de Barcelona—em preocupava tant com els problemes que devia resoldre com a professional, els homes amb qui jo devia treballar.

Era un mon nou per a mi. Sota la façana d'una administració exemplar, hi havia en les coses municipals un sentit rural, que s'avenia poc a les meves il·lusions renovadores. Per a completar el quadro, la meva primera visita a la Casa de la Ciutat, va deixar-me aplanat. Aquelles oficines amb cadires de balca, aquell despatx de l'Alcalde que rebia llum per una claraboia i sense ventilació directa, tot era prou per a decepcionar a l'esperit més coratjós.

Així passaren uns mesos, que semblava que m'anaven acostant a les tenebres, fins que un dia vaig conèixer un home, que va parlar-me d'una Figueres que trencava amb el passat, d'una Figueres sense pols, amb carrers empedrats, amb Biblioteca, amb serveis municipals perfectes, amb parcs i jardins... I mentre desgranava tot un programa de belles coses cíviques, una brasa viva encenia en mi l'entusiasme. ¡Quantes vegades he pensat amb aquella primera conversa amb aquell home per mi desconegut!

Passen uns anys i la Ciutat prenia una nova ruta. Al voltant d'aquell home s'hi aplegaven altres amics, als quals comunicava la seva fe i la confiança en l'avenir de Figueres. Amb el seu mestratge començàvem la batalla d'una nova Ciutat.

La nostra Rambla, sense pairó [sic] a Catalunya, era l'inici de les noves reformes. Després la Biblioteca, el Parc Municipal bastit sobre una terra erma, passeigs d'arbres i flors d'avui. La municipalització del Servei d'Aigües, fent el miracle de convertir en bon negoci per a la Ciutat, allò que en mans dels particulars produïa febles rendiments.

Així la Ciutat s'anava vestint i engalanant, perdent aquell aire rural que abans tenia, pavimentant milers de metres quadrats i construint quilometres de clavegueres, salvant de les grapes de la mort, centenars de compatricis nostres.

Han passat els anys i aquell home que feia el miracle d'encomanar-nos el seu entusiasme, no era altre que Puig Pujades.

Així, al costat del polític i el literat, coneixem un altra qualitat de Puig Pujades: l'ésser urbanista.

La nova Figueres la devem a Puig Pujades.

R. GIRALT CASADESÚS”⁸²

Era així com Giralt es comprometia amb el projecte de ciutat de Figueres. Obrí despatx al carrer Joan Matas de Figueres i precisament tenim un testimoni del 17 d'octubre de 1917, quan en una

⁸² GIRALT CASADESÚS, Ricard. Empordà Federal. 11 abril 1936. p. 10

carta a Carles Rahola,⁸³ al qual tracta amigablement de company, li relata la seva activitat a la ciutat de Figueres. Transcrivim la carta per la seva potència com a retrat d'un moment professional molt concret i d'una diàfana visió que de la ciutat tenia Giralt.

"Ateneo Barcelonés. Particular

Barcelona, 17 d'octubre de 1917. Sr. En Carles Rahola. Girona

Molt Sr. Meu i company: Perdoni la tardança en respondre a la seva del 12 O., per la raó de no viurer a Figueres.

Mercès de parlar de la proposició de pensions per a la vellesa dels obrers que presenta la majoria nacionalista republicana. L'objecte de la proposició es fer que l'obrer s'associi i enrobusteixi la seva forsa, constituint-se en organisme; per això les pensions sols seran per a les societats obreres i no per l'individu. Com l'Ajuntament votarà anyalment com a mínim 1000 pts que juntat al tant per cent que sobre la ma d'obra tindrà de donar el contractista an els obrers, amb pocs anys aquestos podran tenir una bona caixa i repartir pensions. La proposició es de caràcter netament socialista. Are els obrers estudian la forma en que deurà repartirse la subvenció de l'Ajuntament entre les Societats obreres.

Dintre de pocs dies començaran les obres del Monument a Montoriol que està ja llest i falta solsament construir-lo en el seu emplaçament que serà en el final Est de la Rambla, es decora el monument amb una balustrada, quatre grans vasos i dos faroles monumentals quins llums seran de bronze, conforme al meu projecte, segons fotografia que li acompanyo. Tot això podrà fer-se mercès al gest realment esplendit d'en Carles Casades de Còdol que ha donat 5.000 pts.

⁸³ Arxiu Municipal de Girona. Fons Carles Rahola Reg. 1566.

Com es probable que'l monument estigui llest per el mes de Febrer i com en dit mes s'aurà comensat l'enderroc de la illa de cases del final Oest de la Rambla i per a quin fi dit Sr. Casades ha donat 35.000 pts, allavors quedarà la Rambla de Figueres totalment urbanitzada i probablement la millor de tot Catalunya.

Actualment una Comissió composta dels Concellers Srs. Cusí, Pichot, Bonaterra i Pujolà, estan estudian l'Emprèstit a base de municipalitzar les aigües i d'empedrar la Ciutat i cobrir la Riera del Galligans. És també probable que l'any que ve comensin la construcció del Parc Municipal segons projecte meu.

El Museu d'Art de l'Empordà com s'aurà d'emplassar en el Parc, fins que l'Ajuntament hagi cedit el terreny per a construir l'edifici, no serà possible donar-li una empenta, ja que el gran número d'oferiments ens ha fet deixar per l'últim la construcció de l'edifici; además tinc la confiança que trovarem diners per començar l'obra.

Això es tot quan puc dir-li de Figueres, doncs si be hi han altres problemes a resoldrer dependen en part de la constitució del nou Ajuntament.

Lo que és indubtable es que havem iniciat a Figueres un nou periodo i que en aquest periodo havem obtingut les més fortes victòries que per l'Art Cívic podien obtenir-se a Figueres.

Sempre a la seva disposició pot manar de son company i amic

Ricard Giralt Casadesús“

Més enllà del contingut d'aquesta carta, que demostra la passió i visió de ciutat de l'arquitecte, ens interessa especialment el llenguatge utilitzat: la familiaritat amb que tracta a Carles Rahola, revela una relació personal prèvia i, especialment la complicitat que es desprèn en el comentari que fa sobre la publicació d'una notícia al diari *l'Autonomista* sobre la proposició de pensions per a la vellesa dels obrers. El fet fa referència a la proposta que Giralt va fer a l'Ajuntament de

Figueres de consignar 1.000 pessetes l'any per pensionar obrers, en la línia de foment de la previsió social que esdevindrà un tema constant de les seves reivindicacions. S'hi delata una plena sintonia de l'arquitecte amb la *majoria socialista republicana*, envers la qual s'hi veu molt proper. Les frases que segueixen, explicant el contingut i esperit de la proposta no fan més que reforçar aquesta identificació. Carles Rahola i Ricard Giralt eren de ideologia republicana catalanista. No està documentada la seva adscripció a cap partit polític, però el llenguatge i tractament del tema emprat en aquesta carta no poden ser més reveladors. Afegim que, tal com recull Enric Pujol⁸⁴, Carles Rahola era corresponsal de *Empordà Federal* a Girona i pronuncià algunes conferències sobre prohoms republicans empordanesos a Figueres.

Aquesta hipòtesi es veu reforçada amb la col·laboració constant de Giralt amb la premsa figuerenca de caràcter republicà. Són molts els articles que signa al setmanari *Empordà Federal*, òrgan de la *Unió Federal Nacionalista Republicana a Figueres* (UFNR) que es convertí en l'altaveu del projecte de ciutat formulat per les personalitats de Josep Puig Pujades, periodista i polític; l'alcalde Marià Pujolà i el mateix arquitecte Ricard Giralt com a braç tècnic del projecte⁸⁵. A més del prestigi professional que l'arquitecte s'estava forjant, la mútua coneixença en cenacles polítics republicans a la ciutat comtal haurien pogut transcendir a la capital de l'Alt Empordà. Anys més tard, succeí un episodi semblant en el procés de contractació com arquitecte municipal de Girona, de la mà de Rafael Masó. En aquest cas, però, la sintonia era clarament de compromís professional i no tan polític.

⁸⁴ PUJOL, Enric. "Ideologia i cultura a la Figueres republicana" a AADD Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Museu de l'Empordà, 1999, p. 90-100

⁸⁵ En aquest sentit és molt interessant l'estudi de David GARCIA sobre la fundació de l'Aeronàutic Club Empordanès, on ens presenta el lobby Puig Pujades, Pujolà, Giralt com el promotor de l'aeròdrom com una fita més en el projecte progrés de la Catalunya republicana. Vegeu: GARCIA ALGILAGA, David. "ACE Aeronàutic Club Empordanès (1931-1936)". Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 41. (2010) pàg. 401-431.

Una altra dada que corrobora la relació de Giralt amb Figueres és la nota apareguda a la pàgina 5 del periòdic *La Veu de l'Empordà*, el 23 d'octubre de 1915. La publicació, titllada de portaveu dels catòlics regionalistes de la comarca⁸⁶ celebrava el nomenament en aquests termes:

“Arquitecte municipal: Amb verdader plaer donem la notícia de l'elecció del nou arquitecte municipal el nostre estimat amic i col·laborador En Ricard Giralt Casadesús. Figueres pot estar joiosa per l'adquisició de l'esmentat arquitecte, persona de rellevants qualitats i aprofitat deixeble del reputat senyor Azemar.

Al donar-li l'enhorabona ens congratulem de tenir entre nosaltres a tan bon amic i reputat arquitecte.”

Ben aviat Ricard Giralt va integrar-se a Figueres i començà a treballar en iniciatives diverses en benefici de la ciutat. Pocs mesos després del seu nomenament, el gener de 1916, ja liderava una de les iniciatives més memorables i de més transcendència del seu pas per la ciutat: la organització d'un Museu comarcal, futur Museu de l'Empordà. Tal com es recull a *Empordà Federal*⁸⁷

“Sabem que el nostre arquitecte municipal l'il·lustrat col·laborador senyor Giralt Casadesús ha emprés la tasca d'aunar voluntats i fer adeptes a la novella empresa.

El nostre amic pensa organitzar el museu sota el patronat de la Mancomunitat, de la Diputació i de l'Ajuntament i sabem també que dintre poc se convocarà una reunió d'aficionats a les belles coses. (...) Nosaltres desitgem l'èxit més complert al senyor Giralt i als senyors que cooperen en la seva empresa.

⁸⁶ MORENO CHACON, Manolo. “La premsa republicana figuerenca durant la Restauració (1875-1923)” *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, 34 (2001) p. 433

⁸⁷ *Empordà Federal*. 12 de febrer de 1916. p. 3

La fe en la Bellesa pot fer miracles i vèncer, fins contra l'estupidesa il·lustrada de tota mena de fanatismes.”

El 17 de febrer es va convocar la primera reunió i la iniciativa fou molt aplaudida a la premsa figuerenca. En aquesta primera Junta, Giralt que fou qui desplegà el projecte, sortí elegit Secretari, posteriorment exercí de vicepresident i en la Junta definitiva, elegida l'agost de 1920 sortí com a president. En el programa es proposava la organització d'un seguit de conferències a totes les escoles de la comarca divulgant els valors de les obres d'art. També es preveia un concurs infantil per les properes Festes de la Santa Creu i un estudi de fonts de finançament per la construcció de l'edifici.

La segona iniciativa dels primers anys d'exercici a Figueres fou la *Fulla Artística d'Alt Empordà*,⁸⁸ suplement il·lustrat de caràcter mensual del setmanari *Empordà*, on Giralt va anar presentant temes d'art, arquitectura i urbanisme, tractant temes històrics i també de plena actualitat. Alguns dels temes presentats feien referència al parc de la ciutat, la ciutat-jardí, les urbanitzacions rurals, les biblioteques populars, l'arquitectura nacional de Finlàndia, l'art barroc, l'art romà, el monument a Monturiol i d'altres en la mateixa línia. La *Fulla Artística* seguia la mateixa idea de la *Pàgina Artística* de *La Veu de Catalunya* fundada el 1909 per Raimon Casellas, director del Diari, amb Joaquim Folch i Torres.⁸⁹

⁸⁸ La *Fulla Artística d'Alt Empordà* va sortir per primera vegada el 19 de gener de 1918 i finirà el 25 de setembre de 1920. Era un suplement del *Setmanari Alt Empordà* (1917-1923) projecte periodístic en el qual Giralt com a director, s'involucra de ple.

⁸⁹ VIDAL JANSA, Mercè (ed.) *Llibre de viatge (1913-1914) Joaquim Folch i Torres*. Barcelona. GRACMON, 2013

Igualment Giralt fou cridat a formar part del Comité Executiu pel Concurs del monument a Narcís Monturiol⁹⁰ (1916) i també de la ponència per organitzar la gran Exposició d'Agricultura prevista per l'any 1921⁹¹.

El 23 de maig de 1917 Ricard Giralt s'havia casat amb Dolors Ortet Guitart. Del matrimoni nasqué un fill, Enric Giralt Ortet, també arquitecte, que esdevingué un dels tècnics més actius de l'Ajuntament de Barcelona dels anys de postguerra. El matrimoni establí la seva residència a Barcelona i durant tota la seva vida professional fou l'arquitecte qui es desplaçà a Figueres i Girona. Giralt no trencà mai els seus vincles amb la ciutat comtal freqüentant, per exemple, institucions com l'Ateneu Barcelonès, des d'on escrivia cartes als amics com Carles Rahola⁹². Aquests lligams sens dubte havien de ser definitius acabada la guerra, quan va haver de recompondre la seva vida després de que les depuracions el desproveïssin de les places d'arquitectes municipal de Figueres i Girona. Retrobà, per exemple Adolf Florensa, company de promoció i de projectes d'èxit dels primers anys d'exercici, que Giralt recuperà quan Florensa era Arquitecte Municipal de l'Ajuntament de Barcelona. Giralt i Florensa es retrobaren a Barcelona en un moment en que la ciutat havia d'encarar els projectes de reforma interior del nucli històric, alguns començats abans de la guerra, les reconstruccions de la ciutat malmesa per la contesa, els problemes endèmics de manca d'habitatge i les deficiències d'infraestructura i barraquisme, que s'accentuaren amb les onades migratòries d'aquells anys. Qüestions com els nuclis històrics i la qüestió de l'habitatge reuniren els vells col·legues vint anys després dels seus primers èxits en el concurs d'eixample de Lleida, que fou, en realitat, el seu bateig com urbanistes de la ma de Puig i Cadafalch.

⁹⁰ Empordà Federal 19 de febrer de 1916 p. 2

⁹¹ Alt Empordà, 5 de juliol de 1919 p. 2

⁹² Vegi's nota 65, Carta a Carles Rahola del 17 d'octubre de 1917.

Fig.5. Casa Espigulé o Villa Mercedes, Figueres, 1916. AHCOAC-Girona

5.5. El plànol de la ciutat i les seves derivacions

Ricard Giralt en obtenir la plaça d'arquitecte el 1915 es va comprometre a realitzar el plànol de la ciutat i sobre aquest, el projecte d'urbanització d'aquesta. Recordem que el plànol anterior de Figueres datava de 24 anys enrere, quan el 1891 Joan Papell el presentà al consistori i inicià les primeres reformes de la ciutat que l'acabaren transformant en la urbs del segle XX. Recuperant el fragment d'article publicat per Ricard Giralt en el que explica com va conèixer Josep Puig Pujades i per extensió la impressió real que li va causar la ciutat en entrar a la Casa de la Vila, podem entendre bona part de les dificultats amb que el jove arquitecte es va trobar per complir la seva promesa. Giralt recorda que *"Era un món nou per a mi. Sota la façana d'una administració exemplar, hi havia en les coses municipals un sentit rural, que s'avenia poc a les meves il·lusions renovadores.."*⁹³ És probable que Giralt estigués amatat de l'eufòria dels recent

⁹³ GIRALT CASADESÚS, Ricard. Empordà Federal. 11 abril 1936. p. 10

titulats, més encara venint de la metròpoli, condició que sens dubte feia percebre la realitat comarcal com a molt diferent del que s'esperava trobar. Remarquem l'adjectiu *rural* que utilitza en contraposició a *l'administració exemplar* que cercava.

Aquestes condicions determinaren que la realització del plànol de la ciutat, com a pas previ per desenvolupar-ne la seva planificació urbanística, s'anés dilatant en el temps fins l'any 1922. El 24 de març d'aquell any Ricard Giralt presentà el document⁹⁴, emocionat per haver assolit l'objectiu, però al mateix temps dolgut per no haver-ho pogut fer en el termini per ell proposat de 3 anys. Ricard Giralt acompanyà el plànol d'un escrit justificatiu on recollia les dificultats d'ordre material a que s'enfrontà, que es concretarien en la manca de dades estadístiques demogràfiques que per l'arquitecte eren fonamentals per una planificació urbanística real. L'escrit serveix per repassar la pauta de treball d'aquells primers anys. El febrer de 1917 presentava un primer estudi de la mortalitat dels figuerencs en 10 anys. El mateix any, un registre sanitari de les cases⁹⁵ i proposava un *Projecte d'Ordinacions de la Ciutat* en tot allò que afecta a la sanitat i a l'edificació. Paral·lelament atenia les consultes del Consistori en qüestions com les contribucions especials en relació a noves lleis que s'estaven aprovant.

Preocupat per la manca de dades estadístiques, que al seu entendre comprometien la planificació de la ciutat, a partir de 1917 va estudiar la organització d'un Servei d'Estadística, que el mateix Giralt qualificà com una organització model sense comparació en cap altre ajuntament i inspirat en els ensenyaments apresos a la Societat Cívica La Ciutat Jardí. El Servei d'Higiene i Estadística creat com a nou negociat de l'Ajuntament va veure la llum l'octubre de 1919. Al

⁹⁴ Expedient 2/31 Fons Municipal. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà

⁹⁵ L'any 1906, Joan Vallès Pujals, estudiós del model municipal anglosaxó, proposà, en el marc del I Congrés d'Higiene de Catalunya, la realització d'un Registre sanitari de cases, com a pas previ per la diagnosi i intervenció sobre els problemes de salubritat. La idea s'anirà repetint en els discursos higienistes dels anys següents i serà recollida per Ricard Giralt en aquesta iniciativa. SABATER, Ferran. "Noucentisme: ciutat i salubritat (Barcelona 1900-1929)" *Gimbernat* 2007. N° 48. p. 43.

periòdic *Alt Empordà*⁹⁶ es pot llegir “*d’aquest nou ‘Servei d’Higiene i Estadística’ se n’ha encarregat d’estudiar-lo primer a Barcelona i després d’organitzar-lo a Figueres –completament gratuït- el nostre amic arquitecte municipal en Ricard Giralt i Casadesús*” Giralt en fou el director i pronuncià conferències per divulgar-ne funcions i objectius. La primera acció fou la creació d’un Servei de Vacunació, amb control infantil de naixements i vacunacions periòdiques, que generà noves estadístiques i estudis en els anys següents. També s’elaboraren 13.000 fitxes amb les característiques i necessitats sanitàries de tots els figuerencs. Giralt argumentava que aquests treballs eren cadascun d’ells fets amb la previsió de si un dia decidia demanar els beneficis de la Llei d’Eixamples.

5.6. La qüestió de l’Emprèstit

La Figueres de principis de segle, com la majoria de les ciutats catalanes començava a ser conscients de la necessitat d’afrontar una política d’obra pública que fins aleshores havia estat poc significativa a nivell municipal. El canvi social derivat de la urbanització de la societat i de la creixent problemàtica social, contribuïen a aquesta necessitat. Però un dels problemes importants que es presentaven era el del finançament. En aquest context aparegué la proposta d’emetre deute públic municipal, els anomenats emprèstitos. Aquesta figura de finançament ja era considerada en la legislació municipalista vuitcentista, però de fet no es regulà fins l’Estatut Municipal de 1924. L’Estatut transformà en competències municipals habituals les intervencions urbanístiques que durant el segle XIX es regulaven amb caràcter extraordinari. Al mateix temps, operacions d’eixample, reforma, sanejament i expropiacions esdevindran competència municipal exclusiva i a aquestes s’hi afegirà la necessitat de planificar xarxes viàries,

⁹⁶ *Alt Empordà*. 27 de setembre 1919 .p. 3

clavegueram, enllumenat, pavimentació i la construcció i manteniment d'edificis públics cada vegada més nombrosos i sofisticats: escorxadors, mercats, escoles... tal com recullen Alió, Coll, Ganau i Homs⁹⁷. Creada la obligació d'atendre aquestes necessitats, calia crear els mitjans de finançar-les. La solució de l'Emprèstit, però, només acabarà funcionant en ciutats grans i mitjanes que poguessin oferir unes certes expectatives als inversors.

Tot i que l'Emprèstit com a forma de finançament municipal no quedarà plenament regulat fins ben entrats els anys 20, en el cas de Figueres ja s'apunta com a solució a partir de 1917, en el marc de la Mancomunitat. El seguit de propostes urbanístiques de millora de la ciutat, gestades des de les darreres dècades del segle XIX, capitanejades per professionals com Josep Azemar i Ricard Giralt i avalades per governs municipals decidits a fer el pas, portaren a pensar en aquesta solució. Serà així com el consistori figuerenc buscarà una part substancial dels cabals necessaris per dotar de contingut els projectes urbanístics i d'infraestructures de la ciutat.

El setembre de 1917 una Comissió Municipal integrada per Marian Pujulà, Josep Pichot, Joaquim Cusí, Josep Bonaterra i Luís Jordà es reuneix per *"procedir a l'estudi de les millores que convindrien a Figueres i la conveniència d'anar a un Emprèstit"*⁹⁸

El programa de treball que es proposaven s'iniciava amb visites a altres ajuntaments que havien posat en pràctica la mesura, per veure quines havien estat les solucions adoptades. Des del principi també concretaren els aspectes que es consideraven que s'havien de beneficiar de l'Emprèstit: sanejament, cultura i bellesa. Per la data de les gestions, a partir de 1917 i per la menció explícita que se'n fa, és fàcil endevinar la tutela tècnica de *l'arquitecte de la ciutat* en

⁹⁷ ALIÓ, M. Àngels, Núria, COLL, Joan GANAU, i Josep HOMS. Quatre ciutats com a model. El finançament de l'obra pública urbana a Catalunya durant els anys vint. Lleida. Universitat de Lleida, 1992

⁹⁸ Expedient 3/31. Fons Ajuntament de Figueres. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà

aquest procés. Un dels primers documents que estudià la Comissió foren les dades sobre mortalitat presentades per Giralt, realitat que conduí a determinar que el problema sanitari és el prioritari de la ciutat.

El segon aspecte, el de la cultura, quedà subjugat al primer. En paraules de la Comissió *“Un palau per escola, és certament un bell ideal. Però la realitat és que a Figueres, si bé no són ideals no estan tant malament”* S’acorda donar prioritat al sanejament.

La tercera qüestió, la de la bellesa, de profundes connexions noucentistes i amb plantejament molts propers als difosos per Ricard Giralt en conferències i articles, es concretà en articular la urbanització de Figueres mitjançant l’embelliment de la ciutat, la reforma de la Rambla i obres d’urbanització que haurien de incloure les que apostessin per millores higièniques als barris, bones comunicacions i millores de utilitat pública. Conclusió, l’emprèstit s’havia de destinar a Higiene i Urbanització, qüestions que, per altra banda són comuns en la majoria dels Emprèstits que es plantegen en les ciutats estudiades.

En aquest fragment Ricard Giralt parla de la seva visió de la necessitat d’una millora sanitària com a qüestió troncal de l’administració municipal:

“La vida i la mort en les ciutats, són fets que els homes que les governen poden reglamentar i fins reduir. Es possible aconseguir que es visqui més i més bé, i es pot evitar que la gent es mori en la proporció que mort en moltes de les nostres ciutats, i fins aconseguir que visqui més anys. Durant molt temps, la democràcia havia inscrit en els seus programes el ‘dret a la vida’, (...). Per això modernament la democràcia ha creat un dret nou, el «dret a la salut-. Es a dir, el dret de tots els ciutadans a què els organismes que els representen vetllin per ells, millorant e! seu viure. Disminuir la xifra de defuncions i

*malalties, representa augmentar la riquesa del país, i per tant, contribuir al benestar de Catalunya.(...)*⁹⁹

Per resoldre el problema sanitari de la ciutat, la Comissió dictaminà que calia actuar en tres fronts: l'aigua, aleshores fora de la tutela de l'ajuntament i que per tant suggeria municipalitzar, el sòl, que urgia pavimentar i el subsòl, aleshores ja en curs de resoldre a través de les obres de cobriment de la riera i clavegueram dirigides per l'arquitecte municipal.

L'import de l'Emprèstit que es proposava és de 1.000.000 de pessetes, xifra que és comparativament similar amb la *ratio* per habitant d'altres ciutats que havien aprovat la iniciativa, i que semblava plenament assumible. Aquest milió de pessetes corresponia a la quantitat més elevada atorgada per la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat a un ajuntament i només va ser concedida als ajuntaments de Figueres i de Lleida¹⁰⁰. Després de mesos de discussió en els plens municipals i d'un debat obert a la premsa i al carrer, a mitjans de juny de 1919, l'Emprèstit d'un milió de pessetes fou aprovat. El sector progressista del Consistori aconseguí, sense gravar la hisenda dels figuerencs, els recursos necessaris per les reformes que es plantejaven. Ricard Giralte Casadesús seguí projectant equipaments i millores per la ciutat.

En el període que va de 1915 a 1924 la labor d'arquitecte municipal de Giralte desplegà projectes com la construcció del Parc Bosc, la reforma de la Rambla, la millora de les infraestructures de clavegueram i asfaltat, amb l'ajut de la Mancomunitat; i la municipalització del servei d'aigües que es traduí en una racionalització i major garantia de l'abastiment i beneficis per la hisenda

⁹⁹ Empordà Federal 29/07/1933. P. 6

¹⁰⁰ Per més informació sobre el tema de l'Emprèstit, vegeu: BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric i SABATER, Jordi. La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia. Barcelona. Proa, 2007.

municipal. També s'aconseguí la biblioteca popular, al solar de l'antiga presó i amb projecte de Lluís Planas; es redactaren unes noves ordenances municipals i es projectaren edificis escolars alguns dels quals restaren sense realitzar.

Aquesta efervescència es glosada per l'arquitecte a la premsa local:

*“ Aquest ideal per millorar la ciutat té esplendorosos exemples en tots els temps, i per la nostra ventura es manifesta d'una faisó espléndida a Figueres. Cal recordar que en un any s'han plantejat els problemes d'un Parc, un Museu, una Biblioteca, un servei de telèfons, la construcció de part de les clavagueres, la d'un Mercat, cubrir el Galligans, el monument a Monturiol, unes noves Ordinacions de la Ciutat, i finalment la Reforma de la Rambla. Patriota de la ciutat! Es qué hi ha altra ciutat a Catalunya on es manifesti amb tanta esplendorosa florida l'Ideal Cívic?”*¹⁰¹

5.7. La Dictadura de Primo de Rivera, primera depuració i consolidació de la plaça de Figueres

El 1923, l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera portà un canvi de signe en el govern central i municipal. L'any 1924 l'alcalde Eduard Puig Soler va instruir un expedient sancionador contra Ricard Giralt. El motiu al·legat: *“En virtud de las repetidas quejas del vecindario contra el Arquitecto Municipal don Ricardo Giralt, referentes a varias obras efectuadas por este ayuntamiento bajo su iniciativa e inspección técnica”*¹⁰² L'operació s'engegà a petició de tres regidors que demanaven la suspensió de feina per el termini necessari per aclarir els fets, la formació d'un expedient per depurar i comprovar aquests i que l'Ajuntament acordés el que

¹⁰¹ *La Veu de l'Empordà* 31 /12/1916 p. 2.

¹⁰² Capsa 1546. Expedient Depuració Giralt. 1924.Fons Ajuntament de Figueres. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.

més procedent vist l'expedient i informes corresponents. S'intruí l'expedient i es demanà a la població que presentés les denúncies corresponents, però, la migradesa i inconsistència d'aquestes feu que no es consideressin provades les acusacions que se li imputaven. No obstant això Ricard Giralt fou apartat del càrrec durant quatre anys fins que el 3 de juliol de 1928 fou reposat amb les mateixes condicions del 1915. És a dir, sense sou. Al mateix temps, ocupà la plaça de l'arquitecte, amb partida pressupostària per aquells anys, Pelayo Martínez Paricio.¹⁰³

L'experiència, que revelava rancúnies i episodis de l'etapa anterior, sens dubte degué marcar Ricard Giralt, que fou víctima de la inconsistència jurídica del càrrec d'arquitecte municipal en la legislació de l'època. Fou precisament en aquells anys que Giralt lluità per organitzar el *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, un dels objectius del qual va ser la lluita pel reconeixement oficial dels arquitectes com a tècnics de l'administració municipal de primer ordre.

Finalment, el 4 d'octubre del mateix any 1928 Ricard Giralt aconseguí que es resolgués el tema de la dualitat d'arquitectes. L'Ajuntament presidit per Josep Jou Carreras, que anys més tard havia de ser el primer alcalde franquista de la ciutat, decidí actuar i en el Butlletí Oficial de la Província¹⁰⁴ es publicà el concurs per la provisió de la plaça d'arquitecte municipal de Figueres amb un sou anual de 4.000 pessetes.

L'ordre de mèrits que s'establí beneficiava Giralt, condició gens difícil de complir donat el seu currículum i experiència:

- Haver-se especialitzat en l'estudi dels problemes de caràcter municipals.

¹⁰³ Capsa 1546. Expedient Depuració Giralt. 1924.Fons Ajuntament de Figueres. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.

¹⁰⁴ Butlletí Oficial de la Província de 4 d'octubre de 1928

- Haver obtingut premis en concursos relacionats amb temes de urbanització i sanejament.
- Haver desenvolupat el càrrec d'arquitecte municipal. Es tenia en compte la major importància de la població o poblacions en les que havia exercit i en segon terme la durada del càrrec.
- Haver exercit la professió lliurement.
- La resta mèrits que l'interessat pogués presentar.

Pel que fa a les obligacions se citava la d'exercir les funcions pròpies del càrrec: anar a treballar a l'Ajuntament els dimarts i dimecres a les hores assenyalades i la direcció de totes les obres municipals ordinàries i extraordinàries projectades per ell mateix.

Tot i amb això se li permetia un marge de llibertat respecte al lloc on desenvolupar la seva feina, en els termes següents: *“No obstante queda en libertad de trabajar en los proyectos municipales que se le encarguen y en el estudio de los problemas de carácter general que le sean confiados, en el sitio donde tenga más facilidades y conveniencias.”*

Pel que fa a la remuneració: *“El arquitecto municipal tendrá derecho a cobrar del Ayuntamiento, como máximo, con arreglo a la tarifa de honorarios de los arquitectos que para los municipios u organismos administrativos de carácter público fija el R.D. de 6 de Enero de 1927, los trabajos extraordinarios que a él se le encomendaren y que además de tener tal carácter por tratarse de mercados, Casa Consistorial, depósitos de agua, etc. es decir, de aquellos que responden a las necesidades que quedan ya satisfechas por muchísimos años, deban ejecutarse con cargo a un presupuesto extraordinario.”*

Se consideran también como proyectos extraordinarios, si se le encargasen los planos topográficos, de alineaciones, ensanche y urbanizaciones a los que se contrae el artículo 22 del Reglamento de Obras y Servicios municipales. Figueras, 27 de septiembre de 1928”

Hem considerat important la transcripció d'aquestes bases per diversos motius. En primer lloc pel llenguatge emprat, detallat, en previsió de totes les eventualitats, però poc normatiu pel que fa una convocatòria de personal. Aquests caràcter, al nostre entendre, es desprèn de la poca tradició del càrrec i per tant de la necessitat de contemplar tots els extrems.

En segon terme destaquem el canvi que representa la redacció d'aquestes bases. El 1928 feia ja quatre anys del nou Estatut Municipal i la postura dels professionals davant l'administració municipal començava a generar reivindicacions en termes de reconeixement i igualtat respecte a altres facultatius. Considerem que la redacció d'aquestes bases obeïa també a aquestes circumstàncies. Fou precisament en aquest precís moment, finals de 1928, que s'aprovaren els estatuts del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, CAME que identifiqaven entre les finalitats principals:

- Dignificació del càrrec d'arquitecte municipal
- Millora dels serveis tècnics municipals
- Defensa dels drets i prerrogatives de càrrec

Tampoc degué ser casualitat que el principal promotor i animador del CAME fos, precisament, el mateix Ricard Giralt Casadesús¹⁰⁵.

¹⁰⁵ GIL TORT, Rosa Maria Els arquitectes a la recerca de la seva missió en la funció pública. El *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* a través de la seva revista (1929-1936). Treball de Recerca del Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura. Universitat de Girona. Setembre de 2011.

Finalment el concurs va tenir lloc el 16 de novembre de 1928 i en el tribunal hi figurava Amadeu Llopart Vilalta, company d'estudis de Ricard Giralt i que hi assistia en qualitat de representant de l'Escola Superior d'Arquitectura. A més de Giralt, es presentaren dos candidats més, el barceloní Santiago Casulleras Forteza i Emili Blanch Roig, fill de La Pera (Baix Empordà) i que pocs anys més tard esdevindria arquitecte de la Diputació de Girona com a Director de l'Oficina Provincial de Construccions Civils de Girona. El 28 d'abril de 1931, amb l'arribada de la República, passà a ser Arquitecte Director de la Secció d'Edificis Públics de la Comissaria Delegada de Girona.¹⁰⁶

Els mèrits que aportà Giralt eren els següents:

En relació a l'estudi dels problemes municipals, Giralt es postulava com especialista i col·laborador tècnic de la *Revista de la Vida Municipal* i de la *Página Municipal del Dia Gráfico*, ambdues de Barcelona; de *La Construcción Moderna*, de Madrid i de *Standbankunst* de Berlin.

També aportava les conferències pronunciades sobre urbanització i sanejament.

Respecte als premis obtinguts, relacionava el primer premi per l'Eixample de Lleida, el primer premi pel Concurs de Projectes de Sanejament de Badalona i el tercer premi obtingut en el Concurs d'Idees per la urbanització del casc antic de Barcelona, l'any 1927.

L'exercici del càrrec d'arquitecte municipal es certificà amb la seva actuació a Figueres, des de 1915, sense sou, i la seva plaça a Girona des del 1922.

Pel que fa a l'exercici privat treballava en el seu despatx des del 1913.

Finalment en l'apartat de mèrits a aportar hi figurava:

Ser membre de la *Deutsche Akademie des Städtebau* de Berlin, i de l'*Association Generale des Hygienistes et Techniciens Municipaux* de Paris.

Autor del projecte de clavegueram de Salt, i de l'Estudi del Servei de Neteja de Girona.

¹⁰⁶ DOMÈNECH CASADEVALL, Gemma. *Emili Blanch Roig (1897-1996) Arquitectura, patrimoni, compromís*. Girona. Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural. 2012.

Autor d'un volum sobre mercats premiat amb accèssit a l'Institut d'Estudis Catalans.

Així doncs considerant les bases i els mèrits aportats Ricard Giralt era el que més s'ajustava per obtenir la plaça i fou nomenat arquitecte municipal en ferm. Quan retornà al seu despatx a l'Ajuntament de Figueres, ara amb la plaça en propietat, Ricard Giralt continuà treballant en els projectes esbossats en l'etapa anterior i en les noves propostes que sorgiren. Durant el període 1924-1928 el seu substitut havia seguit la direcció de les obres municipals i projectat algunes de noves. És el cas de l'escalinata d'accés al Parc-bosc (1926) que Pelayo Martínez resolgué de forma lleugerament diferent al projecte inicial i d'un colomar també al parc, que hi projectà de nova planta (1928). Pelayo Martínez també va assumir la urbanització de la plaça de l'Institut Ramon Muntaner (1927).

Un dels projectes que Ricard Giralt va reprendre fou la reforma de les cases consistorials. Aquesta obra, de la qual ja existien esbossos anteriors, es portà a terme entre 1928 i 1931. També fou el moment de la reforma de la plaça Pi i Margall i del projecte de mercat municipal al carrer La Rutlla que restà sense realitzar.

5.8. L'exercici professional a la Figueres de la República

L'any 1931 s'encetà un nou període en la història del país i els ideals republicans retornaren al consistori figuerenc. Els anys que van de la proclamació de la República a l'esclat de la guerra civil foren aprofitats per Giralt per escometre un conjunt de millores urbanes que culminaren el projecte de ciutat formulat per l'arquitecte. Fou la darrera oportunitat amb que comptaren els homes del primer terç del segle XX per fer de Figueres la ciutat somniada. L'estiu de 1936 els

esdeveniments es van precipitar i una onada de barbàrie es va emportar per endavant ideals, persones i projectes cap un futur molt incert.

Durant aquells cinc anys de gràcia, Ricard Giralt treballà en la millora dels accessos a la ciutat, especialment pel que fa a la travessia de la carretera nacional i l'extensió dels nous barris. També definí les alineacions de les vies d'accés més importants.

També fou en aquest moment que van tenir lloc operacions de reforma interior com la proposta de nou mercat en el nucli antic a partir de la demolició de l'illa de cases limitada pel carrer Peralada, Tints i Corriol de les Bruixes, proposta que no s'acaba realitzant. Per acabar amb aquest període, una fita important d'aquell moment fou la urbanització de la Muntanyeta. La intervenció se centrà en un terreny situats entre el Parc-bosc i el Castell de Sant Ferran, per sobre de l'actual Ronda Rector Aroles, que Joaquim Cusí Fortunet donà a la ciutat el 1933¹⁰⁷ amb l'objectiu de que fossin destinats, majoritàriament, a equipaments ciutadans. La operació permeté completar la configuració definitiva del parc.

5.9. Projecció més enllà de Figueres

A més de la seva activitat com arquitecte municipal de Figueres, Ricard Giralt continuà treballant en altres projectes, els quals li reportaren reconeixement i guardons. L'any 1920 fou cridat a formar part de la Comissió del Pla d'Enllaços de Barcelona.¹⁰⁸ L'any següent, 1921, es presentà al concurs de treballs convocat per millorar el sanejament de Badalona convocat per aquell ajuntament¹⁰⁹. Ricard Giralt resultà guanyador del primer premi, dotat amb 10.000 pessetes¹¹⁰.

¹⁰⁷FALGUERAS, Joan. "Transformacions urbanístiques i arquitectura" p. 56.

¹⁰⁸*La Vanguardia*. 13/04/1920. p. 6.

¹⁰⁹AHCOAC. Demarcació de Girona. Fons Ricard Giralt Casadesús. Doc. Professional. R. 497.

La proposta, que incloïa un estudi econòmic de la seva viabilitat i fins i tot el disseny de les tapes de clavegueres, s'havia de realitzar en col·laboració amb l'enginyer municipal Enric Casas. Mesos més tard, el novembre de 1921, Ricard Giralt guanyà el primer premi del concurs convocat per l'Ajuntament de Lleida per la redacció del projecte d'Eixample de la ciutat, realitzat en col·laboració amb el seu company de promoció Adolf Florensa. En aquesta ocasió la dotació del premi era de 25.000 pessetes i actuava com a president del Jurat l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch. El veredicte del tribunal felicità els autors per l'encert de l'esquema presentat, que contemplava el caràcter orgànic de la ciutat i per la forma en que es preveia el creixement futur, basat en grans avingudes que partissin dels camins històrics, com a nuclis de vitalitat i al mateix temps la voluntat de potenciar aquestes vies tot conservant la bellesa de les seves perspectives. El projecte també representà un avançat exemple d'aplicació de criteris de zonificació al planejament de la ciutat. Aquestes solucions Ricard Giralt les havia madurat en el planejament dut a terme a la ciutat de Figueres i també com a membre de la Comissió del Pla d'Enllaços de Barcelona de la que formava al costat d'August Font¹¹¹. Del redactat del veredicte se'n desprèn una comunió entre els autors del projecte i el propi tribunal que en gran mesura esdevingué la certificació de Ricard Giralt com un dels urbanistes de referència del país.

El 1923 es presentà al Premi Prat de la Riba, convocat per l'Institut d'Estudis Catalans, amb la seva obra *Manual de construcción de mercados*. El premi queda desert però Giralt aconseguí una menció d'honor.¹¹² També tenim documentada la seva participació a la junta de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, durant els primers anys 30. El 1927 també va participar en el concurs d'idees per l'urbanització i embelliment del barri de les Drassanes de Barcelona. Els projectes guanyadors en aquest cas foren els de Jeroni Martorell i Amadeu Llopart i Giralt va

¹¹⁰ [Empordà Federal](#). 23 de juliol de 1921

¹¹¹ [La Vanguardia](#),. 13 d'abril 1920

¹¹² [La Vanguardia](#) 05/05/1923. p. 11.

obtenir un accèssit igual que Adolf Florensa, Joaquim Vilaseca, Guillem Busquets o Ricard Giralt.¹¹³ Entre 1931 i 1933 en fou vicepresident i el 31 de juliol de 1931 en constituir-se el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Ricard Giralt en fou nomenat el primer president. Pocs mesos després els seus projectes participarien a l'exposició d'arquitectura programada per l'AAC a la Sala Parés¹¹⁴. Igualment el febrer de 1935 Giralt quedà finalista al concurs per la urbanització de la part baixa del parc de Montjuïc, convocat per l'Ajuntament de Barcelona. Obtingué el mateix rang que l'equip del GATCPAC i que els col·legues Josep Claret i Josep M. Miró Guibernau¹¹⁵. Tot plegat vé a demostrar la plena connexió de l'arquitecte amb la seva ciutat.

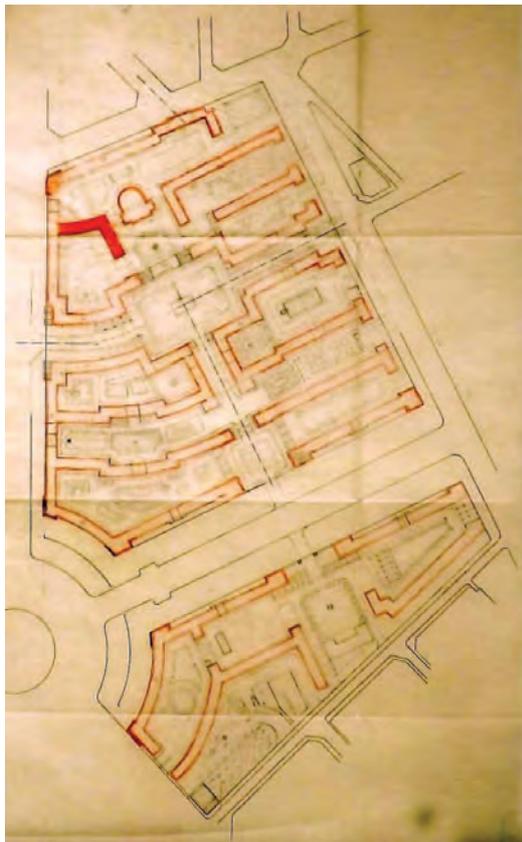

Fig. 6. Concurs Urbanització part baixa de Montjuïc, Barcelona, 1935. AHCOAC-Girona

¹¹³ GANAU, Joan Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català. pp. 468-469.

¹¹⁴ L'Exposició es va poder veure del 27 de juny al 27 de juliol de 1931 i reunia obres de Ramon Puig Gairalt, Adolf Florensa, Nicolau M. Rubió i Tudurí i Pere Benavent, la majoria companys de promoció i batalla de Giralt Casadesús.

¹¹⁵ La Vanguardia. 17 de març de 1935. p. 11

5.10 Arquitecte municipal de Girona

L'any 1920, en les eleccions municipals, a la ciutat de Girona va guanyar la Lliga Regionalista i l'alcaldia va ser per Albert de Quintana Serra, que l'any següent seria substituït per Francesc Coll i Turbau. El seu programa de govern es basava en la millora, reforma i sanejament de la ciutat, comptant amb la col·laboració de la Mancomunitat de Catalunya. En la campanya electoral s'havia utilitzat aquesta futura aliança com un dels elements de progrés que prometia la candidatura nacionalista, enfront les distants relacions que, a parer dels candidats, s'havien donat entre el govern municipal anterior i els representants de la Mancomunitat. Un dels exemples d'èxit que es posaven era les obres de millora projectades a la ciutat de Figueres:

“En la nostra província hi ha llocs i poblacions que'n són una bona mostra d'això. Així Figueres ha obtingut de la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat, l'emprèstit d'un milió de pessetes amb el qual podrà emprendre grans obres per la urbanització i embelliment de la ciutat empordanesa. Dintre poc hi tindrà també una Biblioteca popular”¹¹⁶

Rafael Masó, membre de la candidatura, fou elegit president de les Comissions municipals de Governació, Foment i Eixample. També presidí una Comissió de Subsistències creada en motiu de la greu crisi econòmica¹¹⁷. Mesos més tard, el 1921, quedà vacant la plaça d'arquitecte municipal per jubilació del titular, Martí Sureda Deulovol.

Rafael Masó, com a Regidor havia formulat un seguit de propostes de reforma urbana per la ciutat, que sens dubte degueren arribar a coneixement de Ricard Giralt, amb qui compartien una

¹¹⁶ *Diario de Gerona de avisos y noticias*. 04/02/1920. p. 2

¹¹⁷ ARAGÓ MASÓ, Narcís-Jordi. Rafael Masó, ciutadà de Girona. Girona, Ajuntament, 2006

visió propera de la funció social de l'urbanisme, que alhora diferia dels plantejaments que fins aleshores s'havien dut a terme. Ambdós arquitectes probablement ja es coneixien, i també és cert que tenien amics i interessos comuns, a més de les informacions que la premsa del moment difonia. També és possible que haguessin coincidit en algunes de les conferències sobre urbanisme que van tenir lloc aquells anys, a redós de la Societat Cívica La Ciutat Jardí. Especulem amb la possibilitat de que Giralte, que tenia amics a Girona, assistís a la que va tenir lloc a la Societat Athenea de la ciutat de Girona el 22 de març de 1914¹¹⁸. En aquella ocasió Guillem Busquets, arquitecte i regidor de l'Ajuntament de Barcelona, va ser convidat per Rafael Masó en qualitat de pensionat del govern espanyol per estudiar les ciutats-jardí angleses¹¹⁹. El títol de la conferència "Modernes urbanitzacions angleses. Les ciutats jardí" no podia ser més suggerent per Giralte, que ens consta que seguia assíduament les activitats relacionades amb el tema a la ciutat comtal. El petit cenacle que representava Athenea bé podria haver estat un lloc de trobada i presentació entre el recent titulat Giralte i l'arquitecte Rafael Masó, i el principi d'una amistat que hauria de culminar en col·laboració professional en la dècada dels anys vint a l'ajuntament de Girona.

¹¹⁸ Diario de Gerona de avisos y noticias, 22/03/1914.

¹¹⁹ A l'Arxiu de la Diputació de Barcelona es conserva alguna documentació sobre la Societat Cívica la Ciutat Jardí. Concretament vam trobar correspondència adreçada a la institució provincial per demanar subvencions. És així que hem pogut conèixer la referència a un cicle de conferències que la SCCJ va organitzar la primavera de 1913 i que sota el títol de "El Problema de l'Habitació" tractava la tríada que dominava els debats del moment: sistemes d'urbanització, cases barates i ciutats jardí. Aquestes peticions de subvenció havien d'anar acompanyades dels estatuts de l'Associació peticionària i també de la instància per incoar el corresponent expedient. El juny de 1913 la instància anava signada pel secretari de la SCCJ, Cebrià de Montoliu i pel president accidental Frederic Rahola, en absència de J. Antoni Güell. En l'esmentat expedient també s'anota que l'abril de 1913 els arquitectes de l'ajuntament de Barcelona Pere Flaquès i Guillem Busquets, i el mateix Cebrià de Montoliu emprengueren un viatge per visitar ciutats-jardí angleses i "altres remarcables obres de construcció cívica de Anglaterra". El resultat fou un nou cicle de conferències, el 1914, en la que hem d'inscriure la que es feu a la Sala Athenea de Girona. Arxiu Diputació de Barcelona. Expedient nº 10 Capsa 3389 sobre "La Societat Cívica 'La Ciudad Jardín' pide una subvención".

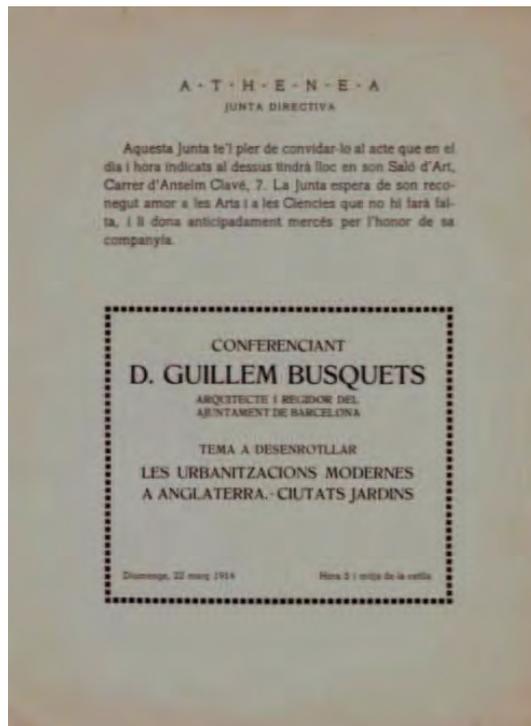

Fig. 7. Programa de la conferència de Guillem Busquets a Athenea, Girona 22 de març de 1914. AHCOAC-Girona

Una altra prova de la relació de Ricard Giralt amb Girona la trobem en els articles que publicà en el *Diario de Gerona*, ja abans del seu desembarcament professional a la ciutat. Concretament el diumenge 13 d'agost de 1916 hi trobem un article on defensa la funció dels tècnics municipals¹²⁰. Recordem que el *Diario* tenia la seva redacció a la casa dels Masó al Carrer Ballesteries i, en aquell moment, n'era el director Santiago Masó Valentí, germà de l'arquitecte.

5.11 Una plaça incòmoda

Tot aquest clima va animar Ricard Giralt el 1922 a presentar-se com a candidat a la plaça d'arquitecte municipal de la ciutat. No hem d'oblidar que, si bé havia aconseguit la plaça d'arquitecte municipal de Figueres el 1915, aquesta no tenia fixat cap sou ni, com es veurà,

¹²⁰ GIRALT CASADESÚS, Ricard, "La urbanització de les ciutats de Catalunya. Els tècnics dels municipis." *Diario de Gerona*, Domingo 13 de agosto de 1916 p. 1 i 2.

garantia de continuïtat. No obstant això, les circumstàncies polítiques, havien variat respecte al 1915. L'eufòria inicial de la Mancomunitat havia minvat i el clima enrarit que es respirava feia preveure un canvi polític que no va tardar a arribar. El setembre de l'any següent, 1923, s'imposava la Dictadura de Primo de Rivera. Per altra banda, quan el 1915 Giralt entrà a l'ajuntament de Figueres ho feu per materialitzar un projecte republicà d'esquerres. El consistori de Girona de 1922 estava dominat per la Lliga Regionalista i malgrat les ànsies renovadores d'alguns regidors com el mateix Rafael Masó, certs sectors de la ciutat defensaven altres prioritats que acabaran entorpint el projecte de ciutat de Giralt.

L'any 1922 Girona estava immersa en una greu problemàtica que es podria concretar en dos grans esferes. A nivell urbanístic calia recosir la ciutat que ja havia enderrocat la muralla i tenia en perspectiva l'alliberament progressiu dels espais dels baluards. A nivell ciutadà existien greus problemes higiènics i de infraestructures. El mes de maig de 1922 el metge i alcalde de la ciutat Francesc Coll i Turbau havia pronunciat una conferència en el marc del cicle organitzat per la Comissió d'Educació General de la Mancomunitat de Catalunya, on retratava l'estat i mancances de Girona.

“Coll ressaltà que la mortalitat infantil era del 30% a la ciutat de Girona quan al conjunt d'Espanya no arribava al 19%. A l'Hospici de Girona les reformes de la Mancomunitat havien reduït la mortalitat del 50% al 7%. No calia esperar res de l'administració estatal, que s'havia mostrat lenta i incapaç d'acabar amb l'epidèmia de tifus de Salt, mentre els tècnics de la Mancomunitat havien vacunat la població i li havien facilitat aigua potabilitzada, acabant amb el tifus. Els tuberculosos representaven el 46 per mil a Girona mentre que a Espanya eren el 24 per mil. Algunes mesures imprescindibles eren construir un barri de cases barates, clavegueram, subministrament públic i controlat de l'aigua,

acabant amb els pous, cases bressols per els nens de les famílies obreres i allunyament dels infants de les llars on hi ha tuberculosos.”¹²¹

El 31 de maig de 1922 Ricard Giralt fou elegit arquitecte municipal de Girona i es convertí en l'artífex del model de ciutat que ell mateix compartia amb Rafael Masó, en la mesura del consens polític que aconseguissin i de les circumstàncies econòmiques i socials del període. En el tribunal hi trobà tres bons amics i antics coneguts: Jeroni Martorell, a qui ja havia tractat en les trobades barcelonines a prop del Museu Social i en temes relacionat amb el patrimoni històric, Guillem Busquets, un altre dels difusors dels postulats de la Societat Cívica La Ciutat Jardí i que havia pronunciat l'esmentada conferència a Athenea el març de 1914, i el seu mentor a la ciutat, Rafael Masó.

En paraules de Joan Ganau¹²² *“La col·laboració de R. Giralt amb R. Masó –tot i que l'any 1923 abandonà el seu càrrec de regidor municipal- permeté posar en marxa una política urbanística ben distinta a la que s'havia desenvolupat fins a la segona dècada del segle. D'una banda es començaria a potenciar el valor dels monuments i carrers gironins mitjançant la urbanització d'alguns sectors com ara els accessos a la col·legiata de Sant Feliu o la pujada de Sant Martí, amb el racó de la Casa Agullana. D'altra banda, en els anys següents s'elaborarien plans per difondre i restaurar diversos monuments gironins com les muralles ibèriques, romanes i medievals, els banys àrabs o la capella de Sant Nicolau”.*

¹²¹ Conferència resumida per el Diari l'Autonomista el 20/05/1922 i recollida per BALCELLS, Albert “Civisme i higiene. El programa d'Educació Ciutadana de la Mancomunitat de Catalunya 1914-1923.” Cercles. Revista d'història cultural. Nº 12. 2009. p. 49-73.(p. 67). Precisament en el mateix cicle el 4 de maig Ricard Giralt Casadesús pronuncià la conferència titulada: “La vida i la mort en les poblacions. El sanejament de la ciutat”

¹²² GANAU CASAS, Joan “La reforma interior i l'inici de la conservació del centre històric de Girona (1850-1920) Girona, Estudi General nº 13. 1993. p. 259-273

Però l'arribada de Giralt a l'Ajuntament de Girona no va estar exempta de polèmica. En primer lloc el perfil polític republicà de l'arquitecte, no del tot ben vist pels integrants del Consistori. En segon lloc, l'interès que des del primer moment va demostrar l'arquitecte Rafael Masó per Giralt, també hi va contribuir. Tal com recorda Jordi Bohigas¹²³ *“Rafael Masó s'involucrà de tal manera amb la candidatura de Giralt que pocs dies abans de la reunió del tribunal d'avaluació Masó presentà Giralt en un conferència, a la Sala de plens de l'Ajuntament, el dia 4 de maig de 1922, amb el tema ‘la vida i la mort en les poblacions. El sanejament de la ciutat’.* “ La oposició va titllar de favoritisme l'acte i acusà de tracte de favor l'elecció. Tot i amb això, Ricard Giralt va ser elegit amb el reconeixement unànime del tribunal i l'equip de govern. Tot plegat, ajudat de les circumstàncies polítiques, econòmiques i socials de la seva etapa a l'ajuntament, van fer que la trajectòria professional de l'arquitecte no fos tan afortunada com la seva brillant actuació i els rèdits que va deixar per la ciutat podien fer suposar. La documentació de l'expedient de personal de Ricard Giralt a l'Ajuntament de Girona deixa traslluir una difícil relació amb la institució. La figura de Joaquim Maggioni com a *alter ego* imposat amb càrrec d'arquitecte en cap, s'allargà durant tot el període i probablement va ser la causa d'algunes incidències que Ricard Giralt va haver de patir. De forma gradual es percep en la documentació com es va estrenyent el seu marge d'actuació professional. L'any 1924 li exigiren que fixés la seva residència a Girona on ell ja havia donat com a domicili l'adreça de Carrer Ciutadans, 16, que en realitat era l'Hotel Italians, però que havia estat acceptada en el moment del concurs. El mateix any li retiraren l'atribució de Inspector de l'Escola de Belles Arts que, com arquitecte municipal li havia estat atorgada en el moment del nomenament. Més endavant, el 1927 l'instaren a augmentar en un dia més la dedicació a l'Ajuntament. Al mateix temps fou pressionat per assumir nous encàrrecs que, si no complia en el termini fixat, eren objecte de sanció com fou el cas de la suspensió de 15 dies de sou que dictà contra ell l'alcalde Jaume Bartrina per retard en

¹²³ BOHIGAS, Jordi. “Una política catalanista de futur” a ARAGÓ MASÓ, Narcís-Jordi.(2006) Rafael Masó, ciutadà de Girona p. 120.

el lliurament de l'encàrrec de la caserna de la Guardia Civil. En aquest episodi Ricard Giralt demanà el concurs de dos tècnics, els arquitectes Manuel Vega March, en qualitat de president de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya i Salvador Sellés Baró, president del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, per tal que dictaminessin sobre el treball de l'arquitecte al seu despatx municipal. Aquests obtingueren el permís per accedir al despatx municipal, però per absència de l'alcalde no es pogué dur a terme la tasca. No obstant això Vega i Sellés defensaren Giralt adduint la dificultat intrínseca de la redacció del Pla d'Eixample que Giralt tenia encarregat, la manca de personal auxiliar i la manca de instal·lacions que arribaven a l'absència d'una taula de dibuix. Per tot això van concloure que *"es improcedente atribuir negligencia a un funcionario que ha efectuado tales trabajos."*¹²⁴. L'informe dels col·legues, però, no eximí Giralt de ser objecte de la instrucció d'un expedient per depurar responsabilitats, que acabà amb la sanció esmentada.

Quan Ricard Giralt inicià la seva activitat, el regidor de Foment Rafael Masó ja tenia marcades les línies inicials del seu programa. Una de les primeres actuacions es va centrar en la transformació de l'Escola Municipal de Belles Arts en Escola d'Arts i Oficis, una vella aspiració de Rafael Masó, que datava de la seva visita a les escoles d'arts i oficis alemanyes durant el viatge de noces, i que havia tingut un primer intent fallit en l'Escola d'Arts i Oficis projectada com annexa a la Sala Athenea i mai inaugurada. La idea de promoure els ensenyaments professionals connectà plenament amb els plantejaments de Giralt en relació a la estandarització de models i racionalització dels processos i la necessitat de garantir una sòlida formació professional per operaris i artesans, que l'arquitecte municipal havia après també de la cultura alemanya.

¹²⁴Informe de Salvador Sellés i Manuel Vega. Arxiu Municipal de Girona. Fons Municipal. Expedients de Personal. Ricard Giralt Casadesús. 23/11/1929.

Ben aviat, Giralt rebé l'encàrrec de Masó de redactar un pla de reforma i embelliment de la Devesa, arrel de la inundació del 7 d'octubre de 1919 que la deixà força malmesa. Posteriorment assumiria un projecte d'enjardinament i dotació d'equipaments que fou un dels avenços més destacats del període. El 1926 dissenyà la Caseta del Rellotge, actuals lavabos. Un altre dels àmbits de treball fou la redacció de les Ordenances del Barri Vell de Girona, aspecte en el que Masó i Giralt sintonitzaven plenament i que pot suggerir un treball previ d'ambdós arquitectes abans del seu nomenament. Les ordenances foren aprovades el febrer de 1922, mesos abans de la contractació de Giralt.

Ricard Giralt també treballà en la urbanització de la Plaça de Correus i l'Avinguda Ramon Folch (1924), Plaça Marquès de Camps i la Plaça del Carril (1926) i la Pujada de Sant Feliu (1927). Desplegà el pla d'equipaments de la Devesa i projectà un important nombre d'escoles, algunes de les quals no es realitzaren. Com a arquitecte municipal de Girona també participà en la Comissió Provincial de Monuments de Girona des de 1922. Tots aquests encàrrecs oficials no el feren abandonar el seu despatx privat. Des de la Plaça del Marquès de Camps de Girona, dissenyà habitatges a Figueres, Girona i Barcelona.

Fig. 8. Enjardinament de l'Avinguda Ramon Folch, Girona, 1924. AHCOAC-Girona

5.12 L'estroncament d'un projecte

El 1923, amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera, un Real Decret de 30 de setembre tot just quinze dies després de l'entrada del nou règim, ordenà dissoldre tots els ajuntaments. A Girona el mateix alcalde, Francesc Coll i Turbau i set regidors catalanistes, entre ells el Rafael Masó com regidor de Foment, foren empresonats. Ricard Giralt fou substituït com arquitecte municipal per Joaquim Maggioni. El febrer de 1930 caigué la Dictadura i, novament per Real Decret de 15 de febrer, es va resoldre restituir els ajuntaments a la situació anterior a la Dictadura. Rafael Masó tornà com a regidor i Ricard Giralt també fou reposat en el càrrec. No obstant això Joaquim Maggioni es mantingué com arquitecte i segons resa la documentació de l'expedient personal de Giralt el 19 d'abril de 1930, s'acordà: *“Dejar sin efecto la calificación de Jefe concedida al Arquitecto D. Joaquin Maggioni, que continuará como Arquitecto Municipal, sin alteración de los emolumentos y derechos administrativos de que disfruta (...) Fijar al arquitecto Don Ricardo Giralt, el sueldo de 7.500 pesetas, cantidad igual a la que percibe el Arquitecto Don Joaquin Maggioni, por sueldo y gratificación como Director de la Compañía de Bomberos, sin que dicha concesión signifique pérdida del tiempo transcurrido para la concesión de quinquenios en curso.”*¹²⁵ Després d'aquests fets, l'equip integrat per Ricard Giralt i Rafael Masó reprengué els projectes iniciats, sota la alcaldia presidida per Francesc Coll i Turbau: Entre d'altres s'ocuparen de la restauració dels Banys Àrabs, seguint el projecte de Rafael Masó amb Emili Blanch, com arquitecte de la Diputació de Girona, amb el concurs de Jeroni Martorell. També afrontaren l'estudi d'un futur passeig arqueològic, amb el projecte que Rafael Masó inicià el 1931 i que restà interromput per la seva mort. Entre 1936 i 1939 el projecte fou revisat i continuat per Ricard Giralt però el desenllaç de la guerra portà a un nou plantejament,

¹²⁵ Arxiu Municipal de Girona. Fons Municipal. Expedients de Personal. Ricard Giralt Casadesús.

encarregat a l'arquitecte de la Direcció d'Arquitectura del *Ministerio de la Vivienda*, Francisco Pons Sorolla, i que fou inaugurat a principis dels anys seixanta.

Fou en aquest moment quan també s'escometeren les reformes urbanes consistents en la pavimentació dels carrers més importants, la urbanització de la Sèquia Monar al seu pas per Jaume I i l'obertura i unió del carrer Pare Claret i el nou eixample amb la Girona antiga.

Finalment restava apuntat el projecte de conversió de la Muntanya de Montjuïc en ciutat-jardí per obrers, que com es veurà es desenvolupà, i només en part, durant la República. Un cas semblant va passar amb les escoles graduades Ramon Turró (Col·legi Verd) i l'Escola de Montjuïc que, aprovades definitivament abans de 1931, es construïren i inauguraran durant la República, el 1933.

Fig. 9. Escola Ignasi Iglesias a Montjuïc, Girona, projecte 1931. AHCOAC-Girona

A l'abril de 1931, un any i poc més després de la reposició del govern després de la Dictadura, l'adveniment de la República modificà novament la situació. Rafael Masó sortí definitivament del consistori i Ricard Giralt continuà la tasca iniciada. El nou ajuntament va fer balanç de l'estat de les arques municipals i dels projectes en curs¹²⁶. Es criticà el dèficit acumulat i, sobretot, les discutibles inversions realitzades amb l'Emprèstit de 3.000.000 pessetes contractat. Es declararen com a obres prioritàries l'abastiment d'aigües, l'enderrocament dels barris insalubres i la construcció d'escoles. Totes aquestes propostes ja venien traçades de l'etapa anterior, de mans dels regidors de la Lliga i dels representants republicans als diferents consistoris. És interessant constatar la continuïtat d'obres i criteris per part dels governs municipals del primer terç del segle XX fins a l'esclat de la Guerra Civil. L'arribada de la dictadura de Primo de Rivera malgrat la repressió que va comportar, no aconseguí esborrar el camí traçat pels governs municipals en l'àmbit de la Mancomunitat. De la mateixa manera, l'arribada de la República i les mesures socials desenvolupades en el camp de l'arquitectura i l'urbanisme sovint tenien les seves arrels en tot un corrent polític i cultural desenvolupat al llarg del segle XX. En podem trobar diversos exemples, alguns recollits per Joaquim Nadal, per qui el tema de l'arquitectura escolar significa un veritable pont entre l'etapa 1930-31 i l'etapa 1931-1934: *"Cal deixar clar que els antecedents es remunten, molt clarament a abans dels governs republicans i en el cas de la ciutat de Girona, cal anar a buscar les arrels més clares en les escoles que es crearen en la primera dècada del segle i, molt especialment, en la construcció inauguració del Grup Escolar (1908-1911). (...) Fins i tot en la política de construccions escolars hi ha antecedents anteriors al període republicà, sovint a proposta de regidors republicans i, evidentment, adquirint un renovat impuls a partir de 1931."*¹²⁷

¹²⁶ NADAL FARRERAS, Joaquim. "De Girona la morta" a la "Girona Nova" a AAVV El govern de la ciutat II. De la guerra del francès a la fi del franquisme. Conferències a l'Arxiu Municipal. Girona. Ajuntament. 2012. p.132.

¹²⁷ NADAL FARRERAS, Joaquim "De 'Girona la Morta'. p. 160.

Aquest argument és corroborat per Joan Puigbert¹²⁸ qui defensa una sintonia en civilisme conservador de la Lliga Regionalista, representat per Rafael Masó i el Diari de Girona i el civilisme populista dels republicans, amb Miquel Santaló, Carles Rahola, Cassià Costal i el diari l'Autonomista, quan coincidien a considerar l'educació com qüestió estratègica per la ciutat.

Un altre exemple el trobem en les Ordenances del Barri Vell, redactades per Masó a partir de 1920 i aplicades al llarg dels anys posteriors. La tercera qüestió que reforça aquests arguments la trobem en l'adquisició de la muntanya Montjuïc. Retornant a Joaquim Nadal:

“El seguiment puntual del procés que va conduir a la construcció de la nova escola de Pedret pot ser una guia per veure l’esperit que inspirava els regidors municipals en les seves propostes. Així, ja en el Ple del dia 18 de juliol de 1930, es va aprovar la convocatòria del concurs per a l’adquisició de terrenys dedicats a una plaça mercat i a una nova escola que havia de localitzar-se entre “la subida de San Félix, la calle Sacsimort, la muralla y el puente del ferrocarril sobre Pedret y el rio Oñar”. El 31 d’octubre, el Ple coneix l’única oferta formulada per Joan Gironès, que proposa vendre a l’Ajuntament bé 2.187m² per 4.000 pessetes o bé el total de la seva finca a Montjuïc de 14.288,73m² pel preu de 8.500 pessetes. El Ple acorda la compra de la totalitat de la finca, que ratifica la Comissió de Govern el dia 14 de novembre de 1930. Més endavant, el Ple del 19 de desembre de 1930 pren l’acord de formalitzar la compra de 32 vessanes a Montjuïc, al costat de la finca de Joan Gironès, pel preu de 7.500 pessetes, tal com havia aprovat la Comissió liquidadora dels béns de Bienvenido Tor Mercadal. L’arquitecte municipal Ricard Giralt Casadesús rep l’encàrrec del projecte i arran de la compra de la segona finca, l’acord de Ple precisa que caldrà ‘la formación por el señor arquitecto jefe de un proyecto de parque-bosque de la

¹²⁸ PUIGBERT BUSQUETS, Joan “Pedagogia i arquitectura. Un projecte de civisme popular”. A La tradició moderna. Ponències de les segones jornades d’estudi de la documentació d’arquitectura i urbanisme. Girona. Col·legi d’Arquitectes de Catalunya. 1995. pp 79-88

Montaña de Montjuïc teniendo presente el emplazamiento de la escuela del barrio de Pedret y las posibilidades de determinados sitios de dicha finca para la construcción de habitaciones económicas que en armonía con el paisaje puedan constituir una orientación de casa barata' ".¹²⁹

A la primavera de 1934, en produir-se un canvi del govern municipal com a resultat de les eleccions, Josep M. Dalmau Casademont d'Esquerra Republicana, com alcalde sortint, oferí un balanç del seu mandat on destacava l'èxit en l'obtenció i enderroc dels baluards, el programa desenvolupat en matèria de cultura, sanitat i lluita contra l'atur forçós, i La Casa del Nen, guarderia per dones treballadores el projecte de la qual, redactat per Giralt i assumit pel govern entrant s'arrossegarà durant tot el període i no esdevindrà mai una realitat. Si que es construïren la piscina municipal i quatre de les cases de Montjuïc. A partir d'aleshores va estar al capdavant de l'alcaldia Francesc Tomàs, amb un consistori de composició majoritària de la Lliga, que continuà alguns dels projectes redactats per Giralt Casadesús.¹³⁰

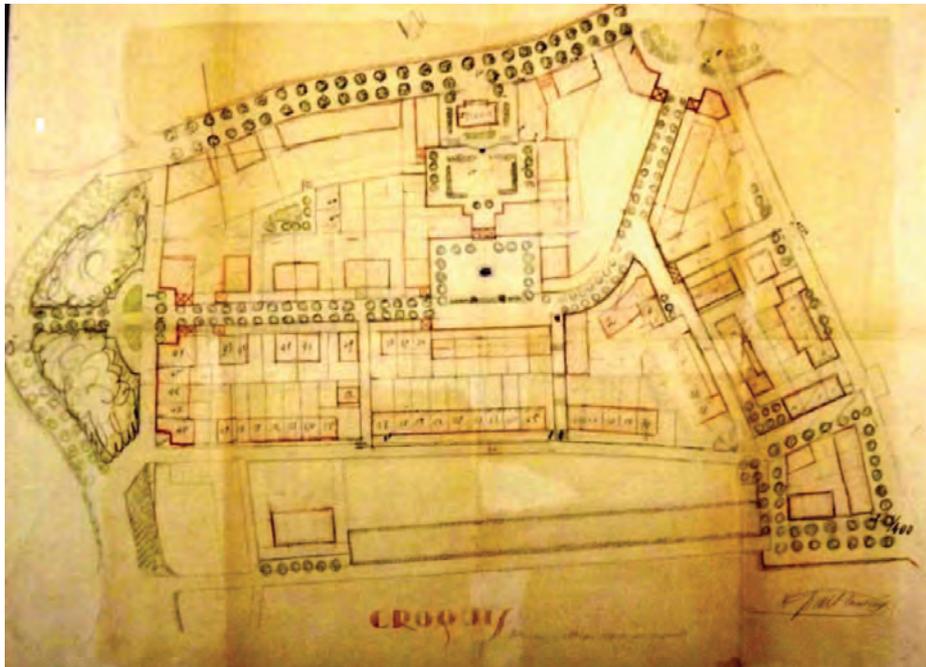

Fig. 10. Projecte d'Urbanització de la muntanya de Montjuïc, Girona, 1933. AHCOAC-Girona

¹²⁹ NADAL "De 'Girona la Morta' ". p.167 i ss

¹³⁰ NADAL "De 'Girona la Morta' ". p. 134

Fig. 11. Cases per obrers a Montjuïc, Girona, 1933. AHCOAC-Girona

5.13 Canvis i continuïtats

Una visió diacrònica del període pretén entendre la continuïtat dels projectes en clau noucentista entre consistoris de diferents signes. Entre 1920 i 1936, en tals sols setze anys, se succeïren governs i regidors, cessaments i reposicions, que de vegades no arribaven a durar un any. Aquest relatiu curt període no permeté plantejaments gaire radicals ni propostes molt allunyades i tot plegat transmet l'esforç dels diferents consistoris per governar i administrar recursos i necessitats. La continuïtat de les idees noucentistes de ciutat, per sobre de la ideologia dominant, fou una constant en la trajectòria professional de Giralt i esdevingué, fins i tot, el tret més característic del seu tarannà.

Fig. 12. Escola Ramon Turró o Lorenzana, a l'Eixample de la Mercè. Girona, 1929. AHCOAC-Girona

La precipitació dels esdeveniments que es donà a partir del 18 de juliol de 1936, però, canvià radicalment l'escenari de treball de l'arquitecte. No obstant això, la seva obra i sobretot el seu pensament professional, es mantingueren invariables al llarg de les dècades següents. El llegat de Giralt a la ciutat de Girona, pel que fa al període de 1922-1936 es concreta en projectes de urbanització essencials, com la Plaça de Correus i Avinguda Ramon Folch (1924), la remodelació de la Pujada de Sant Feliu (1923-27), la plaça i jardins de la plaça de la Independència (1924-25), recentment desapareguts, la Plaça del Carril, de la Plaça Marquès de Camps, de la ronda Pare Claret i la Rambla de la Llibertat i el sanejament i enderroc de cases insalubres amb la urbanització de la zona de Sant Pere de Galligants i part baixa del passeig arqueològic (1926-30). Obres de sanejament a la major part dels carrers de Girona. També nous equipaments com les escoles Ignasi Iglesias, Lorenzana, i les no realitzades Prat de la Riba i Casal del Nen. La Caseta del Rellotge a la Devesa i el projecte d'ordenació del Camp de Mart a la Devesa (1926-27), la Casa dels Bombers (1926-27), els urinaris públics a la Rambla Llibertat (1926-30), la reforma cases consistorials i del Teatre Municipal (1926-33), el Jardí de la Infància (1926-27) i les balustrades de l'Onyar al sector del Pont de Pedra (1926-30). A tot això cal afegir l'adaptació en temps de guerra de les escoles religioses de la ciutat. Restaren pendent molts altres projectes, el

més decisiu era potser la urbanització de la muntanya de Montjuïc amb les cases destinades a obrers, que tant sols s'apuntaren.

Fig. 13. Urbanització de la Plaça Marquès de Camps, Girona, 1925. AHCOAC-Girona

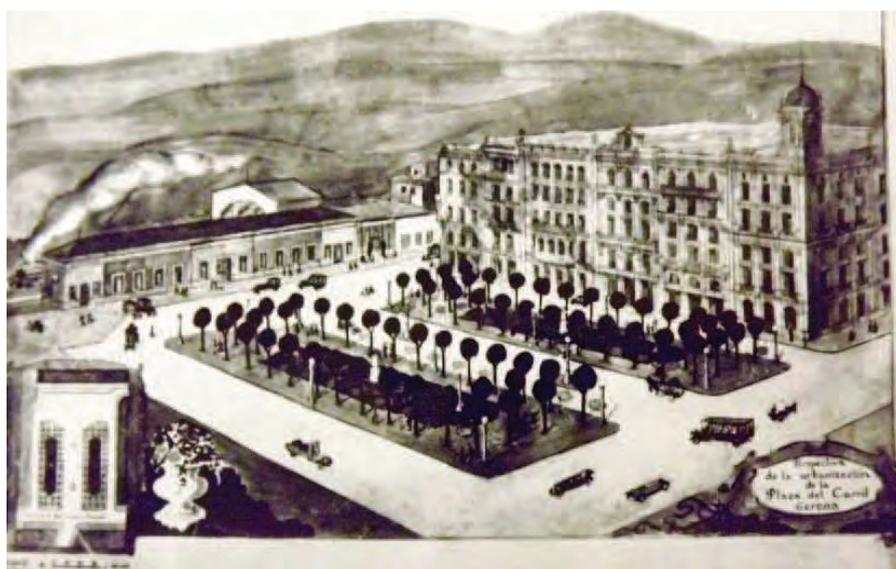

Fig. 14. Urbanització de la Plaça Poeta Marquina o del Carril, Girona, 1926. AHCOAC-Girona

En el context de guerra, al llarg de 1936 i 1937 es crearen les Juntes de Defensa Passiva de Catalunya per part de la Generalitat i també a nivell local i de Vegueries. El seu objectiu era protegir la població dels atacs aeris mitjançant l'habilitació d'espais, l'assessorament en la construcció de refugis particulars i la construcció de refugis antiaeris públics a totes les poblacions. Els encarregats de la defensa passiva eren els arquitectes al servei de l'administració. Ricard Giralt va assumir les obres necessàries per protegir la població en el context de guerra i dels bombardejos que amenaçaven la ciutat. Així, des de la Junta de Defensa Passiva va estar al front de la propaganda destinada a protegir els civils de la guerra i va construir refugis antiaeris a diferents zones de Girona: Al solar de les Bernardes, al Jardí d'Infància, davant de l'Escola La Salle i al pati de l'Escola Prat de la Riba tots quatre projectats per Ricard Giralt. Els altres arquitectes de la ciutat també participaren en la defensa passiva de Girona.

5.14 La maduració d'un compromís professional

Amb els anys Ricard Giralt experimentà un procés de maduració professional que el portà a protagonitzar iniciatives claus en la definició i desenvolupament del paper dels arquitectes catalans i espanyols al servei de l'administració pública del segle XX. Aquesta vocació política que Giralt posà al servei de la professió, tindrà tres fites importants: l'escola política que li representà l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, la formació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, CAME, i el seu breu pas pel deganat del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. En els paràgrafs que segueixen, glossarem l'origen i transcendència d'aquestes

iniciatives on Ricard Giralt sovint hi exerceix un paper protagonista d'acord amb la seva voluntat d'activista cívic.

5.14.1 L'Associació d'Arquitectes de Catalunya¹³¹

El 19 de febrer de 1874 es fundà a Barcelona l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, es tracta de la primera iniciativa de reunir la professió, en el context de la recent inaugurada Escola d'Arquitectura. Els socis fundadors foren Josep Oriol Mestres, Lluís Domènech i Montaner i August Font Carreras. L'Associació aconseguí reunir el 50 % dels arquitectes en exercici a Barcelona, que en aquells anys rondaven la cinquantena, però sobretot va assolir dos dels seus objectius fundacionals, la visibilitat del col·lectiu professional i l'establiment de relacions amb les diferents organitzacions i entitats culturals de la ciutat.

Durant el darrer terç del segle XIX la trajectòria de l'Associació no fou significativa però si que va servir per engegar un procés de reflexió sobre la figura de l'arquitecte i la seva responsabilitat envers la societat. No hem d'oblidar que la incidència de les professions liberals en el conjunt de la societat d'aquells anys era francament minsa, en un context de gran dificultat per accedir als estudis superiors. El desvetllament de l'Associació es produí a partir de l'establiment de la Mancomunitat, com a primera experiència d'administració pública autònoma. A partir de la segona dècada del segle XX es percep una revifalla de l'Associació gràcies a la incorporació de les noves fornades d'arquitectes sorgits de l'Escola. Fou el cas, entre d'altres, de Ricard Giralt Casadesús, qui obtingué el títol el 1913. Personatges molt propers a Giralt eren protagonistes de l'AAC: Josep Azemar en fou president durant el 1910 i Adolf Florensa, amic i company de promoció i projectes, en fou bibliotecari entre 1922 i 1928. Florensa des del seu càrrec va

¹³¹ SUAU MAYOL, Tomàs. El corporativisme dels arquitectes a Catalunya (1874-1975) compromís polític, social i cultural. Tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona, el 17 de desembre de 2012

promoure una obertura als corrents culturals internacionals, especialment italians i alemanys¹³². A l'Associació els nous arquitectes podien respirar l'esperit de grup professional i fou una veritable escola de debat i d'assaig per l'activitat política que sens dubte forjà vocacions de intervenció pública com la del mateix Giralt. Repassant els noms veiem que molts dels homes de les Juntes dels anys 20 de l'AAC esdevingueren, pocs anys més tard, membres dirigents del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*. És el cas de Climent Maynés, Salvador Sellés, Melcior Ribas, Josep M. Miró Guibernau i Bonaventura Bassegoda Musté qui l'any 1931 n'esdevindrà el bibliotecari per molts anys. El 1929 l'AAC ja enregistrà 230 socis, que representen la pràctica totalitat dels arquitectes en actiu. Actuaven en representació de tot un col·lectiu i posaven en evidència la necessitat de comptar amb una estructura professional moderna. El resultat fou l'aprovació dels col·legis d'arquitectes per part de l'Estat com entitat professional d'inscripció obligatòria el 1931. Culminaven així dècades de reivindicació des de l'AAC i es consolidava la figura de l'arquitecte com un actor social de primer ordre.

Les activitats de l'Associació amb el pas dels anys es diversificaren i atenien debats de caire legal, conferències i excursions científiques per Catalunya i també per l'estranger. Les conferències presentaven els especialistes de primer ordre en els temes de debat de l'arquitectura i l'urbanisme d'aquells anys, mentre que les excursions es plantejaven de la mà dels autors i experts en restauració i conservació dels conjunts monumentals o bé els arquitectes autors dels projectes que es trobaven en curs de realització d'aquells anys¹³³.

L'Associació també oferia als socis una nodrida biblioteca amb llibres i revistes nacionals i estrangeres que obrien als arquitectes la possibilitat d'estar al dia, i que sens dubte degué

¹³² SUAU MAYOL, Tomàs. El corporativisme ... p. 179.

¹³³ Sobre el tema del l'excursionisme científic dels arquitectes vegeu: GANAU, Joan. Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931). pp. 80 i ss.

consultar en moltes ocasions Ricard Giralt. A tall d'exemple, tal com recull Tomàs Suau, el 1910 va ingressar a la biblioteca una ingent quantitat de documentació d'urbanisme de la ma de Jeroni Martorell, provinent de l'exposició que, en motiu del Congrés de Govern Municipal, s'havia celebrat al Palau de Belles Arts. Aquest ingrés va propiciar la creació d'una secció específica nova, dedicada a l'urbanisme. El seu volum va portar a la decisió de llogar un pis annex del carrer de Santa Anna per disposar-hi la documentació¹³⁴.

L'ambient de debat que es generava als locals de l'AAC varen ser l'embrió d'altres iniciatives professionals: la reivindicació i creació del col·legi professional i també la creació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* a finals de 1928. La coincidència dels noms de les persones que protagonitzaren les juntes de l'AAC començant pel mateix Ricard Giralt, que en fou vicepresident de 1931 a 1933, amb els fundadors del CAME, fa pensar que les converses prèvies de preparació de la iniciativa es varen aixoplugar en el si de l'AAC. Més encara si tenim en compte que un cop constituït el CAME, compartirà local amb l'AAC, i, ben aviat, també amb el flamant Col·legi d'Arquitectes a l'edifici de la Gran Via de les Corts Catalanes número 563 de Barcelona.

Un cop instituït el Col·legi d'Arquitectes, es plantejà la convivència de les dues associacions professionals. La dinàmica portà a que l'Associació mantingués el caràcter cultural en les seves activitats mentre que el Col·legi es decantés pels temes corporatius, legals i del visat professional. D'aquesta manera l'AAC quedava alliberada i adoptava una vessant més acadèmica amb l'organització d'exposicions, conferències, la publicació de la revista *Arquitectura i Urbanisme* i la organització dels Congressos d'Arquitectes en Llengua Catalana. Aquests congressos esdevingueren un retrat de les preocupacions dels arquitectes del moment, que més

¹³⁴ SUAUA MAYOL, Tomàs. El corporativisme... p. 182

enllà de les qüestions estètiques se centraven en els temes que havien arribat com a problemes pendents al segle XX i d'altres de nous que la creixent civilització urbana posava sobre la taula.

El I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana va tenir lloc el 1932, amb l'objectiu d'estudiar qüestions d'urbanisme i habitació de cara a la reglamentació del projecte d'Estatut d'Autonomia aleshores en curs. Va tenir lloc del 4 al 7 de juliol a la ciutat de Barcelona i va comptar amb l'adhesió del Col·legi, el CAME, l'Escola d'Arquitectura, el GATCPAC i l'Associació d'Estudiants d'Arquitectura. Ell ventall de temes que s'hi debateren recollia Urbanisme, Ordinacions municipals, Relacions entre el municipi i l'arquitecte, Arquitectura i política sanitària, Pedagogia arquitectònica, Arquitectura escolar, Arquitectura legal i Barriades obreres, tot un compendi de la problemàtica que tenia plantejada la professió i que es trobava sobre la taula de l'AAC però també del CAME i del mateix Col·legi. S'organitzaren una mena de comitès científics anomenats grups d'estudi, que agrupaven els especialistes en cada matèria. En el Grup d'Estudi d'Urbanisme, Política social i sanitària hi trobem Ricard Giralt, al costat d'Amadeu Llopart, Josep Lluís Sert, Nicolau M. Rubió, Sixt Illescas, Josep Torres Clavé, Jeroni Martorell i altres noms de primera fila de l'arquitectura del moment.

El II Congrés es va celebrar a Tarragona l'octubre de 1935 i va recollir, entre d'altres, la ponència de Ricard Giralt i Nicolau M. Rubió i Tudurí titulada *Política de l'Habitació*. Tenia com a finalitat la redacció d'unes bases per una llei de l'habitació, que haurien de ser presentades a la Generalitat. Aquesta, per la seva banda, es comprometia a crear un Institut de l'Habitació per traçar i aplicar les polítiques apuntades, en la línia del que en aquells moments es feia a França i altres països europeus.

El III Congrés tenia prevista la seva celebració a Girona l'any següent però l'esclat de la guerra ho va impedir definitivament.

De l'exposició d'aquests fets se'n deriva l'escola de compromís que va representar l'AAC per joves arquitectes com Ricard Giralt i com els temes que s'hi debatien i presentaven sens dubte conformarien el bagatge professional d'aquells arquitectes.

En relació a la convivència de Col·legi i Associació, l'any 1934, des del Col·legi es va formar una Comissió integrada entre d'altres per Ricard Giralt per treballar per la fusió de les dues entitats. El maig de 1936 ja s'havia arribat al consens i tant sols restava aprovar la fusió per part dels dos col·lectius i procedir a la redacció dels estatuts. El juliol de 1936 l'alçament del general Franco va desbaratar el procés i ben aviat Associació i Col·legi serien suspesos per la creació del Sindicat d'Arquitectes de Catalunya, creat el dia 31 del mateix mes i que el dia 3 d'agost incautà el local de l'Associació i del Col·legi a Gran Via 563 de Barcelona. Tal com escriu Tomàs Suau *"Amb aquesta acció esdevenia, de facto i de manera immediata, la supressió de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya i del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears, tot atorgant l'exclusivitat representativa de la classe a un únic organisme, el SAC."*¹³⁵ Tots els arquitectes de Catalunya que volguessin treballar a partir d'aleshores, s'havien d'inscriure al SAC. El 1939, amb l'entrada de les tropes del general Franco, el Col·legi d'Arquitectes seria restituit i durant els processos de depuració, Ricard Giralt seria acusat per algun col·lega d'encapçalar les accions del SAC a Girona i cometre, des d'allà, abusos de poder, fets que no s'han pogut documentar.

¹³⁵ SUAUA MAYOL, Tomàs. El corporativisme... p. 324

5.14.2 El Cuerpo de Arquitectos Municipales de España¹³⁶

La creació Cuerpo de Arquitectos Municipales de España és la culminació d'un procés on hi concorren moltes circumstàncies d'ordre social i professional. El detonant de tot però, fou la redacció i aprovació de l'Estatut Municipal per part del govern de Miguel Primo de Rivera, el 8 de març 1924. El seu artífex fou José Calvo Sotelo com a *Director General de la Administración*. Es considera l'aportació legislativa més important que feu la Dictadura en la modernització de les estructures.

L'Estatut representà un nou intent d'organitzar l'administració municipal, una seqüència més d'un llarg procés que s'inicià al segle XVIII amb la implantació de l'administració borbònica i el model de gestió pública francès. El nou ordre legislatiu, on diversos col·lectius professionals veien regulada per llei la seva participació en la funció pública, evidencià problemes gestats durant dècades i esperonà al posicionament dels professionals en l'esfera pública contemporània. Alguns d'aquests col·lectius professionals sortien a la cursa corporativament més ben equipats que d'altres. En el cas que ens ocupa el procés d'auto reivindicació professional dels arquitectes coincidí cronològica i dialècticament amb el primer terç del segle XX.

De la lectura de l'Estatut se'n desprenen aspectes fonamentals com la voluntat de democratitzar el poder municipal, amb l'augment de competències i obligacions dels municipis. Entre d'altres qüestions se'ls reconeixia la capacitat de construir ferrocarrils, constituir empreses públiques per desenvolupar serveis municipals i també la facultat de edificar vivendes socials, cases

¹³⁶La recerca sobre la formació i desenvolupament del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España va ser presentada com a treball de recerca del Màster en Iniciació a la Recerca en Humanitats: Història, amb el títol Els arquitectes a la recerca de la seva missió en la funció pública. El *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* a través de la seva revista (1929-1936).

barates, facilitar locals per les escoles, controlar l'assistència escolar i intervenir en qüestions de higiene i repoblació forestal.

L'altre aspecte fonamental de l'Estatut era la reforma de la hisenda municipal. Es preveia la formació de pressupostos municipals per desenvolupar les iniciatives anteriors i es permetia als ajuntaments l'emissió de deute públic per sufragar les despeses; es regulaven així els cèlebres emprèstits municipals, que amb els anys esdevindrien font de progrés i també de polèmica en l'àmbit dels municipis. També s'augmentaven els recursos ordinaris dels ajuntaments i es creava un impost sobre terrenys no conreats per tal de contribuir a augmentar les rendes municipals.

D'aquests punts principals del nou Estatut aviat es pot deduir l'augment de la capacitat d'actuació dels ajuntaments i, en conseqüència, un increment de la necessitat de tècnics al servei de l'administració. Aquest fet obria la porta al concurs dels professionals en els diferents camps que aviat intentaran situar-se en el nou paradigma amb els utilitatges professionals i corporatius que cada col·lectiu havia desenvolupat. La creació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales* s'inscriu en el context reivindicatiu i definidor de les professions tècniques en un procés que abraça gairebé un segle i convoca diversos actors a la recerca de la identitat.

En aquest posicionament també hi van tenir a veure factors com l'edat i la carrera professional dels arquitectes promotors del CAME: Com a grup d'edat, molts d'ells voltaven la cinquantena i portaven entre una i dues dècades exercint d'arquitectes municipals a Barcelona ciutat i a molts pobles de Catalunya. Havien començat projectant en clau modernista, havien evolucionat cap un noucentisme militant com a eina de transformar el país i, si bé la majoria varen seguir projectant també en estil racionalista, també la majoria havien experimentat un procés de maduració professional cap un eclecticisme pragmàtic per aconseguir projectar obra pública al servei de la comunitat.

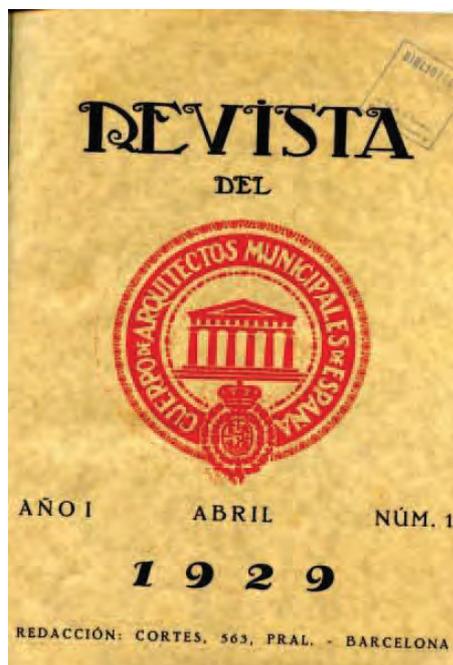
Per altra banda, tal com sosté Ucelay Da Cal¹³⁷, existia entre els professionals una clara tradició tecnocràtica: *“Als anys trenta la noció de ‘tecnocràcia’ estava ja sent divulgada a Espanya. En tot cas, corresponia a una àmplia experiència corporativa hispànica entre professions com advocats, enginyers i arquitectes, consolidada al llarg del segle XIX i ben disposada en la confluència amb corrents internacionals que sorgiren reforçats de la postguerra de la contesa 1914-1918. Els impulsos per potenciar el ‘dirigisme dels professionals’ vingueren de noves tendències als Estats Units, així com Alemanya i França”*. Precisament per Giralt Casadesús i els seus col·legues, la mirada al món germànic va ser una constant de les seves vides professionals.

Per reforçar aquesta idea de missió a que se sentien cridats aquests professionals, són interessants les aportacions de Josep M. Cortés¹³⁸ quan descriu el naixement d’un nou grup social capaç de transformar la societat, i que es troba enmig entre la classe propietària i els proletaris. Son les capes mitjanes, un nou grup social, coneixedor d’una disciplina professional, que s’adona de la seva capacitat de transformar la societat des del coneixement, a partir de la formació rebuda a la Universitat, escoles de treball i escoles tècniques. D’ara endavant, estaven cridats a protagonitzar les transformacions socials més decisives.

¹³⁷ UCELAY DA CAL, Enric. “Corbusier i les rivalitats tecnocràtiques a la ‘Catalunya revolucionària’ “ a LAHUERTA, Juan José (Coord.) *Le Corbusier y España*. Barcelona, Centre de Cultura Contemporània. 1997. p. 123.

¹³⁸ CORTÉS MARTÍ, Josep M. *La tecnòpolis catalana 1900-1936. Pensament organitzatiu a Catalunya*. Tarragona. Publicacions de la URV. 2012.p. 28

Fig.15. Portada del núm. 1 de la Revista del CAME. Abril 1929. Biblioteca COAC.

Al llarg de tot l'any 1928 van tenir lloc contactes i gestions orientats a la formació del CAME i l'acte de constitució té lloc el 22 de desembre de 1928, a la que va ser la seva seu: Gran Via 563 de Barcelona, compartint espai amb l'Associació d'Arquitectes de Catalunya. Destaca en aquest punt de la crònica l'elogi que P. J. Bassegoda, cofundador del CAME, fa de la figura de Ricard Giralt i Casadesús com a principal promotor del *Cuerpo de Arquitectos*, amb l'ajut de fidels col·legues i col·laboradors:

*“Un apóstol de la organización de una entidad de Arquitectos Municipales Españoles, fue el Arquitecto Municipal de Figueras y de Gerona, don Ricardo Giralt y Casadesús. Varias veces habló e intentó tal organización, pero la atmósfera que se respiraba no era propicia a una unión de Arquitectos de toda España. Las circunstancias variaron, y las posibilidades que pueden derivarse del estudio y perfeccionamiento del Estatuto Municipal hicieron que las palabras del señor Giralt, fueran con entusiasmo recibidas por dos compañeros Arquitectos Municipales: el de Vich, don Manuel Gausa, y el de Masnou, don Pedro J. Bassegoda”*¹³⁹

El pas següent fou proposar la creació d'una comissió organitzadora per redactar els estatuts que conduís a la creació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales*. La voluntat era la de crear un organisme que definís les condicions especials dels arquitectes dels ajuntaments. Els objectius principals del futur organisme quedaren agrupats en: Dignificació del càrrec d'arquitecte

¹³⁹ BASSEGODA, P. J. “Génesis del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España”. Revista del CAME. Núm. 1. Abril 1929. Pàg. 2

municipal; millora dels serveis tècnics municipals; defensa dels drets i prerrogatives del càrrec i publicació d'una revista, la *Revista del CAME*, portaveu dels interessos dels arquitectes municipals espanyols. La iniciativa va ser molt ben rebuda pels arquitectes dels ajuntaments de tot l'Estat. L'adhesió no es va fer esperar i varen arribar butlletes d'inscripció de tots els punts de la península i les illes, acompanyades de mostres de felicitació i entusiasme per la iniciativa. No podem saber si la totalitat dels arquitectes municipals de la península es varen afiliar al CAME, però podem pensar que probablement foren majoria. En aquest èxit hi van tenir molt a veure els factors que venim comentant i també un aspecte molt important i rotundament innovador en aquell moment: el projecte de previsió social dels arquitectes, que cal atribuir de forma gairebé exclusiva a Giralt Casadesús.

5.14.3 La *Mútua General del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* i la previsió social dels arquitectes

Als anys vint del segle passat, la majoria dels arquitectes municipals no tenien escalafó, antiguitat ni jubilació, les seves vídues i orfes no es beneficiaven de pensió i sovint estaven sotmesos a la incertesa de cada canvi d'ajuntament pel que podia representar de modificació de les seves condicions de treball. Els honoraris en general eren molt baixos, quan no es limitaven a un percentatge sobre el permís d'edificació¹⁴⁰. Aquestes condicions, derivades d'una situació no regulada des de l'inici, com era la inexistència d'un cos oficial, havien perpetuat i degradat unes condicions de treball, en part consentides per alguns professionals, però que ara l'aprovació de l'Estatut elevava al rang de llei. Davant de tota aquesta situació, diverses veus invocaven el prestigi del títol i la força de la unió, considerant la necessitat d'agrupar-se per evitar els abusos i assegurar-se el futur. Ben aviat i seguint un camí que semblava ja dibuixat des d'abans de la

¹⁴⁰ Dades extretes de l'enquesta realitzada pel CAME, l'any 1932 a tots els seus associats. AHCOAC, Demarcació de Barcelona fons del CAME C.149/110.

constitució del CAME, s'apuntà la idea de constitució d'una Mútua en el si del propi CAME que servís de garanties als seus membres i, especialment, a les seves famílies en cas de malaltia o mort. A través de les pàgines de la Revista hom pot constatar que aquest era un tema directament promocionat per Giralt Casadesús qui a més, havia de ser el President de l'esmentada mútua si més no durant el llarg període inicial. La primera proposta de creació de la Mútua la trobem en el número 6 de la Revista, de setembre de 1929. La idea va agafant cos i en el número 9, de desembre de 1929 ja es presentà el projecte definitiu de la *Mutua General del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*. La proposta va esdevenir la continuació d'una iniciativa anterior consistent en una assegurança de defunció instituïda uns mesos abans. La Mútua preveia subsidis en cas de defunció, invalidesa, auxili, accidents, vellesa i préstec de diners. Aquesta iniciativa fou defensada per Ricard Giralt al llarg dels anys i constituí un dels arguments de continuïtat del CAME fins i tot després de la guerra.¹⁴¹ Per la documentació consultada és possible que la Mutua esdevingués l'embrió de la *Hermandad Nacional de Arquitectos*¹⁴² com a assegurança de previsió social del col·lectiu.

5.14.4 El CAME després de la guerra.

En la immediata postguerra, el rastre del CAME i els seus protagonistes es desdibuixa gairebé del tot, excepte la menció d'una Junta del CAME que actuà ja l'any 1941, segons consta en la

¹⁴¹ El 1949, Giralt escriu al *Director General de Arquitectura*, Francisco Prieto Moreno. Una Ordre de 9 de maig de 1940 imposava l'absorció de les associacions d'arquitectes per part del Col·legis. Giralt es dirigeix a Prieto argumentant que el CAME té associats a tota Espanya i que al mateix temps també formen part dels diferents col·legis. Per aquests arquitectes l'absorció representaria que els seus familiars, en cas de mort, deixarien de percebre la quantitat de 17.000 pessetes, tota una fortuna per l'època, fruit del sacrifici de les cotitzacions de més de 125 arquitectes al llarg de més de 20 anys. L'absorció per part dels col·legis minvarien els recursos mutuels i, al mateix temps, es perdrien els llegats que els arquitectes feien al CAME en morir així com les publicacions legislatives que el CAME difonia entre els seus associats. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes. Demarcació de Girona. Fons Ricard Giralt Casadesús.

¹⁴² La *Hermandad Nacional de Arquitectos* s'havia creat per Decret el 25 de gener de 1944 i el seu *reglamento* fou aprovat el 7 de març de 1946. Depenia de la *Dirección General de Arquitectura* adscrita al *Ministerio de la Vivienda*. Aquest és el context històric de les gestions de Ricard Giralt per salvar la Mútua del CAME.

documentació conservada a l'Arxiu del COAC.¹⁴³ Desapareguda la revista, és entre els papers professionals de Ricard Giralt llegats al Col·legi d'Arquitectes de Girona, on podem tornar a documentar, tot i que molt fragmentàriament, l'existència de l'Associació després de la guerra.

El 1949, una carta en que Giralt reivindicava la mútua del CAME davant el *Director General de Arquitectura*, Francisco Prieto Moreno ens permet recuperar el batec de l'Associació. Giralt també explicava els treballs que estava desenvolupant. Gràcies a aquest testimoni avui podem saber que el CAME estava realitzant un estudi sobre el *Plan Nacional de Barcelona*, a debatre a la ciutat properament, que els seus membres publicaven articles a la premsa divulgant la recent *Ley de Viviendas* per estimular la construcció de cases i que intervenien en altres iniciatives que havien de donar els seus fruits. El 1950 Ricard Giralt, en representació del CAME, remeté al *Ministro de la Gobernación* i al *Director General de Arquitectura* un *Estudio sobre la vivienda económica en España*, amb finalitat consultiva de cara a la formació d'un *Plan Nacional de la Vivienda*.

El setembre de 1950 va tenir lloc a Madrid el *II Congreso Internacional de Arquitectura Paisajista*¹⁴⁴. La primera edició s'havia celebrat a Londres el 1948 amb el nom *International Conference of Landscape Architects* i a Madrid s'hi van presentar ponències de representants de molts països i també la que portava per títol *La vegetación en las pequeñas poblaciones*, signada pel CAME.

Però els documents més rellevants en relació al CAME durant la postguerra són els que fan referència a un *Proyecto de Reglamento Orgánico de Cuerpo Facultativo Nacional de Arquitectos de la Administración o Régimen Local con Agrupaciones de Ayuntamientos y Ayuntamientos Unitarios, que incluya y obligue a todos los de España*". El document, trobat entre els papers de

¹⁴³ AHCOAC Demarcació de Girona. Fons Giralt Casadesús. Capsa 1195.

¹⁴⁴ *La Vanguardia*, 20 de setembre de 1950 p. 3.

Giralt conservats a la Demarcació de Girona del COAC corresponen a una ponència presentada per Joan Gummà Cuevas, arquitecte municipal de Molins de Rei, a León el novembre de 1951, en motiu del *II Dia Mundial del Urbanismo*. L'acte havia estat organitzat pel propi CAME¹⁴⁵ amb “*el patronazgo y la colaboración del Colegio Oficial de Arquitectos de León, Asturias y Galicia*”. L'esmentada ponència es presentà en el bloc I del programa que resava el següent: *Arquitecto Municipal. Su personalidad. Su misión. Obligaciones y derechos que le alcanzan. Conveniencia de encauzar iniciativas y propósitos. Hacia un plan de Ordenación General Nacional. Proyecto de Reglamento Orgánico de los Arquitectos de Régimen Local*.

El text de la ponència s'inscriví en la dinàmica oficial creada just acabada la guerra. Una Llei de 23 de setembre de 1939 ordenava la creació de la *Dirección General de Arquitectura* amb l'objectiu de “*reunir i ordenar todas las diversas manifestaciones profesionales de la Arquitectura*” i resoldre el problema de la vivenda i de la urbanització del camp, amb manifestes precarietats a tots nivells. El pas següent seria l'anunci del projecte de creació d'un “*Cuerpo de Arquitectos*” que havia de definir les incompatibilitats entre l'exercici públic i privat de la professió. Per la documentació que ens ha arribat, no sembla que el tema es desenvolupés amb la fluïdesa esperada. És per això que el 1952, en la *VI Asamblea Nacional de Arquitectos*, celebrada a Madrid de l'11 al 16 de novembre, amb un programa que incloïa, entre d'altres, els temes següents: *Arquitectura Estatal, El Problema de la Vivienda en las clases medias y modestas* i *El urbanismo en España*, els arquitectes del CAME tornaren a pugnar pels seu objectiu presentant una ponència signada per Joan Gummà Cuevas, Manuel García Rodríguez i Ricard Giralt Casadesús, amb el títol: *Posible organización estatal de la arquitectura oficial*. La ponència presentava un reglament de creació del *Cuerpo Facultativo Nacional de Arquitectos*

¹⁴⁵ L'any anterior, 1950, el CAME havia organitzat el I Dia Mundial del Urbanismo a Saragossa. Ricard Giralt hi pronuncià una conferència titulada “*Pasado, presente y futuro del urbanismo*”. Díptic de la Jornada. Fons Giralt Casadesús. AHCOAC Girona. R. 318.

que fou aprovat per l'assemblea. En la presentació del Reglament se citen propostes redactades amb anterioritat l'abril de 1944 i el novembre de 1947. Vist el procés d'ajornament reiterat amb que es desenvolupa el projecte, Ricard Giralt l'endemà de l'aprovació per part de l'assemblea d'arquitectes s'entrevistà amb el Director General de Arquitectura, el qual, segons la documentació trobada:

“Con verdadera simpatía se hizo cargo del ofrecimiento del CAME y celebró la oportunidad del mismo, rogando al Sr. Giralt, actuar de enlace y colaborador entre la Dirección General de Arquitectura y nuestro organismo, a fin de que inmediatamente se procediera a estudiar y proponer Reglamento que, interpretando el ofrecimiento hecho, y con su pleno apoyo, elevarlo a las autoridades superiores y pudiera convertirse en ley, que iniciara espléndida realidad”

Els arquitectes del CAME es felicitaren del seu èxit i expressaren el convenciment de que una nova etapa de reconeixement i efectivitat estava a punt de començar per la seva associació. No hem pogut esbrinar el desenllaç d'aquestes gestions, si bé és cert que hem pogut documentar que el CAME va col·laborar amb la *Dirección General de Arquitectura* en la preparació de lleis estatals dels anys cinquanta com la *Ley del Suelo* y la *Ley de Arrendamientos Urbanos*. La documentació revela com els membres del CAME catalans prepararen una ponència sobre aquests textos legals i l'enviaren als col·legues de Madrid pel seu examen.

Aquest epígon desperta molts interrogants respecte a la continuïtat d'un projecte per part d'uns arquitectes apartats de la vida pública i, en principi, considerats hostils pel règim. L'anàlisi de la documentació, però, no deixa dubtes sobre el lideratge clar de Ricard Giralt Casadesús en tot aquest procés.

5.14.5 Ricard Giralt degà del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

El compromís professional de Ricard Giralt hem vist que va tenir un primer esglaó en l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, entitat fundada el 19 de març de 1874 i que defensava molts dels punts que més tard constituïran el nucli reivindicatiu del CAME. El principal punt en comú era la definició de la figura de l'arquitecte davant l'administració i en lluita amb l'intrusisme professional.

Aquestes afinitats varen portar a Giralt a a la presidència de l'esmentada Associació. Hem de recordar, també, que Associació i CAME compartien locals a la Gran Via de Barcelona. És per això que el 3 de juliol de 1931, en autoritzar-se els col·legis d'arquitectes i constituir-se la junta definitiva del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona, Giralt, com a president de l'Associació, va ser proposat i elegit degà del nou col·legi. Tot i amb això el seu mandat va ser breu i tempestuós, com corresponia als temps convulsos que es vivien de definició de competències i objectius del nou col·legi professional. A finals d'any, en l'assemblea del 18 de desembre de 1931 es va viure la primera crisi del Col·legi que va provocar la dimissió de la Junta tan sols sis mesos després d'haver estat elegida. Tal com recullen Granell i Ramon¹⁴⁶ el motiu desencadenant de la crisi fou el tema de les quotes sobre els honoraris professionals que havien estat fixats en un 2%, fet que provocà una intensa polèmica en l'assemblea que va acabar amb el mandat de Giralt com a degà. Les seves paraules expressen la situació en aquests termes:

“Aceptamos nuestros cargos, porque confiábamos en que todos los compañeros sentirían entusiasmo por el Colegio y de todos obtendríamos, cuando menos, el apoyo moral, pero

¹⁴⁶ GRANELL, Enric i Antoni RAMON. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1874-1962. Barcelona COAC.2012. p. 115.

puesto que en las asambleas celebradas se manifiestan claramente dos tendencias completamente opuestas: Una partidaria del Colegio, y otra que acepta el colegio forzosamente y aun manifiesta de modificar los estatutos, no nos consideramos con autoridad suficiente para continuar en nuestros cargos”.

Així acabà aquest deganat tant breu. El 18 de desembre va dimitir la Junta i el 21, en una assemblea extraordinària, s'elegí com a degà interí Josep Puig i Cadafalch, fins a la convocatòria de noves eleccions en que sortí elegit l'arquitecte Cèsar Martinell com a Degà i Josep Torres Clavé com a vicedegà.

5.15 Fi de la guerra, depuracions i inici d'un nou paradigma.

El 4 de febrer de 1939 Girona caigué sota les tropes del general Franco, el dia 8 ho feu Figueres. Acabà la guerra i pels homes que havien treballat durant les darreres dècades per aconseguir fer avançar el país, s'obrí un període trist i hostil on molts dels que tenien responsabilitats polítiques es veieren abocats a l'exili i d'altres romangueren al país amb un futur prou incert.

Ben aviat, quan encara el país fumejava i la gent s'abocava a la reconstrucció i la supervivència, començà el judici dels vençuts per part del nou règim del general Franco. Tal com recull Joaquim Nadal¹⁴⁷ una Ley de 10 de febrer de 1939 engegà el procés de depuració de funcionaris municipals i la corresponent ordre ministerial de 12 de març l'acabà, amb la resolució dels expedients individuals de depuració de conducta política i social del personal en plantilla a 18 de juliol de 1936. Paral·lelament, uns mesos més tard, els col·legis professionals foren instats a

¹⁴⁷ NADAL FARRERAS, Joaquim “De ‘Girona la Morta’ p.167 i ss.

iniciar expedient de depuració professional del tots els seus membres, dictat que fou seguit amb prou diligència pels organismes col·legials.

Ricard Giralt Casadesús, en la seva triple condició d'arquitecte municipal de Figueres, de Girona i membre del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya se situà en el punt de mira de tres expedients de depuració. El procés que se seguí i el desenllaç en cada cas, ofereixen bons ensenyaments del posicionament personal, professional i corporatiu que la fi de la guerra i el nou règim portaven.

5.15.1 La Depuració de l'Ajuntament de Figueres

L'Expedient de Depuració de Ricard Giralt que es custodia a Figueres¹⁴⁸ recull tot el procediment seguit, que només reproduïm en els punts essencials. El 12 de desembre de 1939 fou citat a declarar pel jutge instructor Josep M. Prat Roca, per ratificar la declaració jurada prèvia. L'expedient recull un conjunt de testimonis, molts dels quals afirmaven desconèixer les idees polítiques del ímputat. D'altres, però, ens presentaven un variat repàs a la seva trajectòria a Figueres, emfasitzant uns aspectes o altres segons les simpaties prèvies. S'afirmava que va entrar a l'Ajuntament de Figueres recomanat per Puig Pujades, la qual cosa es contradiu amb manifestacions de Giralt, vegis sinó la referència a l'article publicat per Giralt a l'Empordà Federal de l'abril del 1936¹⁴⁹. Es recordà el procés que va patir durant la Dictadura de Primo de Rivera *"durante el período de la dictadura fue destituido por sus campañas separatistas y al empezar el período rojo estuvo siempre al lado de las colectivizaciones dirigiéndolas en todo y declarándose abiertamente contra los patronos"* Argument que es contradiu amb el criteri utilitzat en aquella suspensió que s'encarà més a qüestions de negligència professional. També

¹⁴⁸ Expediente de Depuración de D. Ricardo Giralt Casadesús. Arquitecto Municipal. Arxiu Municipal de Figueres, Fons Ajuntament de Figueres.

¹⁴⁹ Vegeu Nota 82.

hi va intervenir el *Servicio de Información e Investigación de la Jefatura Local de FET i de las JONS* que el titllà de poc dedicat als seus deures amb el consistori. Enfront a totes aquestes acusacions i d'altres, Ricard Giralt presentà una declaració jurada el 24 d'abril de 1939 en la que declarà que:

*“No he estado afiliado nunca a partido político alguno, ni cotizado a favor del Socorro Rojo o Rusia. Pertenecí obligatoriamente al Sindicato de Arquitectos de Catalunya. No pertenezco a la masoneria.”*¹⁵⁰

La Guardia Civil, en informe del 7 de novembre de 1939, el qualificà com *“de buena conducta pública y privada. Con anterioridad al Movimiento Nacional, era ya destacado elemento de izquierdas, afiliado al partido de Izquierda Republicana”*¹⁵¹

El 30 de desembre de 1939 el jutge instructor acordà incoar expedient però, mentrestant, no el van suspendre de feina i li mantenien la meitat del sou. A principis de l'any següent, el 10 de gener de 1940 Giralt presentà un escrit de descàrrec amb declaracions de Maria Pujolà, que havia estat alcalde republicà a Figueres, negant la pertinença de Giralt a Esquerra Republicana. Frederic Bassols, president de la Diputació i ex-alcalde de Girona es desfeu en elogis en aquests termes *“Le considero como uno de los mejores funcionarios del Ayuntamiento y mi deseo seria que todos los Ayuntamientos de España tuvieran Arquitectos municipales de la rectitud, laboriosidad, honradez y competencia como V. “*

Malgrat tots els descàrrecs finalment el jutge dictà la destitució amb pèrdua de tots els drets, excepte els de caràcter passiu. Deixà, però, la darrera paraula al consistori:

¹⁵⁰ Expediente de Depuración.. Ibidem

¹⁵¹ Expediente de Depuración.. Ibidem

“No obstante lo expuesto la Corporación de su digna presidencia al acordar su fallo tendrá en cuenta además de los antecedentes políticos del interesado la indole de sus funciones y la conveniència de la administración, y con todo ello fallar lo que crea de justicia.”

Finalment, la Comissió Gestora de l’Ajuntament de Figueres, presidida per Josep Jou Carreras¹⁵², instà a Ricard Giralt a cessar en el càrrec el 31 de gener de 1940. El Llibre de Registre de Personal de l’Ajuntament¹⁵³ enregistrà el cessament en aquella data amb la nota: *Destituído Depuración*. Giralt, però, no abandonà aquí la seva vinculació amb Figueres. Recent acabada la guerra treballà en diversos projectes de reconstrucció i informes que el mateix consistori li demanà per refer la ciutat malmesa pels bombardeigs. En aquests informes no s’estava d’assessorar i aconsellar sobre les iniciatives que calia dur a terme establint una continuïtat entre el projecte de ciutat que va heretar el 1914 i les noves circumstàncies que la ciutat havia d’encarar.

5.15.2 La Depuració de l’Ajuntament de Girona

La informació del procés de depuració de Ricard Giralt com a treballador de l’Ajuntament de Girona es recull en el seu expedient de personal¹⁵⁴. En aquest cas, el càrrec de Jutge Instructor va recaure en Salvador Campillo Ballester, Tinent de la Guardia Civil. Es conserven els oficis emesos al *Comisario Jefe de Investigación y Vigilancia de esta Ciudad* i al *Delegado Provincial de Información de FET i de las JONS* instant a que: *“manifiesten de una manera concreta y detallada en que ha consistido la desafección del funcionario arquitecto Ricardo Giralt Casadesús”*

¹⁵² Josep Jou Carreras era el mateix alcalde que el 1928 havia concedit un contracte amb sou a Ricard Giralt a l’ajuntament de Figueres.

¹⁵³ Libro de Registro de Personal. Arxiu Municipal de Figueres, Fons Ajuntament de Figueres.

¹⁵⁴ Expedient de Personal. Ricard Giralt Casadesús. Arxiu Municipal de Girona Fons Ajuntament de Girona.

El procediment seguí la mateixa dinàmica de recollida de testimonis sobre la seva actuació. En el cas de Girona, però, el procés s'enverinà per tractar-se de la capital de la província i per tant ser la seu de la Delegació del Col·legi d'Arquitectes. En aquest sentit el tribunal va rebre un informe d'Isidre Bosch Bataller, Joan Aubert Camps i Ignasi Bosch Reitg en que s'acusà Giralt d'actuar en nom del Sindicat d'Arquitectes de Catalunya i incautar-se la seu i els seus cabals, a més d'altres abusos no provats en el marc dels primers temps de la revolució i també en el context de les actuacions polítiques del govern republicà al llarg de la contesa.

Finalment el 7 de febrer de 1940 Ricard Giralt fou condemnat a suspensió de feina i sou per un any i a cinc anys de postergació. L'arquitecte causà baixa a l'Ajuntament de Girona el mes d'abril. Tot i amb això l'Ajuntament es reservà la potestat de poder-li encarregar projectes com seran el Mercat Municipal i la Central d'autobusos que finalment no es realitzarà.

5.15.3 La Depuració en el si del Col·legi d'Arquitectes¹⁵⁵

Paral·lelament a les depuracions de funcionaris que es varen ordenar per a l'administració pública, la capillaritat de la repressió va arribar també als col·lectius professionals. Una *Orden Ministerial* de 24 de febrer de 1940 instava als propis col·legis professionals que depuressin els seus membres segons les normes establertes i el repertori de sancions fixats. L'Ordre es presenta com l'adaptació a les circumstàncies extraordinàries del moment d'una figura jurídica que ja preveia el Decret de creació dels col·legis d'arquitectes. En el moment de la creació

¹⁵⁵ Per un millor coneixement de l'entorn polític i dels mecanismes de la depuració professional dels arquitectes, és interessant llegir GALLEGU ROCA, Javier, "Leopoldo Torres Balbás: 'A través de la Alhambra'" *Papeles del Patal. Revista de Restauración Monumental* Número 1 · Noviembre de 2002, on descriu el procés patit per l'arquitecte Torres Balbàs i tot el seu context polític.
http://www.academiadelpatal.org/revistahttp://www.academiadelpatal.org/revista/revista_01/revista_punto_06.html. Consulta 24/02/2013.

s'havia previst unes Juntes de Depuració "*cuya misión encuadraba el juicio sobre las actividades col·legiales en el marco de la actuación profesional*"¹⁵⁶. La *Orden Ministerial* signada per Ramon Serrano Suñer com a *Ministro de la Gobernación*, establia una escala de càrrecs imputables i la seva correspondència en sancions. Fou així com els diferents col·legis organitzaren les seves pròpies Juntes de Depuració que alhora elevaven els seus informes a la *Junta Superior de Depuración de Arquitectos* de la *Dirección General de Arquitectura* amb seu al *Ministerio de la Gobernación* a Madrid.

La Junta de Depuració del Col·legi a Barcelona estava constituïda per: Eugenio Pedro Cendoya, Josep M. Pericas, Joan Masriera, Josep M. Ribas, Josep Soteras i Antoni Pineda¹⁵⁷. Els representants gironins a la Comissió Depuradora eren Isidre Bosch i Joan Aubert. És fàcil imaginar les circumstàncies polítiques i morals en que els membres de les Juntes a cada demarcació assumien l'encàrrec. El país havia viscut la darrera dècada en un estat de debat i enfrontaments *in crescendo*, fruit de les circumstàncies polítiques, dels règims canviants, de les diferents ideologies dels ciutadans, de les influències externes i, sobretot, de les duríssimes circumstàncies que van representar l'enfrontament bèl·lic dels tres darrers anys i el seu desenllaç dramàtic en un país trencat. Aquesta convulsa història recent havia generat odis, frustracions i comptes pendents entre els mateixos arquitectes. La depuració professional que ara s'exigia, representava una ocasió que alguns varen aprofitar per passar factura de situacions viscudes i greuges pendents.

¹⁵⁶ Orden de 24 de Febrero de 1940 dictando las normas para la depuración política y social de los arquitectos. Ministerio de la Gobernación. BOE nº 59, de 28 de febrero de 1940. p. 1455.

¹⁵⁷ GRANELL, Enric i Antoni RAMON. *Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1874-1962*. Barcelona COAC. 2012. p. 169.

D'aquest clima incòmode se'n feien ressò els membres de la *Junta Superior* de Madrid. En el seu *Informe justificativo del criterio seguido por la Junta Superior de Depuración de Arquitectos en el desarrollo de la labor que le fue encomendada*¹⁵⁸ que no ens podem estar d'escriure el següent:

“Nada habituados a estos menesteres, hemos procedido siempre asesorándonos de técnicos en la materia, sobre todo en lo que respecta a las normas procesales, però sin olvidar en ningún momento, antes por el contrario teniéndolo siempre muy presente, que éramos nosotros: compañeros de profesión de aquellos que teníamos que juzgar. Hemos procurado no caer en un mal entendido ‘espíritu de cuerpo’ puesto que entendemos que el amor verdadero a nuestra profesión se demuestra haciendo una meticulosa y cuidadosa labor depuradora”

No obstant aquests escrúpols, el cas de la depuració professional de Ricard Giralt va servir per demostrar l'ambigüitat dels seus col·legues enfront el procés, si més no per part d'alguns dels membres d'aquell col·lectiu professional.

Tot el conjunt dels arquitectes era susceptible de ser depurat. La llei, però, preveia un tràmit favorable i sense sanció, per tots aquells que amb la seva conducta haguessin demostrat coincidència amb l'esperit del nou regim, fossin quines fossin les seves idees polítiques. La tipificació del nivell de responsabilitats tenia fins a set graus¹⁵⁹, que contemplava des de l'adhesió incondicional al règim fins a les conductes bel·ligerants considerades més extremes, i que en l'informe justificatiu feien referència als atacs contra el Col·legi d'Arquitectes de Madrid i

¹⁵⁸ *Informe justificativo del criterio seguido por la Junta Superior de Depuración de Arquitectos en el desarrollo de la labor que le fue encomendada*. Junta Superior de Depuración de Arquitectos. Dirección General de Arquitectura. Ministerio de la Gobernación. Madrid. 10 de marzo de 1942. Arxiu Històric Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona. Depuració professional. C. 614

¹⁵⁹ *Informe justificativo. Hoja II.*

l'assassinat de divuit arquitectes de la capital i, en darrer grau de gravetat, la pertinença a la "*oculta, tenebrosa y siniestra secta*" de la masoneria.

Pel que fa a l'escala de responsabilitats, en l'article sisè de l'esmentada *Orden* es preveia una relació de càrrecs, agrupats en set conceptes i encapçalats per les lletres de l'alfabet. El primer dels quals feia referència als delictes que es considerava que eren matèria de tribunals militars o de responsabilitat política. La pena assignada era la inhabilitació perpètua per a l'exercici públic o privat de la professió. La pena més lleu era la amonestació pública o privada del col·legiat.

Per situar l'abast de la repressió entre el col·lectiu dels arquitectes professional i ideològicament més propers a Ricard Giralt, ens trobem que la majoria varen ser condemnats a la "*Suspensión total en el ejercicio público y privado de la profesión en todo el territorio nacional, sus posesiones y protectorado.*" Trobaríem en aquest grup a Bartomeu Agustí Vergès, que aleshores es trobava a la presó jutjat per Consell de Guerra¹⁶⁰, Emili Blanch Roig, German Rodríguez Arias, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Josep Lluís Sert, Josep Puig i Cadafalch i Josep Gudiol Ricart, a més de molts altres col·legues de la resta de l'Estat.¹⁶¹

Ricard Giralt, però, va ser condemnat a la pena més lleu, en termes relatius, després de tots els arquitectes que varen sortir indemnes de la depuració. Al nostre entendre, pel redactat dels càrrecs i per la sanció final que va recaure sobre ell, Ricard Giralt estaria considerat en el grup 4rt la descripció del qual era¹⁶²:

¹⁶⁰ Bartomeu Agustí Vergès, que havia estat arquitecte municipal d'Olot es trobava a la presó amb condemna de 12 anys dictada per Consell de Guerra el 4 de juliol de 1939. El 1941 sortiria de la presó greument malalt i moriria a Barcelona el 8 d'abril de 1944. DOMÈNECH CASADEVALL, Gemma i Rosa Maria GIL TORT. Un nou model d'arquitectura al servei d'una idea de país. Barcelona. Fundació Irla, 2010.

¹⁶¹ Informe de la *Junta Superior de Depuración del Ministerio de la Gobernación* adreçat al Degà del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. 18 de març de 1942. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona. Depuració professional. C. 614.

¹⁶² *Informe justificativo Hoja II*

“Hemos sancionado a otros compañeros, porque, aun en el mayor de los casos, equivocados, no tuvieron presente antes de la iniciación del Glorioso Movimiento Nacional, las desastrosas y trágicas consecuencias que todos habíamos de sufrir como consecuencia de la gestión político-social o de su colaboración y apoyo a los jerifaltes de los grupos que predicaban las erróneas y nefastas ideas no solo, falsamente democráticas, sino por añadidura anti-religiosas y antipatrióticas”

Per la confecció de cada expedient de depuració es varen preparar uns fulls declaratoris on el processat havia de inscriure els serveis civils i militars prestats, pertinença a partits polítics, entitats professionals o sindicals i societats secretes com la masoneria. Era obligatori complimentar aquestes declaracions i remetre-les a la junta que iniciava l'expedient de depuració. La declaració de Giralt que es conserva a la secció de “Depuració Professional” de l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes, demarcació de Barcelona, recull el plec de càrrecs i la declaració del processat. En el primer apartat se li plantejaren dues preguntes.

1. Si era cert que havia pertangut al partit d'Acció Catalana
2. El desenllaç dels recursos que ell havia interposat contra les sancions dictades per l'ajuntament de Figueres i Girona

Les respostes de Giralt foren de negació de la seva militància en l'esmentat partit i, pel que fa als dos ajuntaments on havia treballat, va declarar no haver obtingut resposta de l'ajuntament del

recurs a Figueres i, pel que fa a Girona, haver demanat i obtingut la jubilació voluntària del seu càrrec.¹⁶³

Ricard Giralt, en realitat hauria estat tàcitament acusat de col·laboracionisme per part dels seus col·legues arquitectes. Aquest era, de fet, el primer grau punitiu després dels tres apartats primers, destinats als qui s'eximia de culpa per afinitat ideològica amb el nou règim i també a aquells qui, tot i ser de ideologia contrària, havien col·laborat amb l'exèrcit facciós. En la classificació de Giralt hi podien haver intervingut diversos factors: la possible relació personal i professional de Giralt amb els arquitectes de la Junta de Depuració, el seu perfil personal i professional, o algun altre fet anterior que se'ns escapa però que sens dubte hem de relacionar amb la seva biografia. La pena resultant fou l'amonestació privada, que li fou comunicada per conducte privat en forma d'ofici de la *Dirección General de Arquitectura*, el 29 de gener de 1942.¹⁶⁴ L'amonestació privada, com el seu nom indica, no sortia publicada en els informes de depuració al costat de les altres penes. Aquesta és la raó per la qual Giralt no figura en les funestes llistes d'arquitectes depurats i el veredictes se li comunicà en el document esmentat de 29 de gener de 1942.

L'anàlisi de la cronologia dels processos de depuració seguits en l'àmbit municipal i col·legial, revela una seqüència que marca un encadenament de la fi dels processos municipals amb l'inici del procés col·legial. Entre el gener i febrer de 1940 es dicta sentència de la depuració en el municipis i, paral·lelament sorgeixen les primeres disposicions legislatives per la depuració dels col·legis d'arquitectes. Això significa que quan es constitueixen les Juntes de Depuració dels

¹⁶³ *Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Arquitectura. Madrid. Junta Superior de Depuración. Pliego de Cargos. 12 de enero de 1942.* Arxiu Històric Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona. Depuració professional. C. 614.

¹⁶⁴ Ofici de la *Dirección General de Arquitectura*, de 29 de gener de 1942. Arxiu Històric Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona. Depuració professional. C. 614.

arquitectes ja es coneixen les sentències dels ajuntaments. Aquesta sincronia porta a un fet decisiu per entendre les circumstàncies de la repressió patida per arquitectes com Giralt.

La documentació de l'Expedient de Depuració de Ricard Giralt a l'Ajuntament de Figueres recull una còpia d'un escrit de 1942 del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya adreçat al Govern Civil de la província, on es demana la revisió del expedient de depuració de Girona, atenent a la lleugeresa de la pena d'un any de suspensió de feina, per manca de proporcionalitat entre les causes i la pena *“pudiendo entrañar una injusticia notoria en el fallo (...) Es implícitamente favorable a ello al estimar ser más procedente la destitución propuesta por el Juez Instructor, que la suspensión acordada por el Ayuntamiento de Gerona.”*

El Govern Civil subscriu el següent:

“Resultando que presentada por el Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares la revisión del expediente instruído al Sr. Giralt Casadesús, por el Ayuntamiento de Gerona enumerándose y relatándose las actividades de dicho señor que a su juicio no fueron debidamente tenidas en cuenta por dicho Ayuntamiento como lo demuestra la sanción de un año de suspensión de empleo mientras que la de Figueras era de la destitución. El Gobernador Civil informa, examinado el expediente que cree más acertado la propuesta hecha en el mismo por el Sr. Juez Instructor, de destitución, que la de suspensión acordada por la Corporación”

És així com el governador dicta la confirmació de la sentència de Figueres i exigeix la revisió de la de Girona.

Aquesta és la raó per la qual de les dues preguntes a que ha de respondre Ricard Giralt del qüestionari de Depuració del Col·legi, la segona faci referència al desenllaç dels recursos que interposats per ell contra les sancions dictades per l'ajuntament de Figueres i Girona. La resposta de Giralt va ser de no haver obtingut resposta pel cas de Figueres i d'haver accedit a la jubilació voluntària de l'Ajuntament de Girona. Aquesta resposta data del gener de 1942 i amb l'amonestació privada que rep Giralt per part de la Junta Superior de Depuració dels arquitectes es tanca definitivament l'episodi de les depuracions patides per l'arquitecte.

5.16 Els darrers anys. Activitat des del marge, gens marginals

Quan finalment queda tancat el tema de la depuració professional, el 1942 Giralt compta 58 anys. El balanç dels diferents processos es concreten en la destitució com arquitecte municipal de l'Ajuntament de Figueres i la suspensió de feina i sou per un any i cinc anys de postergació a l'ajuntament de Girona. Pel que fa a Girona, Giralt demana i obté la jubilació voluntària com arquitecte municipal, si bé li resta la porta oberta a seguir treballant en projectes puntuals. Del Col·legi d'Arquitectes ha rebut l'amonestació privada que no li impedirà seguir col·laborant amb la flamant *Dirección General de Arquitectura* de Madrid, especialment com assessor en temes de legislació urbanística.

El paisatge professional que acompanya als col·legues de Ricard Giralt sens dubte condicionarà la seva estratègia per seguir endavant en la professió. És important valorar el desenllaç dels expedients de depuració professional, al marge dels processos de depuració com a funcionaris que molts dels arquitectes, com Giralt, també sofriren, per veure l'abast de la desolació. La

resolució fou publicada el 29 de gener de 1942 i T. Suau¹⁶⁵ recull que a Catalunya s'endegaren 266 expedients de depuració que afectaren els col·legiats inscrits el 1936, que segons el mateix autor eren 279, d'entre els quals 263 exercien a Catalunya. D'aquest 266, 45 foren sancionats, cosa que representa el 16'91% dels col·legiats catalans i el 25'13 % dels de l'Estat. Les 45 sancions anaven de la suspensió indefinida per l'exercici professional públic i privat, per a 19 casos, a la inhabilitació temporal en diferent grau per càrrecs públics, directius i de confiança, passant per les amonestacions públiques i privades. Es dictaren dues inhabilitacions a perpetuïtat per a Josep Gudiol Ricart i Joan Baptista Subirana, aquest darrer col·laborador de Giralt en diversos temes.

Una ordre posterior, de 19 de juliol de 1942 reduïa a 20 els arquitectes depurats, els 19 anteriors i Josep Gudiol, per haver-se exiliat. Tots aquests 20 arquitectes, cadascun d'ells personatges de primera fila en el seu camp, s'exiliaren a l'estranger. Alguns com Josep Lluís Sert, Josep Puig i Cadafalch, Nicolau M. Rubió i Tudurí i Josep Gudiol retornaren al país els darrers anys de la dècada dels 40 en un lent degoteig que poc a poc diluïa el drama personal de cadascun d'ells.

En aquest context, seguint les recerques de T. Suau, en la primera Assemblea General del Col·legi celebrada després de la guerra el 1946, els arquitectes Josep Danés, Amadeu Llopart i Antoni Darder instaren a la Junta a intercedir a Madrid per la rehabilitació dels afectats per les depuracions. La petició obtingué com a resposta la inhibició d'aquella Junta. No obstant això els arquitectes que anaven retornant eren readmesos provisionalment al Col·legi i després de fatigoses i difícils gestions, tots ells aconseguiren tornar a treballar a partir de principis dels 50,

¹⁶⁵ SUAUA MAYOL, Tomàs. El corporativisme pp. 459 i ss.

tot i que molt condicionats pels processos de depuració que marcaren la seva vida professional i social per sempre.

Pel que fa a la represa professional de Ricard Giralt, la documentació ens revela que la seva activitat es mantingué, des del punt de vista dels projectes, amb característiques semblants a abans de la guerra. A Figueres, va finir la seva relació amb l'ajuntament de la ciutat, en virtut de la suspensió sancionadora. Tot i amb això continuà projectant obres particulars a la capital de l'Alt Empordà. En un principi va assumir informes de danys de guerra per la *Dirección General de Regiones Devastadas* i sovint en redactà el projecte de reconstrucció com a darrer al·legat al seu model de ciutat. A Girona, la seva activitat fou encara més intensa ja que l'expedient de depuració com a funcionari de l'ajuntament dictava la seva suspensió de feina i sou per un any i a cinc anys de postergació, però el mateix consistori es reservava la potestat de poder-li encarregar projectes com el Mercat Municipal i la Central d'autobusos que finalment no es realitzà. El seu lloc com arquitecte municipal fou ocupat per un arquitecte excombatent, Joan Gordillo¹⁶⁶. Ricard Giralt, doncs, col·laborà amb aquest en diversos projectes gironins. Entre d'altres: Mercat Municipal de Girona (1939-1944), un bloc d'habitatges i un mercat al solar de les Bernardes (1939) que no es realitzaren, el pont de l'Alfèrez Huarte (1942) la nova estació d'autobusos al carrer Bacià i l'urbanització dels terrenys de l'Hospital, aquests darrers també sense realitzar.

¹⁶⁶El gener de 1940 neix la *Comisión de Arquitectos Excombatientes y Excautivos* per exigir un tracte de favor davant les administracions en el cas de contractacions i també pressionaran les juntes de depuració a condemnar durament els arquitectes republicans del bàndol contrari al seu. Veure el web [El primer franquismo en Manresa en un clic \(1939-1959\)](#) on, fent referència a l'Ajuntament de Manresa, s'afirma "Se pide al Ayuntamiento una relación de los arquitectos que ocupaban cargos facultativos antes del *Movimiento* y de los arquitectos que trabajan actualmente. La recogida de datos debe servir para dar cumplimiento a la ley sobre colocación de "Caballeros mutilados, ex-combatientes y ex-cautivos, corporaciones locales", según la cual éstos tienen que ocupar el 80% de las plazas vacantes"<http://www.memoria.cat/franquisme/es/content/depuraciones> [Consulta: 18/03/2013]

Ricard Giralt continuà projectant multitud de vivendes unifamiliars a la zona de l'eixample de la Mercè i de Palau i també alguns blocs d'habitatges particulars, com la Casa Reig de la Carretera de Barcelona, el 1945 i l'edifici de la Cambra de Comerç, amb Claudi Diaz el 1948.

L'arquitecte també desplegà una intensa activitat a la Barcelona dels anys 50. La fotografia de la nova situació ens la porta Ricard Pie¹⁶⁷ *“La guerra civil acaba amb totes aquestes propostes i, després del període autàrquic, l'especulació urbana es converteix en un dels motors del desenvolupament econòmic del país. El creixement de Barcelona, empès per la immigració, desborda el marc municipal i dona forma a una àrea metropolitana.”*

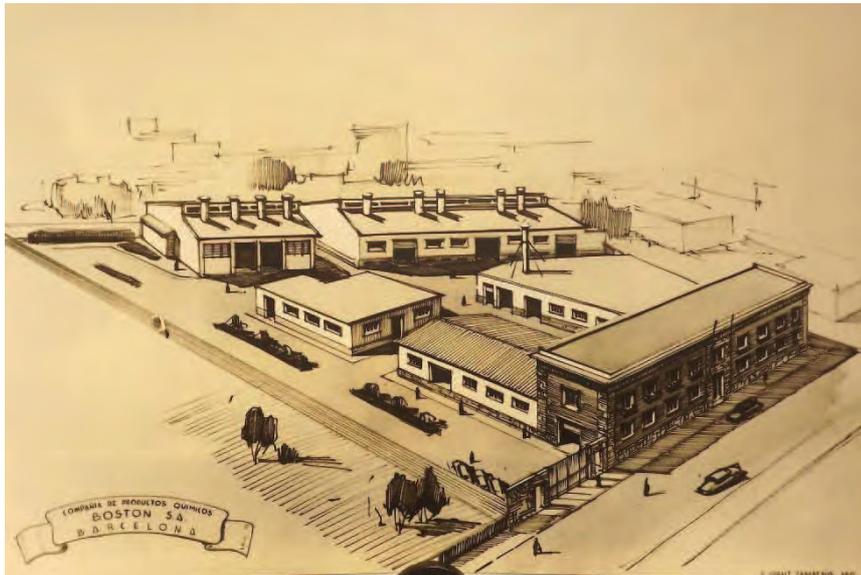

Fig.16. *Compañia de Tintas Boston*. Barcelona, 1957. AHCOAC-Girona

¹⁶⁷ PIE, Ricard. [Introducció a] Aportacions catalanes de la urbanística i de l'ordenació del territori, des de Cerdà als nostres dies. Barcelona Institut d'Estudis Catalans. 2007 p. 16

Fig.17. *Compañia de Tintas Boston*. Barcelona, 1957. AHCOAC-Girona

Fig. 18. *Compañia de Tintas Boston*. Barcelona, 1957. AHCOAC-Girona

A Barcelona, la seva ciutat, hi retrobà el seu company de promoció Adolf Florensa, arquitecte municipal de la ciutat des del 1924, en l'època que junts guanyaren el Concurs de l'Eixample de Lleida. Al mateix ajuntament hi trobà, també treballant d'arquitecte, Xavier Subias Fages (Figueres, 1926-Barcelona, 2013) qui, malgrat la diferència d'edat, compartia amb Giralt l'admiració pels urbanistes alemanys i era membre dels serveis urbanístics de l'Ajuntament de Barcelona. Finalment no hem d'obviar la presència en el grup d'arquitectes de l'Ajuntament de Barcelona, d'Enric Giralt Ortet, el seu fill, amb qui el 1949 es presentaren al Concurs sobre el Problema de la vivenda econòmica a Barcelona. Enric Giralt amb el grup d'arquitectes

municipals d'aquells anys, signà els projectes d'infraestructures decisives de la Barcelona dels anys 50 i 60, de bracet amb Xavier Subias¹⁶⁸.

Des de la fi de la guerra civil Barcelona enregistrà un flux migratori sense precedents que agreujà encara més la manca de vivendes en condicions, ja endèmica des de dècades enrere. Segons T. Suau¹⁶⁹ en la dècada dels 40 arribaren a Barcelona i la seva àrea metropolitana unes 240.000 persones procedents de l'Espanya interior, sobretot del sud. En la dècada següent el flux de nouvinguts arribà als 450.000 persones. Aquest fet desencadenà un creixement sense precedents dels barris obrers i una incidència molt notable del barraquisme. Es calcula que entre 1940 i 1959 més de 65.000 persones vivien en habitatges precaris. Aquest fet va fer moure a les administracions, a través bàsicament de la *Obra Sindical del Hogar* i de l'antic Institut Municipal de l'Habitatge, a la construcció de polígons de vivendes en les àrees en expansió. A aquestes promocions públiques s'hi afegí la iniciativa privada. Tot plegat va conduir a la proliferació de barris obrers sense massa condicions ni infraestructures que pararien el cop de la necessitat de vivenda però prepararien els problemes de greus mancances i conflictivitat veïnal que marcà les dècades següents.

A més de l'activitat constructiva, Giralt no abandonà la seva faceta d'arquitecte intervencionista en l'administració i continuà batallant a prop del poder per aconseguir els seus objectius. N'és una bona mostra el discurs que confegí en motiu del primer Dia Mundial de l'Urbanisme. Els actes es van celebrar a Saragossa, organitzats per el CAME. Ricard Giralt redactà un discurs abrandat en la millor tradició retòrica del moment. No deixà de banda, però, la seva preocupació pel bon urbanisme, en la línia que mai abandonà. *“lo importante es que los hogares sean sanos, alegres y bien contruídos, y emplazados donde cumplan su misión colectiva, y que*

¹⁶⁸ Conversa amb Xavier Subias Fages. Maig 2013.

¹⁶⁹ SUAU MAYOL, Tomàs. *El corporativisme...* p. 430

*las ciudades tengan aire, sol y vegetación, cumpliendo sus funciones sociales, económicas y culturales*¹⁷⁰

Fou en aquests moments quan Ricard Giralt continuà defensant els seus postulats d'urbanisme social. L'arquitecte considerà que les condicions urbanístiques que es donaven a la ciutat eren molt semblants a les que ell denunciava en els anys previs a la guerra, quan postulava mesures urbanístiques per acabar amb la manca de higiene i la problemàtica social dels barris obrers. Aquest aspecte ha estat recollit per Martí Checa¹⁷¹, parlant de la promoció de vivendes en motiu del Congrés Eucarístic de 1952:

"L'aplicació d'aquests continguts urbanístics també es va veure reforçada per l'aplicació d'unes propostes d'habitatge econòmic que van sorgir en aquests anys. Cal destacar les de Ramon (sic) Giralt Casadesús i Clemente Maynés Gaspar, proposades en el treball 'Estudio sobre la vivienda económica de España', publicada pel cos d'arquitectes municipals d'Espanya, el 1950. Per a ells, l'habitatge havia de respondre a un mínim de benestar contraposat a la idea de 'existenzminimum', d'Alexandre Klein. Per a Giralt i Maynés, l'habitatge també havia de complir una funció social, moltes vegades lligada a la concepció catòlica de la família i de la llar. Aquest concepte d'habitatge mínim, semblava que coincidia amb els pressupostos que uns anys abans havia presentat la Falange en matèria d'habitatges. Respecte de l'ús dels materials i la composició dels projectes, aquests tècnics recomanaran 'simplicitat' o, el que és el mateix, senzillesa i racionalització en l'ús dels recursos generats pel propi entorn econòmic i ambiental, així com una disposició d'acord amb una bona il·luminació i ventilació..."

¹⁷⁰ AHCOAC. Demarcació de Girona. Fons Ricard Giralt Casadesús. Doc. Professional R. 304.

¹⁷¹ CHECA ARTASU, Martí. El patronato de las viviendas del Congreso. Habitatge i catòlics en la Barcelona del franquisme. Sant Andreu del Palomar. Centre d'Estudis Ignasi Iglesias. 2008. p. 194.

El Dia Mundial de l'Urbanisme es va celebrar a Espanya per primera vegada el 1950. Coincidint amb el dia, 8 de novembre, Ricard Giralt va publicar un article a *La Vanguardia* titulat *La Gran Barcelona* on repassava la història urbana i el pòsit cultural de la capital definint com ha de ser *“Una Ciudad que responda a sus condiciones geográficas, humanas y económicas. Una ciudad orgánica con un orden arquitectónico urbano; que sus calles, plazas, avenidas, espacios libres, sus viviendas y sus industrias respondan a una ordenación de conjunto, en la que cada una de las partes, sin perder su individualidad, contribuía a la armonía general de la Ciudad”*¹⁷² Un escrit de 1950 que ens permetem posar al costat d'aquest altre fragment, de l'article *La urbanització de les ciutats de Catalunya* publicat el 1917, 33 anys i una guerra pel mig, i un llenguatge noucentista tenyit de l'eufòria de la Mancomunitat: *“Dels elements que integren Catalunya, els uns ens els ha donat la naturalesa, els altres són i han d'ésser obra dels homes (...) Els altres, els que crea l'home, són els que és necessari que per viure en harmonia amb els elements naturals hi guardin la deguda relació de clima, costums i d'estructura, i que, per tant, la llur manifestació estigui d'acord amb els sentiments del país que els produeix. Són aquests elements: les nostres ciutats, els nostres camins, les nostres vies de comunicació amb tot el conjunt d'elements que els integren”*.¹⁷³

L'any següent, 1951, els actes del Dia Mundial de l'Urbanisme s'organitzaren a Salamanca i els arquitectes del CAME, Ricard Giralt i Casadesús, Joan Gumà, Manuel Puig Janer i Clemente Maynés hi presentaren una ponència urbanística “Campo y Ciudad” entorn a l'urbanisme més enllà de les ciutats. El tema escollit entroncava amb els seus treballs dels primers anys d'exercici. Concretament Giralt ja va dedicar un article sobre les urbanitzacions rurals a la *Fulla Artística* que dirigia a Figueres, el 22 de juny de 1918. En ell ressenyava l'Exposició sobre la “Ciutat reconstruïda” que havia tingut lloc a París el 1916, en plena guerra, on es tractà el tema de la

¹⁷² *La Vanguardia*, 8 de novembre de 1950.

¹⁷³ *Gent Nova*. Núm. 833, Any 1917, p. 5.

reforma i reconstrucció dels pobles després dels bombardeigs de la I Guerra Mundial. Aportava el model francès de la millora i arranament de les aglomeracions rurals, prenent com a base les dades geogràfiques i les condicions regionals, locals i econòmiques. Ricard Giralt i els arquitectes del CAME van ser pioners també en el tractament de la problemàtica del municipi rural, especialment en qüestions de sanitat. Aquest enfoc revela la sintonia dels autors amb els plantejaments higienistes més moderns que, sobretot en els països més avançats, havien superat el clixé de la insalubritat exclusivament urbana i industrial i es fixaven en les condicions sanitàries sovint precàries dels nuclis rurals¹⁷⁴. A la mateixa *Revista del CAME* hi trobem articles dedicats a aquesta temàtica que ens parlen d'obligacions sanitàries del municipi rural, mortalitat rural i urbana, despoblació i també es fan ressò de la *Conferència Internacional sobre Higiene Rural*, convocada per la Societat de Nacions el setembre de 1931¹⁷⁵.

Giralt aprofità les esclertes d'un corpus teòric en relació a l'arquitectura, gens monolític ni consolidat, heretat d'abans de la guerra a nivell de l'Estat, que es concreta en l'existència d'un intens debat entre tradició i modernitat. Estudis recents sobre el bagatge ideològic dels arquitectes del primer terç del segle XX a l'Estat i a Catalunya han desmuntat discursos simplificadors entorn a les tendències de l'arquitectura i revelen un debat ben viu al llarg de dècades. Aquesta ambivalència de tendències l'hem pogut viure en tota la trajectòria de Giralt, com un utilitarisme eclèctic a favor d'uns objectius. És per això que, en l'ambient de postguerra, quan s'imposà un nou posicionament de persones i ideologies, Ricard Giralt va saber moure's amb destresa en aquest terreny.

¹⁷⁴ Per una reflexió sobre les condicions sanitàries dels nuclis rurals i el miratge de salubritat que es difonia entre el primer higienisme, vegeu PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. "Higienismo y salud pública en el mundo rural catalán (1855-1936)" a *XI Jornadas Historia del Trabajo y género. Trabajo y salud en la perspectiva histórica*. Barcelona. Universidad de Barcelona, 2011 (en premsa). El treball recull total la tradició dels tractats higienistes sorgits a partir de mitjans segle XIX, com són les aportacions de Pedro Felipe Monlau, Joan Giné i Partagas i Narcís Fages de Romà. També analitza les topografies mèdiques coetànies i les darreres recerques sobre higiene urbana i rural, com per exemple els treballs de M.E. Galiana i J. Bernabeu-Mestre, entre d'altres.

¹⁷⁵ *Revista del CAME*, nº 30. Setembre 1931. p. 168.

Ja en plena guerra civil el govern de Franco havia començat a bastir els organismes de control i mediatització de l'arquitectura a Espanya. El 1938 a Burgos es crearen els *Servicios Técnicos de Arquitectura de FET y de las JONS*. El seu director fou l'arquitecte falangista Pedro Muguruza, autor del projecte del *Valle de los Caídos* que el 1939 se situarà al davant de la *Dirección General de Arquitectura*, òrgan suprem, creat per llei el 23 de setembre de 1939, inserit en el *Ministerio de la Gobernación* i del que dependran els recent restablerts col·legis d'arquitectes. De la *Dirección* en dependrien, també, tots els arquitectes que treballaven per l'Estat, la província i el municipi. Els objectius de la *Dirección* eren: la ordenació nacional de l'arquitectura, el control de la intervenció en els serveis públics i la regulació de l'activitat professional dels arquitectes.

La *Dirección General de Arquitectura* es completava amb el *Servicio Nacional de Regiones Devastadas*, creat el gener de 1938, el *Instituto Nacional de la Vivienda*, 1939, i la *Obra Sindical del Hogar*, de 1941.

Aquests organismes generarien una legislació de promoció de la vivenda com a mesura estratègica. La primera, el 1939, de *Viviendas protegidas* i el 1944 la de *Viviendas bonificables*, que regulava el subministrament preferent de materials i l'obtenció de préstecs. En els anys posteriors s'aprovaria de llei de *Viviendas de Renta Limitada*, el 1954, ampliada amb la de *Viviendas Subvencionadas* el 1958. Tot plegat, però, acabaria afavorint els constructors privats i l'especulació. En aquesta mateixa línia es formularien els plans nacionals de la vivenda, 1955-60 i 1961-1976.

Més enllà de la vivenda, la política del sòl es concretà en la *Ley de Solares* aprovada el 1945 i les *Ley del Règimen del Suelo y Ordenación Urbana* de 1952 i la *Ley del Suelo* de 1956. Aquesta legislació, en realitat, desenvolupava el que en matèria urbanística dictava l'Estatut Municipal de

1924, que per primera vegada s'enfrontava a la problemàtica de l'urbanisme a l'Estat. Per autors com Juan M. Davila¹⁷⁶ la legislació d'urbanisme dels anys 50 entroncava amb els primers plantejaments duts a terme sota la Dictadura de Primo de Rivera, per abordar la problemàtica de l'urbanisme. Altres autors com Horacio Capel han vist en aquesta política urbanística de la primera postguerra la adopció de principis racionalistes com la zonificació d'activitats, els rangs d'edificabilitat i la jerarquització de les vies de circulació¹⁷⁷.

Sens dubte, Ricard Giralt veié aquí una possibilitat clara de poder tornar a desenvolupar les seves idees sobre urbanisme. Tal com recull la seva documentació professional¹⁷⁸, Giralt utilitzà les tribunes que havia conservat, com la Junta del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, per presentar-se davant Francisco Prieto Moreno, successor de Pedro Muguruza en la *Dirección General de Arquitectura*, per negociar la posició del CAME davant una possible absorció per part dels Col·legis d'Arquitectes, tal com havia aprovat l'Orde de 9 de maig de 1940. La decisió ja havia estat ajornada per l'anterior Director General, i ara Giralt intenta negociar el mateix amb Prieto Moreno, nomenat el 1946.

Ricard Giralt aprofità la gestió per posar al dia al *Director General* de la tasca que desenvolupava el CAME. Li participà els estudis que s'hi estaven realitzant sobre el *Plan Nacional de Urbanismo* i l'informà dels articles que publicaven a la premsa per divulgar la *Ley de Viviendas* aprovada pel govern. L'any següent, 1950, remeté a Prieto Moreno un *Estudio sobre la vivienda económica en España* fruit en bona part del seu treball i que va esdevenir consultiu per la formació del *Plan Nacional de la Vivienda* de 1955. A partir d'aleshores s'obrí una dinàmica en la que Giralt, en

¹⁷⁶ DAVILA LINARES, Juan Manuel "La ordenación urbanística durante la primera mitad del siglo XX. Premisas para un tratamiento integral de los espacios urbanos" a [www. Certanvesvirtual.com](http://www.Certanvesvirtual.com) [Consulta 01/11/2010]

¹⁷⁷ CAPEL, Horacio *La morfología de las ciudades I. Sociedad, cultura y paisaje urbano*. Barcelona, Ediciones del Serbal, 2002, p. 417.

¹⁷⁸ Fons Ricard Giralt Casadesús. Documentació professional . AHCOAC. Dem. Girona.

qualitat d'arquitecte del CAME col·laborà com assessor de la *Dirección General de Arquitectura* en la redacció de la *Ley de Arrendamientos Urbanos* de 1955 i la *Ley del Suelo* de 1956.

La mateixa documentació professional recull com el 17 de gener de 1950 Ricard Giralt va escriure a Francisco Prieto Moreno per felicitar-lo per la creació de la *Jefatura Nacional de Urbanismo*. A la carta hi adjuntà fotografies de l'estudi presentat al *Concurso de Soluciones al Problema de la Vivienda en Barcelona* redactat per Ricard Giralt i el seu fill Enric Giralt Ortet. Aquest concurs havia estat convocat per el Col·legi d'Arquitectes i els arquitectes Giralt hi van aconseguir el segon premi, dotat amb medalla de l'Ajuntament de Barcelona i indemnització de 15.000 pessetes¹⁷⁹. El primer premi recauria en l'equip d'arquitectes que arrel del guardó constituïrien el Grup R d'arquitectura.

La filosofia del projecte dels Giralt, titulat *Nou punt de vista* es basa en la defensa del *mínim de bienestar*, és a dir vivenda, urbanització i serveis socials enfront la teoria materialista imperant aleshores de la vivenda mínima. Res més proper als postulats d'urbanització social que tant havien defensat els arquitectes del CAME, encapçalats per Giralt durant els anys 1920 i 1930.

Aquest guardó significaria un nou punt de inflexió en la carrera professional de l'arquitecte i sens dubte contribuiria en la seva tornada a l'esfera pública catalana de la que havia estat al marge durant els deu anys anteriors arrel de la guerra. A partir del febrer de l'any següent, 1950, inicià una col·laboració periodística amb el diari *La Vanguardia* on periòdicament publicava articles sobre urbanisme i habitatge tant del país com del panorama internacional, en la línia que havia caracteritzat la seva divulgació periodística al llarg de tota la seva vida. Giralt va escriure una quarantena d'articles durant 20 anys, dedicats a l'expansió urbanística de la ciutat

¹⁷⁹ La Vanguardia 19/11/1949. p.9

comtal, les ciutats-jardí, l'urbanisme rural, les botigues, el trànsit, els urbanistes, els jardins, etc. El darrer documentat, titulat *Tres ciudades inglesas ejemplares*¹⁸⁰, en referència a Glenrothes, East Kilbride i Cumbernauld data de 16 de gener de 1960. La relació d'aquests treballs periodístics la trobem a l'Annex I d'aquesta tesi.

Giralt compaginà els articles a La Vanguardia amb la preparació d'estudis, bàsicament de temàtica legal i amb algunes conferències. La darrera conferència que tenim documentada la pronuncià el 13 de maig de 1965 a l'Ateneu Barcelonès, amb el títol *Problemas urbanísticos de la Barcelona actual*.¹⁸¹

El seu primer llibre de postguerra fou el volum *Legislación nacional del arquitecto. Años 1936, 1937, 1938, 1939*, editada pel CAME el 1940. Durant la dècada següent, fins a 1940 seguiria publicant manuals de construcció i reculls legislatius, sempre editats pels mateix CAME¹⁸².

El 28 d'abril de 1970, moria a casa seva a Barcelona als 85 anys. La necrològica més completa que s'ha pogut localitzar és la que li dedicà el diari figuerenc *Ampurdan* en la seva edició de l'endemà.

“Ha fallecido en Barcelona el arquitecto don Ricardo Giralt Casadesús, que durante unos años ejerció su profesión conjuntamente entre Figueras y Barcelona. Desde el año 1915 hasta 1940 ejerció el cargo de Arquitecto Municipal del Ayuntamiento de Figueras efectuando una positiva labor como funcionario municipal. Realizó numerosos proyectos de viviendas en nuestra Ciudad, destacando entre sus trabajos el proyecto del actual edificio de la Casa Consistorial. Tuvo también una clara visión urbanística y en el año 1933 redactó el primer plan parcial de

¹⁸⁰ *La Vanguardia*, 16/01/1960 p. 20.

¹⁸¹ *La Vanguardia* 13/05/1965. p. 32

¹⁸² Veure llistat de publicacions a l'Annex I.

ordenación urbana que afectó toda la zona del barrio llamado del Pueblo Nuevo, dándole el carácter de zona ajardinada que posee. Con la publicación de la Ley del Suelo de 1956, fue también el primer arquitecto que redactó un plan parcial para Figueras en los terrenos de la actual urbanización Culubret.

Amante de su profesión la ejerció hasta los últimos meses, a pesar de su avanzada edad. Reciban sus familiares nuestro pésame.”

Tot i la seva dilatada tasca de vint anys com a col·laborador assidu de *La Vanguardia* en temes d'urbanisme, i que en una notícia sobre una conferència seva apareguda el 1955¹⁸³, se'l tracta de *distinguido col·laborador de La Vanguardia*, la seva mort no motivà cap necrològica, més enllà de la minsa esquela habitual com la resta de difunts del dia. Cap institució va publicar cap esquela al diari més important de Catalunya sobre Ricard Giralt.

¹⁸³ “Conferencia de R. Giralt Casadesús en Girona”. *La Vanguardia* 22/10/1955 p. 24

PART III ASPECTES ESSENCIALS A CONSIDERAR

Capítol 6 La Biblioteca Giralt Casadesús, l'arsenal de l'arquitecte.

L'any 1981 les nétes de l'arquitecte, Lourdes, Marta i Teresa Giralt, varen fer donació del fons professional Ricard Giralt al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, demarcació de Girona. Aquest acte s'inscrivía en el procés iniciat mesos enrere per les descendents de l'arquitecte per concretar la donació de tots els seus fons professionals a les diferents institucions vinculades a la carrera de Ricard Giralt. Aquestes institucions, tal com s'explica en el capítol dedicat a l'estat de la qüestió entorn al personatge, foren l'Arxiu Municipal de Figueres i Girona, i l'Arxiu Històric i Biblioteca del COAC.

La documentació fou donada el mes de juliol de 1981 i tot seguit s'inicià la seva catalogació i inventari. Constava del fons de projectes, la documentació professional textual i la biblioteca professional. Mesos més tard, a la primavera de 1982, s'havia enllestit ja una primera fase de tota l'obra bibliogràfica i se seguia treballant en els fons arxivístics. La posada en valor de la col·lecció bibliogràfica i l'obertura a la consulta per part dels investigadors, es va escenificar amb la presentació del llibre *Ricard Giralt Casadesús*, publicat per la demarcació de Girona del COAC el 23 d'abril de 1982. El volum, amb articles de Ignasi de Solà Morales, Beatriz Coromina i Montserrat Moli, ofería també un tast de l'articulística de Giralt Casadesús, que ja feia intuir la riquesa de matisos i l'immens valor documental que la seva biblioteca professional atresorava.

La Biblioteca Giralt Casadesús del Col·legi d'Arquitectes a Girona consta d'entorn a 900 referències, que remetent majoritàriament a monografies i també a alguna col·lecció enciclopèdica. Es completa amb 216 capçaleres de publicacions periòdiques amb els títols de les revistes més influents i imprescindibles editades durant la vida professional de Giralt. Algunes col·leccions abracen un llarg període cronològic i la majoria de les publicacions periòdiques provenen de l'estranger i informen dels principals nuclis de irradiació dels referents urbanístics que forjaren el pensament professional de l'arquitecte.

La anàlisi del contingut de la biblioteca s'ha fet des de tots els angles des d'on ha semblat interessant d'incidir. S'han fet recomptes diversos, atenent a criteris que ens podien donar informació contrastada i a l'hora poder fer les extrapolacions necessàries. No s'han escatimat esforços en la revisió de llistats i volums i alhora s'ha aprofundit en alguns aspectes seguint la pista d'esdeveniments referenciats a la biblioteca i que, alhora, ens remetien a noves visions del personatge i especialment de la circulació de les idees del període en que va viure. S'ha intentat, també, fer un esforç per relativitzar la incidència d'alguns autors i determinats aspectes temàtics, posant-los en relació a les informacions que podíem obtenir de conjunts bibliogràfics coetanis. El resultat és el que presentem i d'ell es desprèn la necessitat d'estudis en profunditat sobre les biblioteques dels arquitectes, com a font essencial per copsar la complexitat del seu pensament i el bagatge dels seus projectes. En aquest sentit serveixen de model les recerques de Mercè Vidal¹⁸⁴ pels arquitectes Antoni i Ramon Puig Gairalt i també el treball sobre la biblioteca de Josep Goday¹⁸⁵ referit per la mateixa autora.

6.1. Una babel del coneixement, una temàtica transversal

La primera consideració a fer se centra en la varietat lingüística del fons a estudiar. Més del 50% dels llibres són en llengües estrangeres, considerant com a pròpies de l'arquitecte el català i el castellà. Aquest alt percentatge es divideix en un 18'7% d'obres en alemany, un 16'1% en anglès, un 14'1% en francès, un 2% en italià i un molt petit percentatge en portuguès. La resta de les obres són en català i castellà. Tal com es va veient al llarg del treball, la influència de la cultura alemanya i anglesa va ser decisiva en la formació del pensament professional de la

¹⁸⁴ VIDAL, Mercè "L'ideal clàssic a l'arquitectura catalana (1912-1930)" a RODRÍGUEZ SAMANIEGO, Cristina i EGEA, Jorge, coords, Diàlegs amb l'antiguitat. El clàssic com a referent en l'art i la cultura contemporànies. Barcelona. GRACMON, MEAM. Publicacions Universitat de Barcelona, 2013. pp. 109-128.

¹⁸⁵ En la mateixa conferència Mercè Vidal cita els treballs sobre la biblioteca Goday de CUBELES BONET, Albert i CUIXART GODAY, Marc. Josep Goday Casals. Arquitectura escolar a Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008

generació de Giralt. Aquest aspecte ha estat recollit per molts dels investigadors que s'han acostat a estudiar aquest període, entre d'altres, Manuel de Torres Capell, en els termes següents: *“Els vincles entre les urbanístiques d'origen arquitectònic europea i catalana es poden trobar entorn dels nombrosos viatges a Alemanya i Anglaterra dels arquitectes catalans; l'important fons de textos d'urbanisme alemanys i anglesos que hi havia a les biblioteques de l'Associació, de l'Escola d'Arquitectura i moltes de particulars; les conferències que alguns personatges cèlebres van donar a Barcelona, per exemple J. Stübgen i R. Unwin, a les nombroses referències internacionals que hom pot trobar a les revistes locals i a les referències sobre urbanística d'ací que hom troba en els textos estrangers...”*¹⁸⁶

Vàrem considerar interessant poder establir una correlació entre els temes tractats i els idiomes de les publicacions, intentant resseguir el camí de la recerca personal de Giralt i, sobretot, el mapa dels principals focus d'influència dels diferents aspectes del coneixement. El resultat però, no va ser tant diàfan com es podria esperar, tot i que les correlacions detectades si que ens van permetre dibuixar certes esferes de producció del coneixement. També es cert, però, que la intensa circulació de les idees existent durant el període, propiciada per una banda per l'explosió editorial, tant a nivell de monografies i de revistes, i per l'altra per la magna activitat congressista que es viu en aquell moment, sovint desdibuixa les fronteres territorials i idiomàtiques del coneixement.

Seguint el criteri quantitatiu, trobaríem, en primer lloc una esfera anglogermànica com a autoritat en temes de teoria urbanística i projectes realitzats. Els llibres en alemany de la biblioteca Giralt tracten la problemàtica de les lleis del sòl en relació a la política municipal de promoció d'habitatges, les ordenances d'edificació, cases barates, l'urbanisme històric, disseny de places, carrers, ubicació de monuments, ciutat-jardí i també tota la cèlebre manualística en

¹⁸⁶ TORRES CAPELL, Manuel de. El planejament urbà i la crisi de 1917 a Barcelona. Barcelona. UPC. 1987. p. 131.

relació a nous materials, defensa passiva, jardins, escorxadors, mercats, guarderies, escoles i cases de lloguer, sense oblidar la definició de l'ensenyament de l'arquitectura, l'estudi dels arquitectes alemanys i la idea de metròpoli centrada en el projecte de *Gross Berlin*.

Els llibres en llengua anglesa provenen majoritàriament del Regne Unit, on Ricard Giralt viatjà en diverses ocasions per participar en congressos i visites professionals. Però també hi trobem una bona representació de llibres editats als EUA. La documentació professional de l'arquitecte recull un conjunt de cartes adreçades a distribuïdors de parla anglesa principalment Bastford Books i a la llibreria Brentano's de Nova York, que deixen clar que l'arquitecte hi tenia un compte obert i hi encarregava regularment obres d'arquitectura. Principalment estava molt interessat en tot el que s'editava entorn a la figura de Frank Lloyd Wright. Des de Brentano's també gestionava les seves subscripcions a revistes com *Architectural Records*, *Progressive Architecture* i *Architectural Forum*. Aquesta activitat la podem documentar amb més intensitat en la dècada dels 40.

Pel que fa a la temàtica, els llibres britànics tracten temes de legislació urbanística, *housing* i *rehousing*, *Town planning* i *zoning* com a conceptes idiosincràtics de l'eclecticisme anglès. Al seu costat s'estudia la problemàtica dels suburbis i les ciutats jardí i una notable representació de manuals a disposició dels gestors municipals, sense oblidar els projectes de futur entorn al Gran Londres. Dels EUA arribaven sobretot temàtiques relacionades amb la gestió dels serveis públics a les grans ciutats com Nova York i Boston i les seves àrees metropolitanes, soroll urbà, localització industrial, abastiments, aeroports, camps d'esport, carreteres, i les noves ciutats, introduint el concepte de ciutat-satèl·lit, com entitat residencial de nova planta descentralitzada. Aquests sovint presenten problemàtiques que s'avancen a situacions que es viuran al continent dècades més tard, i que reconeixem en els premonitoris articles que Giralt redactà sobre diversos temes.

La literatura urbanística francesa present a la biblioteca Giralt té sovint un caràcter més proper a la realitat on es volia intervenir. La raó la podríem trobar en la preeminència dels teòrics alemanys i anglesos, els quals influenciarien la resta de països, que esmerçarien els seus esforços en aplicar aquelles teories. Les obres en francès de la biblioteca parlen de tractament dels monuments i jardins, administració municipal, lleis de lloguer i preus del sòl, cases barates, i de qüestions d'ordre pràctic com defensa passiva, sanejament, clavegueram, enllumenat, exemples de ciutats-jardí i equipaments com escorxadors i escoles entre d'altres. Historiadors de l'urbanisme al país veí com Pierre-Yves Saunier¹⁸⁷ situen el naixement del moviment urbanista a la *nebulosa reformadora* de la França de principis del segle XX com un moviment interdisciplinari fonamentat en la convicció de que canviar la ciutat podia portar a canviar la societat i reformar el contracte social. Per l'autor va el sorgiment de l'urbanisme va comportar un moviment social i polític, una ambició professional i la temptativa de fundació d'una disciplina en el si de l'aparell de l'Estat, introduint la anàlisi de l'estatus de l'objecte administratiu que representa la reforma de les ciutats a nivell de tractament, pressupost, lloc en l'organigrama i perfil dels homes que ho gestionen. Al 1919 la Loi Cornudet i d'altres ja definien tots aquests temes, mentre que a Espanya hem d'esperar als anys 50 per veure legislació a aquest nivell. Al mateix temps, no es negligia la dimensió intel·lectual a través de la normalització del saber en manuals i tractats, l'exposició de noves teories en congressos i trobades, i la presència de les matemàtiques i l'estadística com a ciències que validarien el propi caràcter científic de l'urbanisme. El títol de l'obra de Jean Raymon, editat a París el 1925 *L'urbanisme a la portée de tous*, reflecteix la voluntat de divulgació entre ciutadans i tècnics que ja havia adquirit l'urbanisme. El tema de ciutats-jardí el trobem representat a la biblioteca amb l'obra de Georges Benoit-Lévy, *Cités-Jardins*, editat a Niça el 1932. L'autor era el Secretari de l'Associació Francesa de Ciutats Jardí i el 8 de maig de 1913 va inaugurar el cicle de conferències

¹⁸⁷SAUNIER, Pierre-Yves. "Où l'auteur propose un plan de travail pour une histoire dite sociale de l'aménagement urbain" *Recherches contemporaines* 3 (1995) 33-46 Consulta a Internet 23/08/2013

organitzat per la Societat Cívica La Ciutat Jardí, dedicades al *Problema de la Habitació*,¹⁸⁸ al Saló de Cent de Barcelona.

En aquest apartat mereix ser esmentat, a banda dels autors canònics del moment dels quals parlarem en el seu moment, el catàleg de *l'Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* de Paris el 1925, veritable bíblia de la introducció de certes referències Déco en la producció dels arquitectes dels anys 20 i 30 del segle passat.

Les obres en castellà sovint eren de caràcter més programàtic i legislatiu com corresponia al permanent estat d'elaboració d'un marc propi del nostre país. Aquesta dedicació temàtica també pot ser conseqüència de la mateixa manca de lideratge en qüestions de teoria urbanística. Les temàtiques que més es repeteixen són les de caràcter normatiu, en relació al problema de la vivenda, la municipalització de serveis, la contribució territorial, lleis del sòl, de lloguer, ordenances municipals, funcionament dels ajuntaments. Precisament a la biblioteca hi trobem les recopilacions legislatives amb el títol *Legislación Nacional del Arquitecto*, apareguren a partir de 1940 reunides per Ricard Giralt i editades pel *Cuerpo de Arquitectos Municipales* de España. També presten atenció al sanejament, construcció d'escoles, escorxadors, nous materials i cases barates. És significativa la presència d'obres de caràcter estadístic i de les publicacions d'assemblees i congressos celebrats al país. Estem parlant del *II Congreso de Sanidad Municipal*, Saragossa 1930, el *Congreso de la Federación de Urbanismo y de la Vivienda*, Madrid, 1940, 1942, les assemblees nacionals d'arquitectura celebrades a Madrid, els anys 1940, 42, 49 i 52; i les reunions de *Técnicos Urbanistas* també organitzades a Madrid els anys 1946, 47, 48, 49 i 51.

¹⁸⁸ Revista Catalunya. Núm. 298, 19 de juliol de 1913

Una temàtica de menys incidència numèrica, però si molt representativa del moment, és la que tracta les obres sobre l'arquitectura espanyola en relació a l'eterna pugna que recorregué bona part del segle entre la modernitat i els valors de la tradició, com un símptoma més d'aquesta ambigüïtat que esmentàvem al principi de l'apartat. Joaquim M. Puigvert¹⁸⁹ al parlar de l'arquitecte Josep Danés, recomana “*superar una visió excessivament lineal i simplista de la noció de ‘progrés arquitectònic’ en la línia indicada per Giorgio Pigafetta i Ilaria Abbondandolo (2002) quan parlen de la necessitat de superar la tendència a privilegiar només els aspectes innovadors i ‘guanyadors’ de les noves architectures fent taula rasa dels trets ‘conservadors’, obviant que l'arquitectura ‘tradicionalista’ fou la de consum més generalitzat i la més determinant a l'hora de configurar el paisatge arquitectònic de l'Europa d'entreguerres.*” En l'àmbit castellà en serien un exemple l'obra de Gonzalo de Cárdenas *La Casa popular española: Ensayo*, publicada el 1944¹⁹⁰ i la de Fernando Chueca Goitia *Invariantes castizos de la arquitectura española*, del 1947¹⁹¹.

També hi trobem representat el pensament de Gabriel Alomar Esteve a *Teoría de la Ciudad. Ideas fundamentales para un urbanismo humanista*, editada el 1947 i una incursió al tema de l'urbanisme en el món rural, amb el clàssic *Campos urbanizados ciudades rurizadas*, de César Cort. Els dos volums de Ildefons Cerdà *Teoría general de la Urbanización*, editats en castellà el 1867 completen la mostra¹⁹².

Les idees del Museu Social i la Societat Cívica la Ciutat Jardí les trobem recollides a l'obra de Cebrià de Montoliu *Las modernas ciudades y sus problemas a la luz de la Exposición de Construcción Cívica de Berlin (1910): con un apéndice sobre otros certámenes análogos etc.*

¹⁸⁹ PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. citant a PIGAFETTA, G; I. ABBONDABOLO, (2002) *La Arquitectura Tradicionalista a Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònic*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2008.

¹⁹⁰ CARDENAS, Gonzalo de. *La Casa popular española: Ensayo*. Bilbao. Ediciones de Conferencias y Ensayos. 1944.

¹⁹¹ CHUECA GOITIA, Fernando *Invariantes castizos de la arquitectura española*. Buenos Aires. Madrid. Dossat, 1947.

¹⁹² Tal com es pot llegir en el capítol 9, dedicat a la seva articulística, la història recent de l'urbanisme català va ser un dels temes d'estudi i reflexió constants de Giralt al llarg de la seva vida.

[1913] que es repartia als socis de la Societat Cívica, i que Ricard Giralt, com a tal també va rebre, així com també diferents números de la revista *Civitas* editats entre 1914 i 1918. La biblioteca ens ofereix també l'obra principal de Jean Claude Nicolas Forestier. *Des Jardins d'autrefois aux jardins d'aujourd'hui*, que el 1921 editaria també la Societat, i que esdevindria el manual fundacional de tota la arquitectura de jardins que es desenvoluparà a Catalunya, un camp en el que Ricard Giralt també treballaria intensament.

La representació de les obres en català en el conjunt de la biblioteca és la que resulta més acotada en el temps i es compon, bàsicament, d'obres editades durant el primer terç del segle XX, especialment en el període de la Mancomunitat i de la República. Aquesta acotació, però, s'ha de matisar amb la realitat lingüística del país, que de forma periòdica coarta la utilització del català en pro de la llengua de l'Estat, al costat de les obres volgudament escrites en castellà per autors catalans que, com Giralt, cerquen una major difusió del seu treball. L'apartat de textos en català recull els escrits més emblemàtics del primer urbanisme català i el seu entorn i també les aportacions als diferents congressos i reunions que se celebraren aquells anys. Especialment interessants són les ponències de Josep Goday, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Salvador Selles, Josep M. Barenys, Josep M. Miró i el mateix Ricard Giralt al *I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana* del 1932.

Hi trobem també la Memòria dels sis primers anys d'actuació, entre 1929 i 1935, de l'associació *Amics de l'Art Vell* escrita per Cèsar Martinell; tot i que la temàtica de patrimoni arquitectònic històric no és precisament la més rellevant del fons. Els textos més destacables serien probablement el conjunt de petites memòries sobre monuments catalans, molts dels quals servien de suport a les visites organitzades per l'Associació d'Arquitectes: Santa Maria de les Puelles de Barcelona, Santa Maria de Ripoll, Sant Benet de Bages, Santes Creus i Sant Cugat del Vallès, entre d'altres.

Al seu costat, el fullet del *Segell Pro-Infància*, editat el 1935; l'obra de Francesc Cambó *L'acció privada en la vigorització de la economia catalana*, editada el 1917; *La Caseta i l'hortet; inhabilitació de les cases massa velles* de Nicolau M. Rubió i Tudurí del 1933; i *Necessitat d'una llei d'urbanisme* de Ricard Giralt Casadesús, publicat juntament amb *Orientació per una llei sanitària de l'habitació* de Jaume Mestre Fossas, el 1933. El municipalisme hi és representat amb els llibres del jurista Francesc Culí Verdaguer, *El municipi modern*, de 1919 i *Les Hisendes municipals* de 1933. Del mateix any, trobem també les *Ponències al Congrés Municipalista de Catalunya*, publicades per l'Associació de Llicenciats en Administració Pública. Cal remarcar també la presència de l'obra de referència de Xavier Calderó *L'Habitació popular: cases i hotels per a obrers, empleats i estudiants*, aproximació precoç al problema, editada a Barcelona el 1914. Calderó també va protagonitzar una de les conferències del cicle sobre *El problema de l'habitació* organitzades per la Societat Cívica la Ciutat Jardí el 1913.¹⁹³

Un cas particular el constitueix el minse conjunt d'obres en italià, un total de 18 monografies entre un conjunt de 900 llibres, el 2%. Entre aquestes, excepte comptats casos editats a Roma, la immensa majoria ho són a Milà, on es concentra el motor industrial del país i on, en conseqüència, es desvetllen abans els problemes de la ciutat moderna que el nou urbanisme està cridat a solucionar. Hi destaquem l'obra del qui fou pare del urbanisme municipal, l'advocat i Secretari General de l'Ajuntament de Roma, Virgilio Testa, promotor del moviment "l'Europa dels municipis": *La política fiduciària dei comuni e la sua influenza sul problema delle abitazioni*, 1925. I també el manual de referència per la introducció de l'estil internacional a Espanya, de l'arquitecte suís-italià Alberto Sartoris *Gli Elementi dell'architettura funzionale: sintesi panoràmica dell'architettura moderna* amb prefaci de Le Corbusier, editat a Milà el 1932.

¹⁹³ Revista de Catalunya. Núm. 298, 19 de juliol de 1913

6.2 Autors clàssics.

La biblioteca de Ricard Giralt és també rica en tractats de referència de l'arquitectura de tots els temps. Aquest fet s'ha de relacionar amb el retorn al classicisme que viu l'Europa d'entreguerres, que sens dubte atraurà l'atenció d'uns arquitectes d'estil tant eclèctic com Giralt. Hi trobem llibres sovint editats abans del segle XX com els 3 volums dels *Entretiens sur l'architecture*, d'Eugène Emmanuel Violet-le-Duc, editats a París per Morel entre 1863 i 1872. De la mateixa època la biblioteca Giralt conserva l'obra *Cours classique d'architecture comprenant l'analyse complète des cinq ordres*, de Giacomo Barozzi da Vignola, editat a París el 1873. També hi trobem els cinc volums de Louis Cloquet : *Traité d'architecture: elements de l'architecture, hygiène, types d'edifices, esthetique et composition*, editats a París i Liège entre 1890 i 1901. Per acabar amb els clàssics, la figura d'Andrea Palladio és recollida a la biblioteca Giralt amb la monografia dedicada a aquest autor per part de Cornelius Gurlitt i publicada a Berlín el 1920.

Entre els autors canònics del país cal citar els ja esmentats dos volums *Teoria general de la urbanització y aplicaci3n de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona*, signada per Ildefons Cerdà i editats a Madrid el 1867. També l'obra de referència de la salubritat barcelonina: *Proyecto de saneamiento del subsuelo de Barcelona: alcantarillado, drenaje, residuos urbanos*, de l'arquitecte i enginyer Pedro García Faria (1858-1927) 3 volums editats el 1893 i *Medios para aminorar las enfermedades y mortalidad en Barcelona: mem3ria leída en la Academia de Higiene de Catalu3a*, del mateix autor, del 1894.

Per acabar amb els clàssics també hem volgut ressaltar la presència gens casual de l'obra de Francisco Coello Quesada i Pascual Madoz: *Atlas de España y sus posesiones de ultramar: diccionario geográfico-estadístico-hist3rico: Gerona*, publicada a Madrid el 1851. Pascual Madoz fou l'autor de las notas estadísticas e hist3ricas, que de ben segur degueren atreure l'atenció de Ricard Giralt en l'elaboraci3n dels seus estudis.

6.3 Els arquitectes que esdevindran mentors de la seva obra

Al costat de les biblioteques especialitzades de caràcter semipúblic, com la de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, la de l'Escola d'Arquitectura i la del Museu Social, algunes desaparegudes amb la guerra i d'altres integrades en altres institucions com el Col·legi d'Arquitectes, probablement la biblioteca Giralt Casadesús sigui la més rica, a nivell privat, pel que fa a la temàtica d'urbanisme del segle XX. Cal tenir present el caràcter particular i especialitzat del seu fons, i també el fet que fou mantinguda i notablement incrementada al llarg de tota la vida de l'arquitecte, fins el 1970, data de la seva mort. La riquesa del seu fons i la voluntat de l'autor de mantenir-la actualitzada, van fer d'ella una petita joia de consulta imprescindible pels estudiosos d'aquest període. El caràcter i la intensa vida professional del seu propietari determinaren una acurada actualització dels temes, de molts dels quals trobem referències al llarg de més de setanta anys. Esdevé així un testimoni d'excepció de l'evolució del pensament urbanístic al llarg del segle XX a Catalunya, a Espanya i a Europa.

Al parlar de la diversitat d'òrgens dels llibres reunits ja hem fet esment de la varietat de temes que s'hi estudien. És per això que ara ens centrarem a ressaltar la presència dels autors centrals que més van incidir en evolució del pensament urbanístic del segle XX, especialment en la trajectòria professional de Ricard Giralt i els seus coetanis.

En un moment en que l'ensenyament a l'Escola d'Arquitectura seguia els canons establerts des de la seva fundació al segle XIX, basats en l'arquitectura com a disciplina estètica d'ornat d'edificis i amb una total absència de plantejaments urbanístics més enllà d'eixamples i alineacions, els estudiants i joves arquitectes rebien de l'exterior els coneixements de la ciència urbanística com a matèria consolidada a Europa. Especialment des d'Alemanya i Anglaterra arribava una nova concepció de la professió d'arquitecte, lligada a les transformacions socioeconòmiques que el segle XX plantejava. En aquest context era habituals que els estudiants

coneguessin l'alemany i anglès, veritables llengües de cultura dels primers anys del segle XX. El seu objectiu era estudiar aquesta nova realitat d'autors i idees entorn a la ciutat i els seus problemes, amb la mirada posada en aquests països referents on, qui més qui menys, planejava viatjar per completar els seus estudis.

Mentrestant, existien al país institucions paral·leles a l'Escola, que dirigides a vegades pels mateixos arquitectes professors, alliberats de la cotilla que representaven uns plans d'estudi caducs, desenvolupaven lluny de les aules un *alter ego* més combatiu per acostar i debatre la nova ciència urbanística que estava madurant a Europa. Estem parlant, bàsicament, de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, de la Societat Cívica la Ciutat Jardí i el Museu Social i, en menys mesura pel seu caràcter més enciclopèdic, l'Ateneu Barcelonès¹⁹⁴.

Aquestes institucions alimentaven biblioteques que recollien les monografies i revistes més innovadores d'Europa a nivell d'arquitectura i urbanisme, i promovien activitats per donar a conèixer autors i idees arribats de fora¹⁹⁵. Era en aquests cenacles on els joves estudiants de les primeres dècades del segle conegueren i sentiren parlar a personatges que esdevindrien referents i veritables mentors de les seves trajectòries i opcions professionals. A partir d'aquí es plantejava els viatges a l'estranger pels que aconseguien beques i/o mitjans propis i també, com és el cas de Ricard Giralt, l'adquisició d'obres de referència com inici d'una biblioteca professional que els acompanyaria tota la seva vida.

¹⁹⁴ L'any 1915 Ricard Giralt apareix com a soci de ple dret de l'Ateneu, amb domicili al carrer del Bisbe, 12. Butlletí de l'Ateneu Barcelonès nº 12 p. XXXI. No hem pogut documentar la data d'ingrés, però s'intueix la seva relació si més no a partir dels darrers cursos de la carrera. Per un estudi de la història i significació social de l'Ateneu Barcelonès ens remetem a les recerques i publicacions de Jordi Casassas: CASASSAS YMBERT, Jordi. L'Ateneu Barcelonès: dels seus orígens als nostres dies. Barcelona, Magrana i Institut Municipal de Història. 1986. I també CASASSAS, Jordi (coord.). L'Ateneu i Barcelona : 1 segle i ½ d'acció cultural. Barcelona. Magrana i Diputació de Barcelona, 2006.

¹⁹⁵ Un estudi sobre el paper de la biblioteca de l'Ateneu en la difusió del pensament i la cultura europea el trobem a PEREZ NESPEREIRA, Manuel "La recepció del pensament i la cultura europees a la Catalunya de la restauració: l'Ateneu Barcelonès i la seva biblioteca com a vehicle de recepció, assumpció i difusió." Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. Núm. XVII, 2006. pp. 229-237.

En la mateixa línia, Manuel de Torres Capell, especialista en la història de l'urbanisme català afirma que: *“Els autors estrangers que influeixen més en la urbanística catalana són Sitte, Stübben i Unwin. Del primer es va publicar aquí el seu llibre principal, Sitte, Camilo ‘La construcción de ciudades según principios artísticos’. Editorial Canosa, 1926. El segon fa diverses conferències a Barcelona, i és molt citat en articles i memòries. Unwin va estar a Barcelona, i va fer diverses conferències el 1916 (...) Evidentment la principal revista urbanística de l'època era Civitas, però, des de l'òptica arquitectònica a que ens estem referint, potser la font principal és l'obra de Giralt Casadesús, R. a La Construcción i després a la revista C.A.M.E.”*¹⁹⁶

El primer exemple d'obra alemanya a la Biblioteca Giralt el tenim en la col·lecció de 10 volums, *Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude*, dedicats al disseny, construcció i instal·lació d'edificis, editats a Leipzig el 1907. Dintre d'aquesta col·lecció destaca el titulat *Der Städtebau. Urbanització*, de 652 pàgines, obra de Joseph Stübben, autor imprescindible de l'urbanisme alemany.

Seguidament cal destacar l'obra de Cornelius Gurlitt¹⁹⁷, cofundador i president de l'Associació d'Arquitectes alemanys i director de la Universitat Tècnica de Dresden on impartia història de l'art i història de la construcció. De Gurlitt Ricard Giralt n'aprendria la valorització del barroc, del qual el primer n'era un fervent defensor i que Giralt secundarà en articles i treballs a la premsa d'aquí, i, per extensió, la defensa i conservació dels monuments històrics en general¹⁹⁸. Gurlitt serà també molt bel·ligerant contra la opció de quadrícula i carrers rectilinis aplicats a nuclis urbans preexistents, obviant les configuracions històriques del barris antics que donen personalitat a les ciutats, molt defensada pels arquitectes funcionalistes. Aquesta concepció

¹⁹⁶ TORRES CAPELL, Manuel de. *El planejament urbà* p. 136, Nota.

¹⁹⁷ Beatriz Colomina referencia la pertinença de Ricard Giralt a la *Freien Deutschen Akademik der Städtebaus*, i les seves traduccions de diversos manuals de Paul Wolf, Cornelius Gurlitt, Bruno Möhring o Eberstadt, que restaren com a manuscrits inèdits. COLOMINA, Beatriz “Giralt Casadesús, urbanista: Un esquema interpretativo” a *Ricard Giralt Casadesús*. Girona. COAC. Demarcació de Girona. 1982

¹⁹⁸ Vegeu el tractament que fa del barroc en la seva articulística al capítol 9 de la present tesi.

serà blasmada per l'alemany en el polèmic article *Le Corbusier i el camino de los asnos*, publicat la Revista del CAME el 1930¹⁹⁹. De Cornelius Gurlitt a la biblioteca Giralt trobem el seu *Handbuck des Städtbaues, Manual de Construcció de ciutats*, de 464 pàgines, editat a Berlin el 1920.

L'altre autor de referència a la biblioteca Giralt és Camillo Sitte. Historiador de l'art i arquitecte, divulgador dels aspectes artístics que fan singular una ciutat, en contraposició a la uniformitat rectilínia de l'arquitectura moderna del moment. Havia fundat el 1904 la revista *Städtebau* de Viena a la qual Ricard Giralt hi va estar subscript entre 1917 i 1925. L'obra de referència de Sitte, apareguda el 1889 amb el títol de *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, aparegué traduïda al castellà el 1926 com *Construcción de ciudades segun principios artísticos*. Anys abans, el 1918, havia aparegut a París *L'art de bastir les villes: notes et reflexions d'un architecte*, també present a la biblioteca Giralt. En el llibre reivindicava la creació d'estructures viàries asimètriques i grans places posades en valors per la presència de monuments i altres elements estètics. Tot plegat en la línia d'embelliment de les ciutats que propugnarà l'art cívic i que Giralt subscriurà de ple.

Altres teòrics alemanys de l'urbanisme igualment importants que trobem entre els llibres de Giralt son Paul Wolf, Theodor Fisher, Sigfried Giedion, Ernst Neufert i Bruno Taut. Concretament de Wolf s'hi conserven dues obres claus: El primer volum és de 1919 i porta per títol: *Städtebau: das Formproblem der Stadt in Vergangenheit und Zukunft*; que es pot traduir com Urbanització: El problema de la forma de la ciutat en el passat i en el futur. L'altre llibre de Wolf, *Städtebau*, aparegué a principis dels anys 1920 i fou traduït pel mateix Ricard Giralt Casadesús.

De Sigfried Giedion es recull la monografia *Befreites Wohnen: 85 bilder*, 85 dibuixos del nou concepte de l'espai, editat a Zurich el 1929 i de Ernst Neufert *Bau-Entwurfslehre: Grundlagen*

¹⁹⁹ GURLITT, Cornelius, "Le Corbusier i el 'camino de los asnos' " *Revista del CAME*, (1930) n. 15, pp. 41-44.

Normen und Vorshriften über Anlage..” Manual de projectes de construcció aparegut a Berlín el 1938. D'aquest treball existeixen uns apunts traduïts per Giralt al seu fons professional²⁰⁰.

De Theodor Fisher trobem el llibre *Sechs Vorträge über Stadtbaukunst*, Sis conferències sobre l'art de la urbanització, editat a Munic el 1922.

De l'arquitecte Bruno Taut, constructor de nombrosos conjunts residencials, trobem el llibre *Bauen der neue Wohnbau*, Construcció del nou habitatge, editat a Leipzig el 1927.

La Biblioteca també recull les obres dels urbanistes anglesos, especialment pel que fa les ciutats-jardí. És el cas del llibre *Town Planning in practice: an introduction to the art of designing cities ans suburbs*, de Raymon Unwin, editat a Londres el 1914. Unwin pronunciaria una conferència titulada *l'Art i l'arquitecte en la Habitació Popular segons les experiències dels suburbis jardins anglesos*, la primavera de 1914 a l'Ateneu Barcelonès, convidat per la Societat Cívica. No menys important, hi trobem també l'obra d'Ebenezer Howard, músic i urbanista introductor de les utòpiques ciutats-jardí: *Garden cities of tomorrow* apareixia a Londres el 1914. D'uns anys abans, en la mateixa línia, hi trobem també l'obra del dissenyador de jardins i barris residencials Inigo Triggs: *Town Planning: past, present and possible*, de 1911.

6.4 Circulació de les idees. Els congressos.

Un altre aspecte clau que es desprèn de l'anàlisi de la biblioteca Giralt és la significativa incidència d'obres que recullen l'activitat congressista que floreix al segle XX. Aquest fenomen que ja coneixíem i havien anat documentant al llarg de la recerca, especialment a les hemeroteques, se'ns revela fonamental per entendre la difusió de idees i corrents a partir

²⁰⁰ AHCOAC. Dem. Girona. Fons Giralt Casadesús. R. 300.

d'aquell moment. El segle XX amb al maduració del projecte del ferrocarril i l'eclosió de la premsa, especialment pel que fa a revistes especialitzades, va portar una universalització del coneixement sense precedents. En són testimonis les hemeroteques, les memòries de les institucions a que hem tingut accés, com és la Societat Cívica La Ciutat Jardí, i l'anàlisi del contingut de la biblioteca Giralt.

Com exemples hi podem trobar la documentació referent a trobades professionals a Catalunya, a l'estat espanyol i a diferents punts d'Europa. Els temes tractats se centren bàsicament en el municipalisme i el paper dels tècnics a l'administració, la sanitat municipal, l'urbanisme i la planificació i el problema de la vivenda.

A Catalunya, hem pogut seguir la pista del *Congreso Internacional de Arquitectos*. Barcelona, 1922, el *Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana*, Barcelona, 1932, el *Congrés Municipalista de Catalunya*, Barcelona, 1933 i la *Semana de la Administración Local*, Barcelona, 1942.

Pel que fa a les convocatòries a nivell de l'Estat, la biblioteca guarda la documentació del *II Congreso de Sanidad Municipal*, Saragossa 1930, el *Congreso de la Federación de Urbanismo y de la Vivienda*, Madrid, 1940, 1942, les successives assemblees nacionals d'arquitectura celebrades a Madrid, els anys 1940, 42, 49 i 52; i les reunions de *Técnicos Urbanistas* també organitzades a Madrid els anys 1946, 47, 48, 49 i 51.

Els Congressos i conferències a l'estranger certifiquen la intensa connexió de l'arquitecte amb l'activitat a l'exterior. En alguns casos, com en el 14è *International Housing and Town Planning Congress*, Leeds i Londres 1935, hem pogut documentar l'assistència de Giralt, en d'altres casos ignorem si hi va anar o si tant sols va aconseguir la documentació. La seqüència d'aquests testimonis seria:

Liverpool Town Planning and Housing Exhibition 1914.

Congrès International d'Urbanisme et d'Higiène Municipal. Estrasburg, 1923.

Conferències sobre Urbanització de la setmana d'urbanització de Dresden, 1924.

Conference of International Federation for Town and Country Planning an for Garden cities.

Vienna. Setembre 1926

III Congrès Internacional per a la nova construcció. Stuttgart, 1931.

Diverses edicions del *Congrès International des Villes* organitzats per la *Unión International des Villes* celebrats a la dècada dels anys 20.

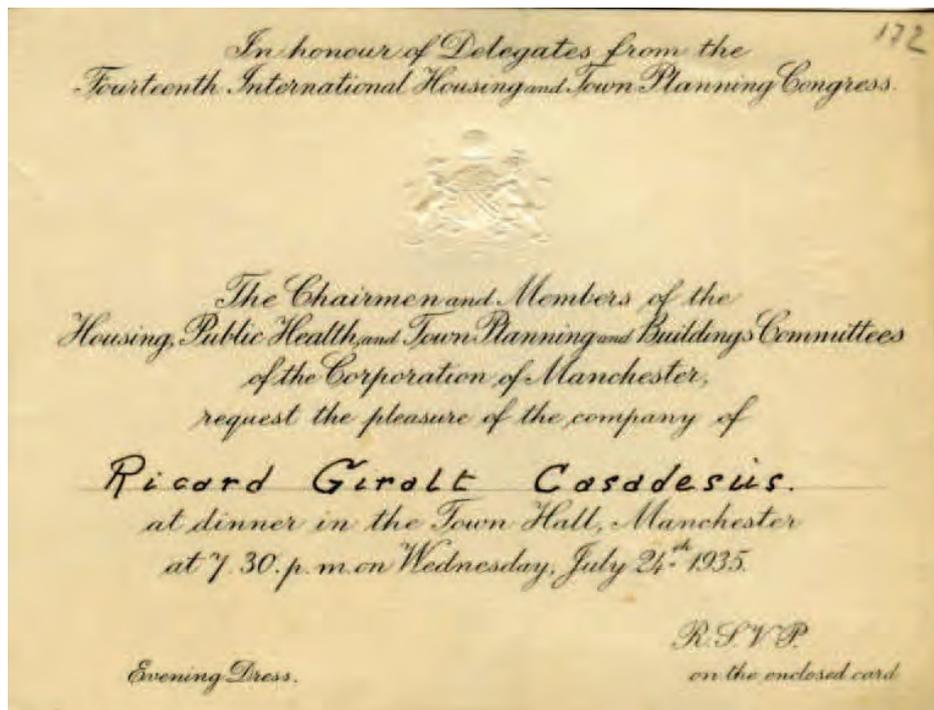

Fig. 19. Targeta de invitació al sopar del 14è *International Housing and Town Planning Congress*. Manchester, 1935. AHCOAC- Girona

6.5 Les Revistes

L'Inventari de la Biblioteca Giralt Casadesús revela l'existència de 216 títols de revistes. Atenent al criteri cronològic, Ricard Giralt comença a recopilar les publicacions a partir de 1911, quan encara està estudiant la carrera. La publicació més primerenca és un número d'aquell any de *Deutch Kunst und Decoration*, editat a Darmstad²⁰¹ i, del mateix any, el títol *Der Industriebau*, de Stuttgart. Del 1912 hi trobem el nº 11 del *Berliner künstlerheft*, o Butlletí dels Artistes de Berlín. La col·lecció de revistes més antigues es completa amb els números de *Civitas*, revista editada per la Societat Cívica La Ciutat Jardí, de la qual Giralt era soci. Es conserva des del número 3, corresponent a 1914 fins el número 16, de 1918. Precisament aquest any és el que el fundador de la publicació, Cebrià de Montoliu, deixa la direcció de la mateixa.

Si ens fixem en la dedicació temàtica, l'hemeroteca Giralt segueix la lògica de interessos de la mateixa biblioteca, com era previsible. El valor afegit però, és la capacitat de major immediatesa en relació a les monografies, fet que permetia a l'arquitecte seguir el pols de l'actualitat en els temes que li interessaven. La temàtica, al llarg dels seixanta anys que cobreix el fons gira entorn a l'arquitectura, la construcció i la urbanització, la decoració d'interiors i els nous materials, les publicacions oficials d'administracions i corporacions i el municipalisme, tant a nivell europeu com català com espanyol. En aquest darrer àmbit convé destacar les publicacions editades periòdicament per la *Unión de Municipios Españoles*. En el fons s'hi recullen les de 1927 i 1928 amb un conjunt d'onze títols. També guarda tota la col·lecció de *CAME, Revista del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, del qual Giralt fou cofundador. Com a darrer apunt, Giralt també conservava la col·lecció completa de la revista editada pel GATCPAC, *AC, Documentos de Actividad Contemporánea*, malgrat que els seus plantejaments professionals circulaven sovint

²⁰¹ Per informació de Joaquim M. Puigvert, aquesta revista també es troba al fons de la biblioteca de l'arquitecte Josep Danés, cosa que referma la idea de la presència de la cultura alemanya entre els joves arquitectes.

paral·lels als del grup racionalista. Aquest fet ens presenta un Giralt que està al dia, ben informat dels moviments arquitectònics, més enllà d'una adscripció o una actitud militant.

L'anàlisi del paísos d'origen de les publicacions tampoc aporta cap sorpresa perquè es correspon amb tot el corpus bibliogràfic de la biblioteca, hi trobem revistes d'arreu del món occidental, amb especial incidència de les editades a Alemanya, França i Anglaterra. La col·lecció es completa amb alguns números de publicacions nord-americanes i també amb les publicacions de l'Estat espanyol, tant de caire oficial com les escasses especialitzades en arquitectura i urbanisme. Es podria destacar la col·lecció gairebé ininterrompuda de la *Revista Nacional de Arquitectura* entre 1941 i 1958 i també *Cortijos y Rascacielos*, editada a Madrid per Casto Martínez i de la que Ricard Giralt conservava gairebé tota la col·lecció entre 1931 i 1950 publicació que intentava assimilar tradició i modernitat, idea que presidirà tot el debat de la professió durant el segle XX.

Com a conclusió podem aportar una reflexió sobre l'abast i contingut de la biblioteca professional de l'arquitecte. La seva constància i interès per tots els temes de la professió l'han sobreviscut i encara avui ens ofereixen una bona perspectiva dels temes que preocupaven a aquella generació d'arquitectes, de com s'estructurava el coneixement de l'arquitectura i l'urbanisme que havia d'afrontar els desafiaments del segle XX i de quin eren els autors de referència que varen influenciar Ricard Giralt en la seva trajectòria professional al llarg de seixanta anys.

Com ja hem dit al principi del capítol, aquesta ha estat una aproximació acurada però no exhaustiva, que al nostre entendre enceta un tema de recerca molt prometedor en relació a la difusió del coneixement i de les idees, a partir dels testimonis fòssils que una biblioteca ben nodrida com la que ens ocupa ens pot proporcionar.

6.6 Projectes i documentació professional

El fons de projectes, convenientment catalogat, està majoritàriament integrat en l'Inventari de Projectes de l'Arxiu Històric de la Demarcació i és accessible per Base de Dades. La seva anàlisi la trobem als capítols 10 i 11 de la present tesi.

El tercer grup de documents l'integren el que es coneix com la documentació professional textual, amb un valor documental tan o més el elevat que la biblioteca i els projectes. És en definitiva, el testimoni de la cuina de la seva arquitectura i de tot l'aparell intel·lectual de Ricard Giralt, amb una cronologia que recorre tota la seva vida professional. Hi podem trobar apunts manuscrits, textos mecanografiats que són esborranys d'articles i guions de conferències, alguna carta i, sobretot, fullets impresos que ens aporten informació directa sobre les seves activitats i interessos. Les temàtiques més ben representades són les d'habitatge i urbanització, aigua i sanejament, materials de construcció, escoles, urbanisme i jardins. Aquests temes els troben en documents datats pràcticament des d'abans de titular-se, entorn a l'any 1910, fins els darrers seixanta. Aquesta distribució reflecteix una constància d'interessos que es desperten ben aviat en el jove arquitecte i l'acompanyen al llarg de la seva vida, al marge de moments polítics i situacions professionals. També cal esmentar aquí, els estudis que fa sobre els diferents estils artístics al llarg de la història i la decidida defensa del barroc com un art a reivindicar.

És interessant constatar la representació idiomàtica dels diferents documents. Les llengües més presents són el català i castellà, francès, anglès i alemany per aquest ordre, fet que informa de la riquesa dels seus contactes i el cosmopolitisme de la seva formació. La correspondència conservada testimonia les relacions amb l'estranger per assistència a trobades i adquisició i intercanvi de publicacions.

Trobem documentada la seva participació a congressos, principalment d'urbanisme i municipalistes a diferents ciutats d'Europa dels anys 20 fins el final de la seva vida activa.

També trobem la detallada documentació de preparació del Congrés Municipalista Extraordinari a celebrar a Madrid el setembre de 1931, on es recullen les bases per l'estudi de la "futura" Llei Municipal. Ja amb anterioritat, i en la mateixa línia trobem les conclusions de la *Semana Municipal* celebrada a Oviedo de 21 al 26 de setembre de 1927.

És remarcable també la seva presència al *Fourteenth International Housing and Town Planning Congress* celebrat a Londres el 1935 on ens consta que hi va assistir sense poder-ne concretar el nivell de participació. També trobem documents relatius al IX Congrés Mundial de la UIA, Unió Internacional d'Arquitectes, celebrat a Praga el 1966, on el tema principal de la trobada era *La arquitectura y el ambiente de la vida del hombre*.

En el mateix nivell tenim l'abundant documentació conservada del *Interban Berlin 57*. Es tracta de l'Exposició internacional berlinesa d'obres i construccions que es va organitzar en motiu de la reconstrucció del barri de la *Hansa* de Berlín, bombardejat i destruït per la segona guerra mundial. La reconstrucció es va deixar en mans dels més prestigiosos arquitectes internacionals del moment i Giralt Casadesús, que no podem assegurar que hi assistís, conservava en el seu despatx una bona representació dels dossiers editats per aquesta exposició.

El fons professional aplega també desenes d'articles i esborranys escrits per Giralt a la premsa generalista, de marcat estil pedagògic, sobre obres i urbanisme, jardins, ciutats històriques, vivenda i temes municipals.

Per acabar aquesta breu descripció del fons, cal esmentar la presència de correspondència amb el Director General d'Arquitectura de postguerra Sr. Francisco Prieto Moreno, a qui escriu per motius diversos, entre d'altres reivindicant el paper del CAME en un moment en que es plantejava la seva desaparició. El CAME, a través dels contactes de Giralt Casadesús amb Madrid, col·laborà en més d'una ocasió amb la *Dirección General de Arquitectura* per la redacció de la *Ley de Suelo*, 1950 i la *Ley de Arrendamientos*, entre d'altres. La situació, protagonitzada per un arquitecte català de la República, depurat pel franquisme, no deixa de ser paradoxal.

Capítol 7 Coordenades personals. Els que va trobar pel camí.

Amb l'inici del segle XX la ciutat de Barcelona on viu el jove Giralt va esdevenir un laboratori on es covaven, entre d'altres, les idees noucentistes sobre la ciutat ideal, animades per l'hegemonia política de la Lliga a l'administració local i amb l'escenari de consolidació de la urbs com metròpolis capital de Catalunya i nucli d'una conurbació que tot just despuntava, amb les seves potencialitats i amb la problemàtica latent d'unes infraestructures caduques i un poder municipal sotmès política i fiscalment a una estructura d'Estat pròpia del segle XIX.

Amb el 1900 no començava tant sols un segle sinó que despuntaven noves realitats. A nivell polític la Lliga com a partit catalanista dominava l'administració local, apuntant la consolidació del que el 1914 va esdevenir la Mancomunitat de Catalunya. La ciutat de Barcelona estava en plena transformació en bona part per l'agregació dels pobles de la rodalia amb un intent d'aconseguir una entitat econòmicament potent i orgànicament funcional que garantís el progrés i benestar dels seus ciutadans. Existia també el problema dels plans de reforma interior iniciats el 1907 per resoldre els problemes de la ciutat medieval. Tot plegat amb el rerefons de les noves idees que arribaven d'Europa que plantejaven qüestions d'autonomia municipal de les ciutats, de gestió de serveis i de millora de les condicions de vida a través de polítiques de vivenda i urbanització.

En aquest marc arribava a la majoria d'edat l'arquitecte Giralt Casadesús. La seva personalitat inquieta navegava entre els darrers cursos a l'Escola d'Arquitectura, les conferències i estades a la biblioteca de l'Associació d'Arquitectes, de l'Ateneu Barcelonès, el Centre Excursionista de Catalunya²⁰² i també del Museu Social i de la flamant Societat Cívica La Ciutat Jardí, on Giralt

²⁰² Ricard Giralt Casadesús s'inscriví com a soci del CEC el 3er trimestre de 1912. *Butlletí CEC* Num. 213. Octubre 1912. Des de principis de segle, l'entitat enregistrà l'entrada de la major part dels arquitectes barcelonins: Josep Puig i Cadafalch, Jeroni Martorell, Enric Catà, Guillem Busquets, Antoni de Falguera, Lluís Planas, Manuel J. Raspall, Josep M. Pericas, Melció Viñals, Emili Llatas Agustí, Ricard Vanteren, Josep Puig i Cadafalch, Domènec Sugranyes, Pere Domènec...Ricard Giralt trobaria al Centre l'ambient d'efervescència de l'arquitectura que es viurà aquells anys.

tenia accés a la cultura europea i començava a posar-la en relació amb la realitat del país. Fruit d'aquesta inquietud foren les seves primeres col·laboracions a la premsa, circumstància que li portaria a conèixer directa o indirectament alguns dels protagonistes del moviment polític i cultural de renovació que la ciutat estava enregistrant.

Fou probablement en aquest moment quan Ricard Giralt es va acostumar a escoltar totes les veus i a confegir el seu propi pensament a partir de les diferents opinions que copsava del ric debat transversal que la situació generava. A partir d'aleshores i durant tota la seva vida l'arquitecte beurà de les fonts del dret i de la història, al costat del pensament higienista i d'altres disciplines tècniques per afrontar la qüestió fonamental de la seva tasca professional: transformar la realitat de l'arquitectura i l'urbanisme. En aquest sentit, és interessant destacar la transversalitat del seu pensament que, al llarg de la seva vida, el va portar a establir complicitats amb tècnics de diferents branques, polítics, botiguers i escriptors, seguint l'ideal que entre tots confegien, amb una actitud lliure de prejudicis que sens dubte va contribuir als seus èxits i al pragmatisme invariable que presideix la seva obra, per sobre d'estils, tendències i ideologies.

A continuació farem una breu anàlisi d'algunes de les personalitats amb qui Ricard Giralt es va creuar i que influïren en la seva trajectòria professional.

7.1 Ildefons Sunyol Casanovas²⁰³ (Barcelona 1866 - 1913)

Advocat, polític i cofundador del diari *El Poble Català*. Mort prematurament als 47 anys el 1913.

Representant del republicanisme catalanista, va integrar-se a la candidatura de la Lliga i va

Precisament l'any següent, 1913, començarà l'edició anual del concurs d'arquitectura a càrrec de la Secció d'Arquitectura del Centre.

²⁰³Per un estudi de les idees d'Ildefons Sunyol remetem novament a SANCHEZ DE JUAN, Joan-Anton. "La imaginación histórica de la Ciudad: conocimiento histórico, conciencia cívica y reforma urbana en Barcelona, 1892-1929". A *Historia contemporánea*. Revista digital de la Euskal Herriko Unibertsitatea. Nº 24, 2002. pp. 185-200. I a GRAU, Ramon. "Ildefons Sunyol: acció política i visió municipalista." *L'Avenc*. 220 (1997) p. 57-64

obtenir càrrec de regidor en les primeres eleccions triomfants d'aquesta coalició el 10 de novembre de 1901 al costat de Josep Pella i Forgas, Josep Puig i Cadafalch i Francesc Cambó. El 1904 com a republicà va participar de l'escissió de la Lliga, quan aquesta derivà cap a posicions més conservadores. Fou una personalitat molt influent de l'ala catalanista de l'Ateneu Barcelonès on va formar part de la junta directiva elegida el 1895 i en fou elegit president el 1906. La seva activitat política va durar set anys, temps durant el qual va exercir de regidor i també de diputat a Madrid per Solidaritat Catalana. A l'ajuntament treballà per la reforma de la hisenda municipal a través de la racionalització de serveis, i fou l'introduïdor dels Anuaris Estadístics com instrument d'anàlisi i planificació. A la capital de l'Estat, el 1907 va protagonitzar un encès debat sobre la reforma del règim local dissenyada per Antoni Maura, del qual no va reeixir i en va sortir perdedor enfront a Francesc Cambó qui va jugar l'opció possibilista conservadora. Acabava així la seva carrera política.

Amb aquestes coordenades de pensament i amb la certesa de que Ricard Giralt hi va coincidir a la redacció de *El Poble Català*, òrgan precisament del *Centre Nacionalista Republicà*, CNR, on Giralt ja hi escriví el primer article el 8 de desembre de 1912, és fàcil reconèixer la influència del polític republicà en el pensament municipalista de l'arquitecte.

Diversos arguments ens porten a intuir aquesta influència de Ildefons Sunyol. El 12 d'octubre de 1906, recentment elegit president de l'Ateneu Barcelonès, Sunyol va pronunciar la conferència inaugural al nou local de la institució. L'Ateneu acabava de inaugurar seu al carrer Canuda núm, 6, al mateix carrer on vivia Ricard Giralt. La conferència va versar sobre *La personalitat municipal*²⁰⁴ i text es recull en una publicació de 1910 editada a Barcelona i que l'ajuntament d'aquesta ciutat va tenir a bé reeditar el 2006 en edició facsímil. En la conferència, en que Sunyol reivindica la organització de municipi medieval com exemple d'autonomia municipal

²⁰⁴ La Vanguardia. 12 de octubre de 1906. p. 8.

enfront el poder uniformitzador de la legislació estatal, denuncia: *“Per deficiències de l’Estat se veu aquell [el municipi] en la ineludible precisió d’atendre a la vigilància pública, de crear biblioteques y museus, de subvencionar escoles y cases de beneficència, de sostenir laboratoris y Academies, fins de contribuir ab crescudes quantitats a la construcció d’edificis destinats a serveis que depenen directament del Centre, com succeeix amb el Palau de Justícia a Barcelona”*.²⁰⁵

També és ben palesa l’afinitat política entre Sunyol i Giralt envers l’opció republicana catalanista. Tal com ha recollit Ramon Grau en la introducció de la reedició de *Barcelona=Catalunya* de 1906²⁰⁶, els ideals d’Ildefons Sunyol es definien en la llibertat democràtica, la defensa de la seguretat material de l’individu i la recerca de la identitat nacional de la col·lectivitat. Aquests ideals es concretaven en el seu àmbit d’actuació del municipi considerant aquest com un entitat política substancial diferenciada, lluny de l’uniformisme legislatiu defensat per l’Estat.

Els anys de regidor a l’Ajuntament de Barcelona varen satisfer els ideals d’Ildefons Sunyol, que els relatava en aquests termes:

“... ha pogut el nostre Ajuntament, rompent tradicionals entorpiments, estudiar ab serietat o resoldre alguns problemes importants que afecten a la vida y a la higiene, a la cultura y al decor de la ciutat; ha pogut nivellar la Hisenda comunal, convertir el deute, regularisar la recaudació d’arbitres, organisar el cos d’empleats, preparar la reforma, crear Museus, sentar les bases d’un projecte de portada d’aigües: Y si no apareixen nous obstacles en aquest camí de recuperació espontània de la autonomia de nostre Municipi, ben aviat havem de veure com s’acaba l’extensa xarxa de clavegueres, com s’empedren y urbanisen vies públiques, com se construeixen mercats grandiosos, com s’edifiquen escoles a la moderna, com s’enderroquen cases d’alguns carrers

²⁰⁵ Suñol, Ildefons. “La personalitat municipal”. *Barcelona=Catalunya*. Ajuntament de Barcelona, 2006.p. 17-18.

²⁰⁶ Grau, Ramon. “Introducció” *Barcelona=Catalunya*. Ajuntament de Barcelona, 2006.p. 27.

esquifits y tortuosos ont no hi entra el sol ni hi corre l'aire, com d'entre'ls núvols de pols y'ls munts de runa de les cases velles aterrades, en sorgeixen boulevards amples y hermosos, arteries capitals per ont hi circuli vibrant y ardent la vida nova a Barcelona."²⁰⁷

Tot un programa i un discurs molt proper al que pocs anys després sentirem pronunciar i llegirem a la premsa en els articles d'un recent nomenat arquitecte municipal de Figueres.

Un altre aspecte del treball de Sunyol que sens dubte degué seduir Ricard Giralt era el mètode emprat per reformar la hisenda municipal mitjançant la racionalització de l'administració municipal i l'optimització dels serveis. De la ma del regidor es procedí a una anàlisi del funcionament de tots els serveis i del sistema econòmic de l'ajuntament amb la voluntat d'esdevenir una pràctica regular i transparent sustentada en un mètode científic a partir de la implantació dels anuaris estadístics. Aquesta pràctica, la difusió de la qual es refermarà amb la figura de Cebrià de Montoliu, també present a la redacció de *El Poble Català*, segurament pot ser un primer contacte de l'arquitecte amb el mètode que després desenvoluparà intensament a l'ajuntament de Figueres i Girona.

Ricard Giralt, a la redacció de *El Poble Català* coincidí també amb Cebrià de Montoliu i Gabriel Alomar, persones i pensaments que de forma directa o indirecta l'acompanyarien en el seu periple intel·lectual i professional durant els anys següents.

7.2. Cebrià de Montoliu i de Togores (Palma, 1873 – Alburquerque, Nou Mèxic 1923)

Advocat i Bibliotecari del Museu Social, iniciador de la Ciència Cívica a Catalunya i Secretari General de la Societat Cívica La Ciutat Jardí.

²⁰⁷ Suñol, Ildefons. "La personalitat municipal". Barcelona=Catalunya. Ajuntament de Barcelona, 2006. p. 36-37.

Cebrià de Montoliu és considerat l'introduïdor del moviment de les ciutats-jardí a Catalunya. Darrera aquesta afirmació, però, hi trobem catalitzat una bona part del pensament urbanístic de l'època que Montoliu, gràcies als seus contactes i viatges a l'exterior i a les seves lectures com a traductor d'obres claus del període, estructurà en el corpus de coneixement que batejà com a Ciència Cívica i que aglutinà un bon nombre dels professionals capdavanters de l'arquitectura i l'urbanisme del primer terç del segle XX. Per Oriol Bohigas²⁰⁸, Montoliu va crear una cultura urbanística que només existia entre els coneixedors dels textos originals. Assistia a la discussió dels problemes de la ciutat industrial ja divulgats en el món especialitzat i els recollia i traduïa al català i els adequava a les necessitats de Catalunya.

La seva activitat es desenvolupà entorn del Museu Social, fundat el 1911 amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació. S'inspirava en altres experiències europees i comptava amb les seccions de Secretaria, Informacions, Publicacions, Estadística, Biblioteca, Institut d'Orientació Professional i la Societat Cívica La Ciutat Jardí. Concretament la secció de la Societat Cívica la Ciutat Jardí nasquè arrel de la visita que el maig de 1910 Cebrià de Montoliu feu a l'exposició universal de construcció cívica de Berlín. Arran d'aquella experiència decidí escriure la seva obra més coneguda, *Las modernas ciudades y sus problemas*, i crear aquesta Societat. Es va inaugurar el 15 de juliol de 1912 presidida per Juan Antoni Güell, Montoliu en serà el Secretari General.

En l'obra de Cebrià de Montoliu es reconeixen les influències d'autors com John Ruskin i William Morris, els quals traduï i en difongué el pensament a través d'assajos i conferències. Autors com Joan Ganau sostenen que els nombrosos contactes que van mantenir arquitectes i arqueòlegs catalans en els anys del canvi de segle amb Europa, varen propiciar l'aparició de la potent arquitectura modernista catalana i també varen influenciar en altres camps, com el de la

²⁰⁸ BOHIGAS, Oriol. "Societat Cívica Ciutat Jardí: el territori com a problema" a PIE, Ricard Ed. Aportacions catalanes el en camp de la urbanística i de l'ordenació del territori, des de Cerdà als nostres dies. p. 102.

restauració de monuments. En aquest sentit les idees de Charles Buls, John Ruskin i Camillo Sitte van penetrar ràpidament incidint en el procés de catalogació i restauració de monuments²⁰⁹. Per altra banda tal com sosté Muñoz Fibla²¹⁰, *“Una de les línies d’actuació de Ruskin va ser l’anàlisi de l’estructura social. Aquesta va ser la que va motivar a Montoliu. Ruskin defensava l’art i sobretot l’artesà enfront de la industrialització. Creia que el que naixia de la mà de l’artesà era infinitament superior al que apareixia d’una màquina. Tenia una visió de la redistribució de la riquesa en un ambient idealista semblant al de l’època medieval. Per altra banda, William Morris va lluitar contra els efectes deshumanitzadors de les societats industrials i el seu pensament polític va decantar-se cada cop més per el socialisme”* Aquestes idees les recuperem en l’obra i el pensament d’arquitectes com Giralt, al costat dels també introduïts per Cebrià de Montoliu: Patrick Geddes, Ebenezer Howard i Walt Withman, entre d’altres.

L’abril de 1913 Cebrià de Montoliu, l’arquitecte municipal de Barcelona Pere Flaquès i l’arquitecte i regidor Guillem Busquets viatjaren a Anglaterra per visitar ciutats-jardí angleses i altres *“remarcables obres de construcció cívica de Inglaterra”*²¹¹. D’aquesta experiència en sorgí entre d’altres la conferència que Guillem Busquets pronunciaria a Girona el 22 de març de 1914 a la Sala Athenea, promoguda per l’arquitecte Rafael Masó i que ens ofereix una nova dada per entendre la difusió del moviment.

A més de Lluís Domènech i Montaner, Pere Flaquès i Josep Puig i Cadafalch, que figuraven a la Junta de la Societat Cívica el 1914²¹² un dels arquitectes que més es va implicar en el projecte fou Jeroni Martorell. L’arquitecte va veure que aquelles teories connectaven amb el seu rebuig als plans rectilinis d’eixamples que al seu entendre el caràcter de la ciutat. Especialista en

²⁰⁹ GANAU CASAS, Joan. La protección de los monumentos arquitectónicos en España y Cataluña 1844-1936: legislación, organización, inventario. Lleida. Universitat. 1998.

²¹⁰ MUÑOZ FIBLA, Guim. Les il·lusions perdudes. Una relectura del treball de Cebrià de Montoliu sobre la Ciència Cívica. PFC. EPSEB. Badalona 2009. p. 17

²¹¹ Arxiu Diputació de Barcelona. Exp. Nº 10 “La Societat Cívica La Ciudad Jardín”

²¹² Arxiu Diputació de Barcelona. Ibidem.

reformes interiors, considerava que tota intervenció havia de tendir a la composició en completa harmonia de les modernes vies amb els racons amb edificis emblemàtics i tradicionals. Martorell coincidia amb l'anglès Raymon Unwin en aquests plantejaments, i també amb les idees de Camillo Sitte i Cornelius Gurlitt. Defensaven la necessitat d'aprofitar el relleu topogràfic del terreny per obtenir bones perspectives amb els edificis més vells i les noves aportacions. Aquesta postura s'exemplificà en el rebuig al Pla Cerdà, molt bel·ligerant en els arquitectes catalans esmentats i que ha estat recollit per Joaquim M. Puigvert²¹³ citant Horacio Capel referint les *"furibundes crítiques que havia rebut l'Eixample barceloní de Cerdà per part de l'arquitectes Puig i Cadafalch, el qual havia negat a començament el caràcter modern [del Pla]."* Recordem que, tal com refereix Joan Ganau²¹⁴, l'inici de l'execució del Pla de reforma interior, conegut com Pla Baixeras, va provocar les crítiques de ciutadans i arquitectes. La polèmica va portar a la rectificació del Pla i de retruc va representar un replantejament de les polítiques de intervenció i conservació en els barris històrics de les ciutats catalanes.²¹⁵

Jeroni Martorell havia viatjat també per Alemanya visitant les diverses exposicions d'urbanisme i construcció que s'hi organitzaren. De tot això en prenia nota i en feia puntual difusió en publicacions com *Civitas*, que nasquè el 1914 i en conferències i exposicions, sovint organitzades per la mateix Societat.

Un moviment tant innovador i transversal sens dubte havia d'atreure a Ricard Giralt, que probablement coneixia a Cebrià de Montoliu pels seus articles a *El Poble Català*, per les

²¹³ PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M. Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. P. 84.

²¹⁴ GANAU CASAS, Joan. "Urbanisme i monument a Catalunya en la segona meitat del segle XIX". Treballs de la Societat Catalana de Geografia. N° 35 - vol. VIII. pp. 25-40.

²¹⁵ Sobre aquest tema, en el capítol 8, apartat 5 d'aquesta tesi, vegeu el cas de Girona, en el que Ricard Giralt es veu involucrat quan el 1922 s'anul·len unes ordenances aprovades durant el segle XIX i bandejades mesos abans de l'arribada a Girona de Ricard Giralt, per part de l'aleshores regidor de Foment, l'arquitecte Rafael Masó.

activitats organitzades pel Museu Social i la Societat Cívica i per l'estol d'arquitectes que s'aglutinaven entorn a aquelles idees.

Probablement hem de veure la labor de la Societat Cívica, al costat de les publicacions estrangeres que rebia o consultava en biblioteques, com una de les primeres vies de contacte del recent titulat Ricard Giralt amb la realitat europea en matèria d'urbanisme i construcció.

Altres exemples que proven el seguiment de les activitats de la Societat els trobem en la presència de les publicacions editades en el fons de la biblioteca de l'arquitecte, el discurs que Giralt assumeix com a propi i divulga en articles i conferències i una iniciativa puntual: el concurs de balcons que Giralt convocà per la ciutat de Figueres el 1917²¹⁶ a imatge i semblança del que Montoliu havia proposat com a Festa Florida per Barcelona, a partir de 1915²¹⁷.

Finalment la iniciativa de Cebrià de Montoliu a la Societat Cívica que Giralt assumí amb entusiasme té a veure amb la pràctica del mètode estadístic com a pas previ a l'anàlisi dels problemes urbans, que Montoliu implementà en el Museu Social. Probablement Giralt coneixia com hem vist iniciatives semblants a l'Ajuntament de Barcelona de la ma de Ildefons Sunyol, però ben segur que el mètode desenvolupat per Montoliu, basat en la forma de treballar anglosaxona acabà de convèncer l'arquitecte i el portà a bastir el primer servei estadístic de l'ajuntament de Figueres com pas prèvia a l'elaboració del seu nou plànol de la ciutat.

Tornarem sobre la figura de Cebrià de Montoliu i d'Ildefons Sunyol al parlar del pensament municipalista que Giralt elaborà gràcies a la seva influència.

²¹⁶ Veü de l'Empordà, La. 24/03/1917, p. 5

²¹⁷ Veü de Catalunya, La. 16-31 maig 1916 p 2

7.3 Guillem Forteza Pinya. (Palma, 1892-1943)

Arquitecte mallorquí que tot i que vint anys més jove que Giralt coincidí amb ell a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona en els primers cursos del primer i els darrers de Giralt. El seu perfil biogràfic, el seu pensament i l'existència de dos llibres d'ell a la biblioteca de Ricard Giralt, ens posaren sobre la pista de les influència mútues entre ambdós arquitectes²¹⁸.

Guillem Forteza fou l'arquitecte municipal de Palma des de 1933, va viatjar per tot Europa i va exercir d'arquitecte diocesà i de professor auxiliar de l'Escola d'Arts i Oficis de Palma. El 1923 arribà a ser alcalde de Palma pel Partit Liberal Regionalista. També fou Arquitecte Director de Construccions Escolars i membre de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*.

Políticament s'adscriu al regionalisme com a via pel ressorgiment polític i cultural de Mallorca. El 1917 fou nomenat president del Centre Regionalista de Palma.

La seva arquitectura s'inicià amb un llenguatge classicista amb influències neobarroques del noucentisme i en els anys de la República projecta en clau racionalista, especialment tots els grups escolars que signà, sense rebutjar en cap moment l'arquitectura del passat en els seus escrits, molt en la línia que trobem en Ricard Giralt.

El seu pensament urbanista expressat en dues conferències dictades l'any 1921 al Museu Diocesà de Palma i el 1931 a l'Ateneu de Palma, foren publicades i es troben a la biblioteca de Giralt Casadesús. La primera: *L'art de construir les ciutat i la reforma de Palma*, manlleva el títol de Camillo Sitte de 1918, *L'Art de batir les villes : notes et réflexions d'un architecte*, arquitecte que ell admirava tant com ho feia Giralt. La segona conferència publicada: *La urbanització de Palma. Ciutat antiga i ciutat moderna*, versarà sobre la convivència entre l'arquitectura històrica

²¹⁸La figura i trajectòria de Guillem Forteza ha estat estudiada per Jaume Mayol en la seva tesi. MAYOL AMENGUAL, Jaume. *L'Arquitectura escolar de Guillem Forteza : 1917-1943*. Barcelona : Universitat Politècnica de Catalunya, 2010. També a MAYOL, Jaume: *L'arquitectura escolar de Guillem Forteza Pinya. Societat, cultura i política a la Mallorca de començament de segle XX*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics/Lleonard Mundet Editor, 2011.

i la nova arquitectura dels anys 30. El 1934 també va publicar un llibret amb el títol *L'esdevenidor de la nostra ciutat. Urbanisme mínim*, on esbossa les directrius per una planificació urbana d'acord amb els principis racionals vigents en el moment de la seva publicació i sobretot defensa una actuació revitalitzadora a través de la organització ferma dels negociats tècnics dels ajuntament.

Coincidia amb Giralt en la valoració dels avenços higienistes que ell també veia necessari aplicar de bracet amb els postulats de bellesa de l'Art Cívic, recolzats en el coneixement de la ciutat antiga. Rebutjava frontalment la iniciativa privada en el planejament de la ciutat i advocava per la intervenció pública i per els imprescindibles estudis sociològics i urbanístics abans de formular el planejament urbà. També compartia amb Giralt la idea dels beneficis artístics i saludables dels jardins.

Tot aquest bagatge Forteza el recollia de les seves lectures i de l'assistència als congressos internacionals d'urbanisme, arquitectura, habitació i ciutats històriques als que assistí. Com Giralt, era molt prolífic en el camp de l'articulística i des de diferents tribunes difonia el seu pensament des de l'arquitectura històrica a la organització municipal sovint remetent-se a les experiències europees.

7.4 Gabriel Alomar Vilallonga (Palma 1873- El Caire, Egipte 1941)

Definit per Norbert Bilbeny²¹⁹ com l'intel·lectual més qualificat del moviment republicà noucentista, cal no confondre amb el seu nebot Gabriel Alomar Esteve, arquitecte, ambdós fills de Palma de Mallorca.

²¹⁹ BILBENY, Norbert. Política noucentista. De Maragall a d'Ors. Ed. Afers. Catarroja, Barcelona, Palma, 1999

Entre el 1904 i el 1906 Gabriel Alomar va col·laborar amb el periòdic *El Poble Català*²²⁰ de Ildefons Sunyol, amb qui compartia la idea del paper preeminent de les ciutats com a fet polític vertebrador. Va forjar la idea del *ciutadanisme*, basada en la necessitat de vincular el nacionalisme amb la modernització social, tot ressaltant el paper de les ciutats com agents suprems de la civilització. El seu ideari era proper al republicanisme. El 1915 militava al Bloc Republicà Autonomista dins el Partit Republicà Català. El 1919 fou diputat a Corts pel districte de Figueres. El 1923 fundà i presidí la Unió Socialista de Catalunya i a les eleccions de 1931 fou elegit diputat per ERC-USC per Barcelona i Palma.

Fou professor i després catedràtic de Llengua i Literatura Catalana de l'Institut de Figueres entre 1912 i 1920. Ricard Giralt, però, probablement ja coneixia el seu pensament per els contactes de l'arquitecte amb *El Poble Català*, periòdic del que alguns autors el consideren l'ideòleg juntament a Ildefons Sunyol.

A Figueres tornaren a coincidir en el debat per la nova ciutat que es gestava en la rebotiga de la farmàcia de Joaquim Cusí, al costat de personatges com Marià Pujolà, Josep Puig Pujades, els germans Pitxot, el notari Dalí i l'escriptor Carles Costa²²¹.

7.5 Josep Puig Pujades (Figueres 1883 – Perpinyà 1949)

La figura de Josep Puig Pujades representà per Ricard Giralt el nexa d'unió entre el jove arquitecte barceloní, recent titulat, i el projecte de ciutat de Figueres com a praxis. El tarannà d'aquell sastre figuerenc seduí ben aviat a Giralt pel seu entusiasme i la seva capacitat holística

²²⁰ *El Poble Català*, era l'alternativa a *La Veu de Catalunya*, defensor del programa de la Lliga Regionalista, i d'altres diaris com *El Progreso* o *La Protesta*. Mentre fou setmanari hi col·laboraren alguns mestres de la lletres catalanes com l'esmentat Eugeni d'Ors, i altres com Pompeu Fabra, Gabriel Alomar, Joan Maragall, Josep Pous i Pagès i molts altres escriptors. Viquipèdia. 07/10/2013

²²¹ BERNILS MACH, Josep M. "Joaquim Cusí Fortunet, un gran benefactor de Figueres". Girona, *Revista de Girona* Núm. 199. Abril 2000.

de concebre la ciutat. Al seu costat va conèixer i entaulà complicitats amb els intel·lectuals figuerencs que, entre la segona i la tercera dècada del segle XX besllumaven un horitzó de progrés social basat en els ideals republicans i materialitzat en el projecte urbanístic de ciutat moderna que ells somniaven i discutien a la rebotiga de la Farmàcia Cusí.

En la seva etapa de formació com a sastre Puig Pujades havia residit a Barcelona i París. Més enllà de l'ofici, en aquestes ciutats Puig s'havia format políticament, madurant el projecte republicà de tradició empordanesa i sumant-hi les idees del moviment catalanista emergent, en el context de l'efervescència urbanística de principis de segle, que sens dubte no va passar desapercebuda pel figuerenc.

Tal com s'explica abastament en el capítol dedicat a la biografia de Ricard Giralt, ell mateix recordava el moment de la coneixença el 1916²²²: *“vaig conèixer un home, que va parlar-me d'una Figueres que trencava amb el passat, d'una Figueres sense pols, amb carrers empedrats, amb Biblioteca, amb serveis municipals perfectes, amb parcs i jardins...I mentre desgranava tot un programa de belles coses cíviques, una brasa viva encenia en mi l'entusiasme”*

A partir d'aleshores, coincidiren en totes les iniciatives de progrés de la ciutat. Estem parlant de la Comissió organitzadora de l'Exposició Agrícola de Figueres, prevista pel 1914, la Junta pel Museu de l'Empordà, a més dels projectes d'urbanisme i infraestructures com l'acabament de la Rambla, amb el monument a Narcís Monturiol, la continuació del cobriment de la riera Galligans i millora de tot el clavegueram de la ciutat, la biblioteca popular de la Mancomunitat, la construcció del Parc Bosc, la pavimentació de carrers, la municipalització del servei d'aigües... Coincidien també en iniciatives periodístiques com La *Fulla Artística d'Alt Empordà* i el periòdic *Empordà Federal*.

²²² GIRALT CASADESUS, Ricard. “Puig Pujades, urbanista”, *Empordà Federal*, 11 abril 1936. P. 10

La seva col·laboració fou constant al llarg de tot període en que Giralt fou arquitecte municipal. Començà amb la coneixença el 1916 i s'acabà cap a 1937, amb el parèntesi de la Dictadura de Primo de Rivera. Vint anys de treball en equip fins que la sotragada de la guerra civil provoqués la retirada forçosa de l'escenari d'ambdós protagonistes.

7.6 Adolf Florensa Ferrer (Lleida, 1889 – Barcelona 1968)

L'arquitecte lleidatà Adolf Florensa Ferrer va acabar la carrera el 1914, un any més tard que Giralt, tot i que Adolf Florensa era cinc anys més jove. Aquest fet es deu als anys que transcorregueren entre el moment que Giralt es matriculà com a alumne lliure a l'Escola i l'any que es titulà.

El 1921 Florensa i Giralt guanyaren el concurs per l'eixample de Lleida. El tribunal, presidit per Josep Puig i Cadafalch, va encomiar el plantejament del projecte que va significar el bateig dels autors com urbanistes. L'any següent, 1922, Ricard Giralt entrà a treballar com arquitecte municipal de Girona i el 1924 Adolf Florensa esdevingué Arquitecte Cap de l'agrupació d'edificis municipals de Barcelona. El 1959 Adolf Florensa es jubilà i fou distingit amb el càrrec honorífic de conservador de la ciutat antiga.

Malgrat els destins distants, el fet que Giralt Casadesús no deixés mai de residir a la ciutat comtal, sens dubte degué permetre una relació al llarg de la seva vida que havia d'ajudar Giralt quan, al final de la Guerra Civil, es veié obligat a abandonar els càrrecs d'arquitectes municipals a Girona i Figueres i retornar a la seva ciutat.

Adolf Florensa i Ricard Giralt freqüentaven els mateixos cenacles professionals com L'Ateneu Barcelonès, l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, i el Col·legi d'Arquitectes. També coincidiren en publicacions com *Arquitectura i Urbanisme* òrgan de l'AAC. No obstant això, amb

el pas dels anys, Florensa s'anà especialitzant en temes d'arquitectura històrica mentre que Giralt es preocupà de la vessant més social de l'arquitectura, sense perdre mai de vista tampoc les ciutats històriques. Acabada la guerra el retorn professional a Barcelona de Giralt, va coincidir amb els projectes de prolongació de la Diagonal fins Esplugues, la urbanització de la Via Augusta i la plaça Gal·la Plàcidia, la continuació del Pla Baixeras i les reparacions de la ciutat malmesa per les bombes. Giralt també trobà un camp d'actuació en les operacions de polígons de vivendes per pal·liar el problema de l'escassetat i el barraquisme.

Giralt estava al cas de tots aquests projectes i en alguns hi va arribar a intervenir. El seu fill Enric Giralt Ortet, entre 1953 i 1976 fou arquitecte ponent de l'Oficina d'Estudis de l'Ajuntament de Barcelona.

7.7 Rafael Masó Valentí (Girona, 1880 - 1935)

La relació professional que lligà a Ricard Giralt Casadesús amb Rafael Masó escenifica la coincidència de interessos que es donà entre alguns membres de la Lliga²²³ i els representants de l'esquerra progressista. Alguns autors han reflexionat sobre aquesta qüestió en l'escenari de les transformacions que beneficiaren ciutats com Girona durant els anys vint i trenta. Hi hem de veure l'objectiu comú de posar al dia les precàries infraestructures i equipaments, que feu que polítics alineats en la coalició de la Lliga Regionalista com Rafael Masó i arquitectes de tall progressista republicà com Ricard Giralt, es trobessin en el mateix front a l'hora de planificar la ciutat i millorar-ne les condicions, seguint-ne l'esperit noucentista desvetllat durant les primeres dècades del segle XX.

²²³ En les eleccions municipals de l'any 1920 Rafael Masó entrà a l'ajuntament com a membre de la candidatura de la Lliga Regionalista. Dos anys més tard, el 1922 en el marc de l'escissió de la Lliga, s'integrà al nou partit d'Acció Catalana. Aquell mateix any va entrar a les comissions de Governació, Foment i *Ensanche*. BOHIGAS, Jordi "Una política catalanista de futur" a ARAGÓ MASÓ, Narcís Jordi. Rafael Masó, ciutadà de Girona. Girona. Ajuntament. 2006.p.118.

En aquest sentit pot resultar un bon exemple el text de rectificació que el Sr. Joaquim Pla demanà de ser publicat al diari *L'Autonomista*, com esmena a la ressenya de la presa de possessió del nou ajuntament republicà el 17 d'abril de 1931, tres dies després de la proclamació de la República²²⁴:

“Una rectificació. (...) Al ressenyar la constitució del nou ajuntament, tal vegada per la urgència amb que es degué escriure, es diu que vaig atribuir-me, personalment, la realització del projecte de construcció d'Escoles. Això és inexacte, car vaig fer la reivindicació d'aquelles obres per tot l'Ajuntament del que m'he honorat formant-ne part; car el primer ni podia ni devia fer-hi sens mancament de tota delicadesa i companyonia, i ademés, i en veritat, va ésser l'Ajuntament, car tots els elements que constituïen donaren escalf a les obres consabudes i en feren així possible l'aprovació. Tal vegada es volia indicar, reduint-t'ho a mi, als membres de l'Ajuntament que més directament han treballat en aquests projectes: més en aquest cas, dec dir lleialment, que la mateixa participació que hi pugui tenir jo en ells, tenien també l'exponent de Foment senyor Rahola, els volguts companys de Comissió senyors Masó i Busquets, L'ex-Alcalde senyor Coll i l'arquitecte Sr. Giralt”

Jordi Casassas²²⁵, al parlar dels quadres del regionalisme, els defineix com una classe mitjana de intel·lectuals i professionals liberals al servei de les administracions, units per afinitats professionals, d'amistat, familiars, de veïnatge i també generacionals, més que no pas per un ideari polític monolític. En aquesta reflexió, l'autor cita Rafael Masó com exemple d'heterodox que a partir de 1917-20 anirà deixant les Joventuts Nacionalistes de la Lliga, per integrar-se al futur partit d'Acció Catalana, com expressió d'uns dubtes permanents sobre l'efectivitat del

²²⁴ PLA, Joaquim. “Una rectificació.” *L'Autonomista*. 17 d'abril de 1931. p. 2

²²⁵ CASASSAS YMBERT, Jordi “Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914” a *Recerques*, 1983 Núm. 14. pp. 7-32.

programa de la Lliga Regionalista. Ricard Giralt i Rafael Masó, políticament parlant, no estaven tan allunyats.

La cronologia de les trobades entre Rafael Masó i Ricard Giralt es pot reconstruir a dos nivells. Per una banda trobem uns moments puntuals on ambdós personatges parlen directament un de l'altre. Per l'altra, la sintonia que intuïm en el seu pensament i que ens porta a suposar converses i coincidències no del tot documentades.

Ricard Giralt, al parlar de Masó no pot ser més explícit quan en la necrològica que l'any 1935 recorda la seva entrada a l'Escola d'Arquitectura, on hi havia exposat el projecte de Final de carrera de Rafael Masó i diu :

“Recordaré tota la vida, l'emoció que va produir-me aquell projecte, que era d'una Llotja. Fou el dia que vaig conèixer per primera vegada el nom d'en Masó, i des de llavors he anat seguint pas a pas (...) Era Masó qui reivindicava les glorioses pedres de Girona salvant-les del modernisme de primers de segle. A les seves campanyes es deu que molt vells casals de Girona que haurien estat enderrocats, siguin, avui, orgull i admiració de la Immortal ciutat”²²⁶

Passaren els anys de formació a l'Escola d'Arquitectura, que per Giralt s'allargaren entre 1901 i 1913 i podem creure les paraules de Ricard Giralt quan afirmà que seguí pas a pas la trajectòria professional de Rafael Masó durant aquell anys, per la coincidència d'interessos en el seu pensament que conduïren finalment a la col·laboració a l'ajuntament de Girona.

²²⁶GIRALT CASADESÚS, Ricard. “Rafael Masó i Valentí.” Barcelona, Butlletí del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears, setembre de 1935. Pàg. 502-504

El següent moment en que probablement degueren coincidir va ser el 1914, quan Ricard Giralt just havia acabat la carrera d'arquitectura i treballava a Barcelona en el despatx de l'arquitecte municipal de Figueres, Josep Azemar. El diumenge 22 de març de 1914, Guillem Busquets arquitecte i regidor de l'Ajuntament de Barcelona, donà una conferència a la Societat Athenea de Girona sobre les ciutats jardí angleses, en el marc de les conferències organitzades per la Societat Cívica la Ciutat Jardí. Guillem Busquets era un membre d'aquesta Societat, i Ricard Giralt seguia assíduament les activitats que programava, fet que es corrobora per l'existència de les seves publicacions en la biblioteca professional de Giralt. Podria ser que Ricard Giralt, tenint com tenia coneixences a Girona, com el mateix Carles Rahola, es desplaçés a la nostra ciutat per assistir a la conferència d'Athenea, atès l'interès demostrat per l'arquitecte en les ciutats-jardí. Aquesta trobada podria haver estat la que situés al jove arquitecte en la ment de Masó, qui ben segur que havia vist les seves obres a la ciutat de Figueres, com a candidat a dur a terme el seu projecte de renovació de Girona. Un argument que reforçaria aquesta hipòtesi seria la fermesa gairebé comprometedora amb que Rafael Masó defensà Ricard Giralt com a futur arquitecte municipal de la ciutat, quan es produí la baixa per jubilació del l'anterior titular, Martí Sureda, el 1921. Respecte a aquest fet Rafael Masó es va veure obligat a donar explicacions per escrit a la premsa i ho feu a través del diari de la família Masó, *El Diari de Girona*.

Fins i tot es podria pensar que quan Rafael Masó el 1920 redactà la revisió de les ordenances del barri vell, en un moment en que Ricard Giralt ja era arquitecte municipal de Figueres, però no de Girona, es donés algun contacte professional informal fruit de la coincidència de pensament dels dos arquitectes en relació al tractament de les ciutats històriques. Les noves ordenances foren definitivament aprovades el febrer de 1922, pocs mesos abans de la incorporació de Ricard Giralt com arquitecte municipal.

També ens ha arribat un nou testimoni del seguiment que de l'obra de Rafael Masó fa Ricard Giralt. El 22 de juny de 1918, a *la Fulla Artística d'Alt Empordà* que dirigeix Giralt, ell mateix signa un article dedicat a l'Exposició d'Artistes Gironins que aquells dies es presentava a Girona, s'hi refereix en aquests termes:

“El que per primera vegada visita Girona i, apart de la vàlua artística que el passat ha deixat en la ciutat, presti atenció a tot lo modern, forçosament tindrà de reconèixer la influència decisiva d'un home que orienta i mou una veritable escola. (...) L'orientador, l'home que dóna les palpitations a aquesta escola, és l'arquitecte gironí En Rafel Masó. Qui volgués estudiar l'art actual a Girona forçosament tindria de començar per estudiar la personalitat d'en Masó i la seva influència sobre els industrials gironins.”²²⁷

Igualment hem de creure que un sabia de les obres de l'altre si tenim en compte que, en el període en que Ricard Giralt començà a exercir d'arquitecte municipal de Figueres, l'activitat política de Santiago Masó el portà sovint a l'Empordà, i algunes vegades s'hi afegí el mateix Rafael, coincidint en la visita amb el seus amics Josep Puig i Cadafalch i Jaume Bofill i Matas, tal com relata la premsa figuerenca de l'època²²⁸. A això s'hi afegeixen fets com la direcció d'obres que Masó feu del projecte de Banc de Terrassa a Figueres el 1921²²⁹, i que sens dubte el portà a trepitjar diverses vegades la ciutat.

I per completar els testimonis de la mútua coneixença de llurs treballs, en el Diari de Girona, diari de la família Masó, l'any 1921 hi trobem dues petites notícies sobre les activitats professionals de Giralt. L'1 de març de 1921 s'hi anuncia una conferència que aquell donava a Figueres, en el cicle organitzat per l'Orfeó Germanor Empordanesa i el 29 de novembre del

²²⁷ GIRALT CASADESÚS, Ricard. “L'Exposició dels Artistes Gironins.” *Fulla Artística d'Alt Empordà*. 22/06/1918 p. 6

²²⁸ *La Veu de l'Empordà*. 20/05/1916 p. 4

²²⁹ *La Veu de l'Empordà*, 28/05/1921. p. 5.

mateix any, el *Diari de Girona* publicà la notícia del premi obtingut en el concurs per l'Eixample de Lleida.

La darrera notícia abans del nomenament fou l'anunci de la conferència que Giralt feu el mes de maig de 1922, pocs dies abans del concurs per la plaça d'arquitecte municipal i que li va valdre a Masó una sessió recriminatòria acusant-lo de favoritisme en el concurs.²³⁰

Rafael Masó trobà en Ricard Giralt el suport tècnic necessari per escometre les transformacions del seu model de ciutat. La seqüència de les intervencions revela un fort paral·lelisme amb el que Ricard Giralt havia dut a terme a la ciutat de Figueres la dècada anterior. Les primeres accions s'encararen vers el sanejament que tanta insalubritat provocava i a continuació començaren les operacions d'urbanització per solucionar el problema de la precarietat de la vivenda, la municipalització de les aigües, la reforma del parc de la Devesa, molt malmès per les inundacions, i la protecció del barri vell, a més de les infraestructures que seguiren a aquestes primeres mesures: escoles, bombers, reforma de l'escorxador. Alguns d'aquests equipaments, projectats en la segona etapa de Masó com a regidor, no veieren la llum fins l'adveniment de la República, quan el mateix Ricard Giralt seguí executant el model de ciutat forjat en l'etapa anterior, sense la presència de Rafael Masó a l'Ajuntament.

7.8 Joaquim Cusí Fortunet²³¹ (Llers, 1879 – Barcelona 1968)

Joaquim Cusí es llicencià en farmàcia a Barcelona, el 1911, i es va instal·lar a Figueres on va obrir una farmàcia. Precisament la rebotiga d'aquesta farmàcia va ser l'escenari de les trobades i

²³⁰ L'anunci de la conferència va aparèixer en l'exemplar del dia 5 de maig de 1922. La crònica de la sessió del ple en que s'acusava Masó de imparcial, es va publicar en el diari del 12 de maig de 1922.

²³¹ Bona part de les dades biogràfiques sobre Joaquim Cusí Fortunet provenen de l'article: BERNILS MACH, Josep M. "Joaquim Cusí Fortunet, un gran benefactor de Figueres." *Revista de Girona*. Núm. 199. Abril del 2000. Girona. Diputació. Abril del 2000.

coneixença entre el farmacèutic i Ricard Giralt, probablement presentat per un altre habitual de les tertúlies que era Josep Puig Pujades. Tal com ho relata Josep M. Bernils, en relació a Cusí:

“Políticament va formar part d’aquell grup de federals figuerencs de principis de segle. A la rebotiga de la farmàcia, amb entrada pel carrer Sant Rafael, es reunien un grup de joves per parlar de política. Eren el sastre Marià Pujolà, el botiguer Josep Puig Pujades, els germans Pitxot, el notari Dalí, l’escriptor Carles Costa, el catedràtic Gabriel Alomar...”

De la densa biografia del farmacèutic cal destacar que, en la seva faceta de filantrop, va promoure la construcció del Parc Bosc, idea debatuda llargament amb la resta de figuerencs que es reunien a la farmàcia. Posteriorment va donar 100.000 metres quadrats més per l’ampliació del parc i zones adjacents. Com a farmacèutic va destacar pels específics, especialment oftàlmics, que preparava a la farmàcia de Figueres. Aquests es van donar a conèixer a nivell internacional i el 1924 va plantejar-se la construcció d’un laboratoris de nova planta al Masnou. Joaquim Cusí va encarregar el projecte a Ricard Giralt, i van decidir l’emplaçament al municipi del Masnou per la seva proximitat a Barcelona, fet que facilitava la comercialització i també l’exportació. El complex farmacèutic, anomenat *Laboratorios del Norte de España*, més tard *Laboratoris Cusí*, va ser inaugurat el 1925, tenia 200 treballadors i fabricava dos centenars de referències d’específics, especialment adreçats a l’oftalmologia i la dermatologia. Juntament amb els laboratoris va encarregar a Ricard Giralt un conjunt de vivendes pels treballadors, i la seva pròpia casa familiar.

Els laboratoris, considerats modèlics en la seva categoria, també comptaven amb un museu de la Farmàcia i una biblioteca de més de 6.000 volums, entre els que es troben receptaris i manuals dels segles XVII i XVIII. Aquest annex, sense dubte resultà molt en la línia dels projectes culturals de Ricard Giralt, amb qui sens dubte congeniava el farmacèutic.

Joaquim Cusí, mogut pel seu esperit filantròpic va fundar un centre per nens orfes a la finca Montcelimar, propietat del mateix Cusí, a Montgat, tot i que molt a prop dels laboratoris. La fundació Montcelimar s'obrí en 1934 i va durar sis anys²³². Acol·lia una dotzena de nens i durant el període de guerra va servir de colònia per a nens refugiats.

Fig. 20. Residència Cusí Bellamar, al Masnou, 1925. AHCOAC-Girona

Hem trobat un testimoni de primera ma de la voluntat d'aquesta fundació en una carta que Joaquim Cusí envià al seu amic Llorenç Vives, el 19 d'abril de 1937.²³³

“Els nens són sans i alegres i em donen moltes satisfaccions. El meu propòsit era dedicar tots els meus estalvis a la Institució fent noves edificacions per tenir cura de nous infants, mes la guerra ha arruïnat tots aquests propòsits i ara ens cal esperar que es normalitzin les coses perquè se'n faci càrrec la col·lectivitat i continui l'obra iniciada per nosaltres”.

²³² De BORJA SOLE, Maria. *El joc, eina pedagògica de Catalunya*. Barcelona Universitat de Barcelona, 1982.

²³³ Publicades per ASENSIO CARDELL, Ramon. Citant a Montserrat Vayreda a “Recordant a Joaquim Cusí Furtunet.” *Gent del Masnou. Butlletí Gent del Masnou* 3ª època, núm, 249. Gener de 2008. pp. 20-21.

En una altra carta, de 18 de desembre de 1937, el mateix Joaquim Cusí defineix la seva filantropia²³⁴:

“Crec que l’home que recull més del que pot necessitar per viure bé, té més deures que drets i cal que esmerci els seus guanys de més profit en benefici dels qui tenen set i gana, dels qui tenen ànsia de perfeccionar-se, dels qui estan malalts”.

²³⁴ ASENSIO. Ibidem

Capítol 8 Coordenades professionals.

Per estudiar la trajectòria professional de Giralt comptem amb un recurs molt interessant que són els seus escrits, que s'analitzen en el capítol següent. Ricard Giralt Casadesús començà a escriure sobre l'arquitectura i el seu món fins i tot abans d'obtenir el títol. Aquest fet, poc freqüent en una professió tècnica, ens ofereix un bon contrapunt als seus projectes, i sens dubte ens permet identificar els punts claus dels seu discurs professional. Per altra banda, cal constatar que en Giralt trobem una unitat de pensament professional gairebé inamovible, des de la vessant de les idees que nodreixen el seu discurs. D'aquesta manera, al llarg de les dècades, es detecten uns temes que esdevenen constants dels seus articles i arguments, explicats en clau pedagògica, per difondre les que creu que han de ser les directrius que han de presidir el treball dels arquitectes.

Aquestes claus, amb una lògica interna clara són el municipalisme, l'urbanisme com element transformador i l'arquitectura en totes les seves perspectives.

8.1 El municipalisme

Ricard Giralt s'acostà com hem vist al municipalisme a la recerca de una identitat forta per la ciutat que permetés arbitrar les condicions en que incideix el fet urbanístic. Contra l'Estat llunyà i poc compromès en el progrés del país, la ciutat ferma, gràcies al concurs dels seus tècnics. Aquest seria el discurs que desenvoluparia i del qual penjarien algunes de les seves idees i realitzacions més interessants, com per exemple la seva ponència *Necessitat d'una llei d'urbanisme*, presentada el febrer del 1933 en la sessió inaugural del *I Congrés Municipalista Català*, organitzat per la Federació de Municipis Catalans.

L'arquitecte posseïa, d'entrada, una ideologia política d'esquerreres, que el motivava a treballar pel benestar de les majories, entesos com els habitants urbans. Aquest perfil encaixava amb els seus orígens menestrals i familiars. Fill d'un taller artesanal del carrer Canuda de Barcelona, orfe de pare i amb notables dificultats per assolir el títol d'arquitecte. L'arquitectura li representà una veritable eina de transformació de la realitat i malgrat l'ascens social que li reportà el títol i els càrrecs que assumí, mai no va perdre de vista la funció cívica que ell hi veïè associada des de ben aviat. Partidari del poder proper i sobretot del valor de la cultura com a eina de progrés, molt en la línia noucentista que va poder copsar en els ambients on transcorregué la seva formació, Giralt va construir un marc d'intervenció basat en el paper dels tècnics cridats a reformar en clau urbanística les dinàmiques de l'administració. Aquest pensament, forjat i arrelat ja des dels darrers anys de la carrera, el portà, tal com ja hem vist, a ser molt receptiu a les idees de personatges com Ildefons Sunyol, Guillem Forteza, Gabriel Alomar Vilallonga i sobretot Cebrià de Montoliu. El fet de portar-se una mitjana de cinc anys amb la resta dels seus companys de promoció probablement també va contribuir a donar-li una perspectiva de maduresa que, des del primer moment, el predisposà a l'acció resolutiva i a cercar els recursos deslloradors del progrés social del seu objecte d'estudi: la ciutat i els ciutadans.

D'Ildefons Sunyol, al que ben segur llegia a les pàgines del diari *El Poble Català* on Giralt també començà a escriure, i que probablement coneixia personalment, en tragué la idea de la racionalització de l'administració municipal, l'ús del mètode estadístic com a instrument de planificació i govern i, sobretot, la pretensió de que el municipi recuperés el poder i l'autonomia que tenia a l'època medieval. Hem de recordar que el moment que Sunyol formulà aquest discurs, Barcelona s'estava digerint l'agregació dels municipis veïns i es necessitava una administració moderna i renovada per poder-se gestionar com a gran àrea metropolitana que comença a ser.

Giralt veié en aquests plantejaments la definició d'una administració municipal moderna, conduïda per tècnics preparats i on els arquitectes municipals podien protagonitzar aquest viratge tecnòcrata que hauria de modernitzar el país. Aquesta idea, anys més tard el conduiria a la fundació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*.

Hem pogut trobar també algunes connexions entre el pensament de Ricard Giralt i Guillem Forteza Pinya, arquitecte nascut a Palma el 1892 però que coincidí amb Ricard Giralt a l'Escola d'Arquitectura. Hem pogut glossar breument el perfil biogràfic de Forteza a l'apartat d'aquesta tesi dedicat a les coordenades personals i sabem que Giralt conservava les dues obres que Forteza publicà, a la seva biblioteca, fet que denota una clara sintonia respecte al fet urbà i al paper dels arquitectes com a tècnics d'aquest procés. Ambdós admiraven el pensament de Camilo Sitte, valoraven l'arquitectura històrica com a font de inspiració i de bellesa en les ciutats modernes i comptaven amb la necessitat d'estudis estadístics on recolzar el planejament futur de la ciutat. També veiem relacionat el pensament municipalista de Giralt amb les idees d'un altre mallorquí, Gabriel Alomar Vilallonga, amb qui coincidí en diferents moments de la seva vida i compartiren la idea de la preeminència de les ciutats com a factor de progrés.

L'altre pensador municipalista que seduí a Ricard Giralt fou Cebrià de Montoliu. Els orígens de l'obra de Cebrià de Montoliu cal situar-los en la revolució urbana de les ciutats europees en la transició del canvi de segle, que obligà a encarar mesures desconegudes fins aleshores: plans de urbanització racionals per les ciutats existents, cases barates per obrers i models de ciutats més eficients a tots nivells. Cebrià de Montoliu recullí i difongué les idees encunyades per Ebenezer Howard, pensador britànic que el 1898 va publicar l'obra *Tomorrow: A Peaceful Path toward Reform*. Reeditat el 1902 com *Garden Cities of Tomorrow*, presentava un model utòpic de ciutat basat en l'autosuficiència per equilibri de recursos agrícoles i industrials, creixement limitat i terrenys de propietat pública per a cases de renda. Cebrià de Montoliu se sentia atret per

aquesta idea i formulà el terme Ciència Cívica per definir polítiques encaminades a aconseguir cases saludables, estètiques i barates, ciutats que permetessin realitzar els somnis dels seus habitants, i colònies i suburbis jardí amb noves poblacions.

El que fou bibliotecari del Museu Social i promotor de la Societat Cívica la Ciutat Jardí representà per Giralt una font propera de informació sobre les teories i realitzacions urbanístiques d'Alemanya i Anglaterra, que en aquell moment només podia conèixer per referències. Cebrià de Montoliu transmeté el pols de ciutats llunyanes, capaces de orquestrar polítiques del sòl i de vivenda social, quan en el nostre país aquestes idees eren pura utopia. Montoliu també fou el forjador del concepte d'Art Cívic vinculat a la bellesa dels entorn urbans, mitjançant el bastiment d'espais enjardinats, monuments i belles perspectives, que havien de contribuir a l'eclosió de les ciutats com entitat de convivència i activitat, concepte novament lligat al discurs noucentista i que Ricard Giralt va subscriure i aplicar de ple. A partir d'aquest personatge, Giralt va conèixer el pensament dels urbanistes europeus traduïts en les publicacions de la Societat Cívica i també les innovacions presentades als congressos internacionals dels que Cebrià de Montoliu també se n'erigí en cronista avantatjat. L'obra *Las Modernas ciudades y sus problemas a la luz de la Exposición de Construcción Cívica de Berlín (1910)*, publicada per la Societat Cívica la Ciutat Jardí el 1913, no podia faltar a la biblioteca de l'arquitecte.

L'altre vessant que Ricard Giralt valorarà molt de Cebrià de Montoliu era el mètode científic amb que aquell s'aproximava al fenomen urbà. Cebrià de Montoliu fou un ferm defensor dels treballs estadístics com a principal font per conèixer les necessitats de la població i poder planificar. Aquest mètode, que Giralt també havia conegut i valorat en Sunyol, fou assumit com a propi per l'arquitecte i des del primer moment que té competències municipals a l'ajuntament de Figueres, començà a realitzar treball de camp i a organitzar els Serveis de Higiene i Estadística com a part indissociable del seu treball de projectista.

Conceptes com Administració municipal, Estadística, Expropiació forçosa, Estudis demogràfics, Natalitat i mortalitat, Ordenances municipals, Salut pública municipal, Serveis tècnics municipals, Transformació econòmica i ordenació de ciutats, seran habituals en els seus articles i conferències, des de 1912 en que localitzem els primers articles que escriu fins els darrers publicats a *La Vanguardia* el gener de 1960.

Ens atrevim a dir que l'aportació fonamental de Ricard Giralt a la història de l'arquitectura del nostre país fou la creació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* el 1928, pel que representà de definició d'un nou perfil professional amb coneixements a nivell tècnic, administratiu i legislatiu, i capaç de conduir l'administració pública vers els objectius de progrés social. És en la revista d'aquesta associació, publicada entre 1929 i 1936 on hi trobem els articles que de forma més continuada definiren el seu pensament. A través de l'enfocament de les seccions i dels temes nacionals i internacionals que s'hi presentaven i de les lectures que s'hi recomanaven, que podem copsar aquest esperit que emana de la ment de Giralt i descriu el seu projecte de nou perfil professional pels arquitectes.

Tot aquest utilitatge intel·lectual es posà a prova quan el 1924 el govern de Primo de Rivera aprovà l'Estatut Municipal en el qual s'establien i regulaven els mecanismes i àmbits d'intervenció urbana dels ajuntaments i les estructures bàsiques de funcionament dels sector públic i privat. Els projectes d'obra ja no tindran el caràcter monumental d'altres èpoques ni cercaran el lluïment dels poders constituïts sinó que aniran destinats a complir funcions i millorar la vida quotidiana. En el rerefons hi trobem els referents teòrics i el paper de les corporacions professionals, en el moment en que el model d'eixample del segle XIX entrà en crisi i arribaven les formulacions procedents del món anglosaxó.

En aquest context, les idees que Ricard Giralt havia forjat durant anys sobre la necessitat d'una intervenció pública per regular les variants que afectaven la planificació i l'urbanisme de la ciutat, trobaven el camp abonat per desenvolupar-se amb plenitud. L'arquitecte Ricard Giralt dedicà desenes d'articles a difondre el seu pensament i fer pedagogia sobre la necessitat de planificar les ciutats limitant la lliure iniciativa del mercat.

El nou escenari creat per l'aprovació de l'Estatut també va promoure el creixement i sobretot la visibilitat dels moviments municipalistes, en un context de millor intercomunicació entre les entitats locals, afavorida per un progrés en les infraestructures. L'any 1926 es crea la *Unión de Municipios Españoles* (UME) dins el marc de la dinàmica europea que havia portat el 1913 a la creació a Gant de la *Union de International des Villes*, formada per diverses associacions nacionals d'entitats locals, que, tal com ha recollit Jesús Colàs Tenas²³⁵, *“viuen la política local com un àmbit estratègic de intervenció pública y de participació social.”* L'autor sosté que, malgrat la discreta activitat desenvolupada per l'UME, se li ha d'atribuir el mèrit de posar les bases de l'associacionisme local al país. La UME celebrava congressos anuals on es tractaven els temes claus de la gestió municipal: hisendes locals, problema de la vivenda, eliminació d'escombraries, dimensió dels parcs urbans i en general aspectes relatius a la planificació i eixampla de les poblacions. Temes que com bé diu Jesús Colàs, continuen integrant les agendes dels congressos actuals del sector. Tal com recullen en els seus estatuts, es tractava de :

“Fomentar y defender la autonomia de las Municipalidades dentro de la superior unidad nacional; para contribuir al estudio y perfección de los problemas de carácter local, para organizar periódicamente Congresos municipalistas nacionales y para desarrollar las

²³⁵COLÀS TENAS, Jesús. “El IV Congreso Nacional Municipalista y su emblema (Zaragoza, 1928). “ *Emblemata*, 13.(2007) pp. 443-447.

relaciones de los Ayuntamientos españoles con las de todo el mundo, y, en particular, con los hispanoamericanos.

Para contribuir a fomentar los estudios municipalistas cuenta con una nutrida biblioteca, que cada día se enriquece con nuevas publicaciones.”

També a Catalunya, organismes com l'Escola d'Administració Pública, nascuda com Escola de Funcionaris de l'Administració Local el 1914, posava èmfasi en la funció del municipi com objecte d'estudi i base de progrés social.

Tot aquest seguit de circumstàncies anaven configurant un nou escenari on arquitectes com Ricard Giralt anaven definint el paper dels professionals de l'arquitectura en la nova ciutat del segle XX. Per Horacio Capel²³⁶, l'interès dels arquitectes pel disseny de la ciutat fou més tardà que en el cas dels enginyers. Mentre que aquests darrers des del segle XVIII ja reflexionen sobre l'organització i les formes urbanes, els arquitectes arriben a aquest camp durant la primera meitat del segle XIX, a propòsit de les crítiques romàntiques a la ciutat industrial i de l'opinió favorable a la conservació de monuments que aleshores es començaven a destruir. A finals del segle XIX la crítica historicista a l'urbanisme de la ciutat industrial despertà l'interès per l'estudi de les formes urbanes tradicionals, i s'orientà al disseny de ciutats sense els errors del industrialisme. Capel recull una cronologia d'esdeveniments que van portar als arquitectes a posicionar-se en el fet urbà. A la fundació el 1913 a Gant de la *Union International des Villes* seguiren diverses conferències internacionals que obligaren els arquitectes a involucrar-se en els problemes urbans, fet que s'intensificà amb la necessitat de reconstruir les ciutats després de la 1ª Guerra Mundial, tractada a la *Conference Interallié d'Urbanisme* que organitzà reunions a París el 1919 i a Londres el 1920.

²³⁶ CAPEL, Horacio. La morfología de las ciudades. I. Sociedad, cultura y paisaje urbano. Barcelona. Ed. del Serbal, 2002.

El 1916 a França es va crear *l'Institute d'Histoire, de Geographie et d'Economie Urbaines de la Ville de Paris*. El 1919 *l'Ecole des Hautes Études Urbains* que el 1935 va esdevenir *Institute d'Urbanisme de Paris* que des del primer any edità la revista *La Vie Urbaine*, dirigida per P. Lavedan.

El 1923 i 1925 van tenir lloc conferències internacionals sobre ciutats-jardí a París i Nova York respectivament. El 1920 a Brussel·les la *Conférence des Habitation Bon Marché* i el 1926 Oskar Jürgens publicà a Hamburg la seva obra *Spanish Städte. Ihre bauliche Entwicklung* que no es va traduir fins el 1992 a l'espanyol amb el títol *Ciudades españolas. Su desarrollo y configuración urbanística*. Seguint a Capel el llibre presentava un estudi detallat de projectes d'ampliació i reforma i una anàlisi de les seves característiques en el que fa referència als barris antics i eixamples, carrers, places, jardins, traçat i conseqüències urbanístiques de les muralles, trets fonamentals del mobiliari urbà, parcel·lació, vivendes, conseqüències dels mitjans de transport, etc. Fou la primera gran història de l'urbanisme espanyol mai publicada.

També a Barcelona, la primera urbs catalana, el 1927 es creava el Patronat de l'Habitació i es posava sobre la taula la necessitat d'un planejament per la nova ciutat industrial. Tot plegat apuntava cap una nova organització de l'organigrama municipal amb un augment dels seus empleats, especialment pel que fa als serveis tècnics.

8.2 L'urbanisme com element transformador

Molt lligat al paper i l'estructura dels municipis, Giralt situà la centralitat del seu discurs professional en l'urbanisme com element modernitzador i transformador de les ciutats. Aquesta passió per l'urbanisme resultà molt anticipada en el jove arquitecte que, ja al 1916 dibuixà

l'esquema dels condicionants i les directrius que havia de donar-se en el disseny d'una ciutat, en un article publicat a la revista *La Construcción*²³⁷, en relació al Plànol General de Barcelona: *"La construcción de una Ciudad bella y harmoniosa se garantiza por lo siguiente: Diversidad fundada en el carácter real de las circunstancias. Formación individual de calles y plazas. Contrastes: entre lo abierto y cerrado, lo grande y lo pequeño. Que a largas perspectivas sucedan otras reducidas. Esfuerzo por evitar toda línea convexa, ya sea en la alineación ya sea en rasantes. Buena elección del emplazamiento de los edificios monumentales. Buena proporción sin exceso en las diversas partes. Ornamentación de esculturas, parques, etc. y en conjunto una concepción artística homogénea. Una Ciudad moderna debe tener un aspecto diferente del de una Ciudad Antigua, sin embargo los de la Edad Media y los de la época barroca son manantiales de motivos y modelos."*

Barcelona, la seva ciutat, vivia aquells anys un intens debat entorn a la reforma interior, l'articulació del pla de Barcelona respecte al nou Eixample i la necessitat de solucionar el problema de la vivenda econòmica per les classes populars. Manuel de Torres Capell²³⁸ refereix dos gran esdeveniments urbanístics del període que, sense cap mena de dubte forjarien el pensament de Giralt:

Primerament, el Concurs Internacional per a la realització del Pla d'Enllaços de Barcelona, que significà l'assumpció per part de l'urbanisme, de la capacitat d'organitzar la ciutat, més enllà del que fins aleshores s'esperava, de traçat de carrers i alienació de cases. Des de l'any 1929 el mateix Giralt formà part de la Comissió d'Enllaços de Barcelona i hi va viure els debats en primera persona.

²³⁷ *La Construcción*, nº 16, 1916. P. 14

²³⁸ TORRES CAPELL, Manuel . "Ricard Giralt Casadesús i la urbanística catalana". *Revista de Girona*. Núm 210, Gener-febrer 2002. pp. 72-78.

La segona iniciativa seria l'obertura de la Via Laietana, que implicà la primera gran actuació de modernització de la ciutat antiga i de conservació del barri gòtic. Es plantejà l'enderroc i en altres casos trasllat, de molts monuments històrics, i es va acabar formulant un canvi de traçat per les conseqüències traumàtiques que es preveien en el projecte original. Com a experiència va servir per assentar les bases de la intervenció urbanística en els nuclis històrics. Aquesta experiència va contribuir també a formar el pensament urbanístic de Giralt des d'una posició molt propera als fets, i en feu ressò en els articles que escrigué aquells anys.

Per Beatriz Colomina²³⁹ hem de considerar Ricard Giralt com el divulgador a Catalunya de la Urbanística Moderna. Des del 1916 fou membre de la Freien Deutschen Akademik del Städtebaues, i va traduir al castellà diversos manuals d'autors com Paul Wolf, Cornelius Gurlitt, Bruno Möhrings i Rud Eberstadt, que restaren manuscrits inèdits. És definit per aquesta autora com un individu avançat que propugna una renovació dels mètodes de planejament que no adquiriran consistència fins que comptin amb el recolzament institucional que, en el cas de Giralt, es donà en el moment que començà com arquitecte municipal de Figueres. També el fa corresponsable de la creació d'un art urbà basat en la pròpia història de l'arquitectura nacional, com a base pel disseny urbà de les ciutats i que és perfectament assimilable amb el projecte ideològic de la Lliga.

Tot aquests plantejaments es trobaven en la formulació de l'eixample de Lleida del 1921 on Ricard Giralt i Adolf Florensa descriuen el mètode d'aproximació de la ciutat per poder treballar en el seu planejament futur, i la necessitat d'una política de intervenció dels poders en la regulació dels condicionants econòmics i físics que governen el creixement de les ciutats. El projecte també va introduir com a novetat l'aplicació del concepte de zonificació i estudis sectorials, com aproximació més eficaç a la realitat que s'intentava regular i planificar.

²³⁹ COLOMINA, Beatriz. "Giralt Casadesús, urbanista: Un esquema interpretativo" a Ricard Giralt Casadesús. Girona. COAC. Demarcació de Girona, 1982 pp. 23-34

A partir de l'exemple de Lleida s'explicità que l'objectiu de l'urbanisme no era el simple creixement físic de les ciutats sinó la organització de la vida i el treball dels homes a la ciutat. Per Torres Capell, que considera que aquesta és la segona gran dimensió que adquireix l'urbanisme, Giralt fou l'artífex d'aquest pas dels postulats sobre el pes de la forma en la construcció de les ciutats, apresos de Puig i Cadafalch, a les formulacions socialdemòcrates europees d'eixamplament del camp conceptual de l'arquitectura, en qüestions com la idea de ciutat-jardí com espai de relació, els valors naturals del sol, l'aire i la terra, i la tipologia constructiva que se'n deriva. Per sobre de tot, trobem un disseny d'una política de l'habitatge dirigida a l'adquisició pública de sòl per usos socials i la limitació de l'especulació. Exemples que Giralt trobà en l'estudi de ciutats europees com Viena, Praga i Berlín i que després difongué en les seves aportacions als I i II Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana, de 1930 i 1932, orientats a dotar Catalunya d'un corpus legislatiu i executiu per la gestió urbanística de les ciutats i el territori.

La guerra civil va interrompre aquestes activitats, aquests projectes de país, i la trajectòria de molts dels seus protagonistes al costat de les administracions. Acabada la contesa ben pocs van tenir ànims per reprendre el debat en un context radicalment diferent i amb la desaparició física de persones, institucions i voluntats.

Ricard Giralt, però, no cessà en els seus plantejaments i a principis de 1950 va reprendre els contactes amb la Dirección General de Arquitectura de Madrid, que com hem vist donaran els seus fruit com assessor de les lleis estatals dels anys 50 i 60.. Aquest és precisament un altre dels arguments que Carlos Sambricio²⁴⁰ utilitza per demostrar la visió esbiaixada que personatge ens ha arribat. Sambricio critica aquesta visió divulgada en la primera monografia editada l'any 1982 en motiu de la donació del seu fons al Col·legi d'Arquitectes, signada per Ignasi de Solà Morales,

²⁴⁰ SAMBRICIO, Carlos. "De la arquitectura del Nuevo Estado al origen sobre nuestra contemporaneidad. El debate sobre a vivienda en la década de los cincuenta" RA. Revista de Arquitectura. N.º 4 Año 2000. P. 78 Nota 5.

Beatriz Colomina i Montserrat Moli, publicació que, en altres aspectes representà un pas de gegant en l'aproximació i coneixement del personatge:

“R. Giralt Casadesús se había presentado al Concurso de Viviendas convocado por el Colegio de Arquitectos de Cataluña, obteniendo el Segundo Premio. En 1982 se publicó, sobre su figura, una monografía con textos de Ignacio Solà-Morales, Beatriz Colomina y Montserrat Moli, dónde se analizaba su actividad antes de la guerra pero donde nada se decía de su actividad posterior. En 1952 (coincidiendo con el Congreso Eucarístico de Barcelona y, en consecuencia, con la política de vivienda planteada en aquella ciudad) publicaba desde el Cuerpo de Arquitectos Municipales de España (CAME) un estudio sobre la Vivienda en España en el que exponía las necesidades, proponía algunas tipologías y apuntaba la necesidad de llevar a término un Plan Nacional de Viviendas”

En el marc del bastiment d'un corpus legislatiu per gestionar la problemàtica de la vivenda a Espanya, els anys quaranta i cinquanta del segle passat enregistraren una activitat legisladora per part de l'Estat important: *Ley de Solares* aprovada el 1945 i les *Ley del Règimen del Suelo y Ordenación Urbana* de 1952 i la *Ley del Suelo* de 1956, que venien a desenvolupar les disposicions urbanístiques recollides en l'Estatut Municipal de 1924. Horacio Capel ha vist en aquesta política urbanística el retorn que explicaria i potser s'explicaria per l'actitud de Ricard Giralt en la nova conjuntura. Sens dubte, Ricard Giralt veié aquí una possibilitat clara de poder tornar a desenvolupar les seves idees sobre urbanisme. Tal com es recull a la seva documentació professional²⁴¹. Utilitza el CAME com a plataforma tècnica que estudia i divulga les disposicions legislatives que s'estan gestant. Aquests estudis havien d'esdevenir la base del *Plan Nacional de la Vivienda* de 1955. A partir d'aleshores s'obrí una dinàmica en la que Giralt, en qualitat

²⁴¹Fons Ricard Giralt Casadesús. Documentació professional . AHCOAC. Dem Girona.

d'arquitecte del CAME col·laborà com assessor de la *Dirección General de Arquitectura* en la redacció de la *Ley de Arrendamientos Urbanos* de 1955 i la *Ley del Suelo* de 1956.

8.3 Els jardins

Un altre dels elements que resulten indissociables dels plantejaments urbanístics de Ricard Giralt i els homes de la seva generació és el dels jardins. Aquests espais esdevingueren la materialització de la bellesa al servei de la comunitat, concepte fonamental que connectava amb la filosofia de l'art cívic que havia esdevingut una divisa constant de la seva trajectòria professional. Giralt preconitzava la necessitat de l'existència de petits i grans jardins a les ciutats com una mesura que reportava el doble benefici de la bellesa pública i de la salubritat dels espais vegetals i de lleure.

“Despreciem nosaltres, un element artístic, que tenint-lo en major quantitat i format en el nostre clima, podríem donar-li una major bellesa que en els altres pobles, per la gran abundància de llum que gaudim. Les flors, en les façanes completen i realsen l'obra arquitectònica, esborren la monotonia d'aquests carrers rectes que no s'acaben mai i que no tenen cap perspectiva interessant. Les flors en els balcons i finestres distreuen la vista i alegren l'esperit.”²⁴²

En les notes reunides al fons professional de l'arquitecte²⁴³, hi trobem dues cites que Ricard Giralt transcriu de l'obra de Benoît Lévy *La ville et son image* que mereixen ser incorporades com a reflex del pensament líric i alhora racional que amarava el discurs de l'arquitecte respecte als jardins:

²⁴² *La Veu de l'Empordà* 06/11/1915 p. 3.

²⁴³ Fons professional de Ricard Giralt Casadesús. R. 457. AHCOAC. Demarcació de Girona.

“Diu M. Whittet (..) Els Parks [sic] són parts de tendresa, de dulzura i de repòs per les masses, els esposos i els enamorats; són fets per a tota la població rica i pobre amb drets i privilegis iguals per a cada classe. Els parcs són grans civilitzadors i igualadors. Aixecant el poble vers una vida superior, són educatius; son una font d’inspiració. Baix tots els punts cada ciutadà deuria aixecar la ma a favor dels parcs; són l’herència del poble temps a venir”

I de M. Malton Robinson, recollit pel mateix Benoit Lévy: *“Els parcs rendeixen a les nostres ciutats industrials tant poblades un servei espiritual comparable al que les catedral en la seva grandesa i bellesa de la seva arquitectura oferia a la població rural a l’Edat Mitjana. El parc és la catedral de la ciutat moderna”*

Quan el 1920 Cebrià de Montoliu, decebut, abandonà el projecte de la Societat Cívica la Ciutat Jardí i se n’anà als EUA, el seu lloc fou ocupat per Nicolau M. Rubió i Tudurí, l’arquitecte que culminà el projecte de jardins de la Muntanya de Montjuïc començat per Jean C. N. Forestier i que serà el responsable del disseny de la majoria de jardins de Barcelona fins a la Guerra Civil.

El mateix Rubió i Tudurí, va ser també qui formulà el 1932 el pla de distribució de zones del territori català conegut com *Regional Planning*, fortament defensat per la Societat Cívica la Ciutat Jardí, que al 1920 ja encoratjava a la Mancomunitat a organitzar una *Conferència d’Urbanització Regional de Catalunya* on la mateixa SCCJ s’acreditava com especialista en el tema.

Tot aquesta activitat l’hem de veure present en el debat ben viu aquells anys en el qual els jardins estaven cridats a tenir un paper protagonista en la formulació del planejament català. Rubió Tudurí era al mateix temps, en paraules d’Oriol Bohigas *“el creador del jardí noucentista*

*amb voluntat de disseny urbà a casa nostra*²⁴⁴ Giralt no era gens aliè a aquests temes i els aplicava a les ciutats on treballava, Figueres i Girona. També concursà en altres iniciatives, com la que al 1935 el portà a presentar-se al concurs per la urbanització de la part baixa de Montjuïc, juntament amb altres arquitectes: Raimon Duran Reynals, i el mateix equip del GATCPAC. Guanya el concurs Nicolau M. Rubió i Tudurí i Ricard Giralt quedà entre els finalistes.

8.4 L'arquitectura. les cases, les coses i els estils.

Des de finals del segle XIX començà a prendre cos entre alguns arquitectes la idea d'una arquitectura més depurada d'ornament, més austera. Hem de recordar aquí la fita que va representar la publicació el 1908 per part de l'arquitecte Adolf Loos (1870-1933) de l'assaig *Ornament und Verbrechen*, Ornament i Delicte, on amb afirmacions com: "*El ornamento no es sólo es símbolo de un tiempo ya pasado. Es un signo de degeneración estética y moral*"²⁴⁵ polemitzava a favor de tota una nova concepció estètica que de fet és ben present encara avui i que es considera un dels referents precursors del racionalisme. Aquesta idea es reforçà a tot Europa després de la 1ª Guerra Mundial quan es va fer més palès el rebuig a l'arquitectura eclèctica tradicionalista a favor de la simplicitat i la línia recta. Al llarg de la segona dècada del segle, institucions com la *Wiener Werkstätte*, la *Deutsche Werkbund* i la mateix *Bauhaus* reformularen els paràmetres de la nova arquitectura a favor de la linealitat i la simplicitat. Aquest canvi vingué abonat, en part, per la necessitat de noves vivendes i les reconstruccions que comportà la fi de la contesa. Però el racionalisme que s'imposà no fou tan sols un canvi estètic sinó que amagava transformacions profundes, com la ruptura amb la tradició artesana i

²⁴⁴ BOHIGAS, Oriol, "Societat Cívica Ciutat Jardí: el territori com a problema." a PIÉ, Ricard. Ed. Aportacions catalanes en el camp de la urbanística i de l'ordenació del territori, des de Cerdà als nostres dies. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. 2007. p. 106

²⁴⁵ LOOS, Adolf (1908) "Ornamento y delito". paperback nº 7. ISSN 1885-8007. [data de consulta: 04/02/2014] <http://www.paperback.es/articulos/loos/ornamento.pdf>

la difusió de la producció industrial, la incorporació dels avenços tècnics a les llars, com l'aigua corrent, el clavegueram, el gas i l'electricitat, els debats sobre els estàndards de vivenda, l'higienisme, l'estructura i distribució interior, la dicotomia entre casa i pis, la propietat i el lloguer, l'ús de nous materials industrials, etc.

Tots aquests conceptes incidien en la definició de l'arquitectura d'aquells arquitectes que, com Giralt, acabaren la carrera en la segona dècada del segle, i els portà a posicionar-se a la llum dels nous plantejaments, dels clients i de les necessitats que es presentaven a nivell públic i privat.

El camí estilístic que escollí la generació de Ricard Giralt va estar marcat per la forma com aquests s'orientaren davant les noves tendències, al costat dels ensenyaments que havien rebut a l'Escola. Hi va tenir un pes decisiu l'estatus que com a professionals aconseguiren. En aquest sentit, arquitectes com Giralt que de ben aviat sentiren la pruija de l'arquitectura social, bescantaren els estils monumentalistes i redactaren els seus projectes en clau noucentista pel que fa als elements decoratius i les formes amables que requerien, sobretot, els habitatges dels clients privats, i practicaren un cert eclecticisme cada vegada més derivat cap el racionalisme per l'arquitectura pública d'equipaments. No obstant això, no van negar mai els favors que un cert monumentalisme podia fer a la càrrega simbòlica d'un equipament cultural. Seria el cas de les primers escoles que projectà per Girona, Escola de la Mercè i Escola Jaume I, no realitzada, dels acabaments neobarrocs per la Rambla de Figueres i les baranes de l'Onyar al costat del Pont de Pedra de Girona, i de com acullí i alabà, com arquitecte municipal, el nou edifici de la Biblioteca Popular de Figueres de Lluís Planes el 1919, el qual descrivia com a veritable temple de la cultura.

8.5 L'arquitectura històrica

Ricard Giralt assumí la reivindicació de l'arquitectura històrica en sintonia amb autors europeus com Camillo Sitte o Cornelius Gurlitt i compartí amb aquests la idea de que aquesta i especialment el barroc, com a art present tant en els edificis nobles com esglésies i palaus, com en l'arquitectura popular de masies i petites construccions, era un art que donava caràcter a més de ser un bon recurs estilístic per a determinades obres. Aquests arguments portaven a la defensa i conservació dels monuments històrics en general com a part de la idiosincràsia del lloc, la seva personalitat, i allò que feia una ciutat singular respecte a una altra. Expressaven el desig d'una bona convivència entre l'arquitectura històrica i la ciutat moderna. La protecció del patrimoni era també un dels objectius de treball dels Congressos d'Arquitectes en Llengua Catalana, organitzats per l'Associació d'Arquitectes de Catalunya els anys 1932 i 1933.

Tenim un testimoni d'aquesta idea a l'article publicat a la *Revista del CAME* de juliol de 1931, nº 29, i signat per Wasser, probablement un pseudònim sense identificar, qui a propòsit de Le Corbusier, tracta del tema de compatibilitzar passat i present en les ciutat i acaba definint la línia a seguir:

“Estudiando siempre, conservamos las antiguas y siempre bellas estructuras de nuestras viejas ciudades, corrigiéndolas con prudentes y meditadas reformas y enlazándolas sabiamente con los modernos ensanches, dejando la fácil gloria de la gacetilla para aquellos que sirven a un cliente más o menos caprichoso. Nuestro cliente es la propia ciudad”

També trobem un extens article titulat *L'Art barroc a Catalunya* al Butlletí del Centre Excursionista²⁴⁶, signat per Pelegrí Casades Gramatxes. Fets com aquests situaven l'art barroc en

²⁴⁶ CASADES GRAMATXES, Pelegrí. “L'Art Barroc a Catalunya”. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Setembre de 1928. Núm. 400.

el punt de mira dels arquitectes, artistes i estudiosos de l'art d'aquells anys, que per altra banda trobem aglutinats també com a socis del Centre Excursionista com entitat que vetlla pel patrimoni de país²⁴⁷.

Joaquim M. Puigvert²⁴⁸ sosté que a Catalunya l'estil barroc va experimentar una certa revalorització per part dels arquitectes noucentistes, que van acostar-s'hi des de perspectives diferents. Cèsar Martinell i Josep F. Ràfols n'estudiaren les manifestacions artístiques i arqueològiques i Jeroni Martorell des del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments maldà per la seva rehabilitació i restauració. Altres arquitectes, en canvi, hi trobaren una font d'inspiració a partir de l'observació d'un cert moviment neobarroc sorgit a Centreeuropa. També podem aportar el cas de Rafael Masó en el projecte de Clínica Mental de Santa Coloma de Gramanet, inspirat en l'establiment psiquiàtric alemany de Egfling i que recupera el barroc popular en l'estructura de pavellons a la manera dels masos catalans del XVIII. Trobariem altres exemples del barroc com inspiració en altres obres del mateix Rafael Masó i també en les dels seus col·legues Josep Goday, especialment en els Grups Escolars projectats a Barcelona, Pelayo Martínez, Josep Esteve Corredor, Josep Danés i el mateix Ricard Giralt Casadesús.

Una altra prova de l'interès de Giralt Casadesús pel barroc la trobem en l'existència en el seu fons d'un exemplar de la revista *Arquitectura. Órgano Oficial de la Sociedad Central de Arquitectos*²⁴⁹. Es tracta d'una revista mensual il·lustrada i l'exemplar conservat, corresponent al febrer de 1920, està dedicat a l'arquitectura del barroc. Inclou un article de Ortega y Gasset titulat *La voluntad del barroco* i l'article del Giralt Casadesús titulat *El arte barroco y su rehabilitación* que també veurem publicat a la revista *Vell i Nou*.

²⁴⁷ GANAU, Joan "Cap a la valoració dels monuments barrocs: la casa del gremi dels velers i el barri barroc de la Virreina" a Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català. (1844-1931). Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1997. pp. 459-461.

²⁴⁸ PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. "El barroc revalorat pel noucentisme: la contribució dels arquitectes" a FIGUERAS, Narcís i Pep VILA (eds) Miscel·lània en honor a Josep M. Marquès. Girona, Diputació de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010. p. 639.

²⁴⁹ Revista Arquitectura. AHCOAC.Girona. Fons Giralt Casadesús. R. 316

Giralt va difondre aquestes idees a través dels seus articles. Ja al 1917 parlà de la urbanització del barri barroc de la Virreina a Barcelona²⁵⁰ i dos números més tard de la decoració de la Rambla de Figueres, de clara inspiració barroca en la seva balustrada. L'octubre de l'any següent, 1918, publicà un estudi sobre el barroc a la *Fulla Artística de Figueres*²⁵¹. Anys més tard, el 1926 parlà novament del model barroc de balustrades arrel de la seva intervenció a les baranes de l'Onyar a la ciutat de Girona²⁵². Pocs anys més tard, el 1930 des de les pàgines de la *Revista del CAME* retornà a la defensa de l'art barroc i la seva rehabilitació²⁵³. En tots aquests casos, es pot apreciar la visió que l'arquitecte té d'aquest estil. Al nostre entendre l'arquitecte se situa enfront les manifestacions de l'art barroc amb una actitud respectuosa amb els valors estètics d'aquell estil, com un simple observador culte, que en valora els elements com a font d'inspiració, sense identificar-se amb la seva simbologia ni amb el contingut ideològic i polític que representa. Retornarem a aquest aspecte en el capítol 9 quan analitzem la seva producció articulística.

Un altre tema que Giralt va tractar, com arquitecte municipal de Girona i en els seus articles en relació a l'arquitectura històrica, fou el de les muralles de Girona. Giralt assistia com arquitecte municipal a les reunions de la Comissió Provincial de Monuments on es debatia la gestió del patrimoni arquitectònic de la ciutat. Tal com escriu Raquel Lacuesta²⁵⁴, la reivindicació de les muralles es va iniciar als anys vint en un moment de fort debat ciutadà per el destí de la ciutat vella. Recordem la qüestió de les ordenances vigents d'alienacions de carrers que condemnaven a la piqueta un bon nombre de palaus i casals gironins. Les noves alineacions redactades per Rafael Masó i aprovades el febrer de 1922, abans de l'entrada de Giralt a l'ajuntament, en van garantir la conservació i varen posar de plena actualitat la qüestió del tractament de la ciutat

²⁵⁰ *La Construcción*. Núm 11, i Núm, 13, 1917

²⁵¹ "L'art barroc. L'odi al barroc i la seva rehabilitació". *Fulla Artística d'Alt Empordà*, 1918 pp. 1-2

²⁵² *Diario de Gerona*. 17/01/1926. Portada.,

²⁵³ *Revista del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, Núm 18, 1930 pp 104-106.

²⁵⁴ LACUESTA, Raquel, *Restauració monumental a Catalunya (segles XIX-XX)* Barcelona. Diputació de Barcelona, 2000. p.235.

històrica. Les muralles també veieren amenaçat el seu futur, en el context de l'enderroc de la part occidental de la fortificació, actual Gran Via, que s'estava produint aquells anys. Els treballs de Giralt en aquest camp s'han d'inscriure en el projecte de redacció d'un passeig arqueològic per la ciutat de Girona, idea sorgida de la taula de l'arquitecte Rafael Masó, aleshores regidor de l'ajuntament de Girona i que malauradament restà interrompuda per la seva mort. El mateix 1935 Jeroni Martorell va enviar un escrit a Ricard Giralt demanant-li l'execució d'un plànol que fixés la planta i el contorn del futur passeig arqueològic, però la guerra novament frustraria aquell projecte el qual fou recuperat en la postguerra amb criteris monumentalistes força allunyats dels plantejaments inicials que compartien Rafael Masó i Ricard Giralt.²⁵⁵ Giralt publicà un article a la *Revista del CAME* el maig de 1933 titulat *Las murallas de Gerona*, que ens serveix per identificar la seva opinió al respecte. En aquest text, del qual en reproduïm un fragment, després de confegir un relat sobre la història del monument, expressa la seva opinió respecte al seu tractament, que, de forma diàfana revela les seves connexions professionals amb Barcelona, i com l'experiència barcelonina determinà l'escenari amb que ell es trobà a Girona. Referint-se a l'aplicació del Pla Baixeras i la polèmica que va desfermar diu:

“En definitiva, doncs, el fet que la reforma de Barcelona s'iniciés en una data tan avançada, d'una banda, va retardar les crítiques a la solució geomètrica dels problemes del centre històric i la conscienciació de la necessitat de conservar els monuments urbans. Paradoxalment, però, va permetre que l'aplicació del pla de reforma es realitzés en un moment de major respecte al patrimoni monumental de la ciutat i, per tant -igual com passaria més tard a Girona-s'evitessin moltes destruccions que, durant la segona meitat del segle XIX, sens dubte s'haurien consumat”

²⁵⁵ ARAGÓ MASÓ, Narcís-Jordi. Rafael Masó, ciutadà de Girona. Girona. Ajuntament, 2006. p. 135.

També hem pogut documentar en relació al patrimoni històric, que Ricard Giralt i Emili Blanch, aquest darrer en qualitat d'Arquitecte Director de l'Oficina Provincial de Construccions Civils de Girona²⁵⁶ foren els encarregats de redactar les ordenances de la zona monumental de la Generalitat l'any 1930. Blanch era el Delegat de la Comissió de Monuments a la comissió Municipal. Novament la modernitat del racionalisme no estava renyida amb la rigorositat amb que calia tractar el patrimoni històric.

La guerra civil va posar a prova les idees i els criteris dels qui tenien alguna influència a prop del poder, en relació al patrimoni arquitectònic. En aquest sentit mereix ser recordat un episodi en relació a l'església gòtica de Sant Pere de Figueres, que malauradament fou destruïda mitjançant el procediment de desmuntar-la peça a peça durant els primers dies de la guerra. Transcrivim la fitxa descriptiva del fons²⁵⁷ de la Parròquia de Sant Pere de Figueres existent a l'Arxiu Comarcal de Figueres:

"Pel juliol de 1936 el nou règim instaurat aleshores incendià el temple, així com també la documentació parroquial. Una sessió del ple de l'Ajuntament de Figueres, només amb l'oposició de l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús i el regidor Alexandre Deulofeu, aprovaren la destrucció de l'edifici i reaprofitament dels seus carreus per a diverses obres públiques"

Un altre exemple de recolzament de l'arquitectura històrica el trobem en el número 71 de la *Revista del CAME* de febrer de 1935. Es presenta una iniciativa d'un grup d'intel·lectuals i arquitectes per construir un Museu Gaudí a la Sagrada Família. La revista s'hi adhereix i acull les aportacions dels lectors.

²⁵⁶ DOMÈNECH CASADEVALL, Gemma, *Emili Blanch Roig (1897-1996)*, p. 23

²⁵⁷ Fitxa del fons "Parròquia de Sant Pere de Figueres" Arxiu Comarcal Alt Empordà. Remet a la bibliografia: MARQUÈS, Josep M. *L'església parroquial de Sant Pere de Figueres* Figueres. Parròquia de Sant Pere de Figueres, 2002

8.6 La pedagogia

Ricard Giralt va desenvolupar una labor didàctica constant al llarg de la seva vida, especialment a través dels seus articles en diaris i revistes generalistes de les ciutats on treballà. A aquests s'han d'afegir els treballs a revistes especialitzades adreçades als seus col·legues de professió. Algunes, com la *Revista del CAME*, tenien un esperit clarament formatiu per el col·lectiu dels arquitectes municipals que estava reformulant el seu paper.

En aquest punt resulta interessant destacar la informació trobada en el seu fons professional en relació a la carrera d'arquitectura i els ensenyaments tècnics en general. En un dossier mecanografiat on a la portada hi figura anotat a llapis *Giralt* i *de part d'en Subirana*²⁵⁸ s'hi resumeix tot el projecte de reforma dels ensenyaments tècnics formulat pel CENU, Consell de l'Escola Nova Unificada, el 1936. De les pàgines del dossier i especialment del diagrama desplegable que conté, se'n desprèn la filosofia que assistia els homes del CENU amb la voluntat de renovar els ensenyaments i, sobretot en el cas dels arquitectes, orientar-los vers qüestions com l'arquitectura legal o l'urbanisme, amb clara sintonia amb els corrents europeus i amb el que defensava Ricard Giralt.

També entrarien en aquests apartat les conferències que donà per fer conèixer les seves obres o per difondre els beneficis de la higiene i la salubritat de les poblacions, les manifestacions de l'art en les diferents èpoques o les experiències en arquitectura i urbanisme dels països centreeuropeus.

²⁵⁸L'arquitecte Joan Baptista Subirana, era membre destacat del GATCPAC i treballà colze amb colze amb Josep Torres Clavé en l'elaboració d'un nou Pla d'Estudis d'Arquitectura, en el marc del Consell de l'Escola Nova Unificada, CENU. Ricard Giralt, molt preocupat del tema i suposem que amic de Subirana, va rebre d'aquest la informació. Per més informació sobre el tema Vegeu: BOHIGAS, Oriol. "Torres Clavé i la proposta d'un pla d'estudis d'arquitectura." *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo* 140, 1980. pp. 26-33.

8.6.1 Les conferències

El programa de conferències va esdevenir una eina innovadora per fer arribar la cultura del noucentisme i els ideals de la Mancomunitat al territori, aprofitant la capillaritat de la xarxa de institucions com biblioteques, escoles i espais de sociabilitat. Mitjançant aquestes s'aconseguia divulgar els beneficis de la política social i cultural del govern entre àmplies capes de la població, des dels sectors més populars a les classes mitjanes. En un context informatiu dominat per la premsa escrita, les conferències portaven el missatge de la paraula viva i permetien visualitzar l'acció de govern i els beneficis socials que se'n desprenien, a tot el territori. Bona part d'aquestes activitats divulgatives eren programades per l'Institut d'Educació General i tenien com escenari les biblioteques populars recent inaugurades.²⁵⁹ Giralt no es podia sostreure d'aquesta poderosa eina. Com exemples d'algunes d'aquestes conferències, a partir de les notícies aparegudes a la premsa, hem pogut confegir la relació que segueix, que ben segur no és exhaustiva però sí indicativa de la continuïtat en el temps i de la constància dels temes presentats. Es conserven textos a mà i a màquina d'algunes d'aquestes conferències. Algunes anaven acompanyades de projeccions.

1921 Figueres. Orfeó Germanor Empordanesa. Conferència d'art.

1922. Badalona. *L'obra sanitària i urbana de l'Ajuntament de Badalona*.

1922 Girona. Sala de Plens. *La vida i la mort en les poblacions. El sanejament de la ciutat*. 300 assistents.²⁶⁰

²⁵⁹ BALCELLS, Albert, "L'Institut d'Educació General. Higiene i civisme (1914-1923)" a Puig i Cadafalch, president de Catalunya i la seva època. Barcelona, Rafael Dalmau, 2013, p. 129-171.

²⁶⁰ Sabem el nombre d'assistents a algunes de les conferències per emmarcar-se en el *Servei de Conferències populars de la Comissió d'Educació General de la Mancomunitat de Catalunya*. Font: MANCOMUNITAT DE CATALUNYA. L'obra realitzada. Anys 1914-1923. Organització i administració de la Mancomunitat. II Cultura i Instrucció. III Agricultura. Barcelona, 1923 pp. 62-63

1922 Figueres. Biblioteca Popular. *La Salut de la Ciutat. La higiene del sòl i del subsòl*. 150 assistents.

1923 Lleida La ciutat sana: higiene del sòl i del subsòl. 500 assistents.

1932 Salt. Associació d'Arquitectes de Catalunya. *Urbanisme i política sanitària*.

1950 Dia Mundial del Urbanismo. Conferència *Pasado, presente y futuro del urbanismo*.

1951 II Dia Mundial del Urbanismo. Giralt i altres arquitectes: *Campo y Ciudad*.

1955 Girona. Sindicato Provincial Construcción. *La nueva Ley de la Vivienda, problemas y orientaciones*.

1965 Ateneu Barcelonès. Amigos de la Ciudad. *Problemas urbanísticos de la Barcelona actual*.

8.6.2 Participació a Congressos

També es pot resseguir la seva participació a congressos, especialment quan hi va participar amb ponències o comunicacions:

I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana. Barcelona, 1932.

President de la ponència *Política Municipal i arquitectura legal*

Comunicació de Giralt: *L'especulació dels terrenys a les ciutats*.

Bases per a una nova Llei d'Urbanisme

I Congrés Municipalista Català. Barcelona, 1933 *Necessitat d'una Llei d'Urbanisme*

II Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana Tarragona 1935. *Política de l'Habitació*. Ricard Giralt i Nicolau M. Rubió i Tudurí.

A més de l'assistència a nombroses convocatòries estatals i internacionals, algunes de les quals hem pogut recollir a l'apartat de la biografia.

8.6.3 Ricard Giralt professor de l'Escola D'Administració Pública

L'altra apartat de la seva labor didàctica el trobaríem en les classes, activitat que en el seu cas es va reduir al breu període que va exercir de professor d'Urbanisme de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya en els anys epigonals d'aquesta²⁶¹.

Segons la recerca feta per Josep Sarrion²⁶² l'Escola nasqué el 2 de març de 1914 amb el nom de *Escola de Funcionaris de l'Administració Local* com alternativa a la via d'accedir a l'administració que regia a l'Estat a través d'oposicions, fórmula que mai es va arribar a aprovar. En el fons nasqué per la desconfiança de les administracions catalanes envers el corporativisme que podien generar els cossos de funcionaris. També hi havia la intenció de cobrir les deficiències del Pla d'Estudis de l'Estat espanyol, pel que fa als ensenyaments tècnics i professionals, marcats per la *Ley Moyano* de 1857. Segurament aquest segon aspecte degué ser el que més seduïa a Ricard Giralt molt preocupat pels ensenyaments professionals. També hi influí la filosofia de formar uns quadres tècnics cultes i competents al servei de les administracions públiques del país, molt en la línia del que propugnava Giralt pel CAME. El CAME, com el seu nom indica, havia nascut amb voluntat d'esdevenir cos, però en realitat no va passar mai d'associació. Una

²⁶¹ L'Escola de Funcionaris de l'Administració Local, després Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya va ser instituïda el març de 1914, sota els auspicis de la Mancomunitat de Catalunya. La seva filosofia contemplava la formació del funcionariat català des d'una perspectiva catalanista i al mateix temps la voluntat d'esdevenir un nucli de recerca i debat sobre el municipalisme.

²⁶² SARRION GUALDA, Josep *Història de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939)* Barcelona. Generalitat de Catalunya. Departament de Governació. 1983

associació professional que agrupava i formava els arquitectes municipals al servei de l'administració.

Els ensenyaments orientats als serveis municipals de caràcter tècnic estaven en mans d'arquitectes. En el patronat inicial hi trobem Josep Puig i Cadafalch i com a professor Guillem Busquets.

L'Escola va néixer amb una naturalesa dual d'un centre d'ensenyament professional i un centre d'investigació en matèries jurídic-administratives, especialment municipalistes. Per exemple varen promoure les *Setmanes Municipals* que es realitzaren entre 1915 i 1922.

L'oferta educativa s'orientava a la formació *ex-novo*, el reciclatge, els cursos d'estiu i cursets d'extensió universitària oferts des dels caps de partits del territori. Hi havia cursos estrictament docents i d'altres d'oberts a la població, amb l'esperit de propiciar l'ambient municipalista.

Al mateix temps l'Escola desenvolupava una tasca investigadora amb la publicació d'una revista, la *Revista de la Vida Municipal*, llibres, elaboració d'enquestes, estudis i informes i les ponències per les Setmanes Municipals. El 1927 es creà l'*Institut d'Estudis Municipalistes* amb alguns professors de l'Escola.

El programa, ideari i desenvolupament, s'inscrivien en l'ambient noucentista i especialment municipalista i no podia ser més atractiu per personatges com Ricard Giralt.

Tot i amb això la vida de l'Escola va ser força atzarosa, navegant amb dificultat entre clausures i reobertures per motius polítics entre 1914 i la Guerra Civil. En la darrera etapa, entre 1937 i 1938 en fou director l'advocat figuerenc Josep Xirau Palau, moment que coincidí amb el pas de Ricard Giralt per l'escola com a professor d'Urbanisme.

Giralt va entrar a l'Escola el 26 de març de 1937, en el context de guerra i de cessament d'alguns professors per motius polítics en la que fou l'etapa epigonal del centre. Tal com relata Josep Sarrion *"L'Escola sofrí els efectes catastròfics de la Guerra Civil pel fet que molts alumnes i professors s'incorporaren al front pel fet que es perdés la concòrdia entre els professors i pel fet que els membres més prestigiosos del claustre foren remoguts"*²⁶³ Tristament el que hauria pogut ser una etapa brillant de l'arquitecte com a professor d'urbanisme es va malbaratar pel curs dels esdeveniments.

Tot i amb això les Setmanes Municipals havien aconseguit promoure l'associació entre els municipis catalans i la federació amb la resta de municipis espanyols i sens dubte van ser l'embrió de les federacions municipalistes posteriors.

Com a conclusió a l'apartat dedicat a la formació i l'ensenyament, considerem interessant transcriure aquest text de Ricard Giralt Casadesús en motiu de la inauguració de la Biblioteca Popular de Figueres perquè trasllueix diàfanament el seu pensament en relació a la cultura popular i els oficis:

"Servirà la Biblioteca per a que el fuster i l'ebenista puguin veure gràficament l'evolució de l'art de la fusta (...) Hi trobaran l'escultor i el picapedrer recursos de tècnica (...) Podrà estudiar el cerraller [sic] i el ferrer l'art de la forja des dels més modestos pica-portes de l'època romànica fins les més atrevides construccions metàl·liques modernes, amb tota la gran varietat de procediments de clavar, unir i soldar el ferro. Aquells que es dediquin a les arts de llibre, tindran en la Biblioteca models, tipus i exemplars de composició, l'estudi dels quals els permetrà veure nous horitzons que els migrats que avui donen les cases que faciliten els elements de l'art i del llibre (...) Així uns i altres, mercès als llibres de la Biblioteca, entaularan aquesta relació espiritual tan indispensable amb la vida passada de

²⁶³ SARRION GUALDA, Josep Història de l'Escola d'Administració Pública. p. 233.

cada ofici, i amb ple coneixement del passat, a l'arribar al seu obrador sentiran bategar dintre seu el desig de millorar l'obra o l'ofici al que han entregat tota la seva vida."²⁶⁴

La mateixa idea que la revista *Themis* difonia en aquest breu que trobem el número de setembre de 1915:

*"Crida. Ceramistes, teixidors, fusters, jardiniers, matriculeu-vos en l'Escola de Bells Oficis, que sabreu ser conscients de vostra feina i ennoblir el treball quotidià; que aprendreu a conèixer formes noves i a enlairar nostres arts decoratives"*²⁶⁵

²⁶⁴ *Fulla Artística d'Alt Empordà*. Número VII. Juliol 1918. p. 1

²⁶⁵ *Themis*, nº 6. 20/09/1915 p. 5. La Revista *Themis*, de temàtica literària i artística va fundar-se el 1915 a Vilanova i la Geltrú.

Capítol 9 Ricard Giralt, negre sobre blanc. Articles i llibres

Tot i que altres arquitectes coetanis de Ricard Giralt com per exemple Jeroni Martorell, Josep Puig i Cadafalch, Guillem Forteza o el mateix Rafael Masó, també varen utilitzar els mitjans escrits per difondre el seu treball, ens atrevim a dir que Ricard Giralt els sobrepassà en molt en la difusió del seu pensament i la seva obra en manuals, monografies i articles.

En el cas de Ricard Giralt ens trobem davant un professional avançat al seu temps que utilitzà l'escriptura a la premsa com un instrument essencial del seu treball, un mitjà per divulgar el coneixement arquitectònic i especialment urbanístic, per donar a conèixer les realitzacions urbanes en que estava implicat, per crear un estat d'opinió respecte a les seves obres i a les obres dels seus col·legues. Durant bona part de la seva vida, el calendari de publicació dels articles ens revela una activitat periodística gairebé setmanal, que hem de pensar que compaginava amb la seva geogràficament agitada vida com arquitecte. En els darrers anys, a partir del 1950, els articles a La Vanguardia esdeveningueren, cada cop més, el nexa d'unió amb una professió que adorava i que a partir d'aquell moment s'esllanguia a nivell de projectes però no perdia la vitalitat, al contrari, en els articles. Per Francesc Roca²⁶⁶, aquests articles a La Vanguardia representaren per Giralt el darrer intent de refer aquella cultura urbanística perduda que havia donat sentit a la seva vida.

No podem saber si Ricard Giralt fou un orador brillant. Tot i amb això, les cròniques periodístiques d'alguna de les seves conferències i de les seves actuacions liderant iniciatives ciutadanes com el Servei de Higiene i Estadística de Figueres, el Museu de l'Empordà o les biblioteques populars, així ens ho fan pensar. El que si que podem constatar és la seva facilitat per la redacció i la comunicació, on el testimoni escrit que ens ha llegat abraça des de traduccions d'especialistes anglesos i alemanys a articles de pura divulgació en diaris i revistes.

²⁶⁶ ARTAL, F. GABRIEL, P. LLUCH, E. i ROCA, F. Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX) Barcelona, Edicions 62, 1979 p. 223.

El contingut dels seus escrits va des de les grans operacions urbanístiques dutes a terme als països europeus, a les *petites coses de la ciutat*, com ell anomenava en els seus articles les botigues, les llambordes, les fonts... i també a les conquestes del que avui anomenem estat del benestar, com podria ser el sanejament, l'abastiment d'aigua, però també la dotació de parcs, biblioteques, escoles, mercats... Un volum de testimonis escrits que de per si sols ja representen un recurs de primera mà per una recerca sobre les relacions entre administrats i professionals, i que sens dubte ha estat un suport de primer ordre en aquest treball que presentem.

Com a nota, hem pogut detectar que alguns dels treballs foren presentats en diverses publicacions i amb anys de diferència. Això explicaria l'existència de títols repetits en la relació d'articles. Les referències mancades de pàgina remetent a aquelles publicacions on, per diversos motius, no ens ha estat possible arribar, i remetent als treballs recopilatoris anteriors, que en aquests casos no hem pogut revisar.

La relació dels llibres publicat per Ricard Giralt i també dels articles que hem pogut localitzar es troben a l'Annex I. També hi aportem un llistat dels articles que parlen de Ricard Giralt i les seves actuacions professionals. Aquest darrer llistat bàsicament poua a la premsa local i ha sorgit al fil de la recerca dels articles signats per l'arquitecte. Moltes de les referències també les podem trobar a peu de plana per argumentar les afirmacions de la recerca, especialment biogràfica, però considerem que poden ser útils per seguir la trajectòria vital i professional de Ricard Giralt. Volem comentar que hem optat per deixar el text de l'Annex I en un tractament neutre, sense subratllats ni negretes per no carregar visualment una relació ja de per si força feixuga.

A continuació anirem descabdellant els gran temes de l'artículística de Ricard Giralt, amb alguns fragments que hem considerat que il·lustren el seu pensament i arguments. Els anirem

enumerant per ordre de importància en el conjunt de l'obra. Això farà que en alguns casos el relat presenti salts cronològics derivats de l'agrupació temàtica per la que hem optat.

9.1 La reforma de les ciutats i l'art cívic

Aquest concepte per Ricard Giralt abraçava tant la intervenció en la ciutat històrica com els plans d'eixample i vialitat de la ciutat moderna. N'és un exemple el text que publica al periòdic *l'Alt Empordà*²⁶⁷ el juny de 1918, que trobarem refet i reeditat en altres publicacions al llarg de la seva vida. En ell hi podem veure un bon compendi de que per ell ha ser l'urbanisme, sense perdre mai de vista la idiosincràsia i el caràcter de les nostres ciutats catalanes:

“La Reforma de les ciutats de Catalunya

“Si la ciutat no ens plau tal com la trobem, cal abans de millorar-la tenir idea de lo que la ciutat té d'ésser i del que deu expressar. Si modifiquem les cases, si la nostra manera de viure i el tràfec de la ciutat han sofert una total transformació; si ens hem creat noves necessitats, resultats de nous avenços; si la circulació ha portat a la ciutat nous sistemes de locomoció; si nous serveis han obligat a la creació de nous edificis; si la vida comercial i industrial han transformat la constitució de la ciutat; si la higiene nascuda amb nosaltres marca nous viaranyes per a garantir la nostra salut; i, finalment, si l'art i la bellesa, patrimoni en generacions passades d'uns quants ciutadans, han passat avui a mans de tots, la Ciutat ha d'expressar tot això, la ciutat ha d'ésser tot això. L'home ha de deixar d'ésser de la ciutat per a passar a ésser la ciutat de l'home.”

²⁶⁷ *Alt Empordà* 01/06/1918 p. 6

La seva visió del que ha de ser una ciutat va lligada a la idea que Giralt va elaborar sobre les ciutats històriques, una herència cultural que per l'arquitecte, els ciutadans tenen el deure de conservar i integrat a la ciutat moderna, com a garantia de la identitat de cada comunitat. En aquest article Giralt posa sobre la taula el coneixement de les diverses tendències en el tractament del patrimoni. Al mateix temps, defineix una línia de pensament que acabarà quatllant entre els diferents actors que intervenen en la gestió de la ciutat:

“Carrers rectes o tortuosos, és el dilema que ha apassionat durant molts anys els urbanistes. Hi havia qui creia que la reforma d’una ciutat vella havia d’èsser seguint els carrers antics, eixamplant-los: a altres els semblava que era millor que fossin rectes. I el cert és que totes dues solucions poden ésser bones i de totes n’hi ha vells exemples.

L’urbanista no és un matemàtic, no troba en les llibres d’urbanització aquella fórmula que doni la solució al seu cas. Un llibre d’urbanització, no és la panacea per a curar els mals de la ciutat: l’urbanista ha de saber treure del lloc, que és el tema del seu estudi, tot allò que és etern i que perdura per damunt les modes efímeres dels estils i les modes.”²⁶⁸

En aquest mateix article hi trobem la definició del que per ell havia de ser el paper de l'arquitecte a l'hora de intervenir en els nuclis històrics. Demanava humilitat i ofici a parts iguals, qualitats que no sempre trobem en les intervencions d'alguns arquitectes.

“En la urbanització de les ciutats històriques, crec que l’obra de l’urbanista ha de quedar reduïda, més que a projectar nous edificis i noves concepcions arquitectòniques, a suprimir aquells elements que són un destorb, perquè prengui relleu el conjunt urbà del lloc; més

²⁶⁸ Arquitectura i Urbanisme. 2ª època. Nº 1. Abril 1934. pp.18-21.

*que per fer lluir la personalitat del projectista, cal donar valor a allò que el temps i les generacions han consagrat amb llur respecte i devoció.*²⁶⁹

De la lectura que ell feia del paper de l'urbanista, s'en desprèn la seva consideració sobre l'Art Cívic, veritable tema clau de la seva concepció de la professió. En les poques paraules que segueixen hi trobem definida la forma en que com a professional i com a ciutadà es posicionava i responsabilitzava davant la ciutat:

*“És l'art públic el que hauria d'ésser objecte de les nostres democràcies; tan sols per a retornar a la col·lectivitat anònima, en forma de bellesa, el que paguem en impostos.”*²⁷⁰

També s'hi pot percebre el caràcter democràtic amb que Giralt concebia l'art i la ciutat com a art, com una conquesta de la civilització, un dret de tots els ciutadans:

“És l'Art Cívic, portant a la nostra intel·ligència la ciutat tal com deu haver d'ésser; és la higiene i la bellesa harmonitzant-se amb la utilitat i abandonant del passat lo que ha mort, portant a la vida nous principis que plantegen el camí de la solució de la ciutat futura.

A la concepció primitiva de la ciutat, reunió de homes per defensar-se, a la ciutat fortalesa, reclosa en les muralles com un cercle que l'ofega, a la ciutat comercial tot utilitat i geometria, sorgeix la nova ciutat, la ciutat del demà com expressió més alta de l'obra d'art.

Bo és que venerem del passat sols allò que és sempre viu, i que quedi en el fossar el que ha fet ja el seu curs. Deixem de viure entre es morts i alcem una pregària per la nova ciutat, la

²⁶⁹ *Arquitectura i Urbanisme*. Ibidem

²⁷⁰ *El Autonomista*. 31/07/1922. p. 1

ciutat de cara al món, sense regles geomètriques, sense principis fossilitzats que cauran per manca d'ànima que els aguanti."²⁷¹

9.2 La ciutat jardí, una conquesta social

El 1912, Ricard Giralt es trobava en els darrers cursos de la carrera, i freqüentava, física i intel·lectualment, els escenaris de la Societat Cívica la Ciutat-Jardí i els pensadors europeus que estaven en sintonia amb aquell discurs. És en aquell moment quan publicà un dels textos més didàctics en relació a la funció social de l'arquitectura per a les classes populars. Parlant del barris obrers desenvolupà la següent argumentació:

"Conegut és el sistema de fer barris obrers deixant en la paret de davant de les cases un jardí i en la part del darrera un hort. Aquests jardins, sobre treure la monotonia de les cases i donar més interès i animació al carrer, tenen un valor moral molt interessant, i és que es converteix en una petita plaça pública on els fills dels obrers poden jugar i ser vigilats per les seves pròpies mares i aquestes entre tant poden realitzar labors manuals, ensenyar als seus descendents les virtuts i l'esplendidesa de la natura que enaltirà en ells els sentiments de respecte i consideració per l'obra de la creació. Evitaran també que l'infant vagi a la plaça on no sols està exposat a aprendre el mal exemple, sinó que corre el perill d'arregregar una porció de malalties contagioses. Aquesta solució de posar davant de les cases obreres un jardí i darrera l'hort és acceptada com la millor i més econòmica, per tots els urbanitzadors moderns. Per un cantó l'educació dels fills dels obrers en surt millorada, en entrar a casa aprendran des de petits a estimar les flors, les seves notes de color, la gama immensa dels seus tons depuraran insensiblement el seu gust, no sentiran

²⁷¹ "La Urbanització de les Ciutats de Catalunya", Gent Nova. Anys 1917. p. 4

la necessitat de fugir de casa per anar a la plaça pública. Per altra banda la vigilància directa dels pares serà un factor més per fer coabar en el cor del seu infant les idees de bellesa i amor, i apartar-ne les guspies d'odi. L'obrer, en sortir de son treball, troba un lloc on passar les hores arreglant el seu jardí o l'hort, sortirà guanyant-hi moral i econòmicament; s'apartarà dels vicis i esdevindrà més interessant per la seva família i pel seu major contacte amb ell augmentarà l'apreci dels seus.”²⁷²

9.3 La reivindicació de l'art barroc

Relacionat amb les qüestions referents a l'art públic i l'arquitectura històrica, ens interessant comentar la reivindicació que l'arquitecte fa de l'art barroc. Aquest aspecte el situa entre el grup minoritari que, durant el primer terç del segle XX, va començar a reivindicar un estil que, per raons històriques i també de desconeixement, patia el rebuig de la majoria de intel·lectuals del país i per extensió, del conjunt de la població. Segons Josep Ganau²⁷³:

“L'art produït en aquella època, que els neoclàssics vuitcentistes havien desqualificat i dels quals els neogotíctes abominaren, era considerat en general, l'exemple d'una etapa de decadència de l'art i, en el cas del catalanisme, a més, fruit d'un període de decadència política”.

Aquesta tendència començar a canviar en aquells anys i començant per Barcelona s'inicià un creixent respecte pel barroc.

Ricard Giralt, malgrat reconèixer el caràcter exòtic del barroc a Catalunya, també hi veié l'expressió d'un tipus d'arquitectura, popular i culta, pròpia d'un determinat moment històric,

²⁷² El Poble Català, 8 de desembre de 1912 pp. 3-4.

²⁷³ GANAU, Joan “Cap a la valoració dels monuments barrocs: la casa del gremi dels velers i el barri barroc de la Virreina” a Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català. (1844-1931). pp. 459-461.

que, com manifestació històrica artística mereixia ser respectada. Al mateix temps, hi trobava elements iconogràfics que reconeixia arrelats a l'estètica del país, i que podien servir de inspiració als arquitectes en la recerca de la bellesa pública cercada.

Les connexions de Ricard Giralt amb l'art barroc passaven per la seva afinitat de pensament amb Cornelius Gurlitt i els altres arquitectes centreeuropeus que van esdevenir els seus referents. Del seu pensament en relació al barroc i del context cultural coetani en que s'inscriu el seu discurs, n'hem parlat més detalladament en el subcapítol 8.5 dedicat a l'arquitectura històrica. A continuació citem alguns fragments que ho corroboren amb les seves paraules:

“En les nostres comarques són notables el frontis de l'església de Llansà construït a mitjans del XVIII. L'església parroquial de La Bisbal del final del XVII i l'altar de l'església de St. Martí de Palafrugell acabat en 1784. Si es comparen aquests i altres pocs exemples amb els nombrosos d'art romànic i gòtic, es comprendrà lo que dèiem: que l'art barroc no té res de català, i que a l'Empordà no va poguer fruitar-hi.”²⁷⁴

*“Despreciat per uns, abandonat per altres, considerat com produït en un moment de decadència artística, com un art purament capriciós, sense cap llei i sense cap lògica, ha sigut l'art barroc completament abandonat i fins odiat. Però la rehabilitació de l'art barroc s'apropa, i com més es va estudiant i es separa l'obra dels metres de la dels deixebles o imitadors, s'ofereix amb majors esplendors aquest art tan ultratjat dels segles XVII i XVIII, fins l'extrem que l'únic estudi del barroc hi ha que cercar-lo en l'alemany Otto Schubert en el seu llibre *Geschichte des Baroc in Spanien*, ja que sembla que pesava fins fa poc sobre Churriguera, el despreci dels nostres avis.”²⁷⁵*

²⁷⁴ Fulla Artística d'Alt Empordà 02/11/1918 p. 6

²⁷⁵ Vell i Nou, 1920. 2^a ep. p. 6

“Amb aquest ambient, arriba l’arc barroc als segle XX i passa amb ell, lo que ha passat amb tots els estils: l’art cristià fou una protesta contra el món romà, el Renaixement ho era contra el gòtic, i no havem encara nosaltres sentit el ressò de Violet-le-Duc, el gran goticista al dir ‘que els grecs eren uns mals constructors’. Es que no són de la nostra generació aquells que acusen l’art gòtic de deixar a l’acció del temps el seu principal element constructiu, com és el contrafort?.

Avui el barroc tendeix a la seva rehabilitació, fins ara solament s’havien vist els seus defectes, ara comencen a veure’s les seves belleses. Que no en và, regnà durant dos segles en el món de l’Art.”²⁷⁶

“És justa aquesta condemnaió de l’art barroc? Jo crec que no. En art, quan els judicis els mou l’apassionament, acostumen a ésser injustos. És que per ventura el gran devot del gòtic, Viollet-le-Duc, no ha dit que els grecs eren uns mals constructors? És que el Renaixement no era una protesta contra el gòtic? I malgrat això, no es pot negar el valor estètic i espiritual de l’art grec i del gòtic.”²⁷⁷

9.4 Les ciutats mitjanes. La Catalunya ciutat

Al parlar de les ciutats trobem també una de les expressions més genuïnes del pensament noucentista de Ricard Giralt. Nascut i format a Barcelona, va exercir i excel·lir professionalment a Figueres i Girona, però també va treballar a Lleida, Badalona o Reus. Aquesta capacitat d’adaptació a diferents realitats va forjar una concepció del país com un territori integrat.

²⁷⁶ Vell i Nou, 1920. 2^a ep. p. 7. També publicat en castellà a *Arquitectura*, òrgan oficial de la *Sociedad Central de Arquitectos*, Monogràfic sobre el barroc, Madrid, Febrer 1920. pp.42-46

²⁷⁷ Fulla Artística d’Alt Empordà, octubre de 1918. pp- 1-2.

Barcelona cap i casal, però les altres ciutats de Catalunya amb força aglutinadora de l'energia de tot un país. Per aquesta raó no va deixar d'alabar mai el paper de les ciutats mitjanes.

“Aquest nou Ideal Cívic, és el que ha de formar l'ànima i la creixença de les nostres ciutats catalanes; mes, cal també que el cap i casal de Catalunya hi tingui la més alta expressió. Barcelona representa el cervell de Catalunya, d'aquí neixen principis i doctrines que després s'extenen per totes les encontrades catalanes.”²⁷⁸

En una entrevista concedida a La Veu de l'Empordà l'any 1920, opinava en aquests termes sobre el futur de la ciutat de Figueres:

“Sobre el pervindre de la ciutat haig de dir-li que dues coses fan les ciutats: la seva situació geogràfica i l'acció dels ciutadans. Figueres està esplèndidament emplaçada per a un gran desenrotllament, centre d'una comarca, situada en l'encreuament de carreteres, enllaçada amb vies internacionals, a mida que la riquesa del país augmenti, enfortirà la riquesa de la ciutat. La font de tota prosperitat, l'agricultura, és la base de la rodalia de Figueres, i la nostra agricultura és encara embrionària, quan assoleixi un major perfeccionament, Figueres s'alçarà damunt de l'Empordà amb tota la glòria de la capital.”²⁷⁹

Uns anys abans, havia expressat el mateix en relació a altres ciutats mitjanes:

“A pesar dels temps que estem travessant, gairebé podem esperar que les nostres ciutats seguiran la llur evolució, esdevenint cada dia nuclis urbans de major importància. Cal recordar l'augment de Sabadell, Terrassa, Manresa, Amposta, Reus, Figueres i tantes altres ciutats, per a comprendre la necessitat que els tècnics dels municipis coneguin, en tota la seva amplitud, els problemes d'estètica, sanejament, circulació i bellesa que a la ciutat es refereixen.

²⁷⁸ “La Urbanització de les Ciutats de Catalunya”, Gent Nova. Anys 1917. P. 4

²⁷⁹ La Veu de l'Empordà 30/10/1920 p. 6

*Hi ha en les nostres viles oportunitats úniques per convertir-les en ciutats comercials, industrials, d'estiueig i de salut; oportunitats que si es deixen passar i no s'orienta la formació de la ciutat, la nostra manca de previsió farà que es perdin aquelles qualitats que amb un senzill esforç haurien donada personalitat a la ciutat.*²⁸⁰

9.5 Els nuclis rurals

Aquesta aposta per la ciutat com a font de riquesa i progrés no li feia oblidar les responsabilitats de l'urbanista envers els nuclis rurals que, tal com han estudiat historiadors com Joaquim M. Puigvert²⁸¹, sovint es trobaven en condicions de salubritat molt més dramàtiques que les pròpies ciutats. Aquestes consideracions sortien al pas de la imatge bucòlica d'aire pur i vida sana que erròniament s'atribuïa a la vida al camp. En aquest cas Giralt transmetia la realitat que s'estava vivint al país veí quan els pobles bombardejats per la I Guerra Mundial eren reconstruïts amb criteris d'atenció i millora de les condicions de salubritat i urbanització.

“Sovint són impugnades, les nostres teories, per aquells qui creuen que les viles i pobles han d'ésser una cosa completament diferent de la ciutat, i tancant els ulls a tota realitat volen que les aglomeracions rurals quedin abandonades a l'atzar, fent la seva creixença d'una manera automàtica, com si els homes no fossin capaços de tenir la visió del pervindre i com si l'habitant de la petita vila fos de condició inferior al ciutadà. Ha sigut França la que ens dóna una lliçó de previsió en el govern de les viles i pobles. Després de la primera investida dels exèrcits alemanys, un nucli de patriotes francesos començaren a emprendre una enèrgica campanya per a la reforma i reconstrucció de les viles i pobles

²⁸⁰ Diario de Gerona. 13/08/1916.

²⁸¹ PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. “Higienismo y salud pública en el mundo rural catalán (1855-1936)” a XI Jornadas de Historia del Trabajo y genero. Trabajo y salud en la perspectiva histórica. Barcelona. Universitat de Barcelona, 2011 (en premsa)

*destruïts per la guerra. Tots els grans diaris francesos, des de «Le Temps» a «L'Humanité», defensaren la necessitat de preocupar-se de les aglomeracions rurals. Fruit d'aquestes campanyes fou l'Exposició de la «Ciutat reconstruïda» que tingué lloc a París,—en plena guerra,—l'any 1916. L'exposició tenia per objecte: «L'expressió d'idees pràctiques referents a la millora i arranjamet de les aglomeracions rurals, prenent com a base les dades geogràfiques i les condicions regionals, locals i econòmiques».*²⁸²

La responsabilitat de millorar les condicions dels nuclis urbans per Ricard Giralt recau en els tècnics municipals, temàtica que tractarem de seguida, al costat dels mateixos ciutadans, que han d'aspirar des del seu petit poble a les mateixes condicions de benestar que els habitants de la ciutat. En aquest sentit, les línies que segueixen ens recorden els arguments amb que es basaven algunes de les al·legacions del Pla d'Eixample de Salt del 1927 que es descriu en el capítol 11 i que va provocar les pacients i didàctiques explicacions de l'arquitecte defensant millores urbanes que ni els mateixos veïns contemplaven.

*“Jo he sentit a dir moltes vegades: és que el nostre poble no ha d'ésser Barcelona; no hi ha necessitat que els nostres carrers siguin tan amples, ni tampoc que obliguem a construir les cases en determinades condicions; pel que és el poble, ja està bé. Com si l'home que viu en un poble fos anatòmic i fisiològicament, de diferent condició que el de ciutat; com si no necessités el mateix aire pur per a respirar, i com si la Bellesa fos tan sols patrimoni de les grans urbs. I així, amb aquests arguments, hi ha pobles de Catalunya on les condicions higièniques de les cases són pitjors que les menys recomanables de les nostres grans ciutats.”*²⁸³

²⁸² [Alt Empordà](#) 22/06/1918 p. 5

²⁸³ [Gent Nova](#), 766. 1916. p. 4 i [Diario de Gerona](#). 13/08/1916.

L'arquitecte retornà sobre el mateix concepte en l'any 1950 en motiu del Dia Mundial del Urbanismo²⁸⁴ i també l'any 1952 a La Vanguardia amb el títol *Los nucleos rurales y su urbanización*²⁸⁵.

9.6 La funció dels tècnics municipals

Ricard Giralt feu recaure la responsabilitat de vetllar per el benestar de les ciutats als tècnics municipals. Entre aquests, destacà el paper dels arquitectes municipals, com és obvi, però també, i amb igual mesura, dels Secretaris dels ajuntaments, que tenen la potestat de dictar ordenances de policia urbana per regular les conductes cíviues dels administrats. Vegem, a continuació, el que va deixar escrit a la revista *Gent Nova*, de Badalona:

*“Són els tècnics catalans els que, en l’hora present, més poden fer per Catalunya, i aquí, en tractar de la urbanització de les nostres ciutats, me referiré, principalment, als arquitectes, als enginyers i als secretaris. Dintre les corporacions populars hi tenen llocs, que en el compliment de llurs deures, els hi és confiat no sols l’esdevenedor de Catalunya, sinó també el fer que tot el que entra dins la seva activitat respiri una catalanitat que l’acció uniformista de l’Estat ha anat anorreament i destruint. La Mancomunitat, les Diputacions i els Municipis necessiten d’aquests homes professionals.”*²⁸⁶

²⁸⁴ AHCOAC. Demarcació de Girona. Fons Ricard Giralt Casadesús. Doc. Professional R. 304.

²⁸⁵ *La Vanguardia*. 8 novembre 1952. p. 11.

²⁸⁶ *Gent Nova*. Any 1917 n. 833. p. 5

9.7 El problema de la vivenda i els preus del sòl

La qüestió de l'accés a un habitatge digne i, en relació a aquest, la regulació dels preus del sòl foren una constant en tota el pensament de Ricard Giralt. Aquesta preocupació s'acusava ja en els primers escrits de recent acabada la carrera i seguí present en els articles epigonals de *La Vanguardia* dels anys cinquanta i seixanta. Ens atrevim a dir que, juntament a la seva obsessió per l'accés a la cultura i a la bellesa pública per part de tots els grups socials, van esdevenir l'espina vertebral que articulava la seva visió de la missió dels arquitectes al servei de l'administració.

Aquesta invariabilitat en la consideració del nucli del problema urbanística radicat en la gestió del sòl com a garantia d'un habitatge digne per totes les classes socials, queda clarament argumentada en les coincidències entre el discurs expressat l'any 1932 en motiu del I *Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana* i el que reproduirà encara l'any 1953 al diari *La Vanguardia*. Vint anys, dos règims polítics ben diferents però la mateixa definició de la funció social de l'objecte arquitectònic:

“La urbanització moderna es diferencia de la dels altres temps en què hi ha un factor determinant conegut del passat, i aquest és el valor del terreny.

Quan volem urbanitzar una ciutat, reformar-la, crear un espai lliure, traçar carrers nous, formar barris sans; quan volem afavorir la construcció i fixar els preus dels lloguers; quan volem dotar la ciutat de bones línies de tràfic i circulació; quan volem crear serveis socials que millorin la condició del ciutadà que treballa, ens trobem, sempre, que ens apareix un mateix problema: el preu de terreny.(...)

En la infantesa de l'urbanisme era la iniciativa privada la que treia profit del terreny. I així, en estendre's les ciutats, es considerava una cosa molt lògica l'especulació de terreny, i

fins i tot, va arribar un moment que es va creure que l'especulació sobre el l'alça de preus del solar, afavoria la construcció de cases d'allotjament. Per altra part, la puja dels jornals i els beneficis de la indústria permetien l'augment dels lloguers. I aquestes alces de valor eren considerades com la manifestació externa del progrés econòmic, que es creia necessari, tant des del punt de vista privat com del públic.(...)

[A la ciutat moderna] "L'augment del valor dels solars no és el resultat de l'actuació del propietari, sinó que es el resultat de creixement de la ciutat, hàbilment aprofitat per l'especulació de solars, en l'absència d'una política urbanística que acusa el desconeixement dels problemes urbans, on els regidors i els tècnics creuen que tota la seva missió consisteix a redactar un projecte d'Eixample sense preparar abans la documentació i estudis preliminars de tot procés urbanístic.(...)

*Tots aquests exemples ens demostren que precisa assegurar als ajuntaments, des del punt de vista econòmic, l'adquisició dels terrenys necessaris per a espais lliures, carrers, places i parcs, adquirint-los al seu temps. Que és necessari ajudar facilitant tot quant contribueixi a crear propietaris, ajudar-hi la construcció de cases a les classes modestes, ja auxiliant l'acció individual, ja donant als municipis els mitjans econòmics per a la construcció de cases a bon preu elaborant lleis que satisfent les aspiracions individuals, contribueixin al bé general."*²⁸⁷

²⁸⁷ I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana. 1932. Ponència X. pp. 3-17. AHCOAC. Dem. Girona. Fons professional Ricard Giralt Casadesús.

I a *La Vanguardia*, l'any 1953:

“La especulación de los solares no se rige por las leyes de la economía clásica; lo prueban las siguientes consideraciones; mientras que en todo mercado la abundancia de productos determinará una baja de los precios, en la «especulación de solares» no sucede así. Proyéctese un ensanche, señálese las alineaciones de sus calles, y la Ciudad habrá aumentado el número de solares disponibles para construir viviendas; la especulación, a pesar de disponer de más terreno, empezará su actividad y el valor del solar aumentará rápidamente. (...)”

¿Que representa una ley del Suelo? Significa, en primer termino, devolver a la comunidad una parte importante de la riqueza urbana que crea con su esfuerzo; facilitar a los Ayuntamientos, en condiciones ventajosas, los terrenos necesarios para una urbanización ordenada; reglamentar el aumento del valor de los solares que encarecen la vivienda y, por lo tanto, los alquileres; asegurar a los habitantes de la ciudad los terrenos necesarios para los parques, jardines públicos, espacios verdes, reservas forestales y las limitaciones que sea necesarias al suelo agrícola y urbano en beneficio de la colectividad. Representa evitar la especulación y dotar a la Ciudad de un elemento eficaz para asegurar la realización de los Planes de Ordenación Urbana comarcal y regional, ahorrando millones de pesetas al erario municipal”²⁸⁸

²⁸⁸ “Suelo y vivienda”. *La Vanguardia*, 09/01/1953. p. 6.

9.8 Biblioteques populars i formació dels ciutadans

L'altra gran aspecte que fou una constant preocupació del Ricard Giralt serà l'accés a la cultura per part de les classes populars²⁸⁹. En ell hi veiem un reflex de la seva biografia, que sens dubte el feu especialment sensible envers les dificultats viscudes per aconseguir formar-se. En aquest sentit Ricard Giralt fou un ferm defensor de la iniciativa de la Mancomunitat de bastir una xarxa de biblioteques populars que possessin la cultura a l'abast de tots els ciutadans²⁹⁰. Ell mateix havia pogut beneficiar-se de l'accés a les biblioteques de Barcelona, en el seu període de formació com arquitecte i, lluny de plantejaments elitistes, creia en la funció imprescindible d'aquests equipaments per garantir la formació en tots els aspectes de la vida, i a tots els ciutadans. Vet aquí la seva defensa de la formació en les arts i els oficis com a màxima expressió d'aquesta societat de progrés que era el seu ideal. En aquest àmbit, excel·lí en el plantejament i construcció d'escoles, aspecte que en part hem obviat perquè possiblement sigui un dels més difosos del pensament i els projectes de l'arquitecte.

“Aquesta serà la missió de la futura Biblioteca de Figueres, que per honor i glòria de la capital de l'Empordà s'alçarà damunt de la ciutat en els precisos moments en què es treballa per a la fundació de l'Escola d'Arts i Oficis i del Museu d'Art de l'Empordà. Tres aspectes de l'activitat figuerenca que no és possible judicar reparadament [sic], per que si bé cada un d'ells té personalitat pròpia, formen tots junts la trinitat cívica que ha d'emancipar els obrers i patrons dels nostres oficis i arts industrials, retornant-los a les glorioses tradicions d'aquells antics gremis de Catalunya, que estengueren la seva fama

²⁹⁰ Per conèixer a fons la iniciativa i el context de creació de les biblioteques populars, vegeu: MAÑÀ, Teresa, Les Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925). Barcelona, Diputació/Pagès, 2007 i PUIGVERT, Joaquim M. “Construint la Catalunya ciutat dels noucentistes: l'obra pública de la Mancomunitat” a FALGÀS, Jordi (ed) et alii. Masó. Arquitectura pública durant la Mancomunitat. Girona. Fundació Rafael Masó. Úrsula llibres. 2014.

per haver marcat en son temps un dels més bells períodes en la història de les arts i dels oficis. ²⁹¹

“Un monument, es un llibre obert enmig de la plaza [sic] pública, la seva obra educativa, es objectiva i subjectiva; forma l'individu, però també tal com sigui l'individu, així serà també la fruïció del seu sentiment, davant de l'obra.

Una cosa semblant passa a la Biblioteca. Es feta pel que no sab i per saber mes; 1' home de poca cultura hi crea el seu esperit, forma amb el llibre la seva pròpia ànima; l'home assabentat, fa ascendir més encare la seva idealitat i al passar els seus coneixements per a la seva intel·ligència, els converteix en idees pròpies, en idees mares, que després actuaran sobre els altres. ²⁹²

9.9 La funció social i cultural del museus

Biblioteques i museus eren dues peces claus en l'encaix del model cultural noucentista que Ricard Giralt defensava i que va liderar a la capital de l'Alt Empordà. Aquests equipaments eren per l'arquitecte la base de la formació dels ciutadans a nivell intel·lectual i laboral i també a nivell cívic de pertinença a una pàtria:

“Aquesta tasca d'investigació i d'adquisició de tots els nostres objectes familiars, és la tasca que tindran de realitzar els nostres Museus comarcals. Ells viuen dintre d'una comarca que té les seves tradicions, la seva historia i també el séu art i indústries pròpies. La relació de les Junes d'aquests Museus i els seus habitants, pot ésser molt mes eficaç que no la dels museus provincials. L'interés que tots els homes tenen per la seva pròpia terra pot fer que en aquests museus hi vagin a parar tots aquells objectes de la casa senyorial, de la masia i de les nostres cases pairals que sense el patriotisme comarcal

²⁹¹ *Fulla Artística d'Alt Empordà*. 3/8/1918 p. 5.

²⁹² *Empordà Federal*. 21/12/1918. p. 5.

seran víctimes de l'esperit de negoci de certa gent. Tasca d'aquests museus serà també la de reconstruir i conservar tots aquells edificis i belleses locals que, per estar més aprop d'ells, els interessarà la seva conservació i els serà molt més fàcil tenir un coneixement exacte de la seva vida. I així, una vegada reunits en cada comarca i en el seu Museu, tots aquells objectes que li són propis, serà tasca planera la del renaixement dels nostres oficis i de les nostres indústries. Sols així tenint sempre a davant nostre el que és obra de la nostra historia, abandonarem influències exòtiques que cal rebutjar, no per estrangeres, sinó perquè no responen ni a les nostres necessitats ni als nostres costums. Els Museus comarcals poden orientar a les nostres joventuts, ensenyant-les-hi els viaranys d'un art patri, que el dia que cada comarca catalana tingui un Museu, no serà difícil de trobar.”²⁹³

9.10 Els mercats en la ciutat contemporània

El paper atorgat als municipis de vetllar per les millors condicions de la vida dels ciutadans té també la seva expressió en el tema dels mercats. Aquests equipaments, com tant d'altres, havien arribat al segle amb una problemàtica constructiva i també sanitària que urgia nous plantejaments. Ricard Giralt, conscient de la seva funció en l'engranatge de les economies familiars i ciutadanes, també va intervenir en la seva concepció i funcionament, a partir de la redacció d'un manual de construcció que va esdevenir la primera eina de treball dels arquitectes de l'època²⁹⁴. El tema de l'abastiment de les poblacions en bones condicions és tractat en aquest termes:

²⁹³ [Vida Olotina](#) 02/03/1916 p. 8

²⁹⁴ GIRALT CASADESÚS, R. [Mercados. Teoría y práctica de su construcción y funcionamiento](#). Cuerpo de Arquitectos Municipales de España. Barcelona, 1937.

“A l’arribar al segle passat el mercat pren una forma manifestativa, ben distinta dels temps passats i passa, degut als progressos de la tècnica de la construcció, a ésser un edifici construït exprofés destinat a la venda de queviures i completament tancat. (...)

En general convé que estigui prop de vies cèntriques i en les ciutats de rius fora de tot perill d’inundació, essent preferible situar-los en grans places, que donaran sempre una nota agradable a la ciutat.(...)

El cost d’un mercat és una cosa difícil de precisar. Depèn principalment de la seva construcció, del luxe de les seves instal·lacions interiors i de la solució que es doni a les seves façanes. Tota ornamentació exterior supèrflua serà una càrrega inútil per a la hisenda municipal, però on repercutirà més serà en les ciutats petites o mitjanes, on molt sovint el cost d’un mercat representarà una suma igual o major a la del seu pressupost ordinari: en canvi en la gran ciutat el mercat és d’un cost petit en relació al seu pressupost. La qual cosa indica clarament com les solucions arquitectòniques deuen sempre ésser guiades pensant en la hisenda municipal.”²⁹⁵

9.11 La ciutat i l’automòbil

Aspectes com el que segueixen ens mostren un professional que s’avançava als problemes, gràcies a la perspectiva que obtenia del seu coneixement de les ciutats d’arreu del món. A finals dels anys vint, el nostre país tot just es desvetllava en la seva realitat urbana i alguns aspectes com la irrupció del vehicles de motor particulars a les ciutats tot just apuntaven. Com a bon planificador, Ricard Giralt va saber abstreure’s de la realitat més propera i pensar en clau de

²⁹⁵ Revista de la Vida Municipal nº 4 i 7, abril i juliol 1923.

futur per trobar solucions urbanístiques a qüestions que ben aviat havien d'esdevenir un problema.

L'any 1929, presentà en un article adreçat als arquitectes l'exemple de construcció de la nova ciutat de Radburn a 28 Km. de Nova York, a l'Estat de New Jersey. Planificada el 1928 per la City Housing Corporation de New Jersey, és un model de ciutat jardí americana que Ricard Giralt volgué presentar als lectors de la revista CAME, no tant com a proposta realitzable al nostre país sinó com a obertura a nous plantejaments a tenir en compte en un futur.

“los creadores de Radburn, consideran la ciudad, no como un suburbio de Nueva York, sino como una Ciudad que vivirá de su propia personalidad., de sus industrias, de sus fábricas y de sus establecimientos Industriales. “Nada de suburbios dormitorios” dicen los autores de la ‘Ciudad del Automóvil’, ellos no quieren crear un suburbio que al despertar el dia envíe a sus obreros a Nueva York, para recibirlos al anocheecer, privándoles de los encantos de sus árboles de las bellezas de sus jardines y de la hermosura de sus paseos, desiertos en las horas en que pueden ofrecer a sus habitantes un alivio a la agitada vida moderna.

Radburn, està projectada para vías de tráfico rápido de automóviles, formando grandes manzanas en cuya parte central se sitúan los campos de sport, parques, jardines y avenidas, enlazándose, formando el conjunto lo que se llama “Sistema de parques y paseos”. En estos parques, se disponen las escuelas, de fácil acceso y libres de todos los inconvenientes de tráfico para los niños”²⁹⁶

²⁹⁶ Revista de CAME Nº1 abril 1929. pp.6-8.

Fig. 21. Imatge idíl·lica de la publicitat que anunciava la ciutat de nova planta de Radburn. <http://www.makers.org.uk>

9.12 Cerdà, Baixeras, Rovira i Trias i els urbanistes de la Barcelona del segle XIX

L'any 1959 en motiu del centenari de la convocatòria «*Concurso de plano para el ensanche de Barcelona*», Ricard Giralt va dedicar tres articles de la seva secció de *La Vanguardia* al tema. Concretament es va fixar en la urbanització de la Plaça Catalunya, l'Eixample d'Antoni Rovira i Trias que havia resultat el projecte guanyador pel jurat de l'Ajuntament per l'Eixample i l'eixample d'Ildefons Cerdà, que va ser el que fou imposat per Real Orden, des de Madrid. La lectura d'aquestes revisions ens situen en el pensament de l'arquitecte en relació a les grans concepcions urbanístiques que han marcat la consolidació del model urbà barceloní.

La Plaça de Catalunya

“Barcelona tuvo dos únicas oportunidades para dotar a la ciudad de una Plaza que hiciera honor a esta capital. (...) Fueron dos ocasiones para resolver en forma acertada lo que

habla de ser nuestra más importante plaza, un momento en que la ciudad iniciaba su desarrollo urbano sin toda la serie de dificultades que durante un siglo han caracterizado el caos urbanístico en que ha ido evolucionando la plaza en busca de una solución definitiva imposibilitada por la cuadrícula del actual Ensanche, que no enlazó la ciudad vieja con la ciudad nueva que se iniciaba.”²⁹⁷

L'Eixample Rovira i Trias

“Han pasado cien años desde que en un concurso público Rovira obtuvo el primer premio. Estudiando el plano y juzgado en líneas generales, de haberse realizado Barcelona tendría hoy una plaza de Cataluña digna de una capital y unas grandes avenidas que enlazarían en línea recta la ciudad con sus suburbios, un esquema viario que habría ahorrado los millones de pesetas que vienen costando las vacilaciones en resolver nuestra primera plaza y el tránsito rodado. En 1859 Barcelona tuvo dos grandes urbanistas: Antonio Rovira y Trias e Ildefonso Cerda, cada uno con soluciones diferentes. Y si he rendido homenaje al primero, injustamente olvidado, dejo para otro día hablar del ensanche de Cerda.”²⁹⁸

Sobre els cent anys de l'Eixample Cerdà:

“Admiro a Cerdà por su “idealismo” a favor de la “idea urbanizadora” como él la llamó, y por sus dos volúmenes, que justifican el homenaje merecido que se le ha tributado. Fue un político, un gran sociólogo y un científico. Supo adivinar, los problemas futuros de la ciudad, pero en la hora de resolverlos fue más científico que artista. Una ciudad es algo más que una cuadrícula de calles de veinte metros que se cruzan en ángulo recto, cada cien metros, que no resolverá el gran problema de la circulación de vehículos motorizados.

²⁹⁷ La Plaza de Cataluña. La Vanguardia. 07/11/1959. p.23.

²⁹⁸ El ensanche Rovira y Trias. La Vanguardia, 25/11/1959. p. 24.

Lo prueba el hecho de que a pesar de la anchura de sus calles se ha establecido la dirección única en ciertas vías. Los urbanistas necesitan del apoyo de la opinión pública, de esa opinión pública que salvó la reforma y que ha salvado tantas fantasías urbanísticas en Barcelona.

La ciudad futura no se parecerá en nada a la ciudad actual. Nacerá de los avances técnicos y de la gran transformación social y económica que está experimentando el mundo. Pero, siempre, cualesquiera que sean las nuevas concepciones urbanísticas, triunfarán, si cuentan con el apoyo de la prensa y la opinión pública.”²⁹⁹

9.13 Un sòlid i avançat pensament urbanístic

Finalment, no ens podem estar de transcriure aquest llarg extracte del seu article publicat a *La Nació*, on aborda els diferents temes que seran els fonaments del seu pensament urbanístic durant tota la seva vida, i que Ricard Giralt ja es veia en cor d’articular i publicar quan tot just havia acabat la carrera d’arquitecte:

“La Construcció Cívica i l’habitació.

Serà una característica de la nostra èpica el gran desenrotllo i creixement de les ciutats. Creixença que ha estat paral·lela a la de llurs nacions. Més al mateix temps que han crescut les ciutats en extensió i nombre d’habitants, han també esdevingut centres de cultura i civilització.

L’augment de les ciutats ha portat aparellat els més importantíssims problemes de salut, tràfec i benestar, i, si es vol que la ciutat respongui a la seva concepció moderna, es

²⁹⁹ *La Vanguardia*. 16/12/1959, p. 30.

necessari que totes aquestes qüestions hi trobin solució digna i humana. D'aquests problemes, els uns afecten a la col·lectivitat i són els d'urbanització i sanejament, els altres afecten a l'individu i al seu hostatge, i són els problemes de l'habitació.

Antigament podien sols resoldre aquests problemes els rics i els grans senyors, ells eren els únics que podien posseir grans i senyorials cases, formosos i esplèndids jardins, i eren també els que posseïen habitació higiènica i confortable, i si de vegades portaven els seus projectes monumentals a la ciutat, era sols considerant-la com una dependència dels seus palaus i del seu poder.

Els temps han canviat i l'herència d'aquelles grans obres senyorials ha estat recollida per les democràcies modernes, que les han completat amb nous i atrevits projectes d'estètica urbana i benestar social. Per a realitzar totes aquestes millores necessiten els organismes municipals fixar el camí a seguir. I si abans la ciutat creixia a mida de les seves necessitats, sense ordre de cap mena, avui l'home s'anticipa a la ciutat i la profetitza, plantejant sobre el paper les seves il·lusions d'una ciutat més justa i humana que l'actual. També de la ciutat vella és necessari modificar i millorar allò que no respongui als temps i harmonitzar la ciutat d'ahir amb la ciutat del demà.

La construcció cívica i el problema de l'habitació

A l'estudi d'aquests problemes col·lectius és al que's dedica la Construcció Cívica, i que al respondre'ls per l'individu se redueix a l'importantíssim problema de l'habitació.

Uns i altres van tan íntimament enllaçats, que no és possible resoldre l'un sense pensaren l'altre: de res servirien a una ciutat grans carrers, formosos parcs, edificis monumentals i un bon sanejament, si, en canvi, la casa era antihigiènica, la vida cara i l'habitació a alt preu.

Per això la democràcia nacionalista, a l'incorporar en les seves ideologies totes les modernitats socials, ha incorporat també en els seus principis els problemes de la Construcció Cívica.

[Dades Exposició Construcció Cívica Berlín]

(...)Mentre l'obres paga més cara l'habitació al ric li surt molt més econòmica, amb relació al sou anyal, i que pagant més per l'habitació, l'obrer la té molt més antihigiènica que el ric.

L'habitació i el tifus

Això em porta de dret a un altre aspecte: a les malalties i la mortalitat. De les primeres, citarem la que més domina en països de poca higiene i dolenta administració, establint una estadística entre el nombre d'habitants i el tifus. Del que es dedueix que quants més habitants viuen en una casa menys tant per cent hi ha.(...)

L'habitació i la moral

Recordo haver vist, fa un dos anys, una botiga destinada a habitació, en la que en cada cambra i posats a terra, estaven els llits, sense espai per a poder passar. Allí tots els obrers hi estaven el temps just de descansar i hi anaven tard i en sortien d'hora. En canvi els vèieu entrar al casino, al joc i a la taverna. Aquella gent no podien educar ni vigilar els seus fills, i aquelles criatures per tot esbarjo, tenien un carrer de sis metres d'amplada i en el que estaven subjectes a mil perills i, per tant, la seva creixença no podia ésser exemplar. A demés en aquelles estanteries humanes ja barreja de sexes predisposa a tots els contagis morbosos i és un vehícol per a tota mena de malalties.

Doni-se-li, en canvi, habitació sana, alegre, i l'home hi trobarà una satisfacció moral que'l retindrà a casa, se curarà de la família i fugirà del joc i la beguda, convençut de que el seu benestar el troba prop dels seus. Sabrà crear una família, i, amb el seu exemple, farà ciutadans dignes i honrats.

La pàtria i l'habitació

En lloc està tant intensament expressada la pàtria com en l'habitació. Al vestir-la de mobles, és precís fer-ho pensant en la terra nadiua, abandonant modes que desfiguren el nostre ésser i la nostra ànima nacional. Recordi's els mobles de les nostres masies i cases pairals, i pensi's que si volem una pàtria catalana, és precís que els nostres mobles parlin la nostra llengua i no llenguatges forasters que no entenem.

Fem que les parets de la nostra habitació siguin decorades amb quadres de gestes i retrats dels homes que honoraren la pàtria amb el seu saber i la seva virtut, i no la deshonrem amb cromos i calendaris que no faran més que posar de manifest el nostre mal gust i el poc que apreciem el temple de la família.

El negoci de les cases barates

Com a resultat de la construcció cívica, nasqué la Llei de Cases Barates.

És l'Estat espanyol un país on feta la llei feta la trampa. Apenes nascuda la llei, qual esperit ben lloable i qual objecte principal era millorar el problema de l'habitació, ja els propietaris de terrenys han pensat fer el seu negoci.

L'escollir un propietari quins terrenys podrà destinar a cases barates ho fa pensant primer, en destinar-hi, dels seus terrenys, els de menys valor, no per beneficiar l'obrer, sinó amb la seguretat de que no li serà difícil trobar comprador, i així, a l'empar de la llei, hi farà vint o

trenta cases, que si bé serà fixat el seu rendiment, en canvi, li augmentaran el valor de la restant propietat.

Cal preguntar, si aquests terrenys han augmentat de valor, mercès a l'obrer que hi va a viure, amb quin dret el propietari se reté aquesta riquesa que lo dóna l'obrer? Resulta un contrasentit que la llei protegeixi a l'amo dels terrenys, eximint-lo de tots els impostos, i en canvi, deixi que de la riquesa que crea l'obrer a l'anar a viure en terres que no tenien valor se'n gaudeixi el propietari.

Això indica ben clarament que molts d'aquells que destinen terrenys per a cases barates no ho fan per ajudar a resoldre el problema de l'habitació, sinó pensant en les seves terres, que adquiriran un nou i més gran valor Per quelcom són gent de negocis...

*R. Giralte Casadesús*³⁰⁰

³⁰⁰ La Nació. Setmanari adherit a la "Unió Catalanista" Barcelona, 2 d'octubre de 1915.

Capítol 10 Els projectes d'arquitectura de Ricard Giralt

Per entrar en la producció professional de Ricard Giralt, començarem per la seva arquitectura. Alguns dels projectes localitzats són previs a la seva titulació, probablement a partir de la seva estada al despatx de Josep Azemar. No obstant això, considerem que en l'obra projectada i construïda és on l'arquitecte començà a fer tangible la seva professió. Tot i amb això, veiem necessari tractar una qüestió prèvia, que per altra part ja es va voler aclarir en el capítol de presentació de la present tesi: no hem considerat l'objecte del nostre estudi actual la realització d'un inventari exhaustiu de tota l'obra projectual de Ricard Giralt. La tasca sens dubte pot revelar-se apassionant, però al nostre entendre es desviaria de l'objectiu del nostre treball, centrat més en l'actitud de l'arquitecte envers els requeriments socials que ell articulava a través de l'arquitectura i l'urbanisme. També és cert que per arribar a analitzar la seva producció, ha estat imprescindible conèixer multitud de projectes guardats en diferents arxius i visitar obres construïdes que feliçment l'han sobreviscut. Aquesta feina de recopilació bé mereix la seva difusió i es pot trobar al final del present treball en l'apartat d'annex. Volem aclarir, però, que no hem pretès mai l'exhaustivitat en aquest tema, perquè considerem que la vàlua d'un inventari mereix una dedicació i atenció minuciosa en un context diferent a aquesta tesi. Per altra part, autors com Ignasi de Solà Morales i com Joan Falgueras³⁰¹ també transmeten, en relació a l'arquitectura de Ricard Giralt, una valoració secundària de les obres construïdes, en benefici d'un màxim interès sobre el pensador i l'urbanista. Aquesta valoració s'ha de veure en el context d'un trajectòria excel·lent com a introductor de l'urbanisme i de la funció social de l'arquitectura, on el fet constructiu, tot i merèixer tots els elogis de coherència i bones pràctiques, s'ha de veure com una part del tot i no com l'objecte central de l'interès per la figura i l'obra de Ricard Giralt, com fins ara havia passat.

³⁰¹ Aquest argument es troba àmpliament descrit en el capítol 4. Estat de la Qüestió, de la present tesi on s'analitzen les aportacions de diferents autors en el coneixement de la figura de Ricard Giralt, entre d'altres Ignasi de Solà Morales.

He parlat en diversos llocs de la transversalitat de la seva obra, des de molts punts de vista. En relació a la seva arquitectura hem de parlar d'una transversalitat estilística que, al nostre entendre, obeeix a dos factors. Per una banda la normal assimilació dels conceptes apresos en el període de formació, i de l'altra l'evolució històrica de l'arquitectura al llarg dels seus gairebé seixanta anys d'exercici, les servituds polítiques, els canvis socials. Hem volgut comparar la seva evolució estilística amb altres autors contemporanis i hem pogut observar que alguns arquitectes, com per exemple Josep Azemar, Jeroni Martorell i Joan Rubió Bellver, més adscrits a un moviment consolidat com pot ser el modernisme, enregistraren menys variabilitat en la concepció dels seus projectes al llarg de la seva vida professional. Obres amb diferència de dècades, poden intercanviar-se sense gaire problema. En canvi en el cas d'alguns arquitectes que visqueren la fi del modernisme i apostaren per la modernitat, aquesta variabilitat és molt més acusada. Probablement aquest fet es dona perquè el noucentisme com a moviment cultural al que se subscripiren aquests arquitectes, no tenia l'estètica com discurs, *stricto senso* sinó que la seva arquitectura seria un argument de intervenció social, on l'estètica quedaria reduïda a un mitjà d'acció, no a un objectiu. Aquesta condició explicaria la variabilitat estilística d'algunes trajectòries professionals, més preocupades per els beneficis de l'obra construïda que per l'estil en que es projectava. Trobaríem exemples en coetanis de Giralt com poden ser Josep M. Miró Guibernau, Josep Goday i el mateix Rafael Masó. En els tres casos podem veure exemples de modernisme en els primers anys, una recerca expressionista déco i noucentista en l'etapa següent i postulats de tipus racionalista en les obres dels darrers temps. Aquesta evolució l'hem reconegut, també, en l'obra de Giralt i considerem que pot valorar-se positivament com a reflex d'una recerca permanent del fet arquitectònic. En aquest punt, segurament és pertinent recordar les tesis de Ignasi de Solà-Morales, quan defineix el noucentisme de Ricard Giralt en el

seu eclecticisme, en la voluntat de l'obra feta, amb una certa indiferència estilística que comporta el caràcter eclèctic de la seva producció.³⁰²

Si ens referim al període de formació, s'ha parlat abastament en la seva biografia de l'escenari dual en que es movien estudiants com Ricard Giralt durant els anys d'estada a l'Escola d'Arquitectura. Liquidació del modernisme, romanalles docents en sintonia amb aquell estil, i reintroducció de l'academicisme neoclàssic, tant a nivell del país com de les influències que arribaven d'Europa. Fora de l'Escola, cenacles com l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, l'Ateneu Barcelonès, el Museu Social i la Societat Cívica la Ciutat Jardí, representaven un *alter ego*, on molts dels alumnes més motivats i fins i tot alguns professors de l'escola hi assajaven i aprenien solucions als problemes de l'habitatge com les experiències de les ciutat-jardí. Allà també es tastaven les primeres nocions de la nova disciplina capaç de transformar la societat, a partir del disseny de les ciutats, l'urbanisme. Europa, especialment en el període d'entreguerres, va esdevenir un veritable laboratori de idees on la urgència de les reconstruccions oferia la oportunitat de la revisió de vells esquemes i la experimentació amb solucions novedoses, amb la idea de sanar aquella societat ferida, també amb l'arquitectura i l'urbanisme.

Amb aquest bagatge formatiu, i amb la perspectiva que li donava el seu treball en el despatx de l'arquitecte modernista Josep Azemar, Ricard Giralt començà a projectar obra arquitectònica.

³⁰² Vegeu sinó aquest argument desenvolupat: "La dosi abundant d'eclecticisme, d'obertura cap experiències forànies i la utilització de solucions diverses és un tret característic que inicialment tendeix a donar-nos dels noucentistes una sensació d'aiguabarreig, de multiplicitat de fons i procedències només unificades per una mena d'actitud, de projecte comú." SOLÀ MORALES, Ignasi de. "Ricard Giralt Casadesús, reformista il·lustrat" a Ricard Giralt Casadesús. Girona, COAC. Demarcació de Girona, 1982 p. 12

10.1 Primeres intervencions

La primera obra que tenim documentada és la reforma del Casino España, Portbou, 1912-14. La data i la ubicació fan pensar que podria tractar-se d'un encàrrec arribat al despatx de Josep Azemar on Ricard Giralt treballava. Apareix signat, i aparentment hi va treballar en el període final de la carrera, entre la revàlida i el títol. En aquell mateix moment, entre 1912 i 1915, quan encara no era arquitecte municipal de Figueres, treballà en un seguit de cases al municipi de El Bruc. Es tractava de xalets d'estiueig de barcelonins, on Giralt a vegades hi intervenia parcialment i que tenen un estil proper al noucentisme. L'ordenació de les obertures, l'ús del maó en composicions ornamentals i alguns detalls ceràmics, juntament amb les pèrgoles arquetípiques, l'acosten a algunes obres d'aquest període del mateix Rafael Masó, Puig i Cadafalch i altres arquitectes titulats uns anys abans que Ricard Giralt. Trobem en aquest grup Can Calvo, que havia estat projectada pel seu propietari, Josep Calvo Verdonces, catedràtic de Llotja, i on entre 1913 i 1920 Giralt hi projectà una torre lateral. La Casa Josep Elias, de 1880, també coneguda com Cal Cordero, propietat de l'industrial ceramista Jose Elias Bigorra, i que Giralt reformà el 1913. Al Bruc també projectà Can Diaz o Villa Antoinette, al carrer del Mig, i Can Casas Petit, el 1916.

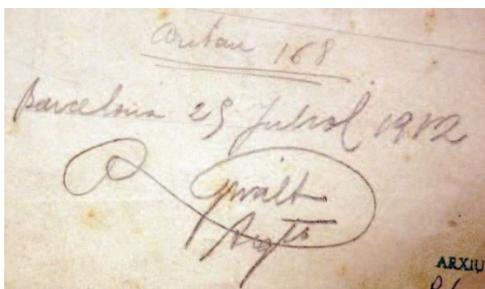

Fig. 22. Primers treballs signats per l'arquitecte, el 1912. AHCOAC-Girona

D'aquest moment, 1913, és també la Casa Salat, a la Plaça d'Osca, al barri de Sants de Barcelona i algunes cases unifamiliars en el mateix estil a Figueres, Casa Espigulé o Villa Mercedes i a Blanes, la Casa Pere Virgili Saumer, coneguda com Cal Militar, 1915.

També és interessant destacar la Casa Fàbregas, Amposta, 1913. Sobretot perquè es tractava d'una col·laboració amb el seu company de promoció Josep M. Miró Guibernau³⁰³. Segons els descendents del propietari, Josep Fàbregas, fou el primer edifici amb plànols que es va construir a Amposta. Com a novetat, incorporava bigues de ferro i pedra artificial portada de Barcelona. Consta com un encàrrec a J.M. Guibernau, amb plànols signats per Ricard Giralt. Guibernau i Giralt mantindrien una relació continuada i el 1928 junts forjarien el projecte del CAME.

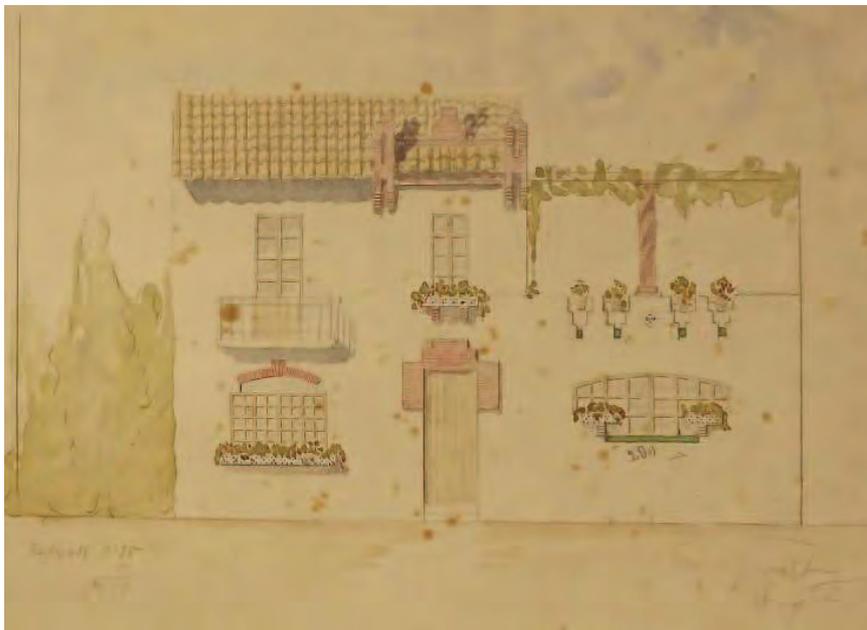

Fig. 23. Casa Calvo, El Bruc, 1913-1920. AHCOAC-Girona

³⁰³ La Vanguardia, 29 setembre 1997. Vivir en Tarragona p. 2.

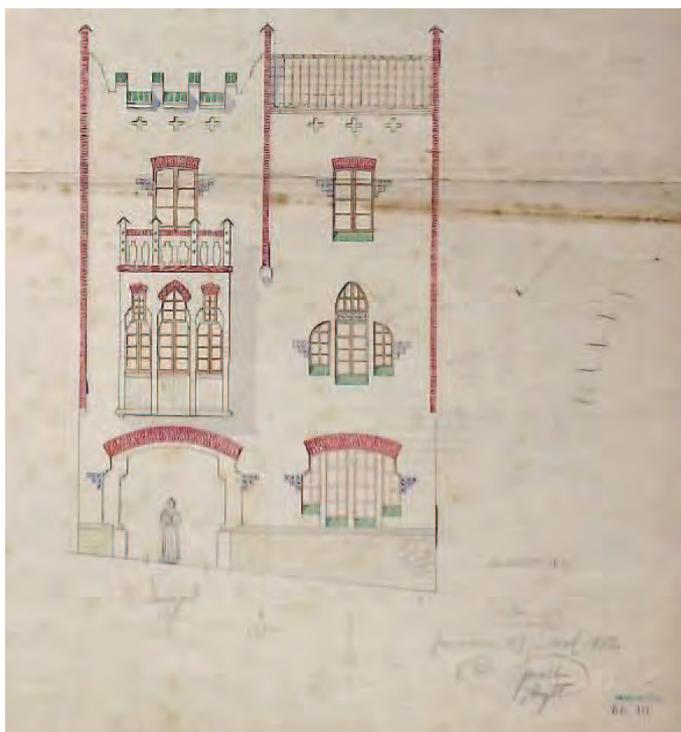

Fig. 24. Casa Virgili, Blancafort, 1915. AHCOAC-Girona

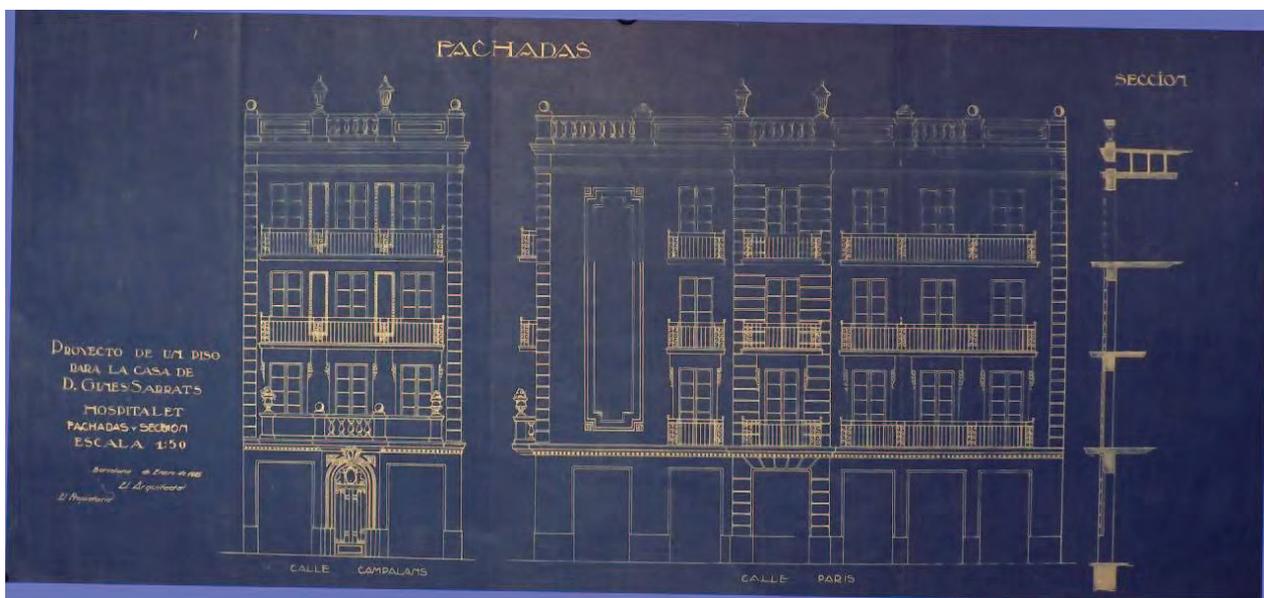

Fig. 25. Casa Ginès Serrat, l'Hospitalet, 1925. AHCOAC-Girona.

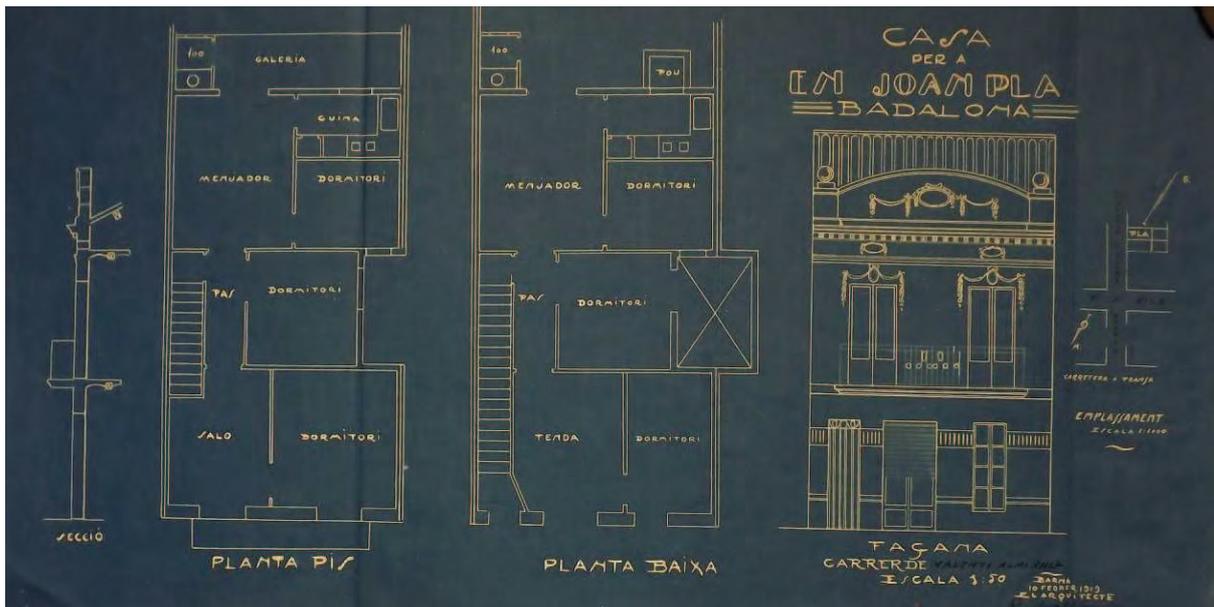

Fig. 26. Casa Joan Pla, Barcelona, 1919. AHCOAC-Girona

10. 2 Arribada a Figueres

A partir del moment en que esdevingué arquitecte municipal de Figueres començà a treballar en les obres de la ciutat, on hi tenien un pes important les infraestructures: cobertura del Galligans, acabament i urinaris subterranis a la Rambla, i la reforma de la Casa de la Vila, que encara va haver d'esperar uns anys en ser realitat. Quedaren en el calaix un projecte de mercat cobert i un projecte d'escola. Aquests treballs es complementaren amb encàrrecs per la comarca: El 1919 signà el projecte del Grup Escolar i el 1921 el Centre Federal a la vila de Llançà, diverses obres a l'Escala, La Jonquera, Colera, Sant Climent Sescebes, Portbou i altres punts de l'Alt Empordà. Paral·lelament continuà treballant per clients de Barcelona i altres llocs de Catalunya.

Fig. 27. Jardins a la Plaça Víctor Català, L'Escalà, 1930. AHCOAC-Girona

La seva intervenció més destacada d'aquest període, però, foren les obres relacionades amb la planificació urbana i les infraestructures, que tractarem en l'apartat dedicat a l'urbanisme. La Guerra Civil representà la fi de la seva carrera com arquitecte municipal però Giralt continuà projectant a Figueres en clau privada. És interessant remarcar com a través dels informes que feia sobre reconstruccions per danys de guerra, aprofitava per filtrar el seu pensament, especialment en temes d'urbanisme, la seva passió, reflexions que es poden veure en els informes redactats per a la *Dirección General de Regiones Devastadas*³⁰⁴.

Entre 1939 i 1949 hem pogut comptabilitzar l'arxiu de l'Ajuntament de Figueres, fins a 140 projectes de reconstruccions i algunes cases de nova planta per a figuerencs que continuaven valorant la seva arquitectura, tot i les nefastes condicions polítiques del moment.

Tal com era habitual, en el cartipàs de Giralt hi podem trobar tipologies variades a nivell particulars i públic, en un moment en que estava permès l'exercici privat de la professió sense cap limitació de incompatibilitats. Les obres particulars d'aquest període eren petites casetes entre mitgeres, xalets en cantonada, blocs plurifamiliars i establiments comercials. En

³⁰⁴ Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. Fons Municipal Ajuntament de Figueres.

l'arquitectura privada trobem un Giralt més eclèctic, que acostuma aplicar pèrgoles i ornaments en obertures i façanes avançant cap un estil mediterrani noucentista. A nivell públic trobem escoles, mercats, i centres socials, projectats amb economia de mitjans i amb una creixent estilització de les formes vers els postulats racionalistes que caracteritzaren la seva arquitectura dels anys trenta. L'arquitectura escolar, amb escoles econòmiques, mínimes, estandarditzades, adaptades al clima, correctament orientades i ventilades, amb coberta plana utilitzable com a terrassa per classes a l'aire lliure, i cap concessió al monumentalisme, ha estat publicada i reconeguda com la part més reeixida de l'obra de l'arquitecte.

10. 3 La ciutat de Girona

L'any 1922, quan ja feia set anys que Ricard Giralt ordenava i construïa a Figueres, va ser elegit arquitecte municipal de Girona. Com ja hem vist, a la ciutat hi va desenvolupar un programa de treball en tres eixos: l'urbanisme, les infraestructures i serveis i la recuperació de la ciutat històrica. Deixant per més endavant la vessant urbanística, fonamental en la seva obra, recollirem alguns dels projectes públics i privats que projectà per Girona.

Ricard Giralt va entrar a treballar com arquitecte municipal de Girona de la ma del regidor de Foment de la ciutat per la Lliga Regionalista, Rafael Masó. La prioritat del Consistori fou la transformació urbanística de la ciutat i la millora d'aspectes com el sanejament, l'abastiment d'aigües i la vivenda. En aquest context l'elecció de Ricard Giralt, amb la seva brillant trajectòria professional a Figueres, resultà la peça idònia per endegar el procés. Les prioritats d'aquell govern de tall conservador s'orientaren vers l'urbanisme, les infraestructures i el patrimoni arquitectònic de la ciutat i Giralt i Masó dissenyaren un conjunt de intervencions, que

comptaren amb l'aval de l'ajuntament³⁰⁵. Una part important de la intervencions de Giralt foren de caire arquitectònic, amb l'objectiu de dotar d'equipaments la ciutat. Tot i amb això, la pedra de toc de la intervenció de Giralt a la ciutat la trobem en l'urbanisme, tal com detallarem en el seu moment.

Entre els projectes d'arquitectura pública de Giralt per la ciutat de Girona destaquen els edificis escolars. La primera escola que projectarà serà l'Escola Graduada Ramon Turró, o de la Mercè, 1923-26, en referència a l'eixample que s'estava consolidant en l'espai entre la muralla, l'Onyar i la carretera de Barcelona. Aquest primer projecte i l'Escola i Biblioteca Jaume I projectada el 1926 i que no es realitzarà, presenten uns estilemes noucentistes amb arcades, decoració de façana i ornamentacions neo-barroques que més tard abandonà. Les escoles projectades per Giralt en els anys següents, inaugurades ja en el període republicà, han quedat com els exemples més definitoris i definitius de la seva arquitectura i són, clarament, en estil racionalista. És el cas del grup Ignasi Iglesias, 1931-33 a la muntanya de Montjuïc i el projecte de ciutat escolar Prat de la Riba a les Pedreres, 1936, que restà en projecte. També projectà i construí una escola a l'aleshores municipi veí de Palau Sacosta, el 1937.

³⁰⁵L'any 1925, en ple desenvolupament del programa l'alcalde conservador Frederic Bassols acordà duplicar el pressupost municipal per finançar la transformació urbanística engegada. Els governs successius, fins la guerra civil, especialment els republicans a partir de 1931, consolidaren aquest programa. NADAL, Joaquim. "De 'Girona la morta' a la 'Girona Nova'." A El govern de la ciutat (II) De la Guerra del Francès a la fi del franquisme. Girona. Arxiu Municipal. Ajuntament de Girona, 2012

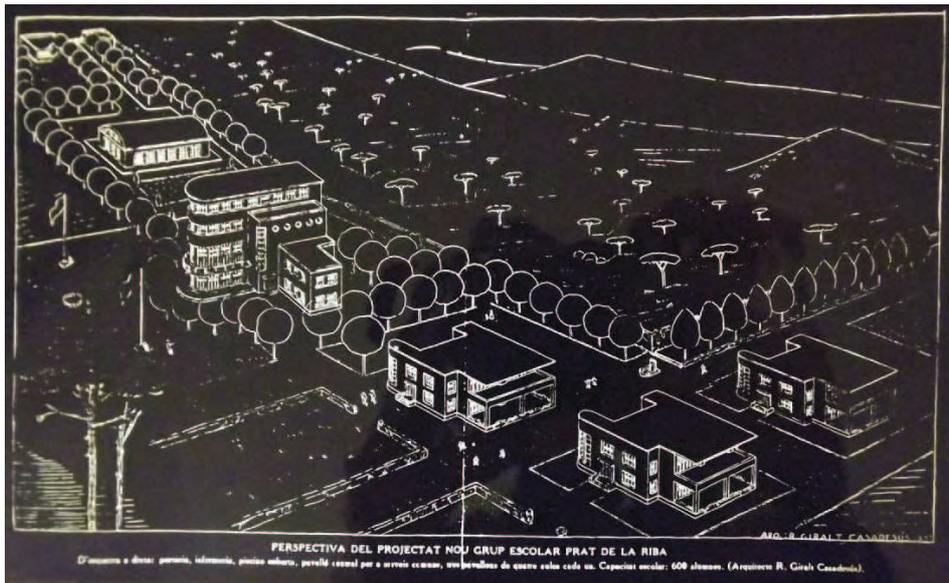

Fig. 28. Projecte d'escola Prat de la Riba a les Pedrerres de Girona, que no es realitzà, 1936. AHCOAC.-Girona

Durant aquells primers anys com arquitecte municipal de Girona projectà el pavelló d'accés i edificis auxiliars a la Devesa, en el marc de millora i reparació d'aquell parc de la ciutat, reformà l'Escorxador Municipal, va construir la caserna de bombers i, el 1932, dibuixà una caserna per la Guardia Civil que restà també en projecte. També projectà edificis de caràcter particular com la casa i ampliació de fàbrica de pernills per a Josep Soler a la carretera de Barcelona, 1939, la Casa per a Joan Reig a la carretera de Barcelona, 1946, la casa de Joaquim Pla Cargol, al carrer Juli Garreta, 1948, i l'edifici per la Cambra de Comerç, amb Claudio Díaz, el 1948. En tots aquests casos la seva arquitectura presentava formes populars, amb elements noucentistes en obertures i ceràmiques referint una certa notorietat i cobertes de teula àrab en el cas dels xalets. No hi faltaven alguns detalls neobarrocs en forma d'arcades i balustrades. Com en el cas de Figueres, la depuració i sortida de l'ajuntament no estroncaren l'activitat de Giralt com arquitecte, sinó que va seguir rebent encàrrecs de particulars i, fins i tot, del mateix ajuntament, com serà el cas del Mercat d'Abastiments que farà en col·laboració amb Joan Gordillo, el pont Alfèrez Huarte i altres projectes on fou reclamat després de la guerra.

Fig. 29. Casa per a Joan Reig, Girona, 1946. Foto de l'autora.

Fig. 30. Casa per a Josep Soler, Ctra. Barcelona, Girona, 1939. Foto de l'autora.

10. 4 Resta de Catalunya

A més de les obres a les ciutats on va exercir d'arquitecte municipal, Ricard Giralt és autor d'una variada llista de construccions de les quals n'aportarem alguns exemples a títol il·lustratiu de la seva versatilitat. Trobem habitatges unifamiliars a la Cellera, Bescanó i Salt, a més del ja esmentats a l'Alt Empordà i alguns treballs a Palafrugell i Sant Hilari Sacalm. Tampoc hem d'oblidar els encàrrec que rebé al llarg de la seva vida de clients de Barcelona i la seva àrea de influència. A Barcelona, després de la guerra va intervenir en nombrosos projectes de vivendes econòmiques, algunes vinculades a l'aleshores Caixa de Pensions i d'altres promogudes pel Patronat Municipal de la Vivenda. Altres obres les trobem a la zona d'Amposta i fins i tot a la ciutat de Reus. I per acabar, el conjunt d'encàrrecs que rebé a partir de 1927 de mans del farmacèutic figuerenc Joaquim Cusí Fortunet, que consistiren en el projecte dels *Laboratorios del Norte de España* al Masnou, la residència familiar Bellamar en el mateix lloc, un conjunt de

vivendes obreres pels treballadors dels laboratoris i la residència Montcelimar, com a fundació privada constituïda el 1934 per Joaquim Cusí per acollir nens orfes, situada en el municipi de Montgat.

Fig. 31. Urbanització de la Fundació Montcelimar, Mongat, 1934. AHCOAC-Girona

10. 5 Els projectes d'arquitectura que restaren al calaix

A finals dels noranta, dues exposicions en que vaig participar com a comissària³⁰⁶ ens acostaren una faceta de la història de l'arquitectura del nostre país desconeguda. La mostra recollia tots aquells projectes d'arquitectura i urbanisme que havien restat sense executar en els calaixos d'ajuntaments i arxius. L'exercici, interessant des de molts punts de vista, ens ofería una informació fins a cert punt inquietant. Ricard Giralt era, de molt, l'arquitecte que més projectes havia vist rebutjats. Aquesta informació mereix ser posada en relació a l'afany transformador dels governs municipals pels quals va treballar i també en relació a les convulses etapes polítiques, especialment entorn a la Guerra Civil, en que li tocà exercir el seu càrrec. No obstant això, revisant aquest material podem recollir alguns exemples que ens aporten nova informació sobre la l'eficiència i versatilitat de l'arquitecte.

Així sabem a Figueres, des del punt de vista de l'arquitectura, no van veure la llum el projecte de reforma del Teatre Municipal, 1921, posteriorment Museu Dalí, dos projectes de mercats coberts, de 1929 i 1933, una escola d'ensenyament primari del mateix any i un projecte d'habitatges per obrers de 1937.

A la veïna població de Roses restà en projecte un poblat de pescadors projectat el 1943 en el marc del *Plan Nacional de Mejoramiento de la Vivienda de los Poblados de Pescadores*. Comprenia 110 cases per pescadors, una llotja i l'edifici de Pòsit de Pescadors.

A Girona, trobem el projecte bescantat d'Escola Jaume I en terrenys de l'antic baluard de la Santa Creu, que preveia també una biblioteca municipal. L'esmentada Caserna de la Guardia Civil a tocar de la Devesa i especialment el conjunt de ciutat-jardí obrera que va projectar per Montjuïc del qual tan sols s'executaren 8 cases i l'Escola Ignasi Iglesias. Cada casa tenia dues

³⁰⁶ GIL TORT, Rosa Maria i MARINE DURAN, Josep. *Imaginar una altra Girona. 1670-1979. Projectes al calaix*. GIL TORT, Rosa Maria i MARINE DURAN, Josep.(Coord.) Miratges. 300 anys de projectes no realitzats a les comarques Gironines.

vivendes. Restaren també sobre paper una escola de pàrvuls a Pedret i el Grup Escolar Prat de la Riba a les Pedreres. Tampoc es pogueren realitzar el conjunt de reformes de la Devesa, amb un estany artificial i equipaments esportius i recreatius.

Giralt també va projectar dos blocs de vivenda obrera per Girona que no es realitzaren, a la Ronda Pare Claret el 1936 i al solar del que havia estat el convent de les Bernardes, com a resultat de l'operació urbanística d'enderroc i reordenació d'aquella zona³⁰⁷. En aquell mateix espai Giralt havia previst la construcció d'un mercat, seguint la idea que havia pogut veure en la seva recent estada a Viena. Una altra opció descartada fou la construcció d'una estació d'autobusos a l'actual carrer Bacià.

Tot aquest repàs fet amb un criteri qualitatiu i tipològic més que quantitatiu ens ofereix la faceta professional d'un arquitecte abocat a la planificació de la ciutat, sense descuidar mai el detall en les seves construccions. Racionalitat i economia quan treballava amb diner públic. Representativitat i adaptació al gust del client quan ho feia per particulars. Tot plegat, però, i encara més després d'haver fet aquest exercici de recopilació de la seva obra construïda, agafa un sentit complet quan es posa en relació als seus projectes urbanístics, els quals s'analitzen en el capítol següent.

El llistat recopilatori dels projectes d'arquitectura i urbanisme de Ricard Giralt figuren en l'Annex II del present treball.

³⁰⁷ L'enderroc de les Bernardes i la major part de les obres dutes a terme a la ciutat en aquells anys per Giralt com arquitecte municipal ho foren en el context de la col·lectivització de la propietat urbana i la lluita contra l'atur forçós. Per més informació sobre el context vegeu: FERRER GIRONÈS, Francesc. "La municipalització de la propietat urbana a Girona" AADD La Tradició Moderna. Segones Jornades d'Estudi de la Documentació d'Arquitectura i Urbanisme. Girona. COAC. Demarcació de Girona. 1995.

Cap 11. Els projectes urbanístics

Ricard Giralt va cursar la carrera en un moment en que els estudis anaven clarament orientats a la formació d'arquitectes dedicats al disseny d'edificis, sense cap connotació pel fet urbanístic ni molt menys per com l'arquitectura podia ser capaç d'articular una resposta a les necessitats socials accentuades a partir del segle XX.

Hem vist en capítols anteriors com la generació de Giralt veié que l'obtenció del títol coincidia en el temps amb el desplegament de la disciplina urbanística, a redós del que arribava d'Europa aquell moment. Alguns arquitectes de la generació de Giralt es sentiran atrets per aquesta nova disciplina, sobretot perquè els connectava amb el seu pensament polític i amb el desvetllament de la consciència de la funció social que podien desenvolupar com a professionals. Per això intentaren formar-se de forma exògena a l'Escola i aconseguiren un cert equipament intel·lectual i professional que, en el cas de Giralt, hem intentat descriure al parlar del pensament urbanístic.

En aquest capítol, però, volem parlar de la materialització d'aquestes idees i del llegat urbanístic de Ricard Giralt en els nostres pobles i ciutats. Una vegada més volem dir que es tracta d'una anàlisi il·lustrativa no exhaustiva.

Podem dir sense massa risc d'equivocar-nos que existeix un moment clau en el que les idees urbanístiques de Giralt comencen a pendre cos i realitat. Aquest moment correspon a la seva arribada a l'Ajuntament de Figueres el 1914. Ens atreviríem a afirmar que fins i tot hi va haver un dia concret en que Giralt veié la llum, i aquest fou el dia de la cèlebre conversa amb Josep Puig Pujades, referida anteriorment en aquest treball.

Giralt, que havia trepitjat els carrers de Figueres com ajudant de l'arquitecte titular Josep Azemar, que havia treballat en aquells projectes que ja apuntaven el model de ciutat que

s'estava forjant: cobriment de la Riera, Rambla, abastiment d'aigües... va trobar en Puig Pujades la guspira que connectava el seu procés de formació en les conferències i lectures a la Societat Cívica, a l'Ateneu i a la mateixa Associació d'Arquitectes, amb la possibilitat d'actuar en aquest camp, que al seu entendre li permetria incidir políticament en la ciutat. Aquesta il·lusió li provocà una efervescència intel·lectual que es pot resseguir vivament en els articles que ens han arribat d'aquell moment. En tenim un exemple en el fragment d'article que segueix:³⁰⁸

“Per fer una ciutat gran i que irradiï cultura quan porta ja el germen de riquesa dintre seu, és indispensable que els seus carrers, les joves places, els seus parcs, els seus jardins, i tot el que e refereix a l'estètica urbana, sigui traçat segons un pla i segons certs principis que han estat batejats amb el nom de Construcció Cívica. Dit amb altres termes, és necessari el plànol i projecte d'urbanització que, millorant la Figueres vella, deixi entreveure la realitat del somni de la Figueres futura.”

Com a pas previ per formular els projectes urbanístics que la ciutat necessitava, Ricard Giralt considerà doncs imprescindible conèixer el terreny que trepitjava. Aquesta fou la raó per la qual s'oferí a realitzar un nou plànol de la ciutat com a pas previ per començar a intervenir-hi. En aquell moment l'arquitecte es marcà un termini de tres anys per la realització, però dificultats en la recollida de dades i, sobretot, treballs col·laterals que hagué de realitzar, dilataren la data fins set anys més tard, el 1922. En el moment del lliurament, el 24 de març de 1922 Ricard Giralt s'adreçava a l'alcalde en aquests termes³⁰⁹:

“Mai com avui sento la satisfacció del deure acomplert. Van amb el projecte les ànsies de les meves il·lusions per l'engrandiment d'aquesta Ciutat, capital de l'Empordà, si no he encertat, caigui sobre mi la responsabilitat de l'obra que vos entrego, però si per el

³⁰⁸ GIRALT CASADESÚS, Ricard. “Les ciutats que han de créixer. Memòria sobre la necessitat del plànol i urbanització de Figueres” *Renaixement*, pp. 589-591.

³⁰⁹ Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. Fons Municipal. Capsa 13.

contrari, la nova ciutat que sobre'l plànol planejo, porta dies de glòria a la nostra Ciutat, volguessin digníssims Consellers de la Capital de l'Empordà, dir amb mi, que la glòria no és d'aquest modest arquitecte, si no que és i correspon a Figueres. Visqueu molts anys pel bé de la Ciutat"

Alguns d'aquests treballs que diferiren el lliurament del plànol van tenir a veure amb la recollida de dades prèvia, com per exemple un estudi de mortalitat i també un registre sanitari de cases. Aquestes tasques conduïren també a la organització d'un Servei d'Higiene i Estadística, que Ricard Giralt dissenyà i incorporà al seu càrrec a partir de 1919, com a eina indissociable de la planificació de la ciutat. Aquesta iniciativa l'hem de relacionar amb experiències similars de Ildefons Sunyol per l'Ajuntament de Barcelona i Cebrià de Montoliu des del Museu Social i la Societat Cívica la Ciutat Jardí. Giralt dirigí el nou servei i pronuncià conferències de divulgació de la higiene i la salubritat de les poblacions.

Per l'arquitecte, conèixer a fons l'objecte de intervenció era un pas previ imprescindible per entrar-hi. Paral·lelament a l'elaboració del plànol, reprengué els treballs deixats a mig fer per Azemar a la ciutat, la part més lluïda dels quals segurament fou la urbanització de la Rambla amb el monument a Narcís Monturiol encarregat a Enric Casanovas, seguit de la municipalització de les aigües, la renovació i extensió de la xarxa de clavegueram, l'empedrat i asfaltat de la major part dels carrers de la ciutat i la urbanització del Parc-bosc, aprovada el 1918.

Entre 1918 i 1922, mentre Ricard Giralt treballava en els projectes urbanístics de Figueres, també ho feia en el projecte de sanejament de la ciutat de Badalona, en aquest cas amb l'enginyer municipal Enric Casas.

Però la fita més interessant des del punt de vista de la tasca urbanística de Giralt fou el fet de presentar-se i guanyar juntament amb el seu company de promoció Adolf Florensa, el concurs de projectes per l'eixample de Lleida, el 1921. El tribunal que havia de decidir estava presidit per

Josep Puig i Cadafalch el qual, en el dictamen final, feu un bon anàlisi dels projectes presentats i, sobretot, un estat de la qüestió de la disciplina aleshores. Respecte al projecte guanyador digué:

“En el projecte dels Srs. Florensa i Giralt s’hi nota un major coneixement de l’art d’urbanitzar. Els carrers són més ben traçats; els encreuaments més resolts; les barriades ben dibuixades i compreses, combinant-hi amb molt bon encert algunes veritables places que ben estudiades donarien lloc a notes boniques de la ciutat i distraurien la monotonía dels sistemes rectes”

En definitiva, traçat de carrers, cruïlles, places i barriades on Giralt hi aportaria els seus coneixements apresos estudiant el cas de Figueres, la necessitat de les ciutats de créixer equilibradament no com un receptacle de carrers i places, sinó com un organisme viu, on es desenvolupen les activitats, amb una imprescindible acció municipal que planifiqui la ciutat. Florensa, a més dels seus coneixements, hi aportarà la seva condició de lleidatà, amb el que això pot representar d’experiència i valor afegit.

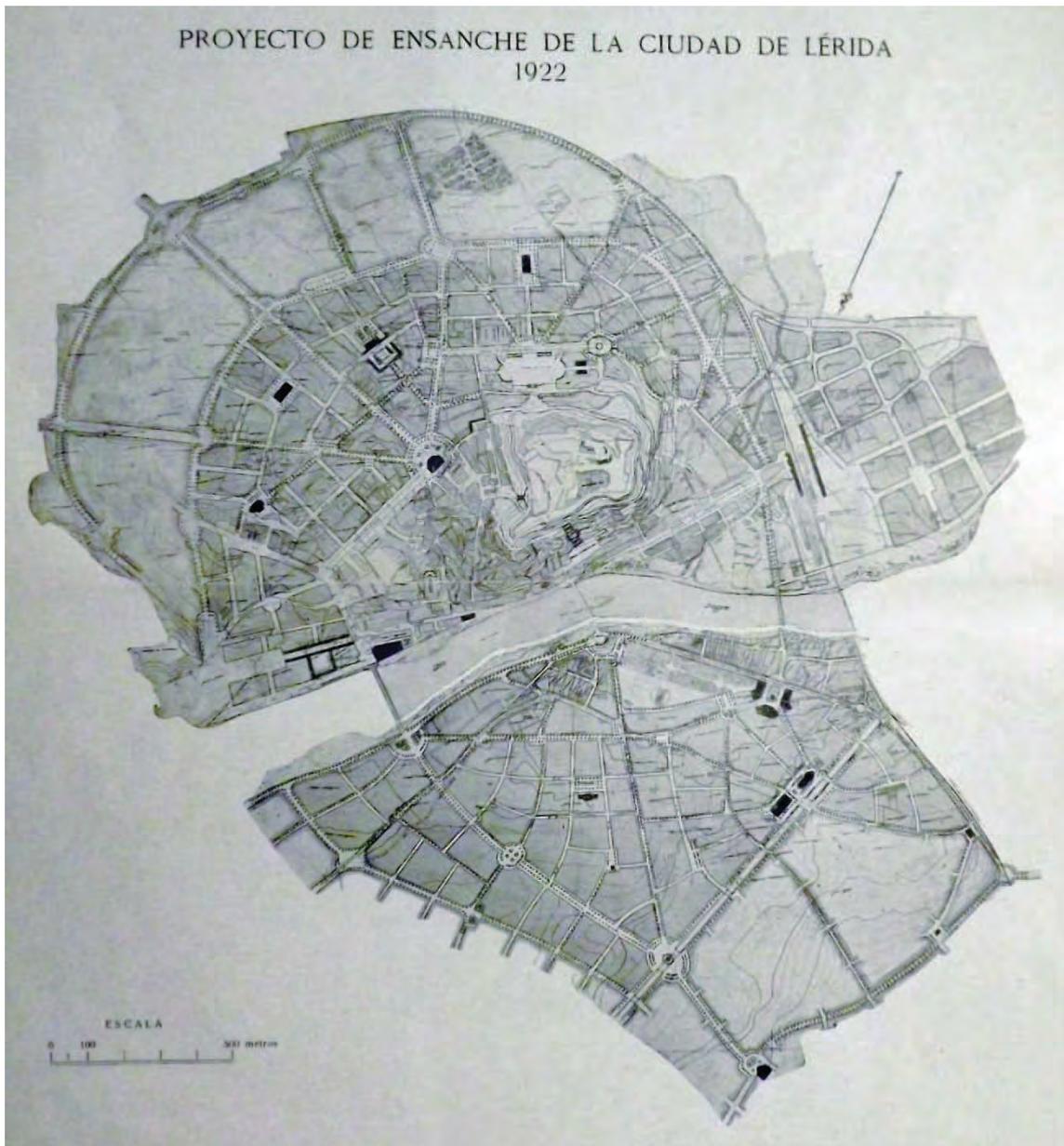

Fig. 32. Projecte d'Eixample de Lleida, 1922. AHCOAC-Girona

El premi en el concurs de Lleida representà el seu bateig com urbanistes i segurament definiria tota la trajectòria posterior d'ambdós arquitectes. Florensa a l'ajuntament de Barcelona i Giralt a Figueres, Girona i altres poblacions com Sabadell, Salt i Sant Hilari, entre d'altres. L'any següent, 1922, Giralt optaria a la plaça d'arquitecte municipal de Girona on durant els deu anys següents, dugué a terme el programa de transformació urbanística de la ciutat endegat pels successius consistoris fins arribar a la guerra civil.

Pel que fa a la ciutat de Figueres, fou precisament durant el període republicà, 1931-36 quan Giralt pogué projectar i dur a terme les obres de millora urbana de més incidència. Seguint la taxonomia aportada per l'arquitecte Joan Falgueras³¹⁰, podem presentar els treballs agrupats en tres grans eixos: la renovació dels accessos a la ciutat, les extensions de la ciutat nova i les operacions de reforma interior.

La renovació dels accessos havia de permetre la urbanització de les zones adjacents com extensions de la ciutat. Va intervenir en les alienacions de la travessia de la carretera de Madrid a França, actuals rondes, i la urbanització de totes les carreteres que portaven a la ciutat: A l'oest, la continuació del Passeig Nou cap a la carretera de Llers que permetria dissenyar futures zones de creixement de la ciutat, com el barri ciutat-jardí del Poble Nou. Al nord, la urbanització del carrer Vilabertran i prolongació de la cobertura de la riera Galligans, al nord-est la urbanització del carrer Rec Arnau, a l'oest les alineacions de la zona entre la carretera de Roses i el cementiri, per permetre'n la urbanització i, al sud, el camí de Santa Llogaia vers la futura plaça de la Creu de la Mà.

Finalment les operacions de reforma interior es concretarien en la proposta de demolició de l'illa de cases del nucli antic compreses entre el carrer Peralada, Tints i Corriol de les Bruixes, amb la idea de fer-hi un nou mercat, i la reforma de la Plaça Indústria. Giralt també va projectar la ordenació dels jardins de l'Era d'en Deseia, i de l'esplanada del davant de l'Institut al carrer Sant Pau. La darrera gran operació com arquitecte municipal fou la urbanització de la Muntanyeta, espai comprés entre el Passeig Nou i el castell de Sant Ferran, gràcies a la donació de terrenys feta per Joaquim Cusí Fortunet.

³¹⁰ FALGUERAS, Joan "Transformacions urbanístiques i arquitectura" pp. 55-56,

Aquestes obres es desenvoluparen en l'etapa professional més feliç de Giralt quan la sintonia entre els governants republicans de la ciutat i el projectista era plena, i quan els seus projectes per Figueres coincidien al cent per cert amb el programa electoral dels republicans³¹¹.

A Girona, a partir de 1922 Ricard Giralt protagonitzà el desplegament de la transformació urbanística de la ciutat, la necessària dotació de serveis i equipaments i la definició de les polítiques de protecció del barri vell. Tot plegat de la mà del regidor que havia apostat fortament per la seva elecció, el també arquitecte Rafael Masó.

La transformació urbanística s'havia de centrar en dos aspectes, la imatge urbana i les condicions de salubritat de la ciutat. Pel que fa a la millora de l'estètica urbana, Giralt va intervenir en les zones resultants de l'enderroc de les muralles i els baluards. Aquest procés havia començat a finals del segle XIX quan l'obsolescència de la seva defensa al costat dels problemes d'espai i salubritat de la ciutat encotillada, havia aconsellat l'enderroc de les muralles. L'operació va afectar els panys que romanien drets de l'antiga muralla del segle XV, enderrocada el 1869, a la riba dreta de l'Onyar, especialment a la zona de l'actual Jardí de la Infància i la Rambla de Verdaguer i permeté urbanitzar la banda esquerra de l'actual Plaça de Catalunya i el jardí de la Infància, on Giralt aplicà els seus coneixement en jardins infantils recollits per Europa³¹². També s'obria el procés d'enderroc de tota la muralla del segle XVII, actual Gran Via Jaume I, entre el mercat municipal i l'edifici de Correus. Una primera fase, els primers anys del segle XX va consistir en l'enderroc del panys de muralla. La segona, la més costosa, fou la que implicà la cessió i enderroc dels cinc baluards, 35.000 metres quadrats en el

³¹¹ El 10 de gener de 1934, a quatre dies de les eleccions municipals, el diari Empordà Federal dedica tot l'exemplar a demanar el vot republicà. La propaganda es fonamenta en els resultats aportats en arquitectura, urbanisme i assistència social. Bona part dels resultats han sorgit de la taula de l'arquitecte Ricard Giralt.

³¹² En el diari *L'Autonomista* de 8 de febrer de 1938, ara fa poc més de 75 anys, Carles Rahola publicava un article titulat "Refugis i jardins" on recordava que tant sols un any i mig abans s'havia dissenyat aquell espai de lleure infantil "Anys enrera L'Ajuntament construí un petit Jardí per a la Infància en un lloc escaient de la ciutat. Hom hi veia a l'hivern infants que jugaven o vellets que prenien tranquil·lament el sol". A principis del 1938 en aquell mateix espai s'hagué de desfer per construir un dels refugis antiaeris de la ciutat. Aquest paroxisme és recollit en l'article de Carles Rahola. Tal com recordà Pilar Rahola el passat 7 de desembre a *La Vanguardia*, aquell article serví de base per condemnar a mort a Carles Rahola. RAHOLA, Pilar "Un jardí" La Vanguardia, 7 de desembre de 2013. p. 23.

que seria el centre de la ciutat, que s'enderrocaren al llarg del primer terç dels segle XX. El seu desmantellament representà el condicionament d'aquestes esplanades i també la necessitat de reordenar la ciutat amb noves centralitats.

És per això que les primeres operacions de Giralt s'orientaren a millorar les zones alliberades per la muralla, especialment a l'Avinguda Ramon Folch, 1924³¹³, que conduïa al recent inaugurat edifici de Correus, i urbanitzar la plaça Marquès de Camps, 1924, amb la font de vuit caps i el perímetre enjardinat, al límit del portal d'Àlvarez amb el carrer Nou, obert a mitjans segle XIX. Al mateix temps s'engegava el procés de intervenció en el barri vell, amb una primera obra, el 1927, que va consistir en l'arranjament de la pujada de Sant Feliu i la creació de l'espai de la font, la rampa i les escales. També daten d'aquesta època les intervencions d'enjardinament i urbanització a la Plaça Independència com a resultat de l'ordenació de l'espai alliberat pel pany de muralla medieval existent a la vora de l'Onyar, i per l'enderroc del convent de Sant Agustí el 1841. Giralt també intervindrà ordenant la Plaça del Carril, actual Plaça poeta Marquina i el Jardí de la Infància de Girona, on pocs anys més tard ell mateix va haver de construir el refugi antiaeri per protegir els veïns de les bombes de la Guerra Civil.

³¹³ L'avinguda Ramon Folch s'ordenà com a passeig d'entrada a la ciutat pel nord i de connexió amb la Devesa. Giralt hi dissenyà uns jardins i hi disposà un monument davant de la façana de Correus en forma de vas clàssic inspirat en el que es troben als jardins de les Tulleries de París. El 1933 es va retirar de l'emplaçament i el 1960, lleugerament modificat, es va posar on és actualment, davant del pont de Sant Feliu, a tocar la via del tren i feu que el lloc s'anomeni avui passeig de la Copa. L'Autonomista, 17 d'octubre de 1924 i FABRE, Jaume. La Vanguardia, 24/10/2008.

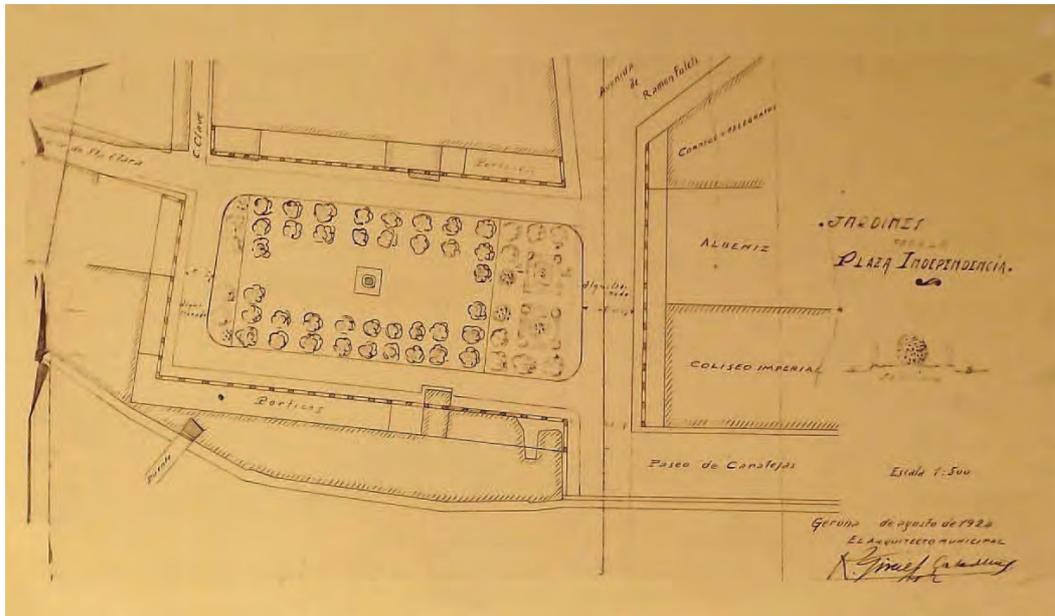

Fig. 33. Jardins de la Plaça de la Independència, Girona, 1924. AHCOAC-Girona

En la mateixa línia, el 1924 dissenyaria l'enjardinament de la Plaça Prim de Reus, amb dues fileres d'arbres i parterres.³¹⁴

El procés de millora urbana va seguir amb la intervenció en tots els carrers vora l'Onyar i fins els límits construïts, que els podríem trobar a l'entorn de la Gran Via i la ronda Pare Claret, allà on començava l'eixample de la Mercè. Es procedí al pavimentat d'aquestes vies, dotació i millora de les clavegueres existents, traçat de voreres i enllumenat. També foren importants les operacions de reparcel·lació dels terrenys dels antics baluards com el de Santa Clara, el del Governador i la zona del baluard de Figuerola, que es dugueren a terme durant la dècada dels trenta.

A finals dels anys vint començaren els projectes de remodelació de la Devesa, la major part dels quals restaren sense realitzar. Als treballs inicials dels primers anys com arquitecte municipal i que havien consistit en reparació per danys de les inundacions, ordenació d'espais i construcció de l'edifici auxiliar de la Caseta del Rellotge, seguiren els grans projectes de millora que havien

³¹⁴ ANGUERA, Pere. Urbanisme i arquitectura a Reus. Reus. Caixa de Pensions La Caixa, 1988.

d'esdevenir un emblema més de la seva tasca a la ciutat. Ens referim al projecte de piscina i llac artificial al Camp de Mart, en un entorn d'equipaments lúdics i recreatius que malauradament en bona part no es construïren però que van ser difosos a la premsa com un dels avenços del govern municipal³¹⁵.

11.1 Els jardins

Només d'arribar a Figueres Giralt va poder participar de la formulació del projecte de Parc Bosc municipal amb el recolzament ple dels prohoms figuerencs, que donaren suport als seus projectes. Aquest projecte representaria per l'arquitecte la praxis dels conceptes que havia anat madurant en relació a la bellesa pública. A Figueres també formularia la ordenació de l'Era d'en Deseia com a futur jardins Enric Morera. A Girona, a més de la Devesa, també va enjardinar altres espais de la ciutat com la Plaça de la Independència i la Plaça del Carril i, juntament amb Rafael Masó, plantejaren el projecte de construcció d'un passeig arqueològic iniciat per Masó, estudiat per Giralt, interromput per la guerra civil i finalment reprès per altres en els anys seixanta del segle XX. La idea de passeig arqueològic de Masó i Giralt estava lligada al tractament de la ciutat antiga i com aquesta havia de dialogar amb la ciutat nova que estava creixent.

La temàtica del benefici dels jardins a les ciutats va esdevenir recurrent en l'artículística de l'arquitecte al llarg de la seva vida.

³¹⁵ El 27 d'agost de 1927, la portada del diari *El Autonomista* està encapçalada amb el títol *Lo que pudiera ser el campo de Marte* i a continuació s'hi exposa el projecte amb tots els detalls. Crida l'atenció la nota editorial sota el títol *Por los niños, por los jóvenes* on de forma anònima el diari explica l'objectiu del projecte. "No son intereses, ni afanes de ostentación, ni torpe vanagloria, los que han impulsado a *El Autonomista* a publicar esta información y a esbozar el proyecto. Es amor a Gerona y a sus futuros ciudadanos." El diari dels Rahola encapçalava així una campanya per demanar fons econòmics per la realització del projecte i l'adreçava a la ciutadania i també a totes les autoritats de la ciutat. Fons professional de Ricard Giralt Casadesús. R. 458. AHCOAC. Demarcació de Girona.

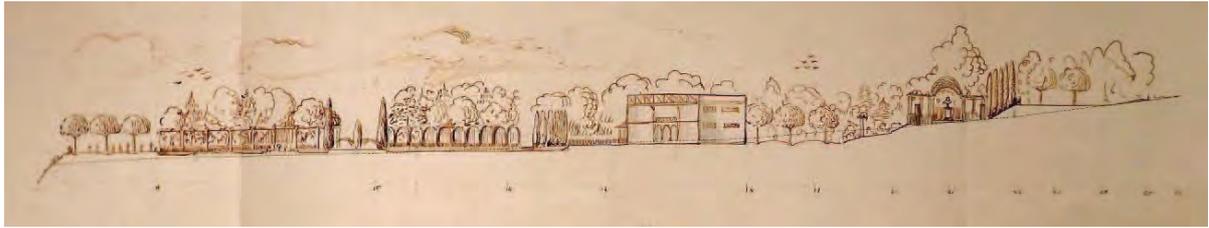

Fig. 34. Desenvolupament en secció del Parc Bosc de Figueres, 1918. AHCOAC-Girona

11.2 El tractament de la ciutat històrica

L'altra gran camp de treball en el que Giralt va desenvolupar la seva tasca fou la ciutat històrica. En aquest tema hi aportà la seva experiència com membre de la Comissió d'Enllaços per l'execució de Pla Jaussely de Barcelona, a la qual pertanyia des del 1920, la seva experiència en les discussions per l'aplicació del Pla Baixeras a Barcelona i el que significava de intervenció en la zona de la Via Laietana³¹⁶, a més de tot el seu bagatge intel·lectual recollit en anys d'estudi i debat a prop dels que generaven coneixement en aquest tema.

Així ho tractava en un article publicat al 1918 a la *Fulla Artística* i transcrit a *La Comarca d'Olot*:

*"L'exemple de Barcelona amb el seu èxit immens, deuria enfortir als Consellers de les nostres viles, i ciutats, que temerosos moltes vegades de proposar reformes de la ciutat, quan representen un augment de bellesa de la vila o poble, desprecien l'ocasió i prefereixen anar per l'economia, encara que hi perdi l'estètica de la ciutat."*³¹⁷

³¹⁶ Trobem més informació sobre el projecte de reforma de la Via Laietana a GANAU, Joan Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931). Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. I també a GANAU, Joan "Urbanisme i monument a Catalunya en la segona meitat del segle XIX" . Treballs de la Societat Catalana de Geografia, 1993 juny (33) i també a "Autenticitat, i il·lusió en la preservació del patrimoni: el barri gòtic com a model." Quaderns d'Arquitectura i urbanisme, Núm. 263 (2011) p. 38-40.

³¹⁷ La Comarca 25/05/1918.p. 3 Tret de la Fulla Artística.

El camp d'acció del tractament de la ciutat antiga comprenia les alineacions de carrers, la salubritat dels barris i edificis i el tractament i catalogació dels immobles considerats patrimonials. Aquestes operacions a Girona coincidiren en el moment en que es produïa un debat intens a nivell de Catalunya, sobre el tractament dels barris històrics.

El 1930 publicava a la *Revista del CAME* un article en el que explicava els que, per ell havien estat els errors de intervenció del Pla Baixeras.

“El error de proyecto Baixeras, fue el querer unir con una línea recta el Ensanche de Barcelona con su Puerto, sin respetar gloriosos monumentos, que gracias a la oportuna intervención de organismos profesionales han podido ser salvados(...)

El proyecto de reforma del Casco Antiguo de Barcelona, que abarca casi la totalidad de las calles de la Ciudad, llegada la hora de su ejecución, quedó reducido a tres vías principales. Dos que unían el Ensanche con el Puerto, y otra transversal que cruzaba Barcelona por su parte central. La ejecución de la primera vía, hoy Via Laietana, puso de manifiesto los grandes errores del proyecto Baixeras, que coincidieron con la mayor cultura urbanística de nuestro país, y que llevaron al ánimo de los administradores de la Ciudad de Barcelona, la conveniencia de abandonar la rigidez del plano Baixeras y estructurar la reforma de la parte vieja de la Ciudad con más respeto para la fisonomía de sus calles, algunas de ellas con admirables ejemplos artísticos y arqueológicos que daban carácter y tipismo a barrios enteros.”³¹⁸

³¹⁸ *Revista de CAME* Nº19 Octubre 1930. pp.115-120

A propòsit del cas de Barcelona es va aprofitar les experiències d'aquella ciutat per formular solucions gironines amb el concurs de tècnics com Ricard Giralt i Rafael Masó situats en estreta relació amb qui gestionava aquests temes a la ciutat comtal.

L'historiador Joan Ganau³¹⁹ explica com la Girona, entre 1840 i 1880 gairebé havia duplicat la seva població, fet que havia augmentat la densitat dins les muralles. L'aleshores arquitecte municipal, Manuel Almeda, redactà un projecte d'alineacions de carrers geomètrics, paral·lels i eliminació de pendents i corbes. Amb aquestes disposicions la majoria de façanes del nucli antic es veien afectades i molts edificis havien d'enretirar-se i retallar-se respecte al carrer. Tal com senyala Ganau la concepció de monument de l'època elevava a aquest rang, pel que fa Girona, tan sols quatre edificis icònics: Catedral, Banys Àrabs, Sant Nicolau i Sant Feliu, la resta i molts dels antics casals i palaus eren molt poc valorats, fet que representava una clara amenaça per l'ambient històric que definien. Aquestes ordenances van perviure fins l'any 1920 però a la pràctica, donada la immobilitat constructiva del moment, només van afectar substancialment la Rambla de la Llibertat, que veié transformada la seva fisonomia.

Un episodi clau del debat d'aquest moment el va protagonitzar el Casal dels Agullana a la pujada de Sant Martí³²⁰. La seva configuració no complia les ordenances de les alineacions i el 1916 es plantejà el seu enderroc. El fet va propiciar un debat al carrer i a la premsa que va acabar amb un dictamen dels cinc arquitectes que aleshores treballaven a Girona a favor de la seva conservació. Aquest debat i dictamen varen servir per madurar opinions respecte als criteris de conservació i al final l'edifici fou indultat, posant en evidència la inviabilitat del projecte d'alineacions.

³¹⁹ GANAU CASAS, Joan "La reforma interior i l'inici de la conservació del centre històric de Girona (1850-1920)" p. 259-273.

³²⁰ GIL TORT, Rosa Maria. "La restauració del Palau del Vescomtat com a seu per la Diputació de Girona" a FALGÀS, Jordi (ed) et alii. Masó. Arquitectura pública durant la Mancomunitat. Girona. Fundació Rafael Masó. Úrsula llibres. 2014.

L'any 1920 Rafael Masó redactà un nou projecte d'alineacions que representà un canvi en la visió del patrimoni arquitectònic, i que foren aprovades el 17 de febrer de 1922, mesos abans de l'arribada de Giralt a l'Ajuntament.

La nova normativa traspuava les teories europees de Camillo Sitte i Raimond Unwin al costat de les aportacions de Jeroni Martorell i el mateix Ricard Giralt en matèria de conservació de les ciutats històriques, a favor dels criteris globalitzadors enfront els intents d'enaltir el monument singular i isolat. A partir d'aleshores s'encararen noves perspectives en el tractament de la ciutat antiga, atenent a criteris de situació dels edificis i trànsit al carrer, estat de les construccions i condicionants higiènics. Aquests nous criteris van permetre el salvament del teixit històric del barri vell mercès a la conservació de la fisonomia dels seus carrers i palaus.

Amb Ricard Giralt com nou arquitecte municipal es potencià la conservació del barri vell, s'urbanitzaren sectors com la ja esmentada Pujada de Sant Feliu i també les escales de Sant Martí on hi ha el Palau dels Agullana. També fou el moment de l'inici de les restauracions de Sant Nicolau, les muralles ibèriques, romanes i medievals per la part de les Pedreres i dels Banys Àrabs, amb la Comissaria Delegada de la Generalitat.

Respecte a les reformes urbanístiques a la ciutat històrica, transcrivim a continuació un fragment d'un article publicat a *Arquitectura i Urbanisme*³²¹ revista de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, on, a més de la descripció de la intervenció feta a la pujada de Sant Feliu de Girona, podem copsar el seu llenguatge planer i didàctic, per fer participar dels criteris i plantejaments del fet urbanístic:

“La ciutat de Girona, travessada per una carretera internacional, que recorre carrers estrets, tenia el problema de la seva reforma obligada per les exigències de l'augment

³²¹ GIRALT CASADESÚS Ricard. *Arquitectura i urbanisme*. 2ª època, Nº 1. Abril 1934. pp. 18-21.

considerable de tràfic, i un dels llocs era l'encreuament de la Pujada de Sant Feliu amb el carrer Calderers, carrer estret i dificultós per a tota classe de circulació.

El campanar de Sant Feliu ofería una ocasió per destacar la seva silueta i convertir-lo en tema focal d'un conjunt urbà. Tancava la seva visualitat una illa de cases que era l'obstacle més gran per la circulació. Hi havia també el problema de salvar els desnivells que hi havia entre el carrer de Calderers i l'església de Sant Feliu.

L'enderroc de l'illa de cases va permetre de donar una solució al problema que s'havia de resoldre, millorant la visualitat del campanar i sanejant un barri d'habitacions insanes.

El desnivell ha estat salvat, per una senzilla combinació d'escalinates, mantenint l'antiga rasa de la Pujada de Sant Feliu, decorant el parament del mur de contenció amb una font. A fi de mantenir l'ambient local, s'ha posat cura en el paviment que és de palets i adoquins en la Pujada de Sant Feliu.

En tot l'estudi d'aquesta modesta urbanització, no s'ha perseguit altre objectiu que el de mantenir l'ambient d'una part de Girona, que constitueix un dels conjunts més admirables de Catalunya."

Fig. 35. Font per la pujada de Sant Feliu. Girona, 1927. AHCOAC-Girona

Aquests van ser les dues grans esferes de intervenció de Ricard Giralt com arquitecte municipal. A partir de l'esclat de la guerra civil les actuacions urbanístiques queden força aturades i gradualment s'assumeixen les necessitats de defensa i adequació a les necessitats de guerra.

11.3 Projectes urbanístics fora de Figueres i Girona

11.3.1 Intervencions a Salt

L'any 1927 Ricard Giralt va projectar un eixample per la vila de Salt per encàrrec del seu ajuntament, amb la idea d'unir el Veïnat amb el nucli del poble de Salt. El projecte comprenia dues parts situades a banda i banda de l'actual carrer Major, antiga carretera de Girona a Manresa, entre els actuals carrers Cervantes i Manuel de Falla, i entre la Sèquia Monar i la via del tren d'Olot. Es tractava d'una zona sense edificacions entre l'antic poble de Salt i el nucli del Veïnat. Giralt proposà dues estructures diferenciades amb l'eix de l'actual carrer Major. Per la banda de la Sèquia Monar, a l'alçada de la fàbrica Coma Cros dissenyà una ciutat jardí amb casetes, vials i una plaça de jocs central que es va realitzar de forma parcial i que constitueix una de les parts més amables i valorades del municipi de Salt. Per la banda oposada, entre el carrer Major i la via del tren d'Olot, la seva proposta es concretava en illes tancades amb blocs en alçada, urbanitzades amb places i amplis vials per aconseguir les densitats i assolellament necessari.

Una part interessant de la documentació que es conserva d'aquest procés fa referència a les al·legacions dels veïns, que varem localitzar a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona³²². El projecte va rebre cinc al·legacions, una d'elles signada per 45 veïns. Del procés són interessants els

³²² Proyecto de Ensanche de Salt (Gerona) Año 1927. Ricardo Giralt Casadesús, arquitecto. Fons Diputació de Barcelona. Sig. MA-55.

arguments de les dues parts i, sobretot, la capacitat empàtica de l'arquitecte de fer entendre els seus arguments d'urbanista de primera línia als vilatans que li discutien els criteris emprats.

El discurs de les impugnacions és:

“Nunca una población rural, simple suburbio obrero o barrio democrático cuyo foco de acción y trabajo está en la vecina ciudad de Gerona tendrá necesidad ni le será útil tener unas calles de 20 metros de anchura con paseos y jardines. Bartomeu Mateu”

I la resposta de Ricard Giralt:

“Siento no poder compartir la opinión del recurrente que considera como un lujo dejar plazas para juegos infantiles, plazas preconizadas por todos los urbanizadores, y que debidamente arregladas constituyen un gran aliciente para los niños. Y siendo precisamente los obreros los más beneficiados. R. Giralt, 2 de setembre de 1930 “

Es tractava de posar-se al nivell del ciutadà i de fer pedagogia, una habilitat en la que l'arquitecte era mestre, apresada en la redacció dels seus llibres i articles a la premsa i en les seves conferències.

Al mateix municipi de Salt, dos anys abans, el 1925 Giralt hi havia redactat el projecte de sanejament, i el 1935 l'estació depuradora. El 1936 presentà un projecte de teatre que no s'ha comprovat si es va dur a terme i el 1937 un cafè per la Federació de Sindicats, conegut com el Centre Cultural Obrer La Floreal, que el 1943 fou reformat com Ajuntament de la vila. De l'any 1946 es conserva el projecte d'un conjunt d'habitatges econòmics.

11.3.2 L'Eixample de Sabadell

L'any 1928 Ricard Giralt col·laborà amb Josep Renom³²³, arquitecte municipal de Sabadell, en un projecte d'eixample per la aquella ciutat, que es conserva dins el seu fons professional. En la memòria del projecte descobrim la forma en que Giralt i Renom s'enfrontaren a l'ordenació futura de la ciutat, Dividiren la ciutat nova en tres zones: La barriada de la Creu Alta, la barriada de la Casa Feu i la barriada de Barberà. A continuació ordenaren les actuacions en operacions de reforma interior, sanejament, traçat de carrers i passejos i previsió d'usos, i encararen també la solució dels passos a nivell existents, les vies de trànsit i els necessaris espais lliures.

Referent als espais lliures, en el seu discurs retrobem l'admiració de Giralt per l'eminent Forestier, i també la seva forma d'expressió didàctica que mai abandonava, com es veu en el fragment següent³²⁴:

“Dice Forestier, en un artículo publicado en la “Vie Urbaine” de Paris y autor del parque Maria Luisa de Sevilla y el de Montjuïc de Barcelona «Hoy día parques y jardines, campos de esport y de juegos, tierras vivas y abiertas al sol, no pueden ya considerarse como un lujo sino un elemento indispensable al sano desarrollo de la ciudad y a la misma vida de sus habitantes»”

I amb aquesta idea proposaven, a més de l'ordenació de les barriades esmentades, la construcció de set parcs urbans: Parc Oest, al turó de la Serra de Camaró, Parc Est, limitat pel barranc del Ripoll, Parc Ripoll a les vessants del Ripoll, Parc Sud a la zona del Pla, Parc Riereta, en una zona de molta població obrera, Parc Stadium, on s'ubicarien diversos equipaments esportius i el Parc Bosc de la Casa Feu.

³²³ Josep Renom i Ricard Giralt coincidiren en les juntes fundacionals del CAME l'any 1928.

³²⁴ GIRALT CASADESUS, Ricard. *Proyecto de Ensanche de Sabadell*. AHCOAC. Demarcació de Girona. Fons Ricard Giralt Casadesús.R. 4321.

Aquest Pla d'Eixample no s'aplicà a Sabadell, però algunes de les idees foren recollides en planejament posterior i en tot cas, segueixen essent testimoni del seu pensament i forma de treballar.

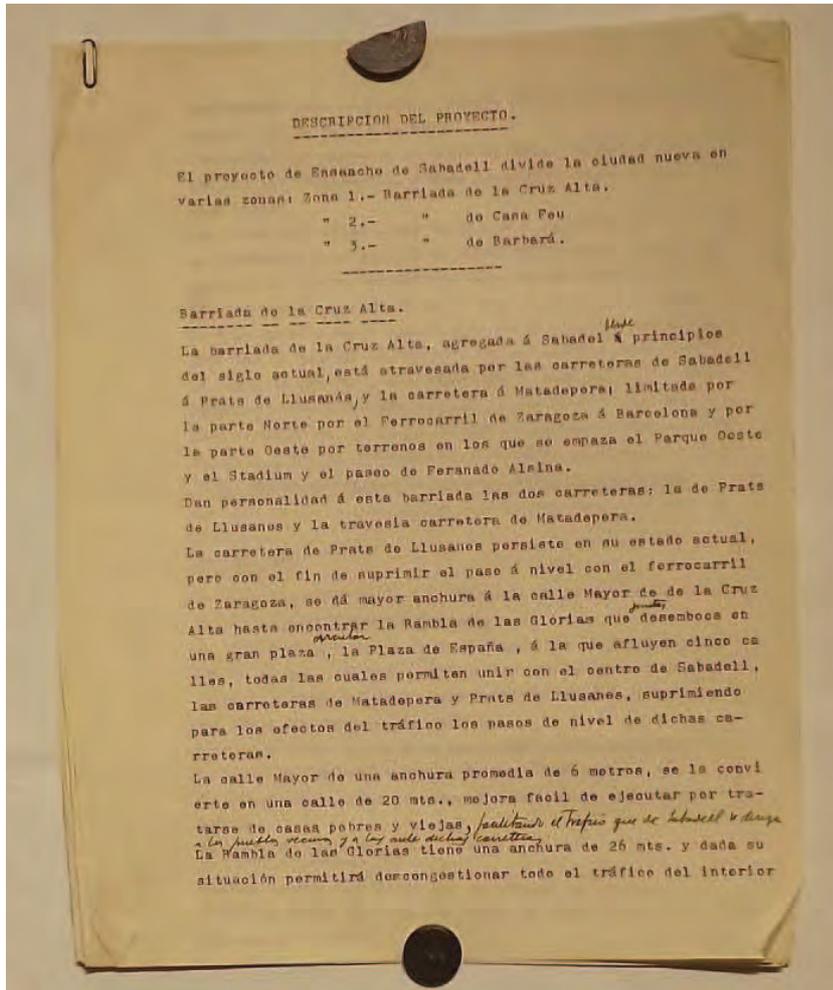

Fig. 36. Memòria del projecte d'Eixample per Sabadell, 1928. AHCOAC-Girona

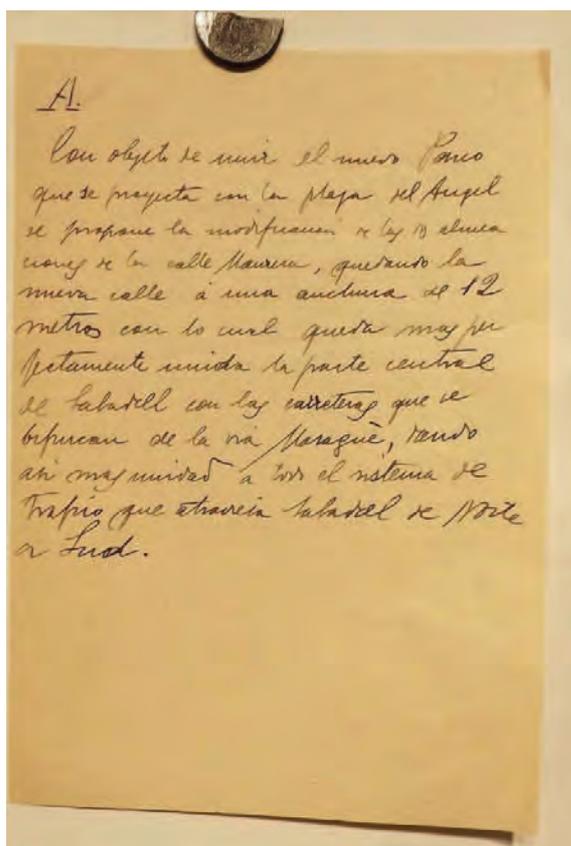

Fig. 37. Esborrany autògraf de la memòria del projecte d'Eixample de Sabadell, 1928. AHCOAC-Girona.

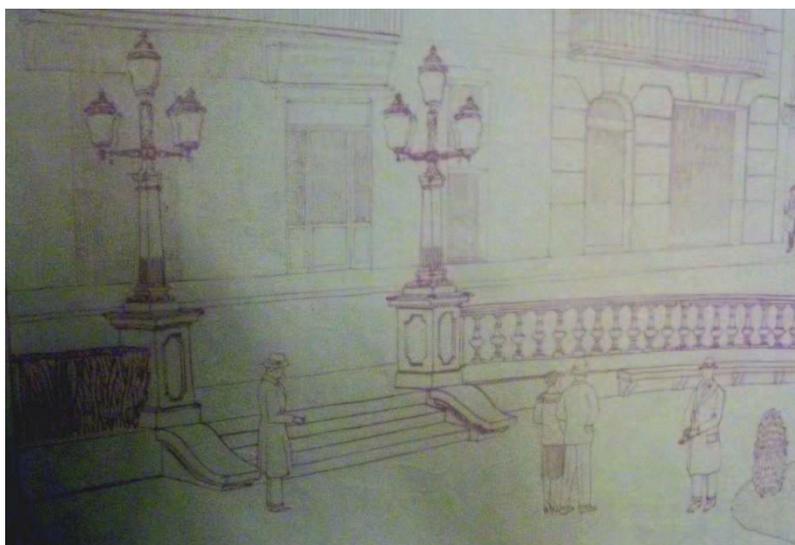

Fig. 38. Detall del projecte de Rambla per Sabadell, 1928, que recull els estilemes de la seva obra a Figueres. AHCOAC-Girona

11.3.3 Sant Hilari Sacalm

L'altra població on Ricard Giralt hi realitzà diversos encàrrecs és Sant Hilari Sacalm. Entorn de 1930 projectà un plànol geomètric de la vila que continuà amb la urbanització del Passeig de la Font Vella, el 1932. Tres anys més tard, el 1933 començà a treballar en el projecte d'escola graduada, de clara factura racionalista, que s'inaugurà el 1937 i actualment porta el nom de Escola Doctor Morales.

Fig. 39. Plànol de la Urbanització de Sant Hilari Sacalm, 1930. AHCOAC-Girona

Part IV. CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA

Cap. 12. Conclusions. Algunes respostes a les qüestions inicials

Després de l'anàlisi presentada en el present treball ens cal concloure que:

Ricard Giralt Casadesús, per la seva forma de viure la professió d'arquitecte fou un noucentista transversal, capaç de navegar amb la mateixa bandera per les convulses etapes de la Catalunya del segle XX.

Ricard Giralt es formà intel·lectualment durant els primers anys del segle XX, en l'etapa de gestació del que serà la Mancomunitat com a forma de gestió política i del Noucentisme com a moviment cultural amb voluntat de intervenció. El moviment va representar un programa coordinat i sistemàtic entre política i cultura, amb l'objectiu de connectar la Catalunya de principi del segle XX a la dinàmica de la resta de països europeus, recollir totes les iniciatives que sorgissin del feliç pacte que aleshores es donà entre el poder polític i els agents culturals, i liderar un moviment progressista de construcció d'una societat nova, basat en la millora de les condicions de vida dels ciutadans.

Circumstàncies personals i professionals varen situar el personatge en els ambients de gestació del moviment, tant a nivell d'espais de debat i anàlisi, com de les tribunes periodístiques que eclosionaren aquells anys i on ben aviat Giralt també va intervenir. Els seus orígens socials i les dificultats que va haver de superar per dur a terme el seu projecte professional, el van fer sensible als valors de la cultura com a eina de progrés social i a la capacitat transformadora que, des del municipi, mercès als tècnics, i en especial als arquitectes, es podia generar. Aquest tecnòcrata format en l'ambient de la Mancomunitat, va creure en la capacitat del municipi com a cèl·lula transformadora i de l'arquitecte com a líder d'aquest procés.

La capacitat de lideratge de l'arquitecte en el municipi se situà en l'ull del seu discurs professional. En la reflexió sobre la dinàmica de les ciutats, prèvia al planejament, descobrí la necessitat de intervenir amb polítiques públiques que limitessin la iniciativa privada especulativa i asseguressin el comandament del creixement urbà en mans del municipi. Aquestes polítiques urbanes es concretaven en el control dels preus del sòl, les zonificacions i les mesures de previsió que conduïssin a la dotació d'equipaments i vivendes en condicions accessibles al conjunt de la població. A aquest punt hi arribà, a nivell teòric gràcies al coneixement de les experiències europees de caràcter socialdemòcrata encarades a la reconstrucció física i emocional de l'Europa de postguerra, en part reformulades aquí per entitats com la Societat Cívica la Ciutat Jardí.

A nivell pràctic, el desvetllament arribà del treball de camp en l'elaboració del pla de la ciutat de Figueres i també del pla d'Eixample de Lleida, allà va descobrir la necessitat de intervenció, més enllà de la política liberal que propugnava la iniciativa privada com a motor, i que havia dominat bona part de l'arquitectura i el creixement de les ciutats del canvi de segle en el marc del modernisme. Aquesta fou la principal aportació de Ricard Giralt com arquitecte i que el va conduir a dos aspectes que considerem que defineixen la seva trajectòria professional: La formulació del nou perfil d'arquitecte municipal capaç de liderar aquest canvi i la transversalitat del seu pensament, que el feu capaç de sobreviure a les circumstàncies històriques en que sorgí i de ser transplantat a un entorn polític i cultural completament diferent però amb la mateixa problemàtica per resoldre.

El tema del nou perfil professional de l'arquitecte municipal, que en la tesi definim de més laboral, el portà a formular el que seria un dels projectes de la seva vida, la fundació del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*, CAME.

La transversalitat del seu pensament van fer de Giralt un personatge camaleònic en les formes però constant en els fets. L'abstracció del seu pensament urbanístic entorn a la funció social de l'arquitectura li permeté actuar per sobre de règims polítics. El noucentisme com a moviment cultural, on hi trobem clarament emmarcat el nostre personatge, no tenia l'estètica com a centre del discurs sinó que la seva arquitectura seria un argument de intervenció social, on l'estètica quedaria reduïda a un mitjà d'acció no a un objectiu. Aquest fet el diferenciaria dels homes del GATCPAC de qui, tot i compartir plantejaments estètics i preocupacions socials, s'hi diferenciava perquè aquells restaren molt més lligats i compromesos a un moment polític i, en conseqüència, el GATCPAC fou fortament penalitzat i no extrapolable fora d'aquest. Reformisme enfront a revolució.

Definim Ricard Giralt com un noucentista transversal perquè a partir de l'arquitectura dissenyà tot l'utilitatge professional que havia d'assistir als arquitectes municipals: higiene, estadística, demografia, condicions naturals, economia, política, legislació... van esdevenir un corpus de coneixement del qual l'arquitecte s'havia de dotar per exercir la missió que ell considerava que havia de tenir en el comandament de les condicions del fet urbà. Bona part d'aquests coneixements ell mateix els va difondre a través dels seus manuals i de revistes com la *Revista del CAME*. Aquest component ideològic li fou aportat pel conjunt dels intel·lectuals, artistes i professionals liberals formats en el projecte de metròpoli que va esdevenir Barcelona, i que en alguns casos procedien de comarques i irradiaven aquesta onada transformadora en les ciutats mitjanes de la Catalunya del moment: Lleida, Sabadell, Figueres, Badalona, Girona...molt en la línia de la Catalunya-ciutat noucentista. Tot plegat confirma el que digué Mercè Vidal³²⁵ quan citant a Jaume Bofill i Mates a propòsit del Noucentisme fora de Barcelona: "*Quan la capital excel·leix, es corona de constel·lacions ciutadanes, d'un cercle de colònies culturals*". Ricard

³²⁵ VIDAL, Mercè, ed. *Llibre de Viatge (1913-1914) Joaquim Folch i Torres*. Barcelona, GRACMON. 2013. P. 26. Vegeu la nota 8 de l'esmentat llibre on Mercè Vidal amplia referències sobre aquest punt.

Giralt, natural de Barcelona exercí la seva professió en les grans ciutats de la Catalunya del primer terç del segle XX, a partir del prototipus generat per la reflexió sobre el procés que va viure a Barcelona.

A aquesta transversalitat de pensament i territorial hi hem d'afegir la transversalitat estilística de qui feu del llenguatge un mitjà, característica molt pròpia, per altra part, d'alguns dels arquitectes capdavanters d'aquest moment, tal com ja hem argumentat en els capítols corresponents de la tesi.

Tot plegat configurà un perfil de professional del segle XX que vivia intensament la seva professió com una missió i que, com a tal, era capaç de defensar-la en terra hostil quan calia, en benefici dels seus ideals.

Tampoc volem deixar d'esmentar la convivència constant entre racionalisme i noucentisme, allà on aquests es creuen amb l'estil déco, ben presents a nivell d'obres en el repertori de Giralt i també per la constància de les seves relacions professionals amb arquitectes com Emili Blanch i Joan Baptista Subirana, membres del GATCPAC i amb qui treballà en temes d'arquitectura històrica i formació dels arquitectes. També n'és un exemple la col·laboració entre l'Associació d'Arquitectes de Catalunya i el GATCPAC en el *I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana* de cara a resoldre els problemes que l'arquitectura i l'urbanisme del país tenien pendents. Novament la transversalitat del pensament de Giralt aflora en les connexions professionals que establí i els temes que acabaren essent importants per l'arquitecte. Aquest plantejament ens aconsella superar les etiquetes, tant a nivell de persones com de moviments, que sovint són producte de clixés simplificadors emparats en la manca de dades, en cert maniqueisme i en la reiteració de discursos circumstancials. En un context historiogràfic inevitablement tenyit pel

propi procés polític que el país ha viscut els darrers trenta-cinc anys, es revela la necessitat d'estudis biogràfics en profunditat que ens presentin la complexitat del pensament i el matisos de la realitat. En aquest punt, és imprescindible la lectura d'obres de diferents disciplines que ens aportin informació diversa i que ens ajudin a matisar la realitat del que va ser, del passat en definitiva.

Per acabar, aquesta tesi ha volgut fer una aproximació total al personatge, mort ara ja fa més de quatre dècades, amb la perspectiva històrica que ens permet la distància i, sobretot amb la revisió de les aproximacions anteriors, que a vegades crec que patien un cert temor a difondre la versatilitat del personatge com un símptoma acomodaticí. Alguns silencis, senyalats per Carlos Sambricio³²⁶ en les imprescindibles recerques anteriors, al nostre entendre es poden interpretar com la voluntat de no contaminar el discurs noucentista del Giralt dels anys vint i trenta amb la realitat de l'època franquista. Un mirada més contemporània ens pot alliberar d'aquest prejudici en benefici del que de positiu pot tenir adaptar-se als nous temps sense haver de renunciar a la possibilitat de intervenció per aconseguir uns objectius.

³²⁶ SAMBRICIO, Carlos. "De la arquitectura del Nuevo Estado al origen sobre nuestra contemporaneidad. El debate sobre a vivienda en la década de los cincuenta" *RA. Revista de Arquitectura*. N.º 4 Año 2000. P. 78 Nota 5.

Capítol 13. Fonts i bibliografia

13.1. Fonts documentals manuscrites:

Buidat del fons professional de Ricard Giralt Casadesús custodiat a l'Arxiu Històric del COAC, Demarcació de Girona.

Buidat del fons municipal. Seccions Obres Municipals i Llicències d'Obres de l'Ajuntament de Girona. Arxiu Municipal de Girona.

Expedient de personal de Ricard Giralt a l'Ajuntament de Girona. Arxiu Municipal

Fons Carles Rahola. Arxiu Municipal de Girona.

Fons personal de Ricard Giralt a l'Arxiu Municipal de Girona

Buidat del fons municipal. Seccions Obres Municipals i Llicències d'Obres de l'Ajuntament de Figueres. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.

Expedient de personal de Ricard Giralt a l'Ajuntament de Figueres. Arxiu Municipal

Documentació relacionada amb Ricard Giralt a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà

Expedient acadèmic de Ricard Giralt Casadesús a l'Arxiu de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.

Fons del CAME existent a l'Arxiu Històric del COAC. Demarcació de Barcelona.

Fons Societat Cívica La Ciutat-Jardí. Arxiu Històric Diputació de Barcelona.

Totes les fotografies que il·lustren aquesta tesi provenen de plànols de l'arxiu professional de l'arquitecte al Col·legi d'Arquitectes, demarcació de Girona, o bé són fetes per l'autora.

13.2. Fonts documentals impreses

Articles publicats per Ricard Giralt. Vegeu llistat a l'Annex I.

Documentació professional: fullets i impresos. Arxiu Històric del COAC, Demarcació de Girona.

13.3 Memòria oral

Converses amb :

Teresa, Lourdes i Marta Giralt, nétes de l'arquitecte

Francesc Labastida Azemar, arquitecte i nebot de l'arquitecte Josep Azemar

Xavier Subias Fages, arquitecte, e.p.d.

13.4 Bibliografia.

13.4.1 Fonts coetànies.

Llibres

GIRALT CASADESÚS, R. Mercados. Teoría y práctica de su construcción y funcionamiento. Cuerpo de Arquitectos Municipales de España. Barcelona, 1937.

MANCOMUNITAT DE CATALUNYA. L'obra realitzada. Anys 1914-1923. Organització i administració de la Mancomunitat. II Cultura i Instrucció. III Agricultura. Barcelona, 1923

SUÑOL, Ildefons. "La personalitat municipal". Barcelona=Catalunya.(1910) Reed. Ajuntament de Barcelona, 2006.

UNWIN, Raimond. La pràctica del urbanismo. Una introducción al arte de proyectar ciudades y Barrios. (1909) Barcelona. Gustavo Gili, 1984.

Revistes

"Boletín Enciclopédico de Nobles Artes, redactado por una reunión de arquitectos. " Barcelona 1 d'abril de 1846. Tomo I. Número 1. on s'inclou la *"Exposición que elevan a S.M. los Académicos de mérito por la Arquitectura, y los Arquitectos residentes en Valencia, a consecuencia de la Real Orden de 10 de octubre último que contiene la Instrucción para promover y ejecutar las obras públicas"*.

BASSEGODA, P. J. "Génesis del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España". Revista del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España. Núm. 1. Abril 1929. Pàg. 2.

GIRALT CASADESUS, Ricard "L'embelliment dels barris obrers i les construccions industrials" El Poble Català. Any 09. Núm 2831. 8/12/1912 p. 3.

GIRALT CASADESUS, Ricard. "La construcció cívica i l'habitació" a La Nació. Setmanari adherit a la "Unió Catalanista" Barcelona, Any I. Núm 14, 2 d'octubre de 1915. pp. 14-15.

GIRALT CASADESÚS, Ricard. "Les ciutats que han de créixer. Memòria sobre la necessitat del plànol i urbanització de Figueres". Renaixement. 24 d'octubre de 1915.

GIRALT CASADESÚS, Ricard, "La urbanització de les ciutats de Catalunya. Els tècnics dels municipis." Diario de Gerona, Domingo 13 de agosto de 1916 p. 1 i 2.

GIRALT CASADESÚS, Ricard. " Rafael Masó i Valentí." Barcelona, Butlletí del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Núm 44, setembre de 1935.

GIRALT CASADESUS, Ricard. "Puig Pujades, urbanista", Empordà Federal, 11 abril 1936. p. 10.

GURLITT, Cornelius. "Le Corbusier y el "camino de los asnos" a Revista del Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 2.(1930) n. 15 pp. 41-44.

LOOS, Adolf (1908) "Ornamento y delito". paperback nº 7. ISSN 1885-8007. [data de consulta: 04/02/2014] <http://www.paperback.es/articulos/loos/ornamento.pdf>

Revista AC. Documentos de Actividad Contemporánea.(1931-1937)

Revista CAME des del nº 1 (abril 1928) al nº 84 (març 1936)

Revista Moderna de la Administración Local (1924-1929)

Revista de Obras Públicas. 1853-2011. Col·lecció digital a ropdigital.ciccp.es/ Consulta a Internet. maig 2011

Consulta digital del servidor de la Biblioteca de Figueres, de les publicacions figuerenques del període 1910-1939.

13.4.2 Fonts actuals.

AADD. Exposició commemorativa del centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. 1875-76/1975-76. Barcelona. ETSAB, 1977.

AADD. Ricard Giralt Casadesús. Girona. COAC. Demarcació de Girona, 1982.

AADD. Arquitectura del Moviment modern. Registre Docomomo 1925-1960. Barcelona, Fundació Docomomo, 1996.

AADD. Les avantguardes a Catalunya. Cicle de Conferències fetes al CIC de Terrassa. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

AADD. "L'arquitectura escolar pública". Dossier de la Revista de Girona, núm. 232. setembre-octubre, 2005.

AADD. Una nova arquitectura per una nova ciutat. GATCPAC 1928-1939. Barcelona. Ajuntament-Col·legi d'Arquitectes, 2006.

AADD. Josep Esteve Corredor (1896-1965) Fons d'Arxiu. Girona. COAC. Demarcació de Girona, 2007.

AADD Josep Claret Rubira.(1908-1988). Fons d'Arxiu. Girona. COAC. Demarcació de Girona. 2009.

ALBERCH, Ramon, Narcís-Jordi ARAGÓ, I Francesc Xavier BOSCH. Quan la pedra madura. Girona. Col·legi d'Aparelladors. 1991.

ALIO, M. Àngels, Núria COLL, Joan GANAU, i Josep HOMS Quatre ciutats com a model. El finançament de l'obra pública urbana a Catalunya durant els anys vint. Lleida, Universitat de Lleida, 1992.

ANGUERA, Pere. Urbanisme i arquitectura a Reus. Reus. Caixa de Pensions La Caixa, 1988.

ARAGÓ, Narcís Jordi i Josep CLARA Els Epistolaris de Carles Rahola: antologia de cartes de cent corresponsals (1901-1939) Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1998.

ARAGÓ MASÓ, Narcís-Jordi. Rafael Masó, ciutadà de Girona. Girona, Ajuntament, 2006.

ARMANGUÉ, Joan. *Presentació a Figueres 1900-1936 Imatge i història de la Catalunya Republicana*. Figueres. Consorci del Museu de l'Empordà. 1999. pp. 6-7.

ARTAL, F. GABRIEL, P. LLUCH, E. ROCA, F. Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX), Barcelona, Edicions 62. 1979.

ASTARLOA, Eva. "Ricard Giralt i Casadesús, l'arquitecte de la nova Figueres (1915-1939)." Revista de Girona, N° 210, p. 57-63. Diputació de Girona, 2002.

BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric i SABATER, Jordi. La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia. Barcelona. Proa, 2007.

BALCELLS, Albert "Civisme i higiene. El programa d'Educació Ciutadana de la Mancomunitat de Catalunya 1914-1923." Cercles. Revista d'història cultural. N° 12. 2009. p. 49-73.

BALCELLS, Albert, “L’Institut d’Educació General. Higiene i civisme (1914-1923)” a Puig i Cadafalch, president de Catalunya i la seva època. Barcelona, Rafael Dalmau, 2013, p. 129-171.

BANTI, Alberto Maria. Burguesies de les ‘professions’ a l’Europa del segle XIX. A Recerques. Núm. 28, 1994. pp. 23-41.

BERNILS MACH, Josep M. “Joaquim Cusí Fortunet, un gran benefactor de Figueres.” Revista de Girona. Núm 199. Abril 2000.

BILBENY, Norbert. Política noucentista. De Maragall a d’Ors. Barcelona, Catarroja, Palma. Ed. Afers. 1999.

BOHIGAS, Jordi. “Una política catalanista de futur” a ARAGÓ MASÓ, Narcís-Jordi.(2006) Rafael Masó, ciutadà de Girona p. 120.

BOHIGAS, Oriol. “Societat Cívica Ciutat Jardí: el territori com a problema” a PIE, Ricard. (Ed.) Aportacions catalanes en el camp de la urbanística i de l’ordenació del territori, des de Cerdà als nostres dies. Barcelona. IEC-Soc. Catalana d’Ordenació del territori, 2007. pp. 93-109.

BONET CORREA, Antoni. “La polémica arquitectos/ingenieros”. Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales XXXI, 1999. 119-120, p. 91-93.

BORJA SOLE, Maria . El joc, eina pedagògica de Catalunya. Barcelona Universitat de Barcelona, 1982.

BREON, Emmanuelle. dir. 1925. Quan l’Art Déco séduit le monde. Paris. Cité de l’Architecture et du patrimoine, 2013.

CABAÑAS BRAVO, Miguel. Ed. El arte foráneo en España. Presencia e influencia. XII Jornadas Internacionales de Historia del Arte. Madrid 22-26 de noviembre de 2004. Madrid CSIC. 2005.

CAPEL, Horacio; TATJER, Mercedes “Reforma social, Servicios asistenciales e higienismo en la Barcelona de finales del siglo XIX (1876-1900)” Ciudad y Territorio. Núm. 89/3 (1991) p. 81-94

CAPEL, Horacio. Dibujar el mundo. Borges, la ciudad y la geografía del siglo XXI. Barcelona. Ed. del Serbal, 2001.

CAPEL, Horacio. La morfología de las ciudades I. Sociedad, cultura y paisaje urbano. Barcelona. Ed. del Serbal, 2002.

CAPEL, Horacio. La morfología de las ciudades II. Aedes facere: técnica, cultura y clase social en la construcción de edificios. Barcelona. Ed. del Serbal, 2005.

CASASSAS YMBERT, Jordi "Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914" a Recerques, 1983 Núm. 14. pp. 7-32.

CASASSAS YMBERT, Jordi. L'Ateneu Barcelonès: dels seus orígens als nostres dies. Barcelona, Magrana i Institut Municipal de Història. 1986.

CASASSAS, J. Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920). Barcelona. Llibres de la Frontera. 1989.

CASASSAS, Jordi (coord.). L'Ateneu i Barcelona : 1 segle i ½ d'acció cultural. Barcelona. Magrana i Diputació de Barcelona, 2006.

CASADO GALVAN, Ignacio "Apuntes para un estudio estético de las viviendas de iniciativa estatal franquista en la minería leonesa del carbón" a Contribuciones a las Ciencias Sociales. Diciembre 2009. <http://www.eumed.net/rev/cccss/06/icg25.pdf> [Consulta 15/06/2012].

COLÀS TENAS, Jesús. "El IV Congreso Nacional Municipalista y su emblema (Zaragoza, 1928)." Emblemata, 13.(2007) pp. 443-447.

CORTÉS MARTÍ, Josep M. La tecnòpolis catalana 1900-1936. Pensament organitzatiu a Catalunya. Tarragona. Publicacions de la URV. 2012

CHECA ARTASU, Martí. El patronato de las viviendas del Congreso. Habitatge i catòlics en la Barcelona del franquisme. Sant Andreu del Palomar. Centre d'Estudis Ignasi Iglesias. 2008

COLOMINA, Beatriz. "Giralt Casadesús, urbanista: Un esquema interpretatiu" a Ricard Giralt Casadesús. Girona. COAC. Demarcació de Girona, 1982 pp. 23-34.

DAVILA LINARES, Juan Manuel La ordenación urbanística durante la primera mitad del siglo XX. Premisas para un tratamiento integral de los espacios urbanos a [www. Cervantesvirtual.com](http://www.Cervantesvirtual.com) [Consulta 01/11/2010].

DE TORRES, Manuel. "Ricard Giralt i Casadesús i l'urbanística catalana." Revista de Girona, 210, p. 72-78. 2002.

DOMÈNECH, G. GIL, R. M. i PUIGVERT, J.M. "Los mataderos en Catalunya: una arquitectura industrial al servicio de la salud pública" a XI Jornadas de Historia del Trabajo y género. Trabajo y salud en la perspectiva histórica. Barcelona. Universitat de Barcelona, 2011 (en premsa).

DOMENECH CASADEVALL, Gemma. Emili Blanch Roig (1897-1996) Arquitectura, patrimoni, compromís. Girona. Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural. 2012.

DOMÈNECH CASADEVALL, Gemma i Rosa Maria GIL TORT. Un nou model d'arquitectura al servei d'una idea de país. Barcelona. Fundació Irla, 2010.

ESTEBAN, Juli. Crisi i ordenació de l'àrea metropolitana de Barcelona 1953-1976 a PIE, Ricard, Ed. Aportacions catalanes en el camp de la urbanística i de l'ordenació del territori, des de Cerdà als nostres dies. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana d'Ordenació del Territori. 2007. p. 242-282.

FABRE, Jaume Els que es van quedar. 1939: Barcelona, ciutat ocupada. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2003

FALGUERAS, Joan. "Transformacions urbanístiques i arquitectura" a AADD Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Museu de l'Empordà, 1999, pp. 42-61.

FALGUERAS, Joan. "Ricard Giralt i Casadesús, també arquitecte" Revista de Girona, N° 210, p. 64-71. Diputació de Girona, 2002.

FRAGUELL, Rosa M. "L'Eixample de Girona i l'urbanisme de la segona meitat del segle XIX" Barcelona. Estudi General, 1993. N° 13 pp. 247-257.

GALLEGO ROCA, Javier, "Leopoldo Torres Balbás: 'A través de la Alhambra'" Papeles del Patal. Revista de Restauración Monumental. Núm. 1. Nov. 2002.

http://www.academiadelpartat.org/revista/revista_01/revista_punto_06.html. Consulta 24/02/2013.

FERRER GIRONÈS, Francesc. "La municipalització de la propietat urbana a Girona" a AADD La tradició moderna. Ponències de les segones jornades d'estudi de la documentació d'arquitectura i urbanisme. Girona. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona, 1995. P. 35-68.

FORTEZA, Guillem Estudis sobre arquitectura i urbanisme Volum I-II. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.

FRADERA, Josep M. "Figueres entre dos segles" a Figueres 1900-1936 Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Consorci del Museu de l'Empordà. 1999. pp. 10-23.

FRANQUESA SANCHEZ, Jordi. Una experiència urbana retrobada. Les comunitats jardí a Catalunya. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Dep. de Medi Ambient i Habitatge. Edicions UPC. 2009.p. 97 i ss.

GANAU CASAS, Joan "La reforma interior i l'inici de la conservació del centre històric de Girona (1850-1920) Girona, Estudi General nº 13. 1993. p. 259-273.

GANAU CASAS, Joan."Urbanisme i monument a Catalunya en la segona meitat del segle XIX". Treballs de la Societat Catalana de Geografia. Nº 35. 1993. Vol. VIII. pp. 25-40.

GANAU, Joan Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931). Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

GANAU CASAS, Joan. La protección de los monmentos arquitectónicos en España y Cataluña 1844-1936: legislación, organización, inventario. Lleida. Universitat. 1998

GANAU, Joan "Autenticitat, i il·lusió en la preservació del patrimoni: el barri gòtic com a model." Quaderns d'Arquitectura i urbanisme, Núm. 263 (2011) p. 38-40.

GARCIA ALGILAGA, David. ACE Aeronàutic Club Empordanès (1931-1936). Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 41. (2010) pàg. 401-431.

GIL TORT, Rosa M. I MARINÉ DURAN, Josep. Imaginar una altra Girona. 1670-1979 Projectes al calaix. Girona, Museu d'Història de la Ciutat. 1999.

GIL TORT, Rosa Maria. *Ricard Giralt, l'arquitectura com actitud*. Revista de Girona num. 210. Gener-febrer 2002. p. 81.

GIL TORT, Rosa Maria. "L'herència documental. Papers que diuen moltes coses." Revista de Girona, Nº 210, p. 79-84. Diputació de Girona, 2002.

GIL TORT, Rosa Maria. "Ricard Giralt i Casadesús, un personatge històric injustament oblidat." Revista de Girona, Nº 210, p. 48-56. Diputació de Girona, 2002.

GIL TORT, Rosa M. I MARINÉ DURAN, Josep. Miratges. 300 anys de projectes no realitzats a les comarques gironines. Girona. Diputació de Girona. 2003.

GIL TORT, Rosa Maria. "Projecte de restauració del Palau Agullana per a la Diputació de Girona". a FALGÀS, Jordi (ed) et alii. Masó. Arquitectura pública durant la Mancomunitat. Girona. Fundació Rafael Masó. Úrsula llibres. 2014.

GRANELL, Enric i Antoni RAMON. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1874-1962. Barcelona COAC. 2012.

GRAU, Ramon. "Ildefons Sunyol: acció política i visió municipalista." L'Avenç. 220 (1997) p. 57-64.

GRAU, Ramon i LÓPEZ, Marina. "El concepto de monumento histórico en Barcelona (1835-1982)" a Urbanismo e Historia Urbana en el mundo hispano, Madrid. Universidad Complutense, 1985. pp. 1055-1063.

GUARDIA BASSOLS, Manuel i OYON BAÑALES, José Luís. "Los mercados públicos en la ciudad contemporánea. El caso de Barcelona" a Biblio 3W Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias

Sociales. Vol. XII, nº 744, 25 agosto de 2007. Universidad de Barcelona. Internet Consulta 20/05/2009.

LACUESTA, Raquel. "L'arquitectura de les ciutats mitjanes durant el primer terç del segle XX" a CASAMARTINA PARASSOLS, Josep. Josep Renom arquitecte. Sabadell. Fundació Bosch Cardellach. 2000.

LOPEZ DIAZ, Jesús. "Vivienda social y falange: ideario y Construcciones en la dècada de los 40" a Scripta Nova. Revista electrònica de Geografia y Ciències Sociales. Vol. VII. Núm. 146 (024) 1 agosto 2003.

MACHIMBARRENA, Vicente. "Arquitectura e Ingenieria" Madrid. Revista de Obras Públicas, Año LXXII Núm 2 15 enero 1924. p. 17-21.

MANENT, Albert. "Carles Soldevila un home de lletres" Llengua & Literatura, 6 (1994) p.45.

MAÑÀ, Teresa, Les Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925). Barcelona, Diputació/Pagès, 2007

MARIN, Celia. "GATCPAC, indicaciones para navegantes". DC Revista de Crítica Arquitectónica. Núm. 13-14, 2005.

MARQUÈS I PLANAGUMÀ, Josep M. L'Església parroquial de Sant Pere de Figueres. Figueres : Parròquia de Sant Pere de Figueres, DL 2002.

MARTYKANOVA, Darina. "Por los caminos del progreso. El universo ideològico de los ingenieros de caminos españoles a través de la Revista de Obras Públicas (1853-1899). Ayer. Nº 68/2007 (4) p. 193-219.

MASSANA, Carme. Indústria, ciutat i propietat. Política econòmica i propietat urbana a l'àrea de Barcelona, 1901-1939. Barcelona. Curial, 1985.

MAYOL, Jaume: L'arquitectura escolar de Guillem Forteza Pinya. Societat, cultura i política a la Mallorca de començament de segle XX, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics/Lleonard Mundet Editor, 2011.

MEDINA WARMBURG, Joaquin " Irredentos y conversos, presencias e influencias alemanas: de la neutralidad a la postguerra española (1914-1943)" a AAVV Modelos alemanes e italianos para España en los años de la postguerra. Actas del Congreso Internacional celebrado en Pamplona. Marzo 2004.

MEDINA WARMBURG, Joaquin."Barcelona-Madrid: influencias, afinidades y desencuentros" a AAVV. El g.a.t.e.p.a.c. y su tiempo. Política, cultura y arquitectura en los años treinta. Barcelona. V Congreso Docomomo Ibérico. 2005.

MORENO CHACON, Manolo. "La premsa republicana figuerenca durant la Restauració (1875-1923)". Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 34 (2001) p. 433.

MURO MORALES, José Ignacio. "Ingenieros militares en España en el siglo XIX. Del arte de la guerra en general a la profesión de arquitecto en particular " Scripta Nova. Vol VI. Núm. 119 (93) 1 agost 2002. Consulta a Internet 02/04/2011.

NADAL, Francesc "Poder municipal y espacio urbano en la configuración territorial del Estado Liberal español (1812-1975)" Geocrítica, 37. 1982.

NADAL, Joaquim. "De Girona la morta" a la "Girona Nova" a AAVV El govern de la ciutat II. De la guerra del francès a la fi del franquisme. Conferències a l'Arxiu Municipal. Girona. Ajuntament. 2012.

PANYELLA, Vinyet. Cronologia del Noucentisme. Una eina. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1996.

PEREZ NESPEREIRA, Manuel "La recepció del pensament i la cultura europees a la Catalunya de la restauració: L'Ateneu Barcelonès i la seva biblioteca com a vehicle de recepció, assumpció i difusió." Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. Núm. XVII, 2006. pp. 229-237.

PEREZ ROJAS, Javier. Art deco en España. Madrid. Ediciones Cátedra. 1990.

PIE, Ricard. (Ed.) Aportacions catalanes en el camp de la urbanística i de l'ordenació del territori, des de Cerdà als nostres dies. Barcelona. IEC-Soc. Catalana d'Ordenació del territori, 2007.

PIZZA, Antonio. "Itineraris formatius" a G.A.T.C.P.A.C. Una nova arquitectura per una nova ciutat. Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat, 2006.

PUIGBERT BUSQUETS, Joan "Pedagogia i arquitectura: un projecte de civisme populista." A AADD La tradició moderna. Ponències de les segones jornades d'estudi de la documentació d'arquitectura i urbanisme. Girona. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona, 1995. P. 79-88.

PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònic. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2008.

PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. "Higienismo y salud pública en el mundo rural catalán (1855-1936)" a XI Jornadas de Historia del Trabajo y género. Trabajo y salud en la perspectiva histórica. Barcelona. Universitat de Barcelona, 2011 (en premsa).

PUIGVERT, Joaquim M. "Construint la Catalunya ciutat dels noucentistes: l'obra pública de la Mancomunitat" a FALGÀS, Jordi (ed) et alii. Masó. Arquitectura pública durant la Mancomunitat. Girona. Fundació Rafael Masó. Úrsula llibres. 2014.

PUJOL, Enric. "Ideologia i cultura a la Figueres republicana" a AADD Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Museu de l'Empordà, 1999, p. 90-100.

RAMON, Antoni i Carmen RODRIGUEZ, Eds. Escola d'Arquitectura de Barcelona. Documents i Arxiu. Barcelona, ETSAB, 1996.

ROCA, Francesc. "Cebrià de Montoliu i la Ciència Cívica". Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo. 1971. Núm. 80 pp. 41-46.

ROCA, Francesc. Política econòmica i territori a Catalunya, 1901-1939. Barcelona, Ketres Editora, 1979.

ROMERO, Txema. "Bellaterra: una ciutat-jardí entre el noucentisme i la modernitat". Arraona Revista de Història. Núm 32, 2009, p. 138-154.

ROSSELL, Sibina. "Noucentisme: la arquitectura i la ciutat. Barcelona. Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo. Núm. 113. 1976. pp. 11-18.

RUIZ BEDIA, M.Luisa. "La Revista de Obras Públicas, 1853-1974: Nacimiento y consolidación de una publicación científica" Revista de Obras Públicas. Nº 3434 Junio 2003. p. 39-54.

SABATER CASELLAS, Ferran "Noucentisme: ciutat i salubritat (Barcelona 1900-1929)" Gimbernat, nº 48. 2007.

SAGARRA TRIAS, Ferran Barcelona, ciutat de transició (1848-1868). El projecte urbà a través dels treballs de l'arquitecte Miquel Garriga Roca. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans. 1996.

SAGARRA, Ferran. "Arquitectes i enginyers, el control del territori". Quaderns d'Història, 6 (2002).

SAENZ RIDRUEJO, Fernando. "Un siglo y medio de la Revista de Obras Públicas". Revista de Obras Públicas. Nº 3434 Junio 2003. p. 7-15.

SAMBRICIO, Carlos Cuando se quiso resucitar la arquitectura. Murcia. Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos técnicos. 1983.

SAMBRICIO, Carlos. Pròleg a SAN ANTONIO GOMEZ, Carlos. 20 años de Arquitectura en Madrid: la edad de plata 1918-1938. Madrid. Comunidad de Madrid. 1996.

SAMBRICIO, Carlos. "La vivienda española en los años 50" a AAVV. Los años 50: La arquitectura y su compromiso con la historia. Actas del Congreso Internacional celebrado en Pamplona. Marzo 2000.

SAMBRICIO, Carlos. "Luis Lacasa: Le Corbusier o Américo Vespucio" Textos de crítica de arquitectura comentados. Departamento de Proyectos ETSAM, Madrid, 2003. pp. 105-111.

SAMBRICIO, Carlos. De la arquitectura del nuevo estado al origen de nuestra contemporaneidad: el debate sobre la vivienda en la década de los cincuenta. Recurs de Internet Consulta 21/11/2009.

SAMBRICIO, Carlos. "Ideologia i reforma urbana: Madrid 1920-1940". Arquitectura, 198. 1959. pp. 65-78. ISSN 0004-2706 [Consulta a Internet, 25/05/2011].

SAN ANTONIO GOMEZ, Carlos 20 años de Arquitectura en Madrid: la edad de plata 1918-1938. Madrid. Comunidad de Madrid. 1996.

SANCHEZ DE JUAN, Joan-Anton. "La imaginación histórica de la Ciudad: conocimiento histórico, consciencia cívica y reforma urbana en Barcelona, 1892-1929". A Historia contemporanea. Revista digital de la Euskal Herriko Unibertsitatea. Nº 24, 2002. pp. 185-200.

SANCHEZ RON, José M. (coord.): 1907-1987 La Junta de Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años después, Madrid, CSIC, 2 vols. 1988

SANTALÓ, Jaume. "Introducció" a Figueres 1900-1936 Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Consorci del Museu de l'Empordà. 1999. pp. 8-9.

SANTALÓ, Jaume. "De vila menestral a ciutat: Radiografia socioeconòmica de Figueres, 1894-1936" a Figueres 1900-1936 Imatge i història de la Catalunya Republicana. Figueres. Consorci del Museu de l'Empordà. 1999. pp. 24-41.

SARRION GUALDA, Josep. Història de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939). Generalitat de Catalunya. Dep. de Governació. Escola d'Administració Pública. Barcelona, 1983.

SAUNIER, Pierre-Yves. "Où l'auteur propose un plan de travail pour une histoire dite sociale de l'aménagement urbain" Recherches contemporaines 3 (1995) 33-46 Consulta a Internet 23/08/2013.

SELLES RIGAT, Narcís. "La revista Víctors. Art, cultura i política en la Girona republicana." Locus Amoenus, 3. 1997. P. 195-214.

SERRANO, Carlos, SALAÜN, Jorge (eds). Los felices años veinte: España, crisis y modernidad. Madrid: Marcial Pous, 2006.

SOLÀ MORALES, Ignasi de. "Ricard Giralt Casadesús, reformista il·lustrat" a AADD Ricard Giralt Casadesús. Girona, COAC. Demarcació de Girona, 1982.

SOLÀ MORALES, Ignasi de. "Sobre Noucentisme y arquitectura, notas para una historia de la arquitectura moderna en Catalunya" Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo. Núm. 113. 1976. pp. 11-18.

TATJER, Mercè "La vivienda popular en el ensanche de Barcelona". Scripta Nova. Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales, vol VII. Núm.146 (021), 2003.

TEIXIDOR COLOMER, Anna. Amb la República al cap i Catalunya al cor. Empordà Federal 1911-1938. Figueres. Ajuntament. 2011.

TORRES CAPELL, Manuel de El planejament urbà i la crisi de 1917 a Barcelona, Barcelona UPC. 1987.

TORRES CAPELL, Manuel de Ricard "Giralt Casadesús i la urbanística catalana". Revista de Girona. Núm. 210. Gener-Febrer 2002.

UCELAY DA CAL, Enric. "Le Corbusier i les rivalitats tecnocràtiques a la 'Catalunya revolucionària'" a LAHUERTA, Juan José (ed) Le Corbusier y España. Barcelona. Centre de Cultura Contemporània. 1997.

UCELAY DA CAL, Enric. "De la Dictadura a la República: el canvi invisible dels anys vint" a G.A.T.C.P.A.C. Una nova arquitectura per una nova ciutat. Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat, 2006.

VIDAL JANSA, Mercè. "Noucentisme i Art" Revista del Centre de Lectura de Reus. Núm. 2 1er trimestre de 2002.

VIDAL JANSA, Mercè. Ed. Llibre de Viatge, 1913-1914. Joaquim Folch i Torres. Barcelona. GRACMON, 2013.

VIDAL, Mercè "L'ideal clàssic a l'arquitectura catalana (1912-1930)" a RODRÍGUEZ SAMANIEGO, Cristina i EGEA, Jorge, coords, Diàlegs amb l'antiguitat. El clàssic com a referent en l'art i la cultura contemporànies. Barcelona. GRACMON, MEAM. Publicacions Universitat de Barcelona, 2013. pp. 109-128.

VILA TORNOS, Frederic Aportaciones de los arquitectos catalanes ocupados en la historia o teoria del arte y de la arquitectura, de "Llotja" al GATCPAC. Lleida. Ed. de la Universitat de Lleida, 2006.

VILLACORTA BAÑOS, Francisco. Profesionales y burócratas. Estado y poder corporativo en la España del siglo XX. 1890-1923. Madrid. S XXI. 1989.

VICENTE, Joan. El procés de construcció de l'àrea urbana de Girona: plans, discursos i realitat. Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

Treballs inèdits.

FABRE FORNAGUERA, Jaume. La contrarevolució de 1939 a Barcelona. Els que es van quedar. Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. 2002.

GIL TORT, Rosa Maria. L'arxiu de la Demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes. Un arxiu d'arxius per documentar l'arquitectura. Girona. Treball final de Màster d'Arxivística. Universitat de Girona. 1996.

GIL TORT, Rosa Maria Els arquitectes a la recerca de la seva missió en la funció pública. El *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España* a través de la seva revista (1929-1936). Treball de Recerca del Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura. Universitat de Girona. Setembre de 2011.

MAYOL AMENGUAL, Jaume. L'Arquitectura escolar de Guillem Forteza : 1917-1943. Barcelona : Universitat Politècnica de Catalunya, 2010.

MUÑOZ FIBLA, Guim. Les il·lusions perdudes. Una relectura del treball de Cebrià de Montoliu sobre la Ciència cívica. PFC. Escola Politècnica Superior d'Enginyers de Barcelona. 2009.

SUAU MAYOL, Tomàs. El corporativisme dels arquitectes a Catalunya (1874-1975) compromís polític, social i cultural. Tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona, el 17 de desembre de 2012.

ANNEX I. LLIBRES I ARTICLES DE RICARD GIRALT CASADESÚS

Llibres escrits per Ricard Giralt:

Städtebau = Urbanización Wolf, Paul. [S.l. : s.n., 192-?]. Traducció.

L'especulació dels terrenys a les ciutats.

Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana. Barcelona, 1932. Barcelona. Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1932.

Bases per a una llei d'urbanisme. Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana. Tarragona, 1935. Barcelona. Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1932.

Necessitat d'una llei d'urbanisme Barcelona : Tobella, 1933.

Mercados : teoría y práctica de su construcción y funcionamiento. Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1937.

Mercados : teoría y práctica de su construcción y funcionamiento *2ª ed.* Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1939.

Legislación nacional del arquitecto : años 1936-1937-1938 y 1939 : arrendamiento de fincas urbanas Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1940.

Apéndice a la legislación nacional del arquitecto : el código civil y el arquitecto Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1941.

Proyectos y construcción de estructuras metálicas : R. O. 17 mayo 1930 ; Reglamento sobre las restricciones del uso del hierro en la construcción : D. 22 julio 1941 ; Instalaciones eléctricas en fincas urbanas : D. 5 julio 1933 ; Proyectos y construcción de obras de hormigón : O. 3 febrero 1939. Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1941.

Legislación nacional del arquitecto : año 1942. Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, [1942?].

Ley de 25 noviembre de 1944 y reglamento de 7 febrero 1945 sobre reducción de impuestos y contribuciones en la construcción de casas de renta para la llamada clase media. Barcelona : [Cuerpo de Arquitectos Municipales de España], 1945.

Viviendas para la clase media (ley, reglamento, comentarios y ejemplos). Barcelona. Publicaciones del CAME, 1946.

Bases legales de la urbanización en España. Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1948.

Estudio sobre la vivienda económica en España. Amb Climent Mainés Gaspar. Barcelona : Cuerpo de Arquitectos Municipales de España, 1950.

Articles escrits per Ricard Giralt:

L'art públic³²⁷. La Peña, 15/02/1912 p. 2.

La llengua catalana i l'Associació d'Arquitectes de Catalunya. *Renaixement*, Novembre 1912.

L'arquitectura catalana I. *Renaixement*, 14/11/ 1912.

L'embelliment dels barris obrers i les construccions industrials. *El Poble Català*, 8/12/1912 pp.3-4.

L'estètica a Barcelona. *El Poble Català*,. 19/02/1913.

L'arquitectura catalana II. *El passat*. *Renaixement*, 06/03/1913.

³²⁷ Es tracta del primer article que s'ha localitzat, publicat per Ricard Giralt i que posteriorment fou també publicat *Renaixement*, 18/07/1915 p. 361-362, *La Construcció*, juliol 1926 i *El Autonomista*, 31/07/1922

- L'arquitectura catalana III. La influència visigòtica. Renaixement, 27/03/1913.
- Concurs de la Casa de Correus. El Poble Català, 29/05/1914. p. 3.
- Exposició d'Arquitectura (a la Sala Reig) El Poble Català, juliol 1914.
- Els homes i la vida. La Veu del 'Empordà, 12/06/1915. p. 1
- L'art públic. Renaixement.18/07/1915. pp. 361-362
- L'arquitectura i la crítica. Renaixement,. 08/08/1915
- La construcció cívica i l'habitació. La Nació. Setmanari adherit a la "Unió Catalanista" Barcelona, Any I. Núm 14, 2 d'octubre de 1915. pp. 14-15.
- Els arbres, les flors i les pedres, elements d'estètica urbana. Els arbres. La Veu de l'Empordà, 23/10/1915. p. 2.
- Les ciutats que han de créixer. Renaixement, 24/10/1915.
- Memòria sobre la necessitat de plànol i urbanització de Figueres. Renaixement, 24/10/1915.
- Els arbres, les flors i les pedres, elements d'estètica urbana. Les flors. La Veu de l'Empordà, 06/11/1915. p. 3.
- El problema de les aigües i la lluita electoral. Renaixement, 14/11/1915.
- L'idioma i l'arquitectura. Renaixement, 02/01/1916.
- Les clavegueres. L'Empordà Federal, gener 1916.
- El paletes a Catalunya. Renaixement, 15/01/1916.
- La vaga dels paletes. Renaixement, 26/02/1916.
- Ciutats-jardí. Fulla Artística d'Alt Empordà, Febrer 1916 p. 1-2.
- Els Museus d'art comarcals. Renaixement, 12/02/1916 pp. 99-101.
- Pro Museu. La Veu de l'Empordà, 12/02/1916, pp. 2-3.
- La ciutat-jardí. Nuevo Figueras, 01/04/1916 p. 2.
- La urbanització de les ciutats a Catalunya; els Tècnics dels Municipis. Vida Olotina, Núm. XLII. 23/06/1916. p. 8.

El arte público. La Construcción, Juliol 1916.

Proposta d'un museu d'art a l'Empordà. Emporion, 12/11/1916 pp. 2-3.

Plano general de urbanización de Barcelona I i II. La Construcción, 2,5,6 i 7 d'agost 1916 a gener 1917.

D'Art. ¡Si jo fos ric!, La Veu de l'Empordà, 02/12/1916.

Les palpitations de la ciutat. La Veu de l'Empordà, 30/12/1916. p. 2.

Plano general de urbanización de Barcelona III. La Construcción Gener 1917.

¡Si jo fos ric! Les botigues. La Veu de l'Empordà, 20/01/1917 pp. 2-3.

La Rambla. La Veu de l'Empordà, 20/01/1917. p. 2.

Lo que deu ser la Rambla. La Veu de l'Empordà, 03/02/1917 p.2.

Encara més de la Rambla. Fantasia. La Veu de l'Empordà, 03/03/1917. p. 2.

La urbanització de les ciutats a Catalunya. Gent Nova, núm. 833, 1917. pp. 4-5.

Pensant en el pervindre de Figueres. La Veu de l'Empordà, 28/04/1917. p. 2.

La reforma interior de Barcelona. Sección primera. La Construcción n. 11 maig 1917

Urbanización del Barrio barroco de la Virreina. La Construcción, Año II, n. 11 maig 1917
pp. 12-14.

La reforma interior de Barcelona. Sección segunda. La Construcción n. 12. 1917 pp. 10-12

La reforma interior de Barcelona. Sección tercera. La Construcción n. 22 . 1918. p. 3

Per què?. Alt Empordà, 05/05/1917. p.2.

Parc municipal de Figueres. Emporion, 11/05/1917. pp. 1-2.

Proyecto de ensanche de la ciudad de Fuenterrabia. La Construcción 9, 1917
pp. 6-10.

Els museus d'art comarcals. Emporion 53, 1917.

Irala-Barri: Bilbao. La Construcción 10, 1917.

Del museu d'art a l'Empordà. Emporion, 55. 1917.

- La decoración de la Rambla de Figueras. La Construcción 13. 1917.
- Els museus d'art comarcals. El Autonomista, 21/07/1917.
- Parc municipal de Figueres. El Autonomista, 21/07/1917. pp. 1-2.
- Proyecto de urbanización del paraje denominado Ribes Roges en Villanueva y Geltrú por José Maria Miró Gimbernau, arquitecto. La Construcción 14, 1917., pp. 13-14.
- Los nuevos suburbios de Olot y Rosas. La Construcción 17, 1917. pp. 13-14.
- Proyecto de un parque municipal para la ciudad de Figueras. La Construcción 18, 1917. pp. 6-10.
- Prat de la Riba [Necrològica] Fulla Artística d'Art Empordà, 4 d'agost de 1917. p. 1.
- La casa I. La Construcción, Febrer i maig 1918.
- Las construcciones escolares en Catalunya, La Construcción, Gener 1918 pp. 6-16.
- La ciutat jardí. Fulla Artística d'Alt Empordà, març 1918.
- L'exposició de metalls repujats de l'Alegrí. Fulla Artística d'Alt Empordà, 01/03/1918. p. 1.
- La urbanització de les nostres rambles. Fulla Artística d'Alt Empordà, Abril 1918.
- La reforma de les ciutats de Catalunya. Fulla Artística d'Alt Empordà, Abril 1918 p. 2.
- Escoles! Fulla Artística d'Alt Empordà, Maig 1918. pp. 1-2.
- El monument. Alt Empordà, 04/05/1918.
- La urbanización de las aglomeraciones rurales La Construcción 21, 1918.
- Les urbanitzacions rurals. Fulla Artística d'Alt Empordà, 22/06/1918. p.5.
- L'exposició d'artistes empordanesos. Fulla Artística d'Alt Empordà, Juny 1918.
- Les biblioteques populars. Fulla Artística d'Alt Empordà, Juliol 1918 p. 1.
- La Casa II. La Construcción 23, 1918.
- L'exposició d'artistes gironins. Fulla Artística d'Alt Empordà, Juliol 1918.
- L'arquitectura nacional de Finlàndia. Fulla Artística d'Alt Empordà, Agost 1918.
- El pont de Besalú. Fulla Artística d'Alt Empordà, 28/09/1918. p.1.

L'art barroc. L'odi a l'art barroc i la seva rehabilitació. Fulla Artística d'Alt Empordà, Octubre 1918. pp. 1-2.

Més exemples d'art barroc. Fulla Artística d'Alt Empordà, 02/11/1918. p. 2.

L'Art Romà. Fulla Artística d'Alt Empordà, 30/11/1918 p. 1.

Miguel Àngel Buonarrotti. Fulla Artística d'Alt Empordà, Desembre 1918.

El monument i la biblioteca. Empordà Federal, 21/12/1918. p. 5.

L'impressionisme. Fulla Artística d'Alt Empordà, Gener 1919.

Els secrets de l'art grec. Fulla Artística d'Alt Empordà, 15/03/1919. p.5.

L'obra de Frederic Marés. Fulla Artística d'Alt Empordà, 01/06 1919. p. 1.

L'exposició de Rafael Forns. Fulla Artística d'Alt Empordà, Juliol 1919.

Les cases enrunades. Fulla Artística d'Alt Empordà, 13/09/1919 p. 5.

Futurisme arquitectònic (Antoni St. Elia). Fulla Artística d'Alt Empordà, 01/09/1919 p. 1.

Rosa Soler, caricaturista figuerenca. Fulla Artística d'Alt Empordà. 01/09/1920 p. 1.

La Casa. La Construcción, 20. Febrer 1920.

L'Art barroc i la seva rehabilitació. Vell i Nou, Vol. I 1920. p. 2-7.

El concurs del Círculo Equestre. Vell i Nou, Vol. I 1920. p. 413.

L'obra sanitària i urbana de l'Ajuntament de Badalona. Sol Ixent, Febrer 1922.

Serveis tècnics municipals: clavegueres. Revista de la vida municipal 1, 1923.

Serveis tècnics municipals: mercats. Revista de la vida municipal 4, 1923.

Serveis tècnics municipals: mercats, organització i funcionament. Revista de la vida municipal 7, 1923.

Projectes d'eixample. Revista de la vida municipal 9, 1923 [amb Adolf Florensa]

Serveis tècnics municipals: La política sanitària. Revista de Vida Municipal, Octubre 1923. p. 8.

Mortalitat comparada de les principals ciutats de Catalunya. Revista de la vida municipal 11, 1923.

La nova Girona. El Autonomista, Novembre 1923.

Arbitrio municipal sobre solares sin edificar. Boletín de la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de Gerona. Juny-juliol 1924.

Serveis tècnics municipals: La política sanitària. El Autonomista , 23/11/1924. p. 1.

Der Platz Cataluna in Barcelona. Stadtbaukunst alter und neuer Zeit 6 (1925) n.6 pp. 177-178.

Ordenanzas para construcciones e instal-lacions generales del Ayuntamiento Constitucional de la Inmortal Ciudad de Gerona. Boletín de la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de Gerona 21, 1925. pp. 15-18.

La especulación sobre solares. El Día Gráfico, 25 març i 24 abril 1925.

Los modernos sistemas de alcantarillado. El Día Gráfico , 12/06/1925.

Los modernos sistemas de alcantarillado. El Autonomista, 13/06/1925.

La política urbanística. El Dia Gráfico, Agost 1925.

Les balustrades del Riu Onyar. Diario de Gerona, 17/09/1926 p. 1.

La urbanización de las aglomeraciones rurales. Revista del CAME 2. 1929. pp.28-29.

La ciudad y el automóvil. La ciudad del motor. Revista del CAME 1, Abril 1929. pp. 6-8.

Las nuevas ordenanzas municipales de Berlín. Revista del CAME 2. Maig 1929. pp. 22-24.

A la memoria del urbanista Bruno Möhrings. Revista del CAME 4. Juliol 1929. pp. 57-58.

Las ordenanzas y las paredes medianeras. Revista del CAME 5, Agost 1929. pp. 85-86.

La nueva arquitectura municipal: el mercado de Francfort. Revista del CAME 6. Setembre 1929. pp. 101-103.

Las pequeñas cosas de la ciudad: Bordillos. Revista del CAME, 7. Octubre 1929. p. 122.

El congreso internacional de la habitación y construcción de ciudades. Revista del CAME, 8. 1929.

El matadero de Jaca. Revista del CAME 10. Gener 1930. pp. 10-15.

La lucha contra el polvo y el barro. Revista del CAME 11. Febrer 1930. pp. 19-22.

- La política urbanística de la ciudad de Praga. Revista del CAME 12, 1930 pp. 45-51
- El matadero de Elberfeld. Revista del CAME 13, Abril 1930. pp. 15-21
- Mercados de Abastos. Instalaciones interiores. Las tiendas. Revista de CAME 14, Maig 1930. pp. 27-32.
- La urbanització de Montjuich. La Veu de Catalunya, Juny-juliol, 1930.
- Las colonias de habitación de la ciudad de Zurich. Revista del CAME 16. Juliol 1930. pp. 59-62
- Las pequeñas cosa de la Ciudad. Imbornales. Revista del CAME 16. Juliol 1930. p. 65.
- Los modernos problemas de la urbanización. Aeropuertos. Concurso aeropuerto de Madrid. Revista del CAME 17. Agost 1930. pp. 77-89.
- El arte barroco y su rehabilitación. Revista del CAME 18. Setembre 1930. pp. 104-106.
- La nueva reforma de Barcelona. Revista del CAME 19. Octubre 1930. pp. 115-120.
- Urinario subterráneo. Revista del CAME 14. Maig 1930. p. 35.
- Las pequeñas cosas de la Ciudad. Adoquinados. Revista del CAME 17. Agost 1930. pp. 92-93
- Nuestra Mutua y sus ventajas, Revista del CAME 22. Gener 1931. p. 1
- Las pequeñas cosas de la Ciudad. Los relojes urbanos. Revista del CAME 23. Febrer 1931. pp. 25-27.
- Las pequeñas cosas de la Ciudad. Garages. Revista del CAME 24. Març 1931. pp. 43-47.
- Las pequeñas cosas de la Ciudad. Urbanización de una plaza. Revista del CAME 26. Maig 1931. pp. 101-102.
- La biblioteca municipal de Pau. Revista del CAME 27. Juny 1931. pp. 117-120.
- Las pequeñas cosas de la ciudad. Estadísticas. Revista del CAME 28. Juliol 1931. pp. 139-140.
- Las pequeñas cosas de la ciudad: numeración de las casas. Revista del CAME 29. Agost 1931. pp. 149-150.
- Los presupuestos municipales. Revista del CAME 30. setembre 1931 pp. 165-166.
- Las pequeñas cosas de la Ciudad. Fuentes. Revista del CAME 32, Novembre 1931. p. 197.

- L'especulació dels terrenys a les ciutats. L'Opinió, 13/07/1932.
- Una lliçó d'urbanisme. El cas de Praga ahir i el cas de Barcelona avui. L'Opinió, 28/09/1932.
- Els carrers comercials. Arquitectura i Urbanisme, 2. 1932.
- Las calles comerciales. Revista del CAME 38. Maig 1932. pp. 72-75.
- Los mercados. Historia. Revista del CAME 38. Maig 1932. pp. 76-79.
- L'especulació dels terrenys a les ciutats. Arquitectura i urbanisme, 1932.
- La lluita entre les Rambles i els tramvies. L'Opinió, 21/12/1932.
- Mercados. Construcción de Mercados. Revista del CAME 39. Juny 1932. pp. 87-92.
- L'Urbanisme a Catalunya : les ciutats històriques Arquitectura i Urbanisme 1, (Abr. 1934), pp. 18-21.
- Mercados. Revista del CAME 40. Juliol 1932. pp. 105-109.
- Mercados. Revista del CAME 42. Octubre 1932. pp. 153-159.
- Mercados . Revista del CAME 44. Novembre 1932. pp. 170-173.
- Mercados. Revista del CAME 45. Desembre 1932. pp. 186-187.
- La urbanització i l'automòbil. L'Opinió, 13/01/1933 p. 1.
- Les Muralles de Girona Arquitectura i Urbanisme, N. 3 (Gen. 1933), p. 1-4.
- El gran Madrid i la gran Barcelona. L'Opinió, Febrer 1933.
- Mercados. Revista del CAME 48. Març 1933. pp. 32-33.
- Las murallas de Gerona . Revista del CAME 50. Maig 1933. pp. 57-59.
- Los problemas actuales de la urbanización. Revista del CAME 53. Agost 1933. pp. 103-104.
- La política de la habitació a la ciutat de Viena. Revista del CAME 56. Novembre 1933. pp. 153-158.
- La política de la habitació a la ciutat de Viena. Arquitectura i Urbanisme, 3. p. 193.
- La política sanitària a Catalunya. L'Autonomista, 29/07/1933.
- La política sanitària a Catalunya. L'Empordà Federal, 29/07/1933. p.6.

L'urbanisme a Catalunya. Les ciutats històriques. Arquitectura i Urbanisme, Abril 1934 p. 18-21.

Urbanismo y habitación CAME. Un paseo en una Ciudad de 2.000 habitantes. Calella (Cataluña)

Arquitecto municipal Jerónimo Martorell. Revista del CAME. Noviembre 1934. pp. 180-182.

Urbanismo y habitación: Fuentes. Revista del CAME 69. Diciembre 1934. pp. 193-194.

Urbanismo y habitación CAME. Proyecto de un Mercado de abastos. Revista del CAME 70.

Gener 1935. p. 3.

Mercado de Abastos. Reus. Revista del CAME. Gener 1935. pp. 4-8.

Urbanismo y habitación CAME. Las señales de tráfico y las precauciones contra la circulación.

Revista del CAME 71. Febrer 1935. p. 23.

Una mica d'història. La Rambla. 18 de febrer de 1935.

El reclam professional. Arquitectura i Urbanisme. Març 1935 p. 12-14.

Rafael Masó i Valentí. Butlletí del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Setembre

1935. p. 502-504.

Una política de l'habitació. Arquitectura i Urbanisme, 1935 pp. 10-12

Urbanismo y habitación CAME. Urbanización de una plaza. Revista del CAME 74. Maig 1935.

p. 70.

Una lliçó de fora casa. La Rambla, 25/02/1935

Urbanismo y Habitación CAME. Lavaderos modernos. Revista del CAME 76. Juliol 1935. p. 105

Urbanismo y Habitación CAME. Albergue para transeuntes. Tarragona. Arquitecto F. Monravà.

Revista del CAME 82. Gener 1936. p. 199.

Una política de la Habitación. Revista del CAME 84. Març 1936. pp. 227-230

Puig Pujades, Urbanista. Empordà Federal, 11/04/1936. p. 10

Si les dones fessin les cases. L'Autonomista, 18/04/1936

Sanejament de barris insans. Un exemple a seguir. L'Autonomista, 15/05/1936

La llei per el sanejament dels barris insalubres i zones urbanitzades insalubres. L'Autonomista, 06/06/1936 p. 1.

La fundació Bruguera i l'Hotel Girona a Montpeller. L'Autonomista, 15/06/1936.

Després de la llei de sanejament de ciutats necessitem una llei d'urbanisme. L'Autonomista, 04/07/1936.

Els arquitectes i els obrers. Víctims. 6, juliol 1936. [No es va publicar a causa de l'esclat de la guerra].

Mercados. Su teoría y su construcción. Revista del CAME, 85, 1936. [No es va publicar a causa de l'esclat de la guerra].

Les muralles de Girona. L'Autonomista, 29/07/1936 pp.1-2.

Què és una ciutat jardí? L'Autonomista, 24/08/1936.

La gran Barcelona. La Vanguardia, 08/11/1950.p. 13.

La ciudad jardín. La Vanguardia, 08/02/1951. p. 5.

Campo y ciudad. La Vanguardia, 17/10/1951. p. 4.

Ordenación rural. La Vanguardia, 07/11/1951. p. 4.

¿Qué entendemos por una buena ciudad? La Vanguardia, 01/02/1952. p. 15.

Pedro Muguruza. La Vanguardia, 01/02/1952. p. 4.

Nuevo concepto de la vivienda. La Vanguardia, 06/04/1952. p. 13.

Una nueva fachada de la ciudad. La Vanguardia, 06/06/1952. p. 4.

Leonardo da Vinci, urbanista. La Vanguardia, 28/05/1952 p. 12.

Público y urbanistas. La Vanguardia, 07/10/1952. p. 11.

Los núcleos rurales y su ordenación. La Vanguardia, 08/11/1952 p. 11.

Una exposición de arquitectura. La Vanguardia, 19/12/1952. p. 17.

Suelo y vivienda. La Vanguardia, 09/01/1953. p. 6.

Vivienda y construcción. La Vanguardia, 05/03/1953. p. 6.

¿Bloques de viviendas o casa para una familia? La Vanguardia, 14/05/1953. p. 6.

Las tiendas. La Vanguardia, 17/05/1953. p. 8.

Circulación y tráfico aéreo. La Vanguardia, 30/06/1953. p. 8.

Los futuros urbanistas. La Vanguardia, 24/07/1953. p. 6.

La avenida. La Vanguardia, 31/07/1953. p. 6.

Arquitectura moderna norteamericana. La Vanguardia, 22/11/1953. p. 6.

Tres ciudades. La Vanguardia, 16/12/1953. p. 6.

El plan urbanístico de Madrid. La Vanguardia, 20/12/1953. p. 5 Premiat.

San Sebastián. La Vanguardia, 19/01/1954. p. 6.

Urbanismo. La plaza de Cataluña. La Vanguardia, 01/09/1954 p. 1.

Urbanismo. La plaza de Cataluña (i II). La Vanguardia, 05/11/1954.p. 1.

Planes urbanos. La Vanguardia, 23/10/1954. p. 8.

Los espacios libres y los jardines La Vanguardia, 30/10/1954. p. 8.

Viviendas de renta limitada. La Vanguardia, 09/10/1955.p. 20.

Viviendas de renta limitada. Plan Nacional La Vanguardia, 06/11/1955. p. 9.

Que representa el Plan Nacional de la Vivienda? La Vanguardia, 13/11/1955.p. 6.

Viviendas de renta limitada. La Vanguardia, 04/01/1956. p. 8.

Reflexiones. La Vanguardia, 08/11/1956. p. 20.

El Gremio de tenderos y revendedores de Barcelona. La Vanguardia, 24/03/1957 p. 2.

Viviendas subvencionadas. La Vanguardia, 18/12/1957. p. 7.

Viviendas. Plan Arrese. La Vanguardia, 31/08/1958. p. 4.

Día Mundial del Urbanismo. La Vanguardia, 08/11/1958. p. 20.

De la muralla del mar al paseo marítimo. La Vanguardia, 15/02/1959. p. 21.

¿Cuánto ganas y en qué te lo gastas? La Vanguardia, 13/06/1959. p. 11.

La Plaza de Cataluña. La Vanguardia. 07/11/1959, p.23.

El ensanche Rovira y Trías. La Vanguardia, 25/11/1959. p. 24.

El ensanche Cerdà. La Vanguardia. 16/12/1959, p. 30.

Tres ciudades inglesas ejemplares. La Vanguardia, 16/01/1960. p. 20.

Arquitectos urbanistas y público. Cuadernos de Arquitectura,. 55 (1r. trim. 1964), p. 29 .

Prensa coetània que parla de Ricard Giralt i la seva obra:

[Anunci assumpció del despatx de Josep Azemar] La Veu de l'Empordà, 20/06/1914. p. 3.

Arquitecte Municipal. [Nomenament] La Veu de l'Empordà, 23/10/1915. p. 5.

Pro Museu. La Veu de l'Empordà, 19/02/1916. p. 4.

El Museu d'Art de l'Empordà. La Veu de l'Empordà, 04/11/1916. p. 4.

[Concurs Monument a Monturiol. Figueres]. Boletín de la Cámara Agrícola del Ampurdán, 01/02/1916. p. 10.

[Inauguració reformes d'en Xico Ros de Ricard Giralt]. Alt Empordà, 21/04/1917. p. 3.

Important reforma [Cafè d'en Xico Ros]. La Veu de l'Empordà, 21/04/1917. p. 5.

Projecte d'En Ricard Giralt i Casadesús. Decoració i mobles da la Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà, Saló i Sala de la Rambla. Alt Empordà, 05/05/1917. p. 4.

El proyectado empréstito. La Veu de l'Empordà, 02/06/1917. p. 3.

Anunci Fulla Artística. Alt Empordà, 23/03/191. p. 3.

[Assistents al banquet a Enric Casanovas] Alt Empordà, 04/05/1918. p. 3.

[Sobre la La nostra actuació periodística. [Sobre la Fulla Artística]. Alt Empordà, 11/05/1918. p. 5.

[Elogi de la Fulla Artística] Alt Empordà, 1/06/1918. p. 3.

Elogi i còpia de l'article "Les biblioteques populars" publicat per Giralt a la Fulla Artística. Alt Empordà, 24/08/1918. p. 3.

[Sobre la futura Exposició d'Arquitectura] Alt Empordà, 05/07/1919. p. 2.

Homenatge a Ramon Muntaner [Giralt, subscriptor]. Alt Empordà, 20/09/1919. p. 1.

El Servei d' Higiene i Estadística. Alt Empordà, 27/09/1919. p. 3.

- Anunci conferència "Els Serveis d'Higiene i Estadística de l'Ajuntament de Figueres" Alt Empordà, 22/11/1919. p. 3.
- Memòria dirigida al Comité Permanent de Festes per a la celebració a Figueres de una Exposició Agrícola. Alt Empordà, 29/11/1919. p. 2.
- L'Exposició de Figueres de 1921. La Veu de l'Empordà, 20/12/1919. p. 3.
- Pla Econòmic de l'Exposició. Alt Empordà, 24/01/1920. p. 2.
- [Confecció ordinacions municipals] Alt Empordà, 07/08/1920. p.3.
- Museu d'Art de l'Empordà. Alt Empordà, 21/08/1920. p. 1.
- Museu d'Art de l'Empordà. La Veu de l'Empordà, 21/08/1920 p. 3.
- Museu d'Art de l'Empordà. Diari de Girona, 24/08/1920 p. 3.
- Els interessos de Figueres. La Veu de l'Empordà, 04/09/1920. p. 5.
- [Anunci de la Fulla Artística]. Alt Empordà, 18/09/1920. p. 3.
- [Designació Director Servei de Higiene i Estadística]. Alt Empordà, 9/10/1920 p. 2.
- Anunci d'una conferència sobre art, per part de Ricard Giralt a *Germanor Empordanesa*. Alt Empordà, 26/02/1921. p. 3.
- Noticiari. [Sobre el premi al concurs per l'Eixample de Lleida]. Alt Empordà, 26/11/1921. p.3.
- L'obra dels republicans-nacionalistes en l'Ajuntament. Libertad, 04/02/1922 p. 5.
- Bien por nuestro Arquitecto. Libertad, 01/04/1922. p. 4
- Del Municipi [Conferències]. La Veu de l'Empordà, 18/11/1922. p. 2.
- [Conferències de Higiene Pública a la Biblioteca]. Empordà Federal, 18/11/1922. p. 3.
- El plànol de reforma de Ca la Ciutat. Empordà Federal, 18/11/1922. p. 2.
- Conferència "La salut de la ciutat. La higiene del sòl i del subsòl" Alt Empordà, 09/12/1922. p. 2.
- La d'en Ricard Giralt [Conferència]. La Veu de l'Empordà, 16/12/1922. p. 2.
- La conferència d'en Giralt Casadesús a la biblioteca. Empordà Federal, 16/12/1922. p. 2.

Un èxit més del nostre Arquitecte Municipal. [Aprovació pel Ministeri de l'Eixample de Lleida]. Empordà Federal, 07/04/1923. p. 2.

[Premi de l'Institut d'Estudis Catalans al manual sobre Mercats] La Vanguardia, 05/05/1923. p. 11.

Cessament Ricard Giralt. La Veu de l'Empordà, 15/03/1924. p. 5.

Els projectes municipals. El problema de l'Onyar. Diario de Gerona, 22/04/1925. pp. 1-2.

[Reposició de Giralt com arquitecte municipal de Figueres.] El Ampurdán, 24/11/1928. p. 12.

[Constitució del *Cuerpo de Arquitectos Municipales de España*] La Vanguardia, 06/01/1929. p. 12.

[Rehabilitació de Giralt com a funcionari]. Diario de Gerona, 22/03/1930. p. 1.

RENOM COSTA, J. Casas Consistoriales de Figueras. Revista del CAME 18. Setembre 1930. pp. 107-110

[Junta General Associació d'Arquitectes de Catalunya]. La Vanguardia, 31/01/1931. p. 7.

[Aprobació Estatuts Col·legi d'Arquitectes. Giralt, degà] La Vanguardia, 15/07/1931. p. 9.

Programa del I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana. Diari de Vic, 01/07/1932. p. 1.

[Ricard Giralt president de la ponència "Política municipal i arquitectura legal del I Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana".] Empordà Federal, 09/07 1932. p. 1.

[Anunci conferència a Salt com a vicepresident de l'Assoc. D'Arq. de Catalunya.] L'Autonomista, 19/10/1932. p. 2.

[El I Congreso Municipalista Catalan] La Vanguardia, 03/02/1933. p. 6.

Escuela Graduada "Ignacio Iglesias" Gerona. Revista del CAME 54. Setembre 1933. pp. 121-124.

[Construcció nou ajuntament Figueres] Diari de Girona, 13/12/1933. p. 2.

Urbanismo y habitación. Decoración de un paseo de una ciudad de 15.000 habitantes.

Arquitecto: R. Giralt Casadesús. Revista del CAME 63. Juny 1934. p. 93.

Urbanismo y habitación CAME. Urbanización de una plaza. Revista del CAME 64. Juliol 1934. pp. 113.

[Projecte Passeig Arqueològic]. L'Autonomista, 25/01/1935. p.2.

[Construcció clavegueres de Salt] . L'Autonomista, 20/02/1935. p. 2.

[Premi Concurs idees muntanya de Montjuïc, Barcelona]. L'Autonomista, 18/03/1935. p. 2.

[Projecte d'estació depuradora a Salt]. L'Autonomista, 08/12/1935. p. 1.

[Restauració capella romànica de Sant Cristòfol de Girona]. Diari de Girona, 10/01/1936. p. 4.

[Activació projecte passeig arqueològic]Diari de Girona, 22/02/1936. p. 4.

La coberta de la Riera Galligans. Empordà Federal, 02/04/1936. p. 1.

[Projecte Escoles de Palau Sacosta]. L'Autonomista, 10/03/1937. p.2.

[Projecte Escoles Sant Hilari] L'Autonomista, 27/04/1937. p. 2.

La col·locació de la primera pedra a l'escola "Prat de la Riba" L'Autonomista, 25/07/1938. p. 1.

Necrològica [De Ricard Giralt Casadesús] El Ampurdán, 24/04/1970. p. 27.

ANNEX II. LLISTAT D'OBRES.

Per l'elaboració del present llistat s'ha consultat la base de dades de l'Arxiu Històric del COAC, demarcació de Girona, on es troba catalogat el seu fons professional. A aquestes dades s'hi a creuat la informació dels projectes existents a l'Arxiu Municipal de Girona i a l'Arxiu Municipal de Figueres. Tot plegat s'ha completat amb les dades obtingudes del buidat de premsa local de les ciutats on va treballar, principalment Figueres i Girona.

Any	Títol	Adreça
1912-14	Reforma Teatre Casino España	Portbou
1912	Proyecto de una casa para D.Pedro Virgili.	C/ Blancafort. Barcelona
1913	Croquis casa Elias.	El Bruc
1913	Casa Calvo	El Bruc
1913	Proyecto de verja y pared de cerca para D.Amadeo Batlle.	El Bruc
1913	Proyecto de verja y pared de cerca para José Rovira Elias.	El Bruc
1913	Croquis per Salvador Salat	C/ Sant Antoni, Sants. Barcelona
1913	Casa Llongueras	El Bruc
1914	Casa Calvo	El Bruc
1914	Plano de la casa de D.José Calvo Verdonces.	El Bruc
1914	Caixa d'Estalvis - perspectiva - croquis	Girona?
1914	Projectes casa Salat.	Pl. Osca, Sants, Barcelona
1915	Proyecto casa-torre propiedad J.Diaz Vival.	El Bruc
1915	Plànol finca Sr. Ramon Jubany	Cardedeu
1916	Projecte habitatges Enrique González	Portbou
1916	Projecte casa de pisos Pedro Garcia Faria.	C/ Amigó, 39. Barcelona
1919	Projecte Grup Escolar	Llançà
1919	Casa per en Josep Pla.	C/ Valentí Almirall, Barcelona
1919	Casa per a Victoria Plana	C/ Amigó, 57. Barcelona
1920	Plànol terreny propietat Srs.Ribas Monfar.	C/ Sardenya C/ Casp. Barcelona

Any	Títol	Adreça
1920	Projecte habitatges	Figueres
1920	Casa Emili Salleras	L'Armentera
1920	Plànols de la finca "Cal Antich", propietat Joaquim i Carles Cusí.	Ctra. Madrid a França. El Masnou
1920	Almacén del Vizconde de Forgas	C/ Magre, 5-7. Figueres
1920	Proyecto emisario llamado "Galligans"	C/Galligans. Figueres
1920	Proyecto de una casa para D. Francisco Enrich	C/ Cecília. Badalona
1920	Reims, plain fait sous la direction de la Renaissance des Cités	Reims
1920	Copia del plano y medición del terreno propiedad de D. Jaime Bosch Ysamat	C/ Industria, C/ Eduardo Maristany, C/ Del Torrent. Barcelona
1920	Font de la Rambla	Rambla. Figueres
1920	Urinaris subterrànis per a Figueres	Rambla. Figueres
1920	Parc Municipal	Figueres
1920	Proyecto de prolongación del Galligans	Figueres
1920	Urbanització Carrer Ample, Carrer Muralla, Carrer Monturiol, Carrer Peralada.	Figueres
1920	[Planta d'una escola a Figueres per a nois i noies. Galligans]	Figueres
1921	Demostración gráfica influencia orientación en el trazado de calles.	Lleida
1921	Edifici Centre Federal	Llançà
1921	Projecte Centre Fraternal	Palafrugell
1922	Abertura de una calle entre las de Vista Alegre y Olivo	C/ Olivera. Girona
1922	Proyecto de una casa para D.Modesto Nolla.	C/ Valentí Almirall., Barcelona
1922	Casa Llardent.	L'Escala
1922	Red de aguas negras , Badalona	Badalona
1923	Projecte ampliació Escola	La Jonquera

Any	Títol	Adreça
1923	Reforma i ampliació casa propietat Anton Castellet.	C/Massini. Barcelona
1923	Casa para D. Julio Molinario	Riera de San Gerónimo. Badalona
1923	Proyecto de alcantarillado de Figueras. (Clavegueram de la ciutat de Figueres)	Figueres
1924	Jardins Pl. Independència	Pl. Independència. Girona
1924	Vivienda de D.Pablo Alvaro.	C/Roser, 9 / C.Fontrodona. Barcelona
1924	Plano de la casa de D.Jose Garcia y Da.Encarnación Nadal	L'Hospitalet de Llobregat
1924	Fachada para D.José Calvo.	El Bruc
1924	Casa que D. José Agustí solicita construir, en la propiedad de D. Julio Bono	C/ Evarist Arnús. Barcelona
1925	Projecte vivendes J.Pla.	C/ Coello. Barcelona
1925	Projecte Clavegueram	Salt
1925	Casa que solicita construir D. Ivan Pla Solé	C/ Coello. Barcelona
1925	Proyecto de un piso para la casa de D.Ginés Sarrats.	L'Hospitalet de Llobregat
1926	Laboratoris Dr.Andreu.	Esplugues de Llobregat
1926	Tomba família Llardent	L'Escala
1926	Habitatge família Llardent	L'Escala
1926	Proyecto ampliación pisos J.Pla Solé.	C/ França, 10 ?
1926	[Edifici públic - Ajuntament]	Barcelona?
1926	Col·legi Verd	C/ Lorenzana. Girona
1926	Col·lectors i clavegueram de Girona	Girona
1926	Cos de bombers	Av. Ramon Folch. Girona
1926	[Projecte Escola Jaume I]	C/ Jaume I C/ Artillersos C/ Figuerola. Girona
1927	Escorxador de Girona	Av. Ramon Folch. Girona

Any	Títol	Adreça
1927	Projecte eixample	Salt
1927	Casa per Joan Portabella.	C/ Margenat s/n. Barcelona
1927	Alineació Pujada Sant Feliu	Pujada St. Feliu. Girona
1927	Pujada a St. Fèlix, Font	Pujada St. Feliu. Girona
1928	Orientaciones para la construcción de una Plaza de Mercado	Figueres
1928	Plaza de España.	Pl. Espanya Barcelona
1928	Proyecto del ensanche y reforma de Sabadell.	Sabadell
1928	Paseo Primo de Rivera - (Rambla de Sabadell)	Rambla Sabadell
1929	Projecte Tanca Josep Ensesa	Sant Hilari Sacalm
1929	Pavimentat tall carretera de Barcelona	Girona
1930	Proyecto de pabellón de madera para el "Club de Natació Atlètic"	Platja de Vinaroz
1930	Projecte escola unitària	Palau Sacosta
1930?	Plano geométrico de San Hilario Sacalm	Sant Hilari Sacalm
1930	Emplaçament projecte "Asociación de Socorros Mutuos de Previsión Social antes gremio entre revendedores de Barcelona"	Barcelona
1931-36	Diversos projectes d'obra pública	L'Escala
1931	Escola Ignasi Iglesias	Montjuïc Girona
1932	Avantprojecte caserna guardia civil	Ronda Ferran Puig-Güell. Girona
1932	Urbanització passeig de la Font Vella	Sant Hilari Sacalm
1932	Projecte clavegueram	Palau Sacosta
1932	Proyecto de casa para D.Epifanio Giralt Casadesús	Valldoreix, Barcelona
1932	Plano del terreno sito en Valldoreix que D. José Guix y D ^a Concepción Llovera adquieren a D. Epifanio Giralt Casadesús	Valldoreix, Sant Cugat del Vallès
1932	Teatro Circo Olimpia	Ronda St. Pau, Barcelona
1933	Casa en la montaña de Montjuic	Montjuïc, Girona
1933	Urbanització Montcelimar	Ctra. Madrid a Francia, Montgat

Any	Títol	Adreça
1933	Cafè i sala de ball "Unió de la Caritat"	St. Climent Sescebes
1933	Escola Graduada	Sant Hilari Sacalm
1933	[Col.legi Verd]	C/ Lorenzana Girona
1934	Fundació Montcelimar- Escola	Ctra. de Mataró (Montcelimar)
1934	Emplaçament d'un cobert per a Joaquim Cusí.	Ctra. Madrid a França, km.13, Montgat
1935	Fundació Montcelimar	Ctra. de Barcelona a França. Montgat
1935	Projecte estació depuradora aigües residuals	Salt
1935	Concurs d'idees per a la Urbanització zona baixa Parc Montjuïc.	Parc de Montjuïc. Barcelona
1935	Projecte de casa Reig Casa, Joan	C/ Concepció-C/ Sant Joan Baptista. Figueres
1935	Projecte escola - Fundació Montcelimar.	Montgat
1935	Plano del terreno llamado "Horta d'en Palahí" y casas anexas.	Figueres
1936	Casa per els obrers	Girona
1936	Projecte de Teatre	Salt
1936	Ampliació cementiri	Figueres
1936	Escola Palau Sacosta	Girona
1936	Urbanització del C/Carme	C/ Carme. Girona
1936	[Reforma interior de l'Escola Graduada Joaquin Maurin] Dominiques C/ del Nord	C/ Nord. Girona
1937	Maristes Vells Reforma	Girona
1937	Sala Cafè Federació de Sindicats	Salt
1937	Guarderia d'infants de Girona.	Girona
1937	Refugi-escola Prat de la Riba.	Girona
1937	Escola d'Administració Pública, projecte de reforma del local del carrer de Sant Sever.	C/ Sant Sever. Barcelona
1937	Proyecto de defensa de la Dehesa, central eléctrica y casa de Pedret	Girona

Any	Títol	Adreça
1938	Guarderia Hospital General de Catalunya.	Barcelona
1938	Guarderia Gelida.	Gelida
1939	Projecte Xalet Josep Soler	Palau Sacosta. C/ Barcelona
1939	Reforma edifici Andreu Rosselló Coll.	C/ Barceloneta Figueres
1940	Casa de pisos Sr.Baudilio Rosa.	Figueres
1940	Casa per a J. Batllori	s.ll.
1940	Projecte ampliació Fàbrica pernils York Soler	Palau Sacosta. C/ Barcelona
1940	Ajuntament - Casa de la vila de Figueres	C/ Besalú. Figueres
1940	Proyecto de bloque de "Viviendas Bonificables"	Barcelona?
1940	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Daniel Trilla Pelegrí	Paseo Lindante con la parte oeste del Parque Municipal Figueres
1940	Proyecto de un almacén para D. Baudilio Budó	C/ St. Antoni. Figueres
1940	Proyecto de construcción de una casa de planta baja y un piso Pedro Miquel Estela	C/ Nou (parte extrema sub de la Avenida José Antonio Km 760 Hm. 6 de la carretera de Madrid a Francia) Figueres
1940	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Juan Alegrí Romà	C/ Empordà. Figueres
1940	Proyecto de reforma de fachada de la casa propiedad de Don Nicolás Teixidor	C/ Concepció, 11 bis. Figueres
1940	Proyecto de reforma del edificio señalado de nº 28 de la calle Cendrasos Salvador Hunbert Clos	C/ Cendrassos, 28. Figueres
1940	Proyecto de reconstrucción de la casa nº 22 de la calle de Castelló (planta baja y un piso) Carmen Subirós Torrents	C/ Castelló, 22. Figueres
1940	Proyecto de construcción de una casa de planta baja José Casellas Costa	C/ Balmes s/n. Figueres
1940	Reconstrucción de la casa Bartolomé Trulls Piferrer	C/ Nou (casa número 153-155 de la Avenida José Antonio).Figueres
1940	Reconstrucción de la casa Baudilio Rosa Soler	C/ Nou (casa número 119-121 de la Avenida José Antonio) Figueres

Any	Títol	Adreça
1940	Reconstrucción de la casa Federico Subirós Campá	C/ Girona, 14. Figueres
1940	Proyecto de construcción de dos casas gemelas, de planta baja en un solar sin número, Simón Palau Gosa	C/ de Pedro III. s/n
1940	Construcción de una casa de planta baja Francisco Farré Casellas	Concordia s/n. Figueres
1940	Proyecto de reconstrucción de la casa núm 84 de la Avenida José Antonio	C/ Nou, 84. Figueres
1940	Proyecto de reconstrucción de una casa de planta baja y un piso en un solar esquina con fachadas en las calles Víctor Pradera, 28 y Calzada de los Monjes, 15	C/ Pi i Margall, 28. Calçada dels Monjos, 15 Figueres
1940	Proyecto de reconstrucción de la casa Joaquin Grau Mosquera	C/. S.Joan Baptista, 33. Calçada Monjos, 15, Figueres
1940	Proyecto de construcción de una casa de planta baja y un piso Marcelo Azpeitia Garcia	C/Isabel II, 16. Figueres
1940	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Joaquin Quera Font	C/Hortes, 20. Figueres
1941	Proyecto de reconstrucción de la casa Angel Barris Pinadell	C/ Beat Miquel dels Sants, 6 - Caçada dels Monjos. Figueres
1941	Proyecto de reconstrucción de la casa Mercedes Callís de Marguí	C/ Joan Maragall, 7. Figueres
1941	Construcción de una casa de nueva planta en la Plaza de la Victoria Teresa Verdaguer Colomer	Pl. President Tarradellas s/n. Figueres
1941	Reconstrucción y reforma de la casa nº 13 de la calle Víctor Pradera Pedro Pellicer Roca	C/ Pi i Margall. Figueres
1941	Proyecto de construcción de una casa de planta baja y un piso José Sala Anglada	calle Pedro III nº 15. Figueres

Any	Títol	Adreça
1941	Proyecto de reconstrucción de las casas nº 32 34 y 36 de la calle de Castelló (planta baja y dos pisos)	C/Castelló, 32,34 i 36. Figueres
1941	Construcción de un piso en la casa nº 18 de la calle Castelló, sobre la actual construcción de planta baja y un piso José Teixidó Trilla	C/ Castelló, 18. Figueres
1941	Proyecto de construcción de una casa de nueva planta Martí Geli Sagols	Camino vecinal de Figueras a Llers
1941	Proyecto de reforma de la casa del doctor Luis Sala en la plaza de Cataluña	Pl. del Gra. Figueres
1941	Proyecto de reforma de la casa nº 3 de la Plaza del Alcázar	Pl. Estació, 3. Figueres
1941	Proyecto de ampliación de la casa Juan Bofill Armengol	C/de Santa Margarita 13-15. Figueres
1941	[Fàbrica d'embotits] Carles Soler Domènech	Bescanó
1941	Projecte de casa per a Franz Böck	Palau Sacosta
1941	Proyecto de casa habitación para D. Isidoro Soler Brugat	C/ Travessera C/ Requesens. Figueres
1941	Proyecto de un xalet para D.Alberto Roura.	Av. Pearson. Barcelona
1941	Cine Albèniz	C/ Real de Fontclara. Girona
1941	Galeria y reforma interior.	C/ Ballesteries, 33. Girona
1941	Proyecto de reconstrucción de la casa Rosendo Rosdevall Bassagañas	C/ St.Cristòfol, 1,7. Figueres
1941	Construcción de una casa de planta baja y un piso Pedro Vila Llorens	C/ Santa Llogaia, s/n. Figueres
1941	Proyecto de edificación de una casa Jaime Suñé Roca	C/ Pujadas, s/n. Figueres
1941	Reedificación de la casa Mariano Baró Pagés	C/ St. Antoni, 60. Figueres

Any	Títol	Adreça
1941	Construcción de una casa Dolores Coma Marull Vda. Pey	Ronda del Carril, s/n. Figueres
1941	Proyecto de reforma interior de la casa Ana y Maria Teresa Roca Giralt	C/Caamaño, 8. Figueres
1942	Reforma y ampliación de la casa nº 17 de Agustín Esparraguera Buixó	C/Álvarez de Castro esquina Galligans, 6. Figueres
1942	Construcción de una casa de planta baja (almacén) y un piso (vivienda), para Clementa Cabrafiga Vilatimó	C/Eras de Sans, s/n. Figueres
1942	Construcción de una casa de planta baja Emilio David Costa	C/ Molí de Vent, 2. Figueres
1942	Construcción de una casa de planta baja Martí Paloma Llauro	calle nº 4 proyecto de urbanización de terrenos comprendido entre el antiguo camino de Vilafant, Ronda del Ferial i Carretera de Olot. Figueres
1942	Reforma de la casa Pedro Bosch Estarriol	C/ Olot, 28- c/ St. Esteve, Figueres
1942	Reconstrucción de la casa Maria Forch Cutó	Plaça del Gra, 16 (Plaza del Comercio). Figueres
1942	Reconstrucción de la casa Francisca Vidal Llorens	C/ Ample, 26 (Màrtires de Teruel) Figueres
1942	Proyecto de reconstrucción de la casa José Pomés Romans	C/ St. Josep Sol Isern, 28-30 C/ Rentador, 9. Figueres
1942	Proyecto de reconstrucción de la casa Carme Cupons Corcoll	C/ Terreres, 28. Figueres
1942	Proyecto de construcción de una casa de planta baja y un piso para una sola vivienda Jaime Suñé Roca	C/ de Isabel II, 14. Figueres

Any	Títol	Adreça
1942	Proyecto de reconstrucción de la casa Jaime Blanch Dalmau	C/ Vellayre, 4. Figueres
1942	Proyecto de casa habitación para Doña Rosa Vidal Quer	C/ Borrassà Camí Sta. Leocàdia. Figueres
1942	Reconstrucción de la casa nº 10 de la calle de Tortellà	C/Tortella, 10. Figueres
1942	Derribo i reconstrucció total de la casa nº 101 de la Av. José Antonio esquina C/ Clerch i Nicolau, 1	C/ Nou, 101 cant. Clerch i Nicolau. Figueres
1942	Reforma interior casa propiedad Mercedes Feliu.	C/ Santa Clara, 9. Girona
1942	Casa habitación para Salvador Vila Aspero	Pl. Ajuntament. St. Adrià Besós
1942	Reforma i ampliació Francisco Coma Ridaura	Rambla Sara Jordà. 12 Figueres
1942	Construcción de una casa de planta baja Pedro Baus Batlle	C/ Vilabertran, 14. Figueres
1942	Proyecto de reforma de la fachada de la casa propiedad de D. Enrique Prats	C/Sant Pau cant. Sant Vicenç Figueres.
1942	Construcción de un piso Juan Brugués Valls	C/ Vilabertran 10. Figueres
1942	Proyecto de una casa de planta baja Francisco Roquet Cortada	Avenida Emporitana. Figueres
1942	Proyecto de construcción de un almacén para D. Juan Giró Maurici	C/ Terreres, 32. Figueres
1942	Proyecto de construcción de una casa de planta baja y un piso en la calle sin nombre. Juan Oliveras Riera...	C/ Olot-Ronda Firal-Camí de Vilafant. Figueres
1942	Reforma y ampliació de la casa Francisco Pallissera Vila	C/ Colon, 22-C/ Víctor Pradera, 37. Figueres
1942	Reconstrucció de la casa Juan Comalada Culubret	C/ Peralada, 35 Cant. Pilar, 1. Figueres

Any	Títol	Adreça
1942	Construcción de una casa de planta baja (vivienda y almacén) José Compte Llosa	C/ Méndez Núñez.
1942	Reconstrucción parcial y reforma Margarita Subirós Sues	C/ Rutlla, 19. Figueres
1942	Proyecto de galeria cubierta Juan Font	C/ Nou, 84 Figueres
1942	Construcción de una casa en la calle Riumors, sin número, compuesta de planta baja almacén y un piso (vivienda) Emilio Bartrolich Begudá	C/ Riumors. Figueres
1942	Construcción de un nuevo piso sobre la actual construcción de planta baja y un piso, Martin Corominas Cullell	C/Forn Nou, 12. Figueres
1942	Reforma y ampliación (construcción de un nuevo piso sobre la actual construcción de planta baja y un piso) Martin Ferrer Ralló	C/Sant Pau, 36 C/ Terreres, 2. Figueres
1943	Ampliación de la casa Narciso Gou Ferrer	C/ Primfilat, 4. Figueres
1943	Reforma de la casa Suc. Dolores Porret Vila	C/ Tins, 24. Figueres
1943	Construcción de un nuevo piso Emilio Felip Quer	Rutlla 10. Figueres
1943	Proyecto de vivienda para Don Emilio David Costa	C/ Molí de Vent. Figueres
1943	Construcción de una casa de planta baja y piso en un solar de la calle Pujadas Loreto Llanera Solà	C/ Pujadas. Figueres
1943	Reforma de la casa Vicente Roca Mengual	C/ Olot, 26. Figueres
1943	Casa para D. Pedro Padrosa Simón	C/ Mossen Burgas. Figueres
1943	Proyecto de modificación de la entrada del comercio de D. Rafael Aragonés	Rambla Sara Jordà, 1. Figueres
1943	Proyecto de emplazamiento de un horno y un cubierto de cocer yeso para D ^a Concepción Farré , Vda. Amils	Guardiola de Berguedà

Any	Títol	Adreça
1944	Proyecto de construcción de dos casas de planta baja José Casellas	Calle A de la Urbanización Torres. Figueres
1944	Proyecto de construcción de una planta baja y dos pisos Enrique Prats Casas	C/ Sant Vicenç, 8. Figueres
1944	Proyecto de construcción de una casa en la calle de Cervantes. frente a la Cárcel. Maria del R. Comas Gustá	C/ Sant Pau. Figueres
1944	Poblado de Pescadores	Roses
1944	Proyecto de construcción de una casa de planta baja en la Urbanización Torres , calle B Angel Vidal	Calle B de la Urbanización Torres. Figueres
1944	Proyecto de reconstrucción de la casa Maria Serra Abós	C/ Vellayre, 14. Figueres
1944	Proyecto de nueva fachada en la casa propiedad de Juan Comalada	Germanes Massanet. Figueres.
1945	Proyecto de construcción de una casa Rafael Casamor	C/ Cervantes s/n. Figueres
1945	Proyecto de ampliación de la casa de Dolores Coma Marull	Ronda del Carril, s/n. Figueres
1945	Proyecto de casa de planta baja José Gironell Ros	C/ Oliveres. Figueres
1945	Proyecto de vestuario para el taller metalúrgico de Pedro Vilà	C/ Sta. Llogaia. Figueres
1945	Proyecto de construcción de una casa Felipe Forment	C/ Rubaudonadeu, 6. Figueres
1945	Reforma de la casa Marcelo Gil de la Rosa	C/ Vilafant, 40 i Olot, 32. Figueres
1945	Reforma de la casa Francisco Mallol	C/ Peralada, 19. Figueres
1945	Proyecto de construcción de una casa en la calle 8 de febrero. Adela Casadevall	C/ Sant Jordi. Figueres
1945	Proyecto de construcción de una casa de planta baja y dos pisos Jaime Ferrer	C/ Sant Vicenç, 21. Figueres

Any	Títol	Adreça
1945	Proyecto de reforma i ampliació de Martín Gratacós	C/ Col·legi 38. Figueres
1945	Proyecto de reforma de la casa Juan Sagresa Casadevall	C/ Tapis 6. Figueres
1945?	Plano de la propiedad de D. Juan Amills en la barriada Hostal Nou de Brocà y urbanización , con anteproyecto de treinta viviendas protegidas	Guardiola de Berguedà
1945	Magatzem i vivenda Joan Monegal.	Figueres
1945	Proyecto de vivienda para D. Francisco Alegrí Roma	C/ Pujades, 19. Figueres
1945	Proyecto de una vivienda - almacén para D. Juan Quintana	C/ Vilabertran. Figueres
1945	Torras, herreria y construcciones S. A.	Figueres
1945	Projecte d'urbanització "Avda Generalísimo Franco"	Barcelona
1945	Parcel·lació de finca a l'eixample de Barcelona.	c/ Entesa, c/ Vilamarí. Barcelona
1946	Proyecto de reconstrucción de la casa Jaime Armengol	C/ St. Antoni, 5. Figueres
1946	Proyecto de tienda para sastreria, propiedad de D. Narciso Gou	C/ Peralada. Figueres
1946	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Teresa Vela	C/ Oliveres s/n. Figueres
1946	Proyecto de construcción de una casa Joaquin Viñolas Estañol	C/San Juan Bautista , 53. Figueres
1946	Proyecto de ampliación de las casas Pedro Burgell	San Juan Bautista y Calzada de los Monges. Figueres
1946	Proyecto de ampliación de la casa nº 93 de la calle de Cervantes José Maria Pujol	C/ St. Pau, 93. Figueres
1946	Proyecto de construcción de vivienda de planta baja Miguel Ferrer	Figueres

Any	Títol	Adreça
1946	Proyecto de construcción de una casa de planta baja José Gironell	C/ Torres i Bages s/n. Figueres
1946	Proyecto de reforma y ampliación de la casa de Joaquín Illa	C/ de Mar, 9. Figueres
1946	Proyecto de construcción de una casa de planta baja en despoblado Francisco Pallissera	Nueva desviación de la carretera de Madrid a Francia. Figueres.
1946	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Roberto Pinadell	C/ Vilabertran, 23. Figueres
1946	Proyecto de casa nueva planta .Propietario : Magdalena García	C/ de les Oliveres., Figueres
1946	Proyecto de una casa planta baja para D. Baudilio Puig y D ^a Joaquina Pagés	C/Dr. Rovira esquina Via Emporitana. Figueres
1946	Reforma de la casa Bartolomé Salvanera Mayolas	C/ St. Vicenç 11. Figueres
1946	Proyecto de reforma de la casa Genoveva Vilà nº 11	C/ Sant Pere, 11. Figueres
1946	Proyecto de una casa para D. José Freixa Bassach	C/ Barceloneta. Figueres
1946	Ampliación de una casa Lorenzo Aranda Sanchez-Molero	calle sin nombre de la urbanización comprendida entre la carretera de Olot, Ronda del Ferial i Camino Antiguo de Vilafant. Figueres
1946	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Narciso Carbó	C/ Oliveres s/n. Figueres
1946	Projecte de reforma interior signat per Ricard Giralt	C/ de la Rosa, 14. Figueres
1946	Construcció i ampliació casa Joan Reig	Ctra. Barcelona. Girona
1946	Proyecto de reforma interior y decoración casa de.Pedro Bofill.	Vilassar de Mar
1946	Proyecto de Urbanización Plaza Castilla.	Pl. Castilla. Barcelona

Any	Títol	Adreça
1946	Instituto Nacional de 2ª Enseñanza.	C/ Balmes. Barcelona
1946-59	Edifici destinat a habitatges subvencionats per a l'assoc. De Soc. Mutus de Previsión Social. Abans Gremi de Venedors de Barcelona	Salt
1946	Casa Esteban Casademont	Girona
1946	Proyecto de ampliación de casita en la huerta de Mas d'en Berta	Mas d'en Berta. Figueres
1947	Proyecto de reconstrucción de la casa de Don Andrés Rosselló	C/ Barceloneta. Figueres
1947	Proyecto de casa de planta baja, destinada a vivienda Enrique Subirats	C/ Requesens. Figueres
1947	Proyecto de casa habitación para José Benet	C/ St.Pau. Figueres
1947	Proyecto de una casa para D. Martin Quintana Barrera	C/ Nou, 176. Figueres
1947	Proyecto de casa para D. Rafael Casamor	C/ Sant Pau s/n. Figueres
1947	Proyecto de casa planta baja y piso para D. Esteban Reixach	C/ Sud, s/n. Figueres
1947	Proyecto de casa habitación para Dª Margarita Duran	C/ Oliveres, s/n. Figueres
1947	Proyecto de casa vivienda para D. Juan Armangué	Despoblat. Figueres
1947	Proyecto de una casa de planta baja Antonia Anglada	C/ Ronda del Parc. Figueres
1947	Proyecto de una casa para D. José Duran y Dña. Maria Serra	C/ Col·legi, 22. Figueres
1947	Proyecto de casa de planta baja para Dª Maria Pons Gallofre	C/ de la Pau s/n. Figueres
1947	Proyecto de casa de planta baja para Dª Josefa Sayó	Ronda del Parc. Figueres

Any	Títol	Adreça
1947	Proyecto de construcción de una casa a planta baja en la calle 8 de febrero José Casademont	C/ St. Jordi. Figueres
1947	Proyecto de construcción de una casa de planta baja Roberto Oliveras	Ronda del Parc. Figueres
1947	Proyecto reconstrucción casa propiedad Hogar Inmobiliario, S.A.	C/ Vila Vilà. Barcelona
1947	Valoració Grup d'Habitatges protegits "Sant Narcís"	Girona
1947	Reforma Casa Esteban Felip	Selva de Mar
1947	Proyecto de reconstrucción de una casa Pedro Pujol Roca	C/ Pujades, 56. Figueres
1947	Proyecto de casa de planta y dos pisos para Dña. Teresa Poch Presas	C/ Tortellà, 12 – 14. Figueres
1948	Proyecto de vivienda Miguel Pagés Moret	calle San Juan Bautista s/n. Figueres
1948	Proyecto de una tribuna pra D. Jaime Faig	C/ Isabel II. Figueres
1948	Proyecto de reparación y reforma de la casa propiedad de Maria Dalmau Caixàs	C/ Camí antic a Vilafant. Figueres
1948	Proyecto de reparación y reforma de la casa propiedad de D. Francisco Pulí Manera	C/ Bellaire, 18. Figueres
1948	Proyecto de construcción de una casa de planta baja para D. José Casellas Costa	C/ Sant Pau. Figueres
1948	Proyecto de construcción de una casa de planta baja para D. Pedro Pagés y Margarita Laboria	C/ Balmes s/n. Figueres
1948	Proyecto de construcción de una casa de planta baja para D. Enrique Pagés Ventura	Carretera Nacional. Figueres
1948	Casa Joaquim Pla Cargol	Lorenzana-Juli Garreta. Girona
1948	Projecte habitatge Miquel Arpa	Girona
1948	Projecte instal·lació bàscula pública Jaume Reig	Girona
1948	Projecte edifici Cambra Comerç i Indústria	Girona

Any	Títol	Adreça
1949	Proyecto de adición de un piso en la casa propiedad de D. José Teixidor	C/ Gonzalez de Soto,11. Figueres
1949	Proyecto de casa de planta baja en Figueras	C/ Hortes, 15. Figueres
1949	Proyecto de casa de planta baja para Dña. Albertina Gibrat I Claudio Pinadell	C/ Oliva, 30. Figueres
1949	Proyecto de albergues para familia de obreros	Barcelona?
1949	Edificio (almacén y vivienda) para D. José Ribas Masferrer fàbrica "Santagna"	Blanes
1949	Proyecto de almacén y vivienda, para D.José Ribas Masferrer	Blanes
1950	Canelobre per l'esglèsia del Pi (Capella Sant Miquel)de Barcelona	Pl. del Pi. Barcelona
1950	Casa propiedad de D. Leo Gerbeau	C/ Verdi, 309. Barcelona
1950	Proyecto de casa de campo para Antonio Valldaura	Avda. Rectoret /Ctra. de Pairella. Les Planes
1950	Proyecto de casita que pretende ampliar D ^a Angela Martin Yuste en esta Villa	Sant Andreu de la Barca, Barcelona
1950	Proyecto de ordenación de edificaciones de la manzana limitada por la Plaza del Papa Pio XII	Avda. de la Victoria i C/ Europa. Barcelona
1950	Plànol general de Figueres	Figueres
1950	Croquis viviendas Mutua en Salt	Salt
1951	Proyecto casa propiedad de D. Jaime Coma Roura	¿?
1953	Proyecto de reforma interior y apertura de un hueco en la casa de D. Joaquin Catalán Bayescas	C/ Baixada de Sant Pere nº37. Barcelona
1953	Concurso de ideas y soluciones para la construcción de viviendas económicas y para la clase media en el solar que posee La Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorro	Passeig. Maragall i C/Sagnier. Barcelona

Any	Títol	Adreça
1953	Projecte de blocs de vivendes - Caixa de Pensions.	Passeig Maragall / C.Sagnier. Barcelona
1953	Unión de Maquinaria para Calzado S. A.	C/ Villarroel. Barcelona
1953	Pensión para viajeros	Ctra, de Madrid a França km 122. Premià de Mar
1954	Proyecto para la construcción de un grupo de vivienda propiedad de D. Inocencio Sanchez	República Argentina. Cornellà de Llobregat
1955	Proyecto de adición de un piso de una vivienda en la casa propiedad de D ^a Julia Noguera Castañola	Travessera de Gracia nº ·52. Barcelona
1955	Habitatge per a Miquel Garriga	La Cellera
1955	Projecte habitatges	C/ Cienfuegos-Felip III. Barcelona
1955	Caja de ahorros de la Diputación provincial de Gerona	Figueres
1955	Proyecto de adición de dos pisos sobre la planta baja propiedad de D. José Miró Sabater	Travessera de Gràcia, 354. Barcelona
1956	Proyecto de reforma de una de las naves industriales propiedad de la sociedad anònima Kromschroeder	C/ Indústria 276-278. Barcelona
1956	Proyecto de una casa para viviendas, propiedad de Jaume Bellavista Taulé.	C/Dos de Maig- C/Bellavista. Barcelona
1956	Proyecto de casa de fin de semana, propiedad de D. Juan Roca Juanola	Platja La Rovellada. Colera
1956	Casa para D ^a Elvira Pruna Vda. de Serra	C/ Gustavo Becquer. Barcelona
1956	Plano de la superficie cesión terrenos - viales de la calle Honduras	C/Honduras / C/Indústria. Barcelona
1957	Compañia de tintas Boston, S.A.	Av.F.C. (Sèquia Comtal). Barcelona
1957	Reforma casa Heliodoro Gimeno Bagan i emplaçament terreny	Camí Antic Torre Melisa Avda. Diagonal. Barcelona

Any	Títol	Adreça
1957	Estudio de reparcelación y propuestas de edificación nº2 limitadas por las calles Dr. Ferran , Manila , Capitan Arenas, y Avda. Diagonal	Avda. Diagonal / C/ Capità Arenas. Barcelona
1957	Proyecto de vivienda de renta limitada , promotor D. José Viñas Miquel	Av. Caudillo. Calella
1958	Ante- proyecto de vivienda de renta limitada grupo I "subvencionadas " promotor Jaime Vila Forest	C/Cervantes / C/ Moragas ?
1958	Vivienda para los obreros de la fàbrica Maristany de Masnou	C/ Navarra. El Masnou
1958	Proyecto de viviendas de renta limitada propiedad Inmobiliaria Besós.	Av. José Antonio. St. Adrià Besós
1958	Proyecto de doce viviendas de renta limitada primer grupo	C/Dos de Maig / C/ Industria, 401. Barcelona
1959	Edificio de viviendas propiedad de Alfonso Carreras Chounavelle	Av.Marqués del Duero, 135. Barcelona
1959	Proyecto de ampliación con dos viviendas en la casa propiedad de D. Pedro Amills Noguera	C/ Roig. El Prat de Llobregat
1959	Projecte edifici vivendes P.Baixa+9	Barcelona
1959	Casa Giralt	Valldoreix. Barcelona
1959	Casa Joan Quera Parramon	C/Nava,rra El Masnou
1959	Proyecto de ampliación con dos viviendas, propiedad	C/ Roig. El Prat de Llobregat
1960	Estación de Servicio - Miquel Compte	Ctra. Barcelona a Madrid (?) Collbató?
1960	Proyecto de restaurante "El Cisne", propiedad de Santiago Caussà.	Ctra. Barcelona a Madrid Collbató

Any	Títol	Adreça
1960	Magatzem de fusta "Maderas Carreras".	C/ València c/ Tarragona. Barcelona
1960	Proyecto casa Alfonso Carreras.	Av. Marques del Duero., Barcelona
1960	Edificios Plaza Pio XII, propiedad J.Cusí y J.Tubella.	Plaça Pio XII / C.Europa. Barcelona
1960	Anteproyecto de una vivienda de "R. L. Subvencionada para los Sres Herederos de D. R. Mercader "	Passeig Marimon. La Bisbal
1960	Barracas- proyecto de construcciones alternativas para albergar el personal afectado por las perforaciones del Paseo Maritimo	Passeig Marítim. Barcelona
1961	Fachada chalet Vda. Freixas.	??
1962	Urbanización "Las Forcas" Vilafant	Vilafant
1962	Proyecto de casa , propietario Juan Llord	C/ Amilcar. Barcelona
1962	Plan parcial de ordenación de los terrenos de las canteras de Casa Baró , propiedad de D. Enrique Vila Nogareda	Turó de la Rubira / Plaça Font Castellana "Can Baro"
1963	Reforma casa propiedad Nieves Mirall - Vda.Flexas	Passatge Rosaleda. 17 Barcelona
1963	Asociación de Socorros Mutuos.	Ps. Marquès de Camps. Salt
1965	Proyecto de almacén y una vivienda en Malgrat propiedad de Sres Margall	Ctra. de Madrid a França per la Junquera
1965	Addició plantes habitatge Joan Camps	Salt
1965	Distribució interior Casa Consistorial	Fortià
1965	Habitatge per a Rosario Carreras Ventura	Bescanó
1965	Habitatge per a Josep Segarra Puiggros	Girona